

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV FOLKEHØJSKOLE

—
1865—1915

UDGIVET AF FORENINGEN
ASKOV LÆRLINGE

KOLDING
•HØJSKOLEBLADET•S BOGTRYKKERI
1916

INDHOLD

	Side
Minder fra Askov Højskoles første Dage.	
Ved <i>Konrad Jørgensen</i>	1
Minder fra Askov Højskole.	
I. Af <i>Christopher Bruun</i>	73
II. Af <i>H. Rosendal</i>	74
Lidt fra Sommerskolen i Askov 1866.	
Af <i>Georgia la Cour Pedersen</i>	77
Askov Højskole.	
Af <i>Rasmus Nielsen</i>	93
Elev hos Ludvig Schrøder.	
Af <i>Thomas Bredsdorff</i>	97
Askov højskole og de kirkelige frihedskrav.	
Af <i>Enevold Terkelsen</i>	100
Askov Højskole og Sønderjyderne.	
Ved <i>Konrad Jørgensen</i>	114
Askov och Sverige.	
Af <i>Malin Holmström-Ingers</i>	120
Askov og Norge.	
Af <i>Lars Eskeland</i>	125
Askov Højskoles Forhold til det danske Kirke- og Skolearbejde i Nord-Amerika.	
Af <i>Kristian Østergaard</i>	133
Til Askov Højskole.	
Af <i>Kristian Østergaard</i>	137
Guds Veje. Foredrag paa Sommerskolen 1915.	
Af <i>H. F. Feilberg</i>	139
Nutzhorn — Højskolens Tonedigter.	
Af <i>Helge Skovmand</i>	151
Aksel Helwegs sidste Hilsen til Eleverne paa Sommerskolen 1914.	167
Ved Aksel Helwegs Jordefærd.	
Af <i>Jacob Appel</i>	169

	Side
I Askov omkring 1902.	
Af <i>Lars Bækhøj</i>	173
Til et Billede af Ludvig Schrøder.	
Af <i>Jakob Knudsen</i>	181
Askov Højskole 1865—1915. Af <i>Jacob Appel</i> .	
I. Den første Ordning.....	181
II. »Her gaar Vejen til Sorø«.....	186
III. C. Kolds Højskole	191
IV. Forsøg paa Udvidelse af Højskolearbejdet..	199
V. Dansk Højskoleforening og Skolens Udvidelse.	210
VI. De første Aar efter Udvidelsen.....	236
VII. De sidste 25 Aar.....	258
Poul la Cour (med Bjørnstjerne Bjørnsons Digt).....	220
Til Ludvig og Charlotte Schrøders Billeder.	
Af <i>Carl Koch</i>	283

Minder

fra Askov Højskoles første Dage.

Ved *Konrad Jørgensen.*

I. Vennekredsen, der sluttede sig om Højskolen.

Langfredag, den 3. April 1863, var det bestemt, at *Peter Larsen Skræppenborg* fra Dons skulde holde Forsamling hos Gaardejer *Niels Bundgaard* i Gammelby paa Bakkeskraaningens nord for Vejen Mose, og der var gaaet Bud og Brev til kristne Venner paa Egnen om at være Bundgaards Gæster den nævnte Dag. Dette kom lige tilpas for en ung Jelling-Seminarist, *Marinus Jørgensen*, der netop den Dag fejrede sin 18 Aars Fødselsdag, og som egentlig skulde have været hjemme i Beder ved Aarhus til sin Broder *Konrads* Konfirmation, men havde foretrukket at tilbringe Feriedagene hos *Peder Hansen* paa Nørvanggaard i Ferup, efter at han først havde været omad hos *Peder Dons's* paa Pederslyst i Dons, hvor dog Datteren *Karen*, som hans Hu i Stilhed stod til, var fraværende med sine Forældre paa Kirkefærd til Jelling og Besøg i Skovbølling.

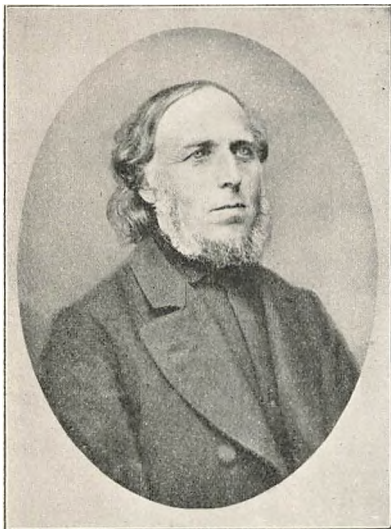

Peter Larsen Skræppenborg.

Nu glædede *Marinus* sig særlig til, at hans faderlige Ven *Jørgen Ravn* fra Ferup, Broder til *Niels Bundgaards* Hustru,

skulde komme med paa Turen til Gammelby. Men i den Glæde kom der Skaar, idet Jørgen Ravn var bleven syg. Heller ikke Peder Hansens ældste Datter, *Ane Marie*, som da var forlovet med *Jens Jørgensens Søn Karl* fra Bjerregaard (som dog faa Aar efter døde), var i Stand til at komme med, da ogsaa hendes Moder var upasselig og derfor behøvede en Hjælper hjemme i Huset.

Om Morgenen gik Køreturen saa vesterpaa. Rimeligvis har den ældste Søn i Gaarden, *Jørgen Pedersen Nørvang*, været Kusk, og foruden Peder Hansen og den yngre Datter *Inger Marie* samt *Marinus Jørgensen*, var de to Brødre Gaardejerne *Niels Hansen* fra Brakker og *Henrik Ravn Hansen* fra Sorgenfri — Søskende-børn til Jørgen Ravn og Peder Dons — med paa Vognen. Det blev en smuk Køretur gennem de skovrige Egne omkring Ferup, Egholt og Røj, gennem de velhavende Byer Øster- og Vester-Gesten, om ad Læborg Kirke med den gamle Runesten paa Kirkegaarden hen

Niels Jokum Termansen.

til det højtliggende Gammelby, hvor man naaede den vide Udsigt mod Syd over den vældige, lyngklædte Vejen Mose til Storskoven ved Herregaarden Estrup og de smaa Rester af Fortidens Egeskove ved Vejen og Askov.

Tiden før Mødets Begyndelse blev brugt til Smaabesøg hos Naboerne, og *Marinus Jørgensen* var særlig glad ved at se ind hos og tale med Rigsdagsmand *Niels Jokum Termansen*, der boede i en lille Gaard der tæt ved. Af kendte Ansigter traf han blandt de tilstrømmende Gæster *Jelling-Seminaristerne Vendt* (da Hjælpelærer i Vejen), *L. N. Lundgaard* (senere Lærer i Bække), *Jesper Jørgensen* (senere Lærer i Vejen) samt dennes

Kæreste og Broder, *Simon Jørgensen* (før Friskolelærer i Vejen for Peder Lauridsens m. fleres Børn, da Friskolelærer i Røj-Ravnholt). De øvrige Deltagere maa vi, der først nogle Aar senere lærte Askoveggen at kende, gætte os til. Men det har sikkert været omtrent alle de Familier paa Egnen, der et Par Aar senere fik Glæden af at se Askov Højskole blive rejst midt iblandt sig, saa de ikke blot kunde blive Gæster ved dens Indvielse, men ogsaa jævnlige derefter besøge den og sende deres Børn dertil som dens Elever. Vi gætter først og fremmest paa *Peder Lauridsen* fra Grønvang ved Vejen med Hustru og voksne Børn samt hans i Gaarden boende ugifte Broder *Hans Jokum Lauridsen*, end videre paa *Niels Lundgaards* og *Jens Jakobsens* og vel flere Vejen-Familier, Sognefoged *Kristen Madsens* fra Gammelby og naturligvis *N. J. Termansens*, Lærerne *Hansens* fra Læborg og *Tjellesens* fra Eskelund, *Anders Simonsens* fra Ravnholt, *Hans Skødes* fra Veerst, *Peder Jørgensens*, *Niels Vejrupps* og *Klavs Jepsens* fra Røj, Enken *Ester Nissen* og vistnok flere fra Gesten, o. s. v. — om Budet ellers var naaet saa langt ud.

Peder Lauridsen, Grønvang.

Peter Larsen var kommen i egen Vogn fra Dons, og efter at Gæsterne havde faaet god Tid til at hilse paa hverandre, og de langvejsfarende var styrkede med Mad og Drikke, begyndte han Forsamlingen, »der stod ret godt af«, som *Marinus Jørgensen* udtrykker sig i sin Dagbog. *Peter Larsen* holdt selv to lange Prædikener og *Simon Jørgensen* en. Ind imellem blev en Del Salmer sungne. Bag efter fik Seminarist *Vendt* »en Del at høre« af *Peter Larsen*, »fordi han var Københavner« — rimeligvis fordi han klædte sig for københavnsk.

En saadan Overhaling var ikke ualmindelig fra Peter Larsens Side; han var en Fjende af al Pynt og Forfinelse og brugte skarpe Ord uden Persons Anseelse, hvor han mødte saadant. Selv levede og klædte han sig helt som Bonde, uagtet hans Fader havde været udenfor Bondestanden (Landmaaler).

Hjemrejsen til Ferup om Aftenen gjordes i Følgeskab med Peter Larsen ad den noget længere, men bedre Vej gennem Vejen By, og Samtalen paa Vognen, der om Morgenens havde gaaet noget trøgt, førtes nu livligt om det, man den Dag havde oplevet. Ved Hjemkomsten til Nørvanggaard traf Gæsterne Jørgen Ravn, der var blevet saa meget bedre, at han havde kunnet holde en lille Paaskeopbyggelse for de hjemmesiddende Ferupper, og nu var nysgerrig efter at høre, hvorledes Forsamlingen hos hans Svoger i Gammelby var spændt af.

II. Højskolen rejses i Askov.

En af de første Dage i April 1865 kørte atter et lille Selskab fra Koldingegnen ud til de vestlige Sogne. Kusken, der ejede Køretøjet, var Gaardejer *Lars Lautrup* i Skartved nær ved Skamlingsbanken, gammel Røddingelev og senere Avlsforvalter paa Højskolegaarden der, og Gæsterne, han kørte for, var Rødding Højskoles Forstander indtil 1864, *Ludvig Schrøder* — der jo tillige med sine Medlærere *H. Nutzhorn* og *R. Fenger* var blevne husvilde i Sønderjylland efter Fredsslutningen — samt *L. Schrøders* yngre Broder, den danske Jurist *Johannes Schrøder*, som gik med det Ønske under sin Broders Vejledning at ruste sig til Ungdomslærer, efter at han under sin Soldatertid i Krigen 1864 havde faaet et stærkt Indtryk af den danske Ungdoms Modtagelighed for et godt Ord og mærket sin egen Uformuenhed til at hjælpe i saa Henseende.

Køreturen den Dag gjaldt netop et Forsøg paa at skabe en Fortsættelse af Højskolegerningen i Rødding saa tæt nord for Grænsen som muligt. *L. Schrøder* havde først tænkt paa at begynde Skolen i Sdr. Bjært Sogn og havde ført Forhandlinger med *L. Lautrup* om at faa dennes Gaard til saadant Brug. Men han var bleven betænkelig ved at mærke det stærke pietistiske Præg, som Hernhuterbyen Christiansfeld havde sat

paa adskillige af denne Egns Befolkning. Og tillige vilde han helst noget nærmere til Rødding, hvor Højskolens Ven Pastor *H. Sveistrup* fremdeles virkede, og hvor Skolen og dens Lærere havde vundet sig mange Venner. Af den Grund var han heller ikke tilbøjelig til at tage mod Tilbud, der gjordes ham fra Vejstrup paa Fyn om Støtte til at begynde Højskolen der. Saa skete det efter et Foredrag, Schrøder havde holdt i »Danske Samfund« i København, at en af Tilhørerne, en Elev fra »Grundtvigs Højskole« paa Marienlyst ved København, *Anders Lauridsen* fra Grønvang i Vejen, opsøgte Schrøder i hans midlertidige Hjem hos sin Svigermoder, Fru

Ludvig Schrøder (1862).

Charlotte Wagner (fra Forlovelsestiden).

Wagner, og udtalte for ham ikke alene sit eget Ønske om, at Rødding Højskole maatte blive fortsat i hans Hjemegn, men bragte tillige den Hilsen fra sin Farbroder, den gamle Ungkarl *Hans Jokum Lauridsen*, at der i Askov var bleven et temmelig nyt Stuehus ledigt paa Grund af Beboernes Død og Jordens Frasalg, hvilket Hus sikkert kunde faas paa billige Vilkaar, om det ellers fandtes egnet til at begynde den ny Højskole i. Hans Jokum Lauridsen var velkendt af Rødding-Lærerne, idet han

Johannes Schrøder (1864).

jævnligt havde vandret den 2 Mil lange Vej fra Vejen over til Rødning for at deltage i de offentlige Møder, som Højskolens Lærere sammen med Pastor H. Sveistrup afholdt, og et Forslag fra den Kant kunde derfor ikke andet end tiltale Ludvig Schrøder.

Køreturen gjaldt altsaa først Grønvang. Efter at være blevne gæstfrit modtagne og have talt en Del med Peder Lauridsen og Hans Jokum om Sagen, fulgte den sidstnævnte de tre Gæster op til Askov og gjorde dem bekendt med Ejendommen.

Det tog Tid med Forhandlingen, men inden Sol var gaaet ned næste Dag, var de, med Gaardejer *Peder Jørgensen* af Askov som Mægler, blevne enige med Formynderen for den lille Pige, der var Arving til Huset, Gaardejer *Jens Ebbesen* paa Melvanggaard, om Ordlyden af den Kontrakt, som Juristen Johannes Schrøder kunde føre i Pennen angaaende Lejemaal foreløbig og Køberet senere til afdøde *Hans Riis's* Stuehus i Askov. Foruden dette Hus skulde Jens Ebbesen efter Kontrakten opføre 7 Fag Hus paa Grunden til Skolestuer, samt end videre Gæstestald, Tørvehus m. m. Lejen var 160 Kr. aarlig, og Købesummen fastsattes til 5000 Kr.

Hans Jokum Lauridsen.

De ny Bygninger opførtes i Sommerens Løb, men allerede i Maj flyttede Schrøder og hans Hustru med deres 1 Aar gamle Søn Jens ind i Stuehuset for i det smaa at gøre en Prøve paa at holde Pigeskole (i Juni og Juli Maaneder), hvortil der meldte sig 7 Elever fra den nærmeste Egn, samt iøvrigt sørge for at faa alt forberedt paa det bedste til Vinterskolens Aabning. Johannes Schrøder, der var fulgt med, brugte et Par af sine ledige Sommermaaneder til at lære Landmaaling hos Landinspektør Johannes Jensen paa Estrup Mark. Han havde ogsaa den Glæde sammen med Hans Jokum Lauridsen, der hurtigt var bleven Skolens betroede Mand og Kvartermester, at plante Asken i Højskolens Gaard, efter at Skolehuset var bleven færdigt og Gaardspladsen jævnet.

Askov Højskole 1865.

III. Skolen aabnes.

Den lille Landsby Askov i Malt Sogn med sine 4 Gaarde (Peder Jørgensens, Søren Pedersens, Kristen Justs og Jens Ebbesens), sine 2 Aftægtshuse (Anneckens og Gl. Kristen Justs), sit Boelssted (Mads Peder Madsens) og sin yderst tarvelige Smedie, havde hidtil været den store Verden saa temmelig ubekendt, men nu var den med ét Slag traadt ud af sin Ubemærkethed. Mod den stillede den 3. November 1865 ikke blot en Mængde Fodvandrere, men ogsaa mange Vogne fra Øst

og fra Vest, fra Syd og fra Nord. Hvis den unge Seminarist, der besøgte Egnen to Aar tidligere, kunde have fløjet fra sin nys begyndte Gerning som Lærer i Kolds gamle Friskole paa Fyn, over til Askov — hvad man jo ikke kunde for 50 Aar siden — vilde han have truffet omtrent hele den Vennekreds, der i 1863 var samlet i Gammelby. Selve Ordføreren ved det foran omtalte Møde, Peter Larsen fra Dons, var kommen til

Nutzhorn, Fenger og Schrøder (i Rødding).

Stede og rimeligvis ogsaa de øvrige Venner fra Ferup, Nebel og Dons, som i mange Aar derefter var faste Gæster ved de offentlige Møder paa Askov. Men der var Mødedeltagere endnu længere borte fra. Der var Schrøders Ven Pastor *Mads Melbye* fra Asperup paa Fyn, og der var som Æresgæst den gamle Etatsraad *C. Flor* fra København, den virksomme Støtte ved Rødding Højskoles Oprettelse og Drift og nu ikke mindre virksom for at skabe en god Fortsættelse i Askov.

Det blev da ogsaa *C. Flor*, der fik Lov til at føre Ordet første Gang i den ny Skole, idet han bød Forsamlingen, der var mødt saa talrig, at den ikke kunde rummes indenfor Skolehusets Mure, Velkommen. Han knyttede dertil et varmt Ønske for Skolen om, at den nu i Askov som før i Rødding maatte faa Lykke til Kampen for Danskhedens Sag.

Efter dette Velkommen tog *Ludvig Schrøder* Ordet. Det var hans Haab, at den Trængsel, vort Fædreland nu maatte gennemgaa, og hvorom Flytningen af Rødding Højskole jo var et talende Vidnesbyrd, maatte blive Forbud paa en lys og herlig Tid. Nøden skulde som ofte før blive stor for Danmark, før Hjælpen kunde komme. Større Trængsel havde

vort Fædreland vel aldrig oplevet, end den, der gik forud for Valdemarernes lyse Dage. Men den Gang var det Minderne, der levede op i Aksel Hvides Kreds, som gav Folket nyt Mod og derfor ny Kræfter. Frelsen beroede ogsaa nu paa, at Minderne blev genoplivede hos Folket, thi

»Mindet lader som Ingenting,
er dog et lønligt Kildespring.«

Folkehøjskolen skulde tjene den danske Sag ved at føre de unge til dette Mindevæld, som tillige var Haabets Kildespring. Dette maatte han som Historielærer særlig fremhæve. De andre Lærere vilde selv udtale sig om deres Del af Gerningen. Men paa baade deres og sine egne Vegne kunde han som Skolens Valgsprog nævne Verset

»Hver nyde, som han nemmer,
da ingen sker Uskel;
lyksalig den, som gemmer
det gode gamle vel.«

Thi deri var paa den ene Side betegnet, at Forholdet mellem Lærerne og Eleverne skulde være fuldkommen frit, og paa den anden Side, at Lærerne havde den Fortrøstning, at de virkelig havde et godt Bud at bringe, som det var værd at tage imod. Han sluttede med en Tak til de

Chr. Flor.

M. Melbye.

mange, der havde hjulpet til med at faa Skolen i Gang, navnlig da til Etatsraad Flor.

Efter Schrøders Tale, som er bleven Efterslægten opbevaret i »Dansk Folketidendes« korte Referat, fik Præsten *M. Melbye* Ordet for at udtale sin gode Tro til den ny Skole og dens Arbejde. Han havde bragt sin Søn og tre andre unge Mænd fra sin Egn med over til Skolen i det Haab, at Lærerne vilde være i Stand til at hjælpe de unge til baade med Mund og med Haand at tjene deres Fædreland.

Lærerne 1865—66.

Lærer *H. Nutzhorn* udtalte sig derefter om sin Undervisning i Modersmaalet og Fædrelandsbeskrivelsen, og Lærer *R. Fenger* forklarede, hvorledes han ikke vilde lægge an paa at give Eleverne udførlige Forskrifter om deres Agerbrug, men derimod paa at vække deres Eftertanke og skærpe deres Dømmekraft.

Endnu talte en gammel Rødding-Elev, da Gaardejer i Sønderjylland, som hilste Egnens Folk til Lykke med at

de havde faaet Skolen i deres Midte, og ønskede Skolen Held i Bjowulf-Kampen mod Søvnighedstrolden. — Til Afslutning holdt *Peter Larsen* en hjærtelig Tale og ønskede Guds Velsegnelse over Skolen.

En stor Del af Forsamlingen mødtes paany ved et Aftensmaaltid i Forstanderens Lejlighed, hvor navnlig Etatsraad Flor udtalte sig med stor Styrke og Klarhed om Hjemmetyskeriet som vor værste Fjende.

Samtidig med Askov rejstes en Slags Fortsættelse af Rødding Højskole paa *Søgaard*, en nedlagt Kro i Vamdrup Sogn. Den oprettedes af danske Godsejere, hvoraf en Del havde støttet Rødding, men ikke været tilfredse med den Retning, den havde

taget, efter at Høgsbro og Schrøder var blevne dens Forstandere. I »Dansk Folketidende« for 6. Oktober 1865 skriver Høgsbro om dem, at »naar de tror at gavne den danske Sag ved at fortsætte Rødding Højskoles Gang paa den Maade, at de skiller sig fra dens Lærere, som allerede har fundet talrige Venner i Befolkningen, og lægger en ny lige op ad den af dem grundede, vil Erfaringen snart vise dem, at de ikke har kendt den Befolkning, de vil arbejde for.« Skolen fik da heller aldrig nogen synderlig Tilslutning og gik ind efter faa Aars Forløb.

IV. Fra det første Skoleaar.

En af den første Vinterskoles Elever har i et Brev til »Højskolebladet«s Redaktør for 24 Aar siden nævnt det som sit stærkeste Indtryk fra denne Vinters Skolegang, at der paa Skolen arbejdedes varmt for Danskhedens Sag og imod alt Tyskeri indenfor vore Landegrænser, hvorfor ogsaa en af de mest yndede Sange paa Skolen var den, hvori Grundtvig siger, at »for din Lunge, for din Tunge Tysk er Edder og Forgift«. Dette var jo i god Overensstemmelse med Etatsraad Flors Taler ved Aabningshøjtiden og saa meget mere forstaaeligt,

Ludvig Schrøder og Hustru.

som det smertelige Saar, Tabet af Sønderjylland havde slaaet, jo endnu var saa friskt, og Mindet om den særlige Opgave, der var stillet Rødding Højskole i det af Tyskheden truede Sønderjylland, endnu var saa levende hos de tre fra Rødding fordrevne Lærere. Og Faren for Tyskeriet var da ogsaa til Stede her nord for Kongeaen. Netop i den Vinter kunde en

Heinrich Nutzhorn.

Indsender i »Dansk Folke-tidende« meddele om en slesvig-holstensksindet Præst i Askov-Egnen, der havde forrettet Brudevielse paa Tysk i en af sine Kirker, ja endog drevet det til at holde tysk Prædiken, Barnedaab, Altergang og Konfirmation for enkelte i Sognene indvandrede Personer. Krigen blev dog her nord for Grænsen i mange Maader den store Folkevækker, og Skolen fandt hurtigt — uden smaalig Pirren ved Udvæksterne — Vejen til det opbyggende Arbejde: at give Ungdommen Kendskab og Kærlighed til alt dansk i Folkeliv, Natur, Sprog, Historie og Digtning. Den unge Elev fra det første Skoleaar, som jeg ovenfor omtalte, gav da ogsaa Skolen det Vidnesbyrd, at Vinteropholdet havde stor Betydning for ham, saa han gik ud der fra til sin Gerning i Hjemmet med et friere Syn paa Livet, baade kristeligt og menneskeligt.

Skolen begyndte med omtrent 30 Elever, men Tallet voksede efterhaanden til 42, de fleste var Nørrejyder, desuden som nævnt 4 Fynboer og et Par Sjællændere samt ikke saa faa Sønderjyder. Af Flokken kunde ikke mere end 7 bo paa Skolen; Resten maatte indkvarteres i Byens Gaarde, hvis Ejermænd og Husmødre da ogsaa gladelig lukkede op. Vor

Indsender i »Dansk Folke-tidende« meddele om en slesvig-holstensksindet Præst i Askov-Egnen, der havde forrettet Brudevielse paa Tysk i en af sine Kirker, ja endog drevet det til at holde tysk Prædiken, Barnedaab, Altergang og Konfirmation for enkelte i Sognene indvandrede Personer. Krigen blev dog her nord for Grænsen i mange Maader den store Folkevækker, og Skolen fandt hurtigt — uden smaalig Pirren ved Udvæksterne — Vejen til det opbyggende Arbejde: at give Ungdommen Kendskab og Kær-

Rasmus Fenger.

Hjemmelsmand betegner det som et Savn, at saa mange maatte bo udenfor Skolen, da de derved fik saa lidt Lejlighed til at tale med og omgaas Ludvig Schrøder og hans Hustru. Bedst blev Eleverne kendte med Fenger og Johannes Schrøder, og navnlig den sidste kom i Forhold til de enkelte gennem sin Undervisning i Dansk, Regning og Landmaaling og som Fører paa Marchture nord og syd for Grænsen.

Den første Fællesudflugt, som Lærere og Elever foretog, gik den 21. Oktober til Ribe. Her holdt Adjunkt *Helms* (senere Præst i Skellerup paa Fyn) i Domkirken et meget oplysende Foredrag for dem om Kirkens Bygning og Stil, og Latinskolens Rektor og Lærere foreviste gæstfrit Skolens Samlinger og gav de nødvendige Forklaringer.

Den 30. November holdtes det første offentlige Foredrag for Omegnens Beboere. Schrøder talte om Iduns Komme til Asgaard, Nutzhorn om Tyskheden i Danmark og Fenger om Spat hos Hesten. Der var fuldt Hus, og om Aftenen kom Peter Larsen lige fra København og maatte saa fortælle om det kirkelige Røre, der var fremkaldt ved Vilhelm Birkedals Afskedigelse som Sognepræst i Ryslinge. Peter Larsen havde i København søgt at formaa Kirkens Styrere til at gøre det muligt for Birkedal at blive i den danske Folkekirke, da ellers hans Udtrædelse kunde drage uberegnelige Følger efter sig. Men baade Kongen og Ministeren havde henvist Peter Larsen til Biskop Martensen, og fra denne var der ingen Imødekommenhed at vente.

Otte Dage senere kom *Vilhelm Birkedal* selv til Askov og gjorde Rede for sin Sag og talte varmt og indtrængende til den store Forsamling, hvoraf Halvdelen var Sønderjyder.

Torsdag før Jul holdtes der atter offentligt Foredrag, hvortil der var mødt Tilhørere fra Dons, Ferup, Røj og Skanderup Sogn. Disse offentlige Foredrag fortsattes derefter hver Maaned under Skoletiden gennem en lang Aarrække til stor Glæde for Omegnens Beboere, der da ogsaa skønnede paa dem og paa den store Gæstfrihed, der stadig udvistes paa Skolen, idet der ofte fra Deltagerne kom Sendinger af Madvarer eller Pengegaver, der vistnok for en stor Del dækkede Skolens Udgifter ved Møderne, der iøvrigt var fri for alle.

Et Julegilde afholdtes paa Skolen den 13. Januar og blev Indledningen til en Række meget fornøjelige Skolefester paa den Dag. De af Byens Beboere, der havde Kostgængere, samt de nærmeste af Skolens Venner, blev budte med, og Udgiften afholdtes af Elevforeningens Multkasse. Ved det første Julegilde overraktes der Eleverne en smuk Dannebrogsgfane, som to fynske Piger havde sendt med den Hilsen:

»Sønderjylland vundet
det er Danmarks Maal«.

Eleverne 1865 - 66 under Gevær og med Fane.

Til Overrækkelsen havde Nutzhorn skreven en Flagsang: »Vaj højt, vaj højt for Skolen her vort Dannebrog«, der senere blev optaget i Tillæget til Køsters Sangbog.

Om Pigeskolen i Sommeren 1866 har Fru *Georgia la Cour Pedersen*, som da var Elev, andensteds her i Bogen fortalt saa godt og udførligt, at der ikke behøves at nævnes noget om den her. I den Sommer rejstes lidt vesten for Skolen en Bolig for Nutzhorn og hans Hustru, det venlige »Elmely«, som de endnu bebor. Fenger havde allerede i Sommeren 1866 sin Bolig i et lille Værelse i den vestre Ende af Skolehuset. Johannes Schrøder var derimod ikke paa Skolen om Sommeren, men opholdt sig hos Pastor Melbye i Asperup og hos Højskoleforstander Trier i Vallekilde samt deltog i Lærersamlingen hos Kold paa Dalum Højskole.

Elever fra Karteskolen 1865—66.

V. Fra det andet Skoleaar.

Allerede den anden Vinter (1866—67) var Askov Højskoles Ry naaet saa vide om Land, at den kunde samle 71 Elever, hvoraf vel endnu den største Part var fra det sydlige Jylland, men dog ogsaa en hel Del fra Øerne og navnlig fra de forskellige Egne af Fyn. I Rødding havde Eleverne været paa Kost hos en Økonom, men *Kristen Hansen* i Vejstrup paa Fyn havde i Samtaler med den unge og i adskillige Aar skrøbelige Fru *Charlotte Schrøder* givet hende Lyst og Mod til selv at danne et Hjem for saa mange som muligt af dem. Endnu tillod Pladsen dog ikke, at ret mange kunde bo paa Skolen. Men Nutzhorn havde jo nu faaet sit eget Hjem bygget, og Fru *Hanne Nutzhorn*, der var fra den store Bondegaard »Egeland« i Starup ved Kolding, hvor man var vant til et stort Folkehold, tog med Glæde imod saa mange, som »Elmely«s to Loftkamre kunde rumme. Flertallet af Eleverne maatte imidlertid som det foregaaende Aar ud i de nærmeste Gaarde.

Skolen aabnedes den 6. Oktober, og Schrøder lagde sin Aabningstale over Verselinjerne af »Havamaal«: »Hver nyde, som han nemmer, da ingen sker Uskel«, som han ogsaa havde sat som »Motto« foran sit og Køsters Tillæg til sidstnævntes »100 danske Sange«. De mange Elever fyldte Skolen til Overmaal, og for at skaffe tilstrækkelig Luft i Timerne blev et Par Brædder i Loftets Midterfag løsnede og lagte til Side.

H. Nutzhorn og Hustru.

Om Livet paa Skolen den Vinter har en af Eleverne, Anders Jessen fra Østergaard i Hjarup, der senere i en Række Aar var Rigsdagsmand, meddelt »Højskolebladet«s Redaktør en Del, hvoraf jeg gengiver følgende, der tegner et godt og samlet Billede af Vinterskolens Forløb.

»Schrøder fortalte Mytherne og Verdenshistorie, og lige fra Begyndelsen var hans Timer os de bedste. Det var myndige og manende Ord, han førte, hvor han skildrede os, hvad det er at føre et sundt og ædelt Menneske- og Kristentliv i ædle Fædres Spor. Man mærkede, at han med Liv og

Lyst var med i, hvad han holdt Foredrag over, og vi fængsledes deraf og beundrede ham. Derimod kan det jo nok med en vis Ret siges, at der udenfor Timerne var en større Afstand mellem Forstander og Elever. Schrøders ordknappe Væsen gjorde, at vi ikke saa let i Fortrolighed kunde nærme os ham. Der blev ogsaa denne Vinter ved en Lejlighed sagt af Præsten Hansen fra Vejen, at Schrøder kun var i sit rette Element, naar han kom paa Talerstolen. Forholdet mellem ham og os var desuagtet et oprigtigt Venskabsforhold, saa vi ikke alene højagtede og beundrede hans Evner, men ogsaa

— omtrent alle som én — holdt af ham som vor faderlige Ven. Og fra hans Side mærkede vi saa ofte, at han fulgte vor Færden paa Skolen og senere hen i Livet med Venneøje.

Nutzhorn fortalte Danmarkshistorie og Geografi og havde Sangtimer. Ved sin elskværdige Maade at omgaas os paa vandt han os alle lige straks, og vi gik saa frit til ham. Som Sangmester er han jo bekendt over hele Landet.

Fenger havde de to første Timer om Morgenen. Han foredrog Fysik, Kemi og Husdyrlære. Ved Hjælp af de Apparater,

Eleverne hos Nutzhorns 1866-67.

der var paa Skolen, gjorde han os Tingene temmelig let fattelige. De fleste af os nedskrev Uddrag af Kemien og Husdyrlæren efter *Fengers* egne Afskrifter. Han kunde rigtig være i Aande, naar han vilde gøre os Sagen forstaaelig ved Forsøg. Og naar under Forsøgene Stilheden ikke altid var saa stor, som den burde have været, saa gjorde det os bagefter ondt at have været med til at saare ham ved at forstyrre, thi vi holdt meget af ham. Men Ungdom og Visdom følges jo ikke ad.

Johannes Schrøder underviste i Skønskrivning, Regning, Landmaaling og Nivellering, og da disse Fag alle havde praktisk Betydning for vordende Landmænd, og han forstod at gøre os Tingene let anskuelige, fulgte vi hans Undervisning med Interesse.

Imellem Eleverne indbyrdes herskede der et sjældent kammeratligt Forhold. Vi havde Love og Vedtægter at rette os efter, og for Overtrædelser mulkteredes der. Til Formand for Elevforeningen valgtes *Jens Daugaard* fra Fredsted, der tidligere havde været Elev paa Rødding. I Vinterens Løb afholdtes flere festlige Sammenkomster paa Skolen af Lærere og Elever, og i det mindste én Gang var Fenger den, som gjorde Gildet. Ved disse Sammenkomster gik det muntert til med Taler og Sang. Næsten Halvdelen af Eleverne var Talere. Jeg mindes, at den allermindste og vistnok ogsaa yngste Elev begyndte sin Tale med: »Da jeg var lille — —«, hvilket vakte uhyre Munterhed, thi han var endnu kun »en bette Kaal«. Han blev senere Officer i Hæren. Blandt fremmede, der besøgte Skolen, mindes jeg særlig Præsten *Melbye* og *N. J. Termansen*, der glædede os ved deres fængslende Foredrag.

Hver Maaned holdtes offentligt Møde med Foredrag, i Reglen af Skolens egne Lærere. Om Søndagen marcherede gerne en Flok til Skrave Kirke i Sønderjylland, hvor Præsten *Sveistrup* endnu prædikede. Søndag Aften holdt Schrøder enten et kristeligt eller et kirkehistorisk Foredrag, hvilket en Del af Byens Beboere gerne overværede.

I Forening gjorde Lærere og Elever flere Udflugter, saaledes til Ribe, til Ravnholt, hvor vi besøgte *Anders Simonsen*, og ved Skolens Slutning til Fyn. Der gæstede vi Asperup og Baaring, Odense, Sanderum og Solevad samt Kolds Højskole i Dalum. Vi havde paa Askov hørt saa meget om *C. Kold* som vor betydeligste Højskolemand, saa det var med store Forventninger, vi med Dannebrog i Spidsen marcherede fra Odense der ud. Kold tog imod os udenfor Skolen, saa vidt jeg husker i en særegen Dragt med Selerne ovenover Vesten. Han lod ikke til at være synderlig begejstret over vort Besøg. Vel blev vi viste rundt paa Skolen og spiste til Middag hos ham, men hele Tiden forholdt han sig tilbageholdende og var, trods Lærernes gentagne Opfordringer, ikke at formaa til at holde Foredrag. Vi skuffedes saaledes helt i vore Forventninger om at faa ham at høre. — Med Rejsen til Fyn var vor Skolevinter forbi, og enhver drog til sit eget Hjemsted.◊

Om Eleverne tilføjer vor Meddeler endnu, at de fleste af dem var Bøndersønner. Mellem dem udenfor Bondestanden var en Greve, Ahlefeldt-Laurvigen, hvis Moder nok havde en mindre Gaard paa Langeland. Han færdedes mellem de andre som deres Ligemand og var besjælet af et stærkt Frihedssind. Sin Grevetitel solgte han for 4 Skilling til en Fynbo, Hans Hansen fra Solevad, som derefter — selvfølgelig for Spas — blev kaldt Grev Solevad.

Den af de gamle Askov-Elever, som man har opfordret til at samle disse spredte Minder fra Askovs første Dage, kom under det ovenfor skildrede Besøg hos Kold for første Gang i Forhold til Askov Højskoles Lærere og Elever. Jeg havde — som en Forberedelse til Friskolelærergerningen — været paa Kolds Højskole fra Nytaar til April 1866 og atter fra November 66 til April 67. Mit Hjem var den Gang hos min Broder Marinus Jørgensen i Dalby Friskole, og foruden mig var der denne Vinter to andre Hindsholmere paa Skolen, nemlig en af Folketingsmand Kristen Larsens Sønner fra Dalby og hans Søkendebarn fra Bogensø, hvilken sidste var min »Slof« paa den store Sovesal. En af disse var bleven syg ved Skolens Slutning, og vi andre to blev da der ude nogle Dage for at pleje ham og faa ham med hjem. Det var netop paa den Tid, der kom Bud inde fra Odense, at Askov Højskole den næste Dags Formiddag vilde gæste Kolds Højskole. Vi unge var meget optagne af dette Besøg, og vi fandt, at Gæsterne burde hilses velkommen med Dannebrog. Vi havde saa ofte set Flagstangen, der laa paa det øverste Loft over Sovesalen, hvor vi havde vort Tøj og vore Vaskegrejer, og som var indrettet til at stikke ud af et lille Gavlvindue, og vi gik saa til Kold og spurgte ham, om vi ikke maatte laane Flaget og hænge det ud. Men det fik vi ikke Lov til, saa vidt jeg nu husker. Jeg ved i hvert Fald, at Kold sagde os, at ved at hænge Flaget ud gav vi Gæsterne Løfte om en festlig Modtagelse, og en saadan var hverken vi eller han i Stand til at byde dem. Det stred vel sagtens baade mod hans Natur og hans Tankegang at gøre det, og Følgen blev den Skuffelse, som den gamle Askovelev ovenfor har givet Udtryk.

Men vi unge Hindsholmere syntes godt om Schrøder, og ikke mange Dage efter — den 4. April 1867 — var han Gæst i Dalby Friskole og holdt et ypperligt Foredrag om Asken Ygdrasil. »Vi var«, skriver min Broder Marinus et Par Dage efter til sin Kæreste Karen Dons, »saa glade ved ham, og han var nok ogsaa glad ved os. Han lærte Hindsholmerne at kende ved at tale til dem; han kunde nok se og høre, at vi fulgte ham med Liv og Lyst. Han bragte os netop ogsaa af den Slags, som vi følte Trang til og havde tænkt, det kunde være rart at høre om af hans Mund«.

Om Pigeskolen i Sommeren 1867 har jeg ingen andre

Pigeskolen 1867 I.

Kilder at øse af end *Karen Dons's* Breve til min Broder Marinus, med hvem hun da var blevet forlovet. Hun var nemlig et kort Besøg paa Askov i Juli Maaned og boede hos sin Faders Søskendebarn Fru Hanne Nutzhorn. To Aar før havde hun været hos Kold og været glad derved. »Han siger meget, som er godt; man kan ikke blive træt af at høre paa ham«, skriver hun i et af sine Breve fra den Sommer. Nu, da hun er kommen til Askov, er der »nogle af Pigerne, der saa gerne vil vide, hvad for en Skole jeg synes bedst om — — og de Spørgsmaal bliver jeg altid ked af, for Skolerne er jo gode begge to og slet ikke modsat hinanden, men arbejder mod ét Maal. Naar vi kun passer paa at være os selv her ude,

saa skal det ogsaa nok blive til Velsignelse for os«. Og en anden Gang skriver hun: »— — det er rigtig rart at høre paa Schrøders Foredrag. Jeg kan dog godt mærke, Kolds Skole har vundet min første Kærlighed, og den Plads vil den beholde, men det er jo ogsaa saa naturligt, at jeg ikke kan føle mig saa hjemme her som hos Kolds. — Jeg har da ogsaa kun været her saa kort, og i den Tid har Fru Schrøder stadig været syg; det vilde jo hjælpe meget, naar hun kunde blive saa rask, at hun kunde taale at være ovre hos os. Nu er Georgia la Cour (som du jo nok kender) kommen her til, og det er jeg glad ved.«

Pigeskolen 1867 II.

Efter at ovenstaaende var skrevet og overgivet til Trykkeriet, har jeg under Efteraarsmødet paa Askov truffet en af Eleverne fra Sommeren 1867, der kunde meddele mig adskilligt om denne Sommers Skoleliv. Hun fortalte om den Eftervinter, der kom i Maj, og som naaede Toppunktet den 13. med meget stærkt Snevejr, Blæst og haard Kulde. Denne sidste vedvarede i længere Tid, saa Pigerne daarligt kunde nære sig for Kulden. Under Timerne og i Samlivet var der dog Foraars i Hjærterne: alt var saa nyt og friskt og stort, og de unge Lærere med deres Hustruer stod fulde af Livsmod og Kærlighed og Haab, følgende det Kald, der var dem givet, og den Vej, der var dem anvist. Det var derfor en

Fryd for Pigerne at sidde paa Skolebænken. De hørte paa Sagn, Myter og Historie og sang de mange dejlige Sange, der gik dem lige ind i Sjælen.

Om Sommerens Udflugter havde hun ogsaa en Del at fortælle. Pinsedag, den 9. Juni, kom endelig Sommeren med dejligt Vejr, og da fik Pigerne en hel Uges Ferie. Fra Ferup var der fire Piger paa Skolen: Marie Sandager, Karen Thulesen, Karen Eiler og Ane Marie Hvolbøl. De indbød en Del af Kammeraterne, heriblandt Meddelerinden, til at følge med dem hjem, og hver Dag tilbragtes saa med Udflugter i den smukke Egn, der især for en Vesterbopige som hun havde hele Nyhedens Glæde. Sidst i Ferien var de alle ovre til et stort Møde hos Peter Larsen i Dons, hvor ikke alene Lærerne fra Højskolen med Hustruer og flere af Kammeraterne var kommen til Stede men ogsaa saadanne Ordførere som Birkedal, Melbye og Sveistrup, hvem det var en Glæde at høre.

Sammen med Lærerne blev der senere foretaget Udflugter fra Skolen til Tirslundstenen, til Skolens Venner i Gesten samt til Bække, hvor Kapellan Wagner en Søndag skulde prædike. Til denne Tur var der lejet to store Høstvogne med løse Sædebrædder, hvorpaa der foruden Lærerne blev anbragt henvend et Par Dusin af Pigerne. Under et Ophold ved Eskelund Kro for at fodre gik Kusken fra den ene Vogn ind i Kroen, medens Staldkarlen gav Hestene Vand. De elleve unge Piger blev tilbage paa Vognen, men da en af dem forsøgte at gaa ned foran ved Hestene, blev disse bange, kastede Karlen med Spanden til Side og løb af Sted med Vognen ud ad Landevejen, jævnligen i betænkelig Nærhed af Vejgrøften. Nogle af Pigerne skreg af Skræk, andre tyssede paa dem, nogle vilde springe af, andre holdt tilbage paa Kammeraterne, Sædebrædderne faldt ned i Vognen, og Pigerne laa til sidst som Hø og Halm mellem hverandre, medens et Par enkelte slap ned af Vognen, dog ikke uden Puf og Stød. Schrøder løb i stor Forfærdelse bag efter for om muligt at yde Hjælp, men inden han naaede Vognen, kom Hjælpen heldigvis fra modsat Side i Form af en Rytter, der fik Hestene standsede, saa ingen Ulykke skete. Men efter denne Nervespænding lød

Sangen dobbet frydefuld og inderlig fra de unge Pigers Læber under Køreturen.

Endnu en stor Tur blev gjort, nemlig til Ribe, 14 Læs i Følge, idet en Del af Skolens Venner fra Omegnen lagde Vogne til og medtog en Del af deres egne Husfæller. Besøget gjaldt naturligvis først og fremmest Domkirken men dernæst ogsaa de interessante gamle Huse i Byen, og Pigerne sang paa Slotsbanken den gamle Vise: »Der gaar Dans paa Ribergade, Slottet det er vundet«.

VI. Fra det tredje Skoleaar.

I Foraaret 1867 forlod Johannes Schrøder Askov for at grunde sin egen Højskole i det sydøstlige Sjælland, og Pladsen som Fjerdelærer overtoges da i Efteraaret af *Peter Jessen* fra Sønderjylland, der Aaret forud havde været Skolens Elev. Han tog senere Eksamen fra Veterinærskolen med Udmærkelse og blev Danmarks første Husdyravls-Konsulent. I Sommerens Løb blev der bygget et Fag til Skolestuen, og denne forsynedes med en Forstue, der endnu havde Jordgulv, da Skolen aabnedes den 3. Oktober 1867.

Der kom den Vinter slet ingen Fynboer paa Skolen, derimod 2 Sjællændere, begge fra Farum, og ikke mindre end 8 Amagere. Det var nok Engmester *P. V. P. Berg*, som i de Aar opholdt sig paa Amager, der havde faaet denne Ø's Ungdom paa Gled. Iøvrigt var Eleverne dels fra Sønderjylland, dels fra det sydøstlige Nørrejylland og kun et Par enkelte fra Horsens- og Aalborgegnen. En længere Rejse var jo endnu den Gang besværlig; der var saaledes endnu ingen Jernbane fra Aarhus til Frederits. Et Par Piger fra Løgstør-Egnen, som en foregaaende Sommer var paa Askov, maatte som den nemmeste Vej hjem vælge at rejse med Bane og Dampskib fra Kolding til København og der fra atter med Dampskib til Løgstør! Heller ikke den sydjydske Tværbane fandtes den Gang, og Posten maatte derfor hver Aften efter Københavns-Iltogets Ankomst befordres i den gule Postvogn fra Kolding over Skodborghus til Ribe og om Morgenen fra Ribe til Kolding. Fra Skodborghus, hvor Kromandens Datter i Begyn-

delsen var Postmester, bragte den halte Laust Post saa hver Morgen Posttasken til Askov.

En af de sønderjydske Elever den Vinter var *Jakob Kloppenborg* fra Harreby, Søskendebarn til Landdagsmand Kloppenborg i Københoved. Han havde i 5 Aar holdt Skole for Smaabørn i Flækken Højer vest for Tønder, men vilde ikke aflægge den tyske Embedsed og maatte derfor i Huj og Hast flygte nord paa for at undgaa den præjsiske Soldatertrøje,

som man truede ham med, uagtet han allerede i 1858 havde været dansk Soldat. Nu flakkede han i Sommeren 1867 landflygtig om i Danmark, forpint af sin Stilling, og kom saa til Askov ved Vinterskolens Begyndelse, hvor han snart faldt i Ro ved de gode Ord, han hørte, og det friske Liv, han levede sammen med Kammerater og Lærere. Han blev — fortæller han selv — saa oplivet og styrket til at tage fat paa sit tidligere Skolearbejde igen, at han ved Vinterskolens

Lærerne med Hustruer 1867—68.

Slutning overtog en lille Friskole i Gammelby, hvori bl. a. Termansens Børn gik, og forblev der et Par Aar, indtil han atter, om end kun som dansk Undersaat, kunde vende tilbage til sit Hjem i Sønderjylland.

En anden af Eleverne, som forøvrigt ogsaa havde været paa Skolen den foregaaende Vinter, var nuværende Nationalbankdirektør *Johannes Lauridsen* fra Grønvang, Skaberen af de store industrielle Virksomheder ved Vejen Station, der falder enhver ankommende Askov-Gæst i Øjnene, og som har fremkaldt en Bebyggelse og Trafik ved denne Station, der er mangedobbelt den, som var i Begyndelsen, da Kaptajn Lundby

alene maatte besørge Arbejdet og var baade Stationsforstander, Postmester, Telegrafist, Sporskifter og Pakhuskarl.

I December 1867 gæstedes Skolen af Etatsraad Flor, der jo med stor Deltagelse blev ved at følge Skolens Arbejde og Udvikling og stadig var rede til at skaffe den Støtte, saa vel med Penge som paa anden Maade. Om Velkomstsangen, som ved den Lejlighed blev sungen, har afdøde Gaardejer *Niels Hansen* fra Maltbæk, der var den ene af de to Farum-Elever den Vinter, paa sin morsomme Maade fortalt følgende:

»Min Kammerat fra Farum var Digter — dem er der jo

Karleskolen 1867—68 I.

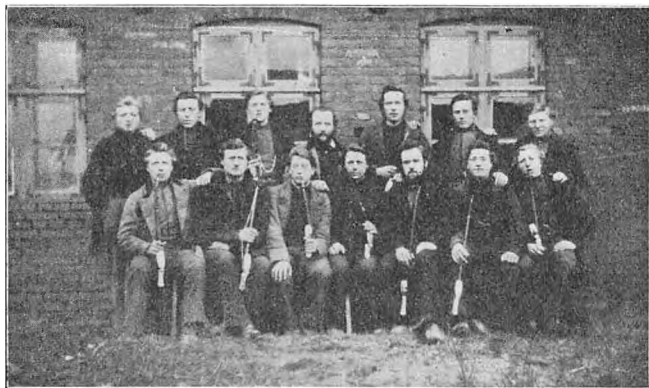
nok af — og han skulde digte et »Velkommen«. Men han havde daarligt Øre for Versemaal, saa han kunde ikke faa Linjerne til at passe, naar det ikke var helt stille, saa han kunde nynne paa Melodien. Men Melodien kunde han heller ikke, og han forlangte derfor, at jeg skulde vedblive at synge den for ham. Jeg drillede ham saa med at sige, at en Sang kunde man godt faa rigtig i Versemaalet, selv om man ikke kendte Melodien. Det vilde han ikke tro, og jeg foreslog ham da, at han kunde lade sin Velkomstsang se saaledes ud:

Mel.: Du, som vaaged over Barnelivet.
 Du, som kom hertil fra Hovedstaden
 over Storebælt og Skodborghus,
 sæt dig ned og tag kun flinkt til Maden
 og imellem til det fyldte Krus;

thi af Penge har vi nok i Kassen,
 takket være Buch og Jørgen Madsen,
 Gandrup holder Tale — og imens
 vil Mathiasen og Karl Thomsen skænd's.

Naa, det hele var jo Kommers. Han fik sin Vise paa 2 eller 3 Vers i Stand, og den blev sunget.«

Flor blev paa Skolen i flere Dage. Den ene Dag var en Del Sønderjyder indbudte til Middag sammen med ham hos Nutzhorns. Det var Skrumsager, Kloppenborg m. fl. Da han drog derfra, tog han til Aagaard ved Kolding, hvor Foreningen

Karleskolen 1867—68 II.

»Fostbroderskabet« skulde have sit Forsamlingshus indviet. Ved Bygningen af dette havde et Par af forrige Vinters Elever, *Jens Daugaard* og *Ivar Berg*, begge tillige gamle Røddingelever, været virksomme.

Der var det Aar som ellers Julegilde den 13. Januar. Saa skulde der da være lidt Løjer. Men Dans til Musik var jo den Gang — som Niels Hansen bemærker i sine Optegnelser om denne Vinter — at betragte som svær Ugudelighed i Askov. Til Julegildet skulde saa Niels Hansen skrive en Historie. Den skulde læses op, og saa skulde der fra en Scene vises levende Billeder til den, og imens Billederne vistes, spillede Nutzhorn »en sagte, sød Musik« paa sit Klaver, der var anbragt, saa det ikke kunde ses af Tilskuerne. Niels Han-

sen syntes ikke selv, der var det mindste ved Historien, der var slet ingen Morsomheder deri, men desuagtet lod den til at more det taknemmelige Publikum.

Den Dag, Skolen sluttede, købte Schrøder af Jens Ebbesen Højskolens Bygninger med Have og de omtrent 2 Tdr. Land mellem Skolen og Nutzorns, og Niels Hansen havde Bud med til Fru Wagner i København om Handelen. Schrøder drev i nogle Aar Jordlodden som Agerbrug, og den ernærede en stor, rød Ko af vestjydsk Race, der blev passet saa godt af Skolens Karl, Niels Peter Gundesen, at den i lange Tider gav Mælk til et Pund Smør daglig. Først efter at Schrøder havde købt sin Gaard vest for Nutzorns, blev Skolens Mark anlagt til Have.

Fællesturen efter Vinterskolens Slutning gjaldt det Aar Starup og Aagaard med det nybyggede Forsamlingshus »Fostbroderskabet«, i hvis Omegn Skolen havde mange Venner.

VII. Fra Lærermødet 1868.

I Sommeren 1868 var jeg Friskolelærer i Maale paa Hinds-
holm, og da Høstferien nærmede sig, blev det bestemt, at mine Forældre fra Falster, min Broder Marinus og jeg i Ferien skulde gæste Dons og tilbringe nogen Tid paa »Pederslyst«. Da vi kom der til, fik vi at høre, at der paa Askov holdtes Lærermøde — om det var det første af den Slags, husker jeg nu ikke. Vi tre Lærere — Fader var jo Almueskolelærer — kunde ikke modstaa den gode Lejlighed, men besluttede at tilbringe en Uges Tid der ude under Mødet. Peter Larsen Skræppenborg, der var en fortrolig Ven af Peder Dons, kørte for os der

Fru Schrøder med Jens, Margrethe og Ingeborg.

Fru Nutzhorn med Marie.

ud, men Vejen blev lagt om ad Kolding og Seest, for at vi kunde faa Fru Schrøders Broder, *Ludvig Wagner*, der var Kapellan i sidstnævnte By, med ud til Højskolen.

Da vi kom fra »Pederslyst«, var det selvfølgeligt, at vi tog ind hos Nutzorns og kom til at bo der. Vi hørte Nutzorns Elstermiddagsforedrag paa Skolen, og den følgende Dag, Tirsdag den 11. August, var vi med til Højtidsfærd hos Ludvig Schrøders, idet den lille *Ingeborg Schrøder* da blev døbt af Pastor H. Sveistrup, som var kommen over fra Rødding i den Anledning. Daaben fore-

gik i Hjemmet ved et aabent Vindue til Gaarden, hvor vi omtrent 30 Deltagere i Lærermødet havde samlet os, fordi kun Slægten og de allernærmeste Venner kunde faa Plads i Dagligstuen. Om Aftenen holdtes saa Barselgilde i Skolestuen for os alle med mange gode Taler, bl. a. af *N. J. Ter-*

Deltagere i et Lærermøde (1867).

mansen og en Nordmand, saa vidt jeg husker den senere Højskoleforstander *L. M. Bentsen* fra Stjørdalen.

Ugen gik paa en fornøjelig Maade med Foredrag af de tre Lærere, Forhandlinger, Samtaler, Sang og smaa Udflugter. Af Mødets Deltagere husker jeg bedst Anton Nielsen, som jeg ikke havde set før. Søndag Formiddag vandrede vi alle gennem Skibelund, over Kongeaen til *Hans Diderik Kloppenborgs* Gaard i Københoved, i hvis Sal Sveistrup nu som Fripræst holdt Gudstjeneste for sin gamle Menighed i Skrave Sogn. Efter Gudstjenesten blev vi fordelt mellem Menighedens Medlemmer i den nærmeste Egn og beværtedes med Middagsmad, og hen paa Eftermiddagen samledes vi alter med Sønderjyderne i en lille Skov — jeg tror det var hos *J. P. Gram* — hvor der blev holdt mange Taler og sunget mange Sange. Sligt kunde endnu lade sig gøre den Gang.

Mandag Eftermiddag brød vi op fra Skolen. Umiddelbart efter Schrøders Formiddagsforedrag havde Fader benyttet Lejligheden til at bringe Askov-Lærerne en Tak for deres Arbejde og udtale sit Haab om en bedre Tid for Danmark, saafremt dets Højskoler alle dreves af en saadan Aand som den, der raadede her. Han lovede at fortælle Befolkningen paa Falster om det gode Udbytte, der kunde vindes ved at besøge Højskolen, og vilde opmuntre sine Standsfæller, Almueskolelærerne, til at hente sig Aandsfriskhed paa dens Bænke.

Dette vort første Besøg paa Askov havde til Følge, at før vi forlod Pederslyst blev det en Aftale, at hvis min Broder og jeg kunde faa Afløsere til vore Friskoler, skulde Marinus allerede samme Efteraar flytte til Dons eller nærmeste Egn som Friskolelærer og jeg til Askov som Elev paa Skolen.

VIII. Fra det fjerde Skoleaar.

Mit Skolearbejde paa Fyn blev sluttet saa betids, at jeg sammen med min Fælle, Styrmand Hans Rude fra Kerteminde, der ligesom jeg medbragte en halv Sengs Klæder, hvad Programmet i de Dage lød paa, kunde være i Askov paa Aabningsdagen den 3. Oktober 1868. Rejsen blev tilbagelagt med Fiskervogn fra Kerteminde til Odense, der fra

Lærerne med Hustruer 1868 - 69.

med Toget til Lunderskov og endelig med en lejet Enspænder til Askov. Tre af mine unge Venner fra Hindsholm, hvoraf de to var Brødre til de før omtalte Kammerater paa Kolds Skole 1866—67, fulgte lidt senere efter, og Skolen fik for første Gang fire Elever i den hindsholmske Folkedragt: lyseblaa, kort Vadmelstrøje, der imidlertid efter Odense Amts Skytteforenings Oprettelse Aaret i Forvejen var bleven forbedret med en grøn Krave og bares sammen med en Felthue med Kokarde. Og indenfor de blaa Trøjer luede Begejstringen for Skyttesagen, saa vi fandt hurtigt paa Skolens Loft de gamle Taprifler, som Johannes Schrøder et af de første Aar havde skaffet til Veje fra Tøjhuset, og fik Kammeraterne satte i Bevægelse i Fritiden, enten med Geværgreb i Skolegaarden eller med Tropseksercits og Marchøvelser paa Nutzhorns Græsmarker.

Hans Rude og jeg kom til at bo i mit gamle Kvarter hos Nutzhorns, hvor der i de to Loftkamre var indkvarteret mindst et Dusin Elever. Omtrent alle de andre var komne vestfra, dels nord og dels syd for Grænsen. Hen paa Vinteren, da der kom nogle Efternølere, blev der saa trangt for Husrum, at vi fik Hans Rude til at sende Bud hjem til Kerteminde efter sin Hængekøje og fik den bundet op over vor Seng. Saa kunde den nylig ankomne ældre Alsinger faa hans Plads i Sengen, mens han selv sov trygt i Hængekøjen, hvad ingen

af os Landkrabber formaaede, naar vi opnaaede Tilladelse til at prøve det en Nat.

Elevantallet gik den Vinter op til 80, hvoraf over en Femtedel var Sønderjyder og ikke mindre end syv af disse fra Sundeved alene. Der var nu bygget en nordre Længe i Skolegaarden, en lav, billig Bygning med Paptag, hvori der var indrettet en hel Del Elevkamre og en Spisestue, saaledes at Schrøders selv kunde have Broderparten af Eleverne paa Kost. Men en Del maatte dog fremdeles bo ude i Gaardene.

Højskolen 1869.

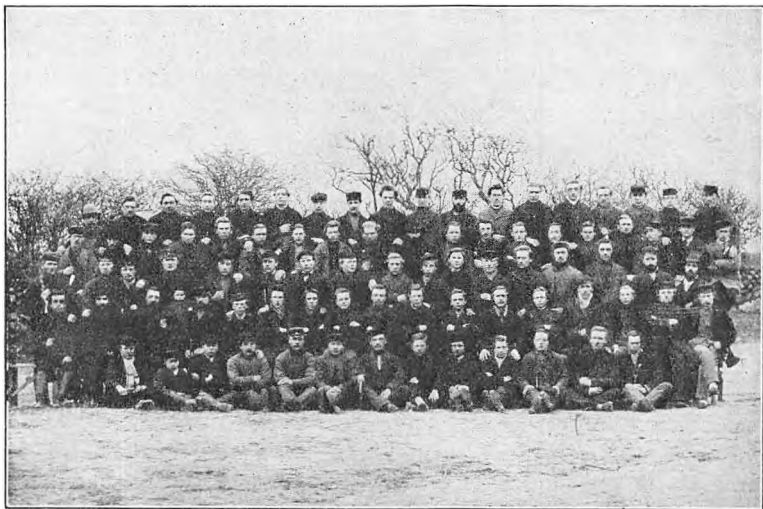
Vi, der havde fundet Hjem hos Nutzorns, befandt os særdeles godt der. Fru Hanne Nutzhorn var en omhyggelig og kærlig Husmoder for os, og Nutzhorn var den fornøjeligste Husfader, nogen kunde tænke sig. Ved Middagsbordet havde han et udtømmeligt Forraad af Oplevelser og Anekdoter at underholde os med, hvad der i høj Grad krydrede Maden, og vi færdedes frit i Stuerne og havde Adgang til hans Blade, Bøger og Noder. Det sidste benyttede jeg mig af til at udarbejde en temmelig fuldstændig Samling Melodier til Køsters Sangbog med Tillæg, til hvilken der ikke fandtes nogen trykt Melodisamling saaledes som til Bojsens fædrelandske og bibelske Sangbøger. Som »Sønner af Huset« kunde Nutzhorn

en enkelt Gang opmuntre os til i vor Fritid at give ham en lille Haandsrækning i et paatrængende Landbrugsarbejde — jeg tror for Resten kun det gjaldt Kartoffeloplagingen hen ad Novemberstid. For de fleste af os var Nutzhorns Ønske os en kær Pligt, og vi gjorde vor Skyldighed, selv om den fugtige Jord isnede vore Fingre. Men det kan ikke skjules, at der var enkelte af Bøndersønnerne fra de store vestjydske Gaarde, der helst kneb udenom — maaske fordi de havde faaet nok af den Slags hjemme. Fra en af dem, der ikke sagde »Hus forbi«, har jeg liggende et Brev, hvori han skriver om disse svundne Dage: »Livet i Nutzhorns Hjem er for mig og har altid været et saa dejligt Minde, som aldrig glemmes, og som jeg bevarer med hjertelig Tak«.

Da jeg efter halvandet Aars Arbejde i Friskolen brød af for paa ny at sætte mig paa Højskolebænk, var det, fordi jeg under Lærermødet i Askov havde overbevist mig om, at denne Skole bød paa noget, der kunde ruste mig til et rigere og frugtbarere Skolearbejde, særlig hvor det gjaldt Historieundervisningen. Kold havde jo nok fortalt lidt Historie for os, men hans Styrke laa mere i at filosofere derover end at fortælle den. Ogsaa *Schrøders* Betragtninger over Historien var af høj Værdi, men han fortalte tillige saa meget, at man samtidig med Lys over Historien fik god Sammenhæng i den. Hans Foredrag den første Skoledag kan tjene som Prøve herpaa, idet han da gav en Oversigt over, hvad han vilde fortælle os i Vinterens Løb. Han gennemgik de forskellige Verdensdele og Lande for os paa Kortet og viste os, at Verdenshistorien særlig havde haft sin Skueplads i Landene rundt om Middelhavet (»Havet midt i Verden«) samt i Landene omkring Østersøen og Vesterhavet. Saa gav han os en nøjere Forklaring over det græske Ord »Historie«, der egentlig betød det samme som det sjællandske »Spørgedom«. Grækeren Herodot, den første Historieskriver, rejste nemlig omkring og spurgte Folk ud om de gamle Minder og Sagn, og hvad han saaledes hørte, opskrev han. Naar vi Nordboer taler om den ældste Historie som Sagn — det, der siges — stammer dette Navn fra Gudinden »Saga«. Sagnene gik fra Mund til Mund

gennem Slægterne, indtil endelig Saxo, Snorre og andre Sagamænd opskrev dem. Jøderne kaldte deres Historie Slægtbøger, idet de lagde stor Vægt paa Slægtfølgen.

Ogsaa *Nutzhorns* Foredrag, der i de første Aar var mere geografisk-historiske end senere hen, blev til stor Nytte og Fornøjelse for mig som Lærer. Jeg ser i min gamle Noteringsbog, at han i et Foredrag om Lolland-Falster har fortalt om Stubbekøbing som Hans Egedes Begravelsessted, om Tingsted som J. C. Lindbergs Præstehjem, om Torkildstrup

Karleskolen 1868—69.

som B. S. Ingemanns Fødested, om Nykøbing som en af de Byer, Kristoffer uden Land beholdt, og hvor han døde, om Nakskovs Forsvar mod Carl Gustav, om Abbed som Høj-skoleby, om Maribo som Eleonora Kirstines Bosted og Professor H. V. Clausens Fødested, samt oplyste os om, at man paa Lolland i en beklagende Tone kunde sige: »Herregud! er du fra Rødby!« men i stor Beundring udbryde: »Ih! er du fra Nakskov!« Hans Sangtimer voldte os mange Glæder, baade naar de enkelte Stemmer i Middagshvilen samledes om hans Klaver i Dagligstuen, og naar vi ved de offentlige Foredrag høstede den store Forsamlings Bifald ved vore trestem-

mige Sange og muntre Canon'er, som f. Eks.: »Her kommer jeg, sa'e Per Blæst — — saa faldt han ind af Døren!«

Uden Udsigt til nogensinde at blive Landbruger kunde jeg vel bedst have undværet *Fengers* Foredrag, som Flertallet af Eleverne saa naturligt satte høj Pris paa. Men da jeg som Barn havde haft med Markarbejde og Husdyr at gøre og havde Sans for det praktiske Livs Fremtoninger, fulgte jeg alligevel disse Vinteren igennem. Et Foredrag som det den første Dag om de forskellige Slags Mælkebrug, hvoraf man i Øjeblikket var naaet til Isafkøling af Mælken, havde jo temmelig almen Interesse, hvorimod Forklaringen af Hestens Benbygning, med det store Skelet opstillet paa Gulvet, eller af Hestetændernes Vækst i de første Aar som Kendetegn paa Alderen, ikke kunde fængsle *mig* nær saa meget som de mange vordende Hesteopdrættere, der sad og tegnede Hestetænder i lange Baner efter Prosch's Lærebog.

Fjerdelæreren den Vinter var *Jørgen Madsen* fra Horsens-egnen. Han havde været Elev den foregaaende Vinter, og er nævnt af Niels Hansen i hans foran aftrykte lille Skæmtevers. Efter Skolens Slutning flyttede han til Hasseris ved Aalborg.

For de Elever, der før havde været enten paa Askov eller en anden Højskole, gaves der om Eftermiddagen i den lille Skolestue nogle særlige Timer. Jeg husker bedst, at Schrøder fortalte os Englands Historie efter Macaulay og krydrede den ved Oplæsning af Shakespeares historiske Dramaer i Edv. Lembckes Oversættelse. *Fengers* Kemitimer, ved hvilke de ældre Elever selv fik Lov til at udføre Forsøgene, fulgte jeg derimod ikke.

Endnu denne Vinter var Eleverne ordnede som et lov-budent Elevsamfund og underkastede et parlamentarisk Styre med en Formand, der kunde tale deres Sag, med Opsynsmænd, der tilsaa, at Lovene overholdtes, med Dommere, der ikendte Bøder for Lovovertrædelser, og med en Kasserer, der modtog og forvaltede Bøderne. Det kostede 2 Skilling at møde for sent til Foredragene, at ryge Tobak i Skolen udenfor Middags- og Aftentimerne og at snavse Gulvet til; 4 Skilling bødedes for at tilsnavse Bordene eller forstyrre Kammeraternes

Arbejde inden Kl. 9 Aften, 8 Skilling for at tilnavse Kammeraternes Tøj eller Bøger, 1 Mark for at tage Ting i de andres Skuffer og 1 Rigsdaler for at afskære Knapper eller volde Kammeraterne anden grov Fortræd. Mest trykkende var naturligvis Paragrafen om Tobaksrygning, og som Formand den Vinter har jeg endnu blandt mine gamle Papirer en »underdanigst Ansøgning« med 24 Underskrifter om at faa en Generalforsamling indvarslet til denne Paragrafs Ændring.

Lyssiden ved disse strenge Love var naturligvis — foruden Ordenens Opretholdelse — den Kassebeholdning, der opsamledes gennem Mulkterne, og som blev brugt ved Julegildet den 13. Januar, der foranstaltedes af Elevforeningen, og hvortil der skulde pyntes Juletræ og indkøbes Gaver til Bortlodning samt Kager og Drikkevarer til Gildet. Jeg husker ikke ret, om det var den samme Aften eller lidt senere, vi spillede en lille Komædie, »Enken«, af Mads Hansen. Hverken Stykket, Iscenesættelsen eller Udførelsen kunde siges at være første Klasses, men det voldte os dog megen Fornøjelse, saa vel under Forberedelserne som paa selve Spilleaftenen. En af mine Kammerater fra den Vinter mener, at det foregik paa Schrøders Fødselsdag — den 19. Januar — og at det skulde være en Overraskelse for Schrøder, hvorfor Indøvelsen foregik hos Nutzhorns. Vi var derfor noget spændte paa, hvad Schrøder vilde synes om et saadant »Fuskeri i Kunsten«. Han viste dog ikke nogen Uvilje mod vort dramatiske Forsøg, men lod endog til at more sig derved.

Før Vinterhalvaaret sluttede, traf Schrøder Aftale med *Carl Hjort* fra Aalstrup i Vendsyssel og mig om, at vi skulde møde igen næste Vinter og dele Fjerdelærerens Arbejde imellem os. Elevantallet voksede, og Arbejdet, navnlig med Retsskrivning og Regning, blev efterhaanden uoverkommeligt for en enkelt.

Turen ved Skolens Slutning gik det Aar til Peter Larsen i Dons, der havde indbudt Askov, Gedved, Testrup og Vinding Højskoler til et Fællesbesøg i Slutningen af Marts. Vi Askovitter marcherede naturligvis de $3\frac{1}{2}$ Mil til Dons, og de allerfleste af os indkvarteredes for Natten i Peter Larsens

store Hølade, da der ikke i den lille By kunde skaffes Sengeplads til saa mange Gæster. Besisningen derimod magtede Peter Larsen udmærket; han var fra »Høstgilderne« vant til de store Gæstebud og havde slagtet en Ko i Dagens Anledning. Til Mødet var samlet henved 500 Mennesker, og der blev holdt udmærkede Foredrag af de fire Højskolers Forstandere, medens naturligvis ogsaa Peter Larsen talte, og Askovsangerne under Nutzhorns Ledelse gav adskillige flerstemmige Sange til Bedste.

IX. Fra Sommeren 1869.

Det gik Askov Højskole i Børnearene, som det gaar de hurtigtvoksende Børn, at Klæderne hvert Øjeblik viste sig for korte og for snævre, saa der stadig maatte lægges ud eller øges til. I Sommeren 1869 fik Skolen en betydelig Udvidelse med Bygningen af den store, vestlige Fløj, der kom til at knejse højt over de andre tre og indeholdt en tidssvarende Foredragssal, Spisestue med Køkkendepartement til et stort Elevtal og en rummelig Bolig for Forstanderen med Familie. Den gamle Etatsraad C. Flor kom over under Pigeskolen for at se den ny Bygning, og skønt denne endnu ikke var helt færdig til Brug, benyttedes Lejligheden dog til at give den en festlig Indvielse. Den 23. Juni samledes Skolens Venner i Skare, og *Schrøder* indledede Talerne ved at minde om Flors Arbejde for Danskhedens Sag, navnlig ved Rødding Højskoles Oprettelse og dens Fortsættelse i Askov. Han sluttede med at bede Flor om Tilladelse til, at Skolen i Fremtiden maatte bære Navnet »Flors Højskole«. *Flor* svarede hertil, at dette kom ham som en Overraskelse. I sine yngre Dage vilde han aldrig have givet en saadan Tilladelse, da han nærede den Overbevisning, at det i enhver aandelig Sag gjaldt om at glemme sin egen Person for med desto større Kraft at kunne fremme Sagen. Ogsaa troede han, at slige Navne let kunde ægge Modstanderne. Men nu var han gammel, og hans Dagværk var til Ende, saa han maatte nøjes med at se til, mens de yngre arbejdede med de Tanker, der havde faaet hans Hjærte til at banke; derfor, og fordi Begæringen rettedes til

ham paa en saa kærlig Maade, vilde han ikke sige Nej. — Flere andre Talere, som *Termansen* og Præsterne *Mørk-Hansen*, *Schjørring*, *Rambusch* og *Nansen*, benyttede derefter Lejligheden til at frembære deres gode Ønsker for den unge »Flors Højskole« med den kraftige Vækst.

Pigeskolen sluttede denne Sommer med et Besøg hos *Peter Larsen* i Dons den 1. August, hvortil ogsaa *Vinding* og *Dalum* Højskoles Elever var indbudte. *Sveistrup* prædikede for Gæsterne i Alminde Kirke, og ved Hjemkomsten til Dons gjorde *Peter Larsen* Gæstebud. Senere holdtes Møde med *Schrøder*, *Nutzhorn*, *Rosendal* og *Termansen* som Talere. *Kold* gav sig aldrig af med at rejse ud og holde Taler — hans store Tale ved Vennemødet i København 1866 var en ren Undtagelse —, og han var derfor ikke med.

For mig bragte Sommeren 1869 desværre Sygdom, idet mine Øjne blev angrebne, saa jeg i lang Tid maatte gaa med farvede Brilller og kun med Vanskelighed kunde udfylde det Hverv, jeg havde paataget

mig: i Lejrtiden at holde Friskole i Balle ved Vejle for Lærer *Niels Ebbesen*, der var indkaldt som Soldat. Og for min Broder, *Marinus Jørgensen*, bragte den Hjertesorg, idet hans Forlovede *Karen Dons* i Juni bortreves af en hurtig udviklet Brystsygdom, faa Uger før Brylluppet skulde have staaet og Indflytningen i det nybyggede Hjem, »*Karensminde*« Friskole i Vester Nebel, skulde have fundet Sted. Det var en Trøst for ham, at Deltagelsen ved *Karens* Jordefærd var saa stor, saa baade hans kære Forstander *Svendsen* fra *Jelling*, *Sveistrup*, *Ludvig Wagner*, *Nutzhorn*, *Peter Larsen* og *Jørgen Ravn* var kommen til »*Pederslyst*« for at tale gode

Hans Diderik Kloppenborg.

Ord ved hendes Baare, men alligevel trængte baade han og jeg til nogle lyse og glædelige Timer og søgte dem ikke forgæves ved Lærermødet i Askov i August. Vi traf her gamle Venner fra Fyn som Friskolelærerne Dalsgaard Petersen fra Kerteminde og Videbæk Madsen fra Drigstrup og vandt mange ny blandt Lærerne fra det sydlige Jylland, i hvis Kreds vi herefter skulde færdes og virke. — Søndagen efter Lærermødet

Løjtnant Kloppenborg.

Afslutning tog vi over til Sveistrups Gudstjeneste i Københoved sammen med Schrøders, der ligesom vi havde planlagt et Rødding-Besøg. Vi havde om Eftermiddagen nogle fornøjelige Timer hos *H. D. Kloppenborg*, som den Dag gæstedes af sin Broder fra Flensborg, den gamle fhv. Overvagtimester, nu *Løjtnant Kloppenborg*, der som ung Husar havde deltaget i Krigen 1814 og derefter som Dragon været med i Krigen saa vel 1848-49-50 som 1864. Jeg havde allerede som Dreng set ham i 1864, da han som den ældste frivillige i Hæren holdt til Hest foran 3. Dragonregiment paa Storetorv i Aarhus ved Regi-

mentets Udrykning af Byen, og det var derfor med dobbelt Interesse, jeg sammen med det øvrige Selskab hørte ham fortælle af sine rige Krigsminder, dem han iøvrigt har overgivet Efterslægten i en for længe siden udgiven Selvbiografi. Ikke mindre fornøjeligt var det at høre paa, hvad vor Vært, Hans Diderik Kloppenborg, havde at berette. Han var en god Ven af og hyppig Gæst hos Frederik VII og kunde fortælle mange Træk om ham og Grevinde Danner, og nu nylig havde han som Deltager i den danske Landmands-

forsamling været Gæst hos Kristian IX, fra hvis Taffel han havde medtaget 3 smaa nordiske Flag, der nu hang over det store Spejl i Salen.

Hen ad Aften kørte vi sammen med Schrøders og Pastor *Sveistrup* til Rødding, men medens vi to Brødre glædede os ved at gøre Bekendtskab med den for os ny Egn med de kønne danske Landskaber og den historiske Højskoleby, maa Køreturen til det gamle Hjem hos Schrøder og Hustru sikkert

Fru Marie Sveistrup.

H. Sveistrup.

have vakt mange baade kære og vemodige Minder. — Den altid kærlige og omhyggelige *Fru Sveistrup* modtog os med stor Venlighed i det Hjem, som Præstefamilien efter Afskedigelsen havde fundet i Højskolegaarden, og det vil forstaas, at de gamle Venner havde meget at berette hverandre, som vi unge lyttede til med Interesse. Vi blev der om Natten og sov i et af de gamle Elevkamre, der med deres Enkeltsege forekom os herskabelige imod, hvad vi var vant til fra Askov og Dalum. Næste Dag bragte flere Askovgæster, nemlig H. Nutzhorn og Hustru. Ogsaa for disse kunde Rødding Højskole og *Sveistrups*

Hjem vække kære Minder, idet Nutzhorn jo havde lært sin Hustru at kende under hendes Ophold som Husjomfru i Rødding Præstegaard. Det blev en fornøjelig og tillige rolig Dag efter de forgaaende Dages Samvær med de mange livlige Lærere paa Askov. Den femaarige Jens Peter Schrøder og den tiaarige Svend Trøst Sveistrup legede udmærket sammen, mens vi ældre samtalte, sang og hørte paa Nutzhorns Musik samt spaserede i Mark og Have og besaa Kirkesalen, den store

Cornelius Appel.

Bogsamling, den naturhistoriske Samling og Oldsagssamlingen. Vi havde glædet os til at gøre Besøg ogsaa hos *Cornelius Appels*, der boede i en anden Længe af den store Højskolegaard, men baade han — der Vinteren forud havde mistet sin Hustru — og alle Børnene var for Tiden bortrejste. Vi hørte derimod Sveistrup berette om den blomstrende Børneskole paa 20-30 Børn, som Appel havde begyndt paa, og om den lille Pige højskole paa 15-16 Piger, han den Sommer havde vovet sig til at holde, uden at de tyske Autori-

teter endnu havde gjort Indsigelse derimod. Den gamle Højskole var jo forbudt, og dens Bestyrelse turde derfor ikke røre paa sig, men en ny Kreds af Sønderjyder havde nu sammen med Appel planlagt et Forsøg paa ogsaa at holde Karleskole, og Lærerne M. M. Smidt (nu Redaktør paa Bornholm) og Løjtnant Rasmus Hansen (senere paa Ryslinge og i Gentofte) var udsete til Appels Hjælper. Desværre blev dette Forsøg kvalt i Fødslen af de magthavende, hvorimod Pigeskolen vedblev at gaa i nogle Aar, indtil ogsaa her Baandene strammedes. Min Broder og jeg havde tænkt ogsaa at besøge en forhenværende fynsk Friskolelærer, *Nikolaj Dam* i Brændstrup, men Solskins-

dagen i Rødning svandt, før vi blev færdige dertil. Hen ad Aften spændte Mads Peter Madsen for sin Enspændervogn og kørte Schrøders og Nutzhorns hjem, mens vi unge brugte vore Ben saa godt, at vi kom først til Askov.

Dagen efter begyndte vi en Fodtur over Heden til Hodde, Blaa vand, Fanø og Esbjerg, som ikke hører ind under Askovs Sage, uden for saa vidt som vi gjorde Besøg hos Højskolens Venner (Præsten *Jens Schørring* og Møller *Niels Møller*, Hodde) og gamle Højskolekammerater (*Ditlev Thyssen*, Nordby, og *Søren Peter Villadsen*, Kersing). Den første Dags Besøg hos en af Lærerne fra det nys sluttede Møde, *Tjellesen* i Eskelund, maa jeg dog nævne, da vi der fik Rede paa den Bevægelse, som netop i de Dage var rejst for at faa en ikke-grundtvigsk Højskole oprettet i Brørup Sogn som Modvægt mod Askov. Det var i Brørup-Lindknud Sogne, Pastor Heinsen havde holdt de før omtalte tyske Prædikener, og han havde i øvrigt været en saa tarvelig Præst, at han til sidst nødtes til at takke af. Fra Folk, der var saaledes sindede, at de averterede i »Kolding Avis« efter en Lærer til deres Børn, »der hverken var Grundtvigianer eller Skræppenborgianer«, arbejdedes der nu stærkt for at faa en ny Præst, der — som de udtrykte sig i en Adresse til Kongen — »vilde modarbejde alle religiøse Bevægelser i Sognet«, og særlig ønskede de en forhenværende Rigsdagsmand, Pastor *Riis-Lowson*, der før havde haft Embede sønden for Ribe. Imidlertid var der andre Ønsker, der sejrede, og Nutzhorns Svoger, Pastor *H. F. Feilberg*, fik Embedet. Saa forsøgte de, trods deres Uvilje mod de grundtvigske Tanker, at løse Sognebaand til en Nabopræst, og da han ikke vilde tage imod dem, og de heller ikke, selv ved at true med Valgmenighed, kunde faa Biskop Balslev til at bevæge ham dertil, faldt de endelig til Ro ved at faa Riis-Lowson til at oprette en Højskole i Sognet, efter at der var samlet en Aktiekapital paa 3000 Rdl. til Køb af Jord og Skole. Saaledes stod Sagerne ved vort Besøg hos Tjellesen. *Brørup Højskole* kom virkelig i Gang den følgende Vinter, men fik kun ringe Besøg og gjorde naturligvis aldrig Askov nogen Skade. Dens Levetid blev heller ikke lang, og den maatte lukke endnu før den i Vamdrup.

X. Fra det femte Skoleaar.

Nogle Ugers Ophold ved Vesterhavet i Sommeren 1869 hos min gode Ven og Skolekammerat fra den forløbne Vinter, *Søren Peter Villadsen* i Kersing, havde styrket mine Øjne saa godt, at jeg med frit Mod turde tage fat paa Vinterarbejdet som yngste Lærer paa Askov. I Badetiden ved Stranden havde jeg fulgt den netop da opspirende Esbjerg Bys første Vækst og set Menneskeboliger vokse op af Sandet og Lyngen og blive tagne i Brug i Løbet af de faa Timer, mens jeg paa *Bavnehøj* laa og fulgte Arbejdernes travle Myrefærd i den store Havneudgravning. Og ved Strandby Kro havde jeg studeret Færgefarten til og fra *Fanø*, der paa Fastlandssiden begyndte eller endte med Køretøj ud gennem Lavvandet, indtil Færgebaaden var naaet, og den 22. September set Baaden bringe en Mængde Vælgere fra *Fanø*, hvoriblandt Konsul *Borck* fra Nordby, der stillede sig til Rigsdagsvalg i Kredsen sammen med Lærer *Fjord* fra *Holmsland* og Lærer *Højmark* fra *Stavtrup*, hvilken sidste jeg kendte fra mit Hjem i *Beder* og naturligvis havde givet *min* Stemme, om jeg ellers havde hørt til Kredsen og været 10 Aar ældre. Det blev Lærer *Fjord*, der den Gang gik af med Sejren. — Samme Dag, som Valget i Strandby Kro fandt Sted, genvalgtes *Termansen* som sædvanligt ved Haandsoprækning i *Bække*, og efter Valghandlingens Slutning overrakte taknemmelige Vælgere ham med *L. Schrøder* som Ordfører en smuk lille Fjedervogn med tilhørende Seletøj. *Schrøder* gik i sin Tale ud fra *Verselinjen* om *Hans Tavsens*: »Hans Navn fløj over Landet med folkeligt Ry«, som han fandt, med fuld Sandhed kunde anvendes ogsaa paa *Termansen*. Vælgerne forblev samlede paa Valgstedet, indtil *Termansen* havde faaet sine Heste, iførte det ny Seletøj, spændt for Vognen og var kørt hjemad til *Gammelby*.

Min Medlærer *Carl Hjort* og jeg fandt ved vort Komme til Skolen ved Oktober Maanedes Begyndelse, at den forløbne Sommer maatte betragtes som en betydelig Mærkepæl paa Skolens Udviklingsvej. *Schrøders* Familie, hvortil Fru *Schrøders* Moder Oberstinde *Wagner* havde sluttet sig, var nu flyttet over i det store, ny Skolehus, og deri fandtes ogsaa den lyse

og rummelige Foredragssal, hvori vi to unge Lærere om Formiddagen fremdeles vilde være Lærlinger, medens vi derimod i Eftermiddagstimerne selv var Ledere og Lærere i det gamle Skolehus, hvor vi ogsaa havde vor Bolig i det vestlige Gavl-værelse med de kalkede Tørvevægge og den i Mørketimerne farlige Adgang over Skoleloftet med de løse Brædder.

Min unge Medlærer blev kun paa Skolen til Nytaar, hvorefter han begyndte sin Uddannelse til Almueskolelærer. Men for mig blev denne Tilbagevenden til Askov Begyndelsen til et femaarigt Ophold i det Schrøderske Hjem, der gennem mit senere Liv har været mig et kært og lyst Minde, og som ogsaa paa mange Maader blev bestemmende for mit fremtidige Virke. Foreløbig klemte jeg paa med Landmaalingen og Nivelleringen, som jeg heldigvis havde faaet en Del Vejledning i saa vel af Højskolelærer (nuværende Landstingsmand) *Jørgen Pedersen* paa Kolds Skole som af *Jørgen Madsen* paa Askov

Lærerne med Instruer 1869-70.

i den forløbne Vinter, og hele Regneundervisningen var ligeledes overladt mig, medens jeg indtil Nytaar kun havde en Part af Danskundervisningen.

Ikke mange Dage efter Skolens Aabning fulgtes Schrøder og jeg ad ud til min Broder Marinus Jørgensens Friskole »*Karensminde*« i Vester Nebel, der nu var færdig til at tages i Brug. Ved Indvielsen af Skolen her holdt Schrøder sit store Foredrag om Bjørnsons da nylig digtede Højsang til Hjemmets Pris: »Jeg kører frem gennem Straalefryd«. Naar han saa dybt forstod og saa fængslende kunde fortolke dette Digt for Vennekredsen i Dons-Eggen som ogsaa hjemme paa Skolen,

var det jo baade, fordi han selv havde et Hjem, hvis sunde og varme Pulsslæg bar ham gennem Travlheden, og fordi denne hans Travlhed netop bestod i at berede Ungdommen til at danne saadanne Hjem, som Bjørnson i Sangen priste, der kunde bære Fædrelandet frelst gennem Nød og Fare.

I Oktober Maaned fik vi paa Skolen Besøg af Peter Larsen, der vilde forhandle med Schrøder om Rejsningen af en Mindesten for *Jakob Christian Lindberg* ved Festspladsen i Skibelund Krat. Han havde i København fundet et smukt og passende Gra-

Lindbergs Mindesmærke i Skibelund.

nit-Mindesmærke og straks sikret sig det samt derefter henvendt sig til en Del af Lindbergs Venner blandt »de vakte« omkring i Landet om at tage Part med sig i dets Rejsning. Først prøvede han at faa Plads til det i Lindbergs Fødeby Ribe, men dette bifaldtes kun af en enkelt af Byens syv Raadsmedlemmer, medens de andre seks kun vilde tillade Stenens Rejsning paa Byens Grund, naar der samtidig sikredes en aarlig Sum til dens Vedligeholdelse. Og yderligere klandrede de seks dens Indskrift: »Rejst af danske Bønder« — som vildledende, da den gav Indtryk af, at Stenen kom fra en stor Kreds af Bønder, medens der i Virkeligheden kun stod en mindre Kreds af Givere bag ved. Saa blev Peter Larsen vred og sagde, at

Ribe kunde blive fri. Og da saa Askov Højskole og Skibelunds Ejere med Glæde tilbød at tage imod Mindesmærket, mødte Peter Larsen en smuk Oktoberdag med Stenen nede i Skibelund Krat, hvor Højskolens Ungdomsflok var kommen til Stede og med Tov og Kæder og de bare Næver hjalp Peter Larsens Heste med at trække Vognen op paa den gamle Kæmpehøj ved Krattets Skrænt, hvor Stenen læssedes af.

Den 3. November afsløredes saa Mindesmærket — det første af de mange, der nu pryder Skibelund Festplads og Krat, — ved et Møde, hvor *Schrøder*, *Sveistrup*, *Niels Lindberg* og flere Præster førte Ordet sammen med de danske Bønder *Peter Larsen*, *Jens Jørgensen* (Bjerregaard), *Rasmus Nielsen* (Ejby) og *Cornelius Petersen* (Davinde), der var Ordførere for Giverne. Efter Afsløringen gik Turen til Askov, hvor Festen fortsattes, og hvor navnlig Niels Lindberg — den ene af de fire af J. C. Lindbergs Børn, der var til Stede — fremdrog en Mængde fornøjelige Træk af sin Faders Liv helt fra Dreng- og Skoletiden til hans Manddomsarbejde med den store Bibeloversættelse og Kampene i »Dansk Kirketidende« som Grundtvigs Fortolker og Forsvarer.

Den østlige Længe af Skolegaarden, som hidtil havde været Schrøders Bolig, var nu bleven indrettet til et Hjem for *R. Fenger*, der trængte til en rummeligere Bolig end de to smaa Kamre i Skolehuset, efter at han var bleven forlovet med *Elisabeth Hejns*, en Datter af Fru *Julie Hejns* i Odense, og tænkte paa Giftermaal i det tilstundende Foraar. En af Vinterskolens Elever, der havde været med i Krigen 1864 og i Skansen Nr. 2 havde tjent sig Dannebrogskorset, senere Gaardejer *Chr. Christensen* i Dons, har nedskrevet nogle Skoleminder fra den Vinter, hvori han fortæller adskilligt om »gamle Fenger«, som han kalder ham, og hvem han satte højt, ikke blot som Lærer, men ogsaa som Menneske. De ældre, for Agerbrug og Husdyravl stærkt interesserede Lærlinger, samledes ofte om Aftenen ovre i Fengers Ungkarlestue og havde lærerige Samtaler med ham om deres Livsgerning. Fengers Foredrag var efter Chr. Christensens Mening livlige i Forhold til Æmnets Tørhed, og Fenger var tillige et godt Eksempel for Lærlingerne

ved aldrig at være ledig, men stedse stærkt optaget af et eller andet ofte legemligt Arbejde, som at feje og pynte op i Gaarden, skovle Sne bort fra Trapper og Døre, bære Gødningsvand ud paa Havejorden eller lignende. Han gik gerne med en skotsk Hue med Flagrebaand i Nakken — et Minde fra sit Skotlandsophold —, og under sin raske Gang rettede han aldrig Knæerne, saa de andre Lærere i spøgefulde Øjeblikke kunde sige til ham: »Naar du ikke er bleven gift endnu, Fenger, saa kommer det af, at du altid gaar med krumme Knæer«. En Gang tog han Eleverne med paa en Fodtur ned til Vejen Mark, hvor han vilde aabne en Hest, der var død af Brystbetændelse, for at hans daglige Tilhørere ved Selvsyn kunde gøre sig kendte med, hvad han før havde fortalt dem om denne Sygdom. Straks, da han var kommen udenfor Skolen med sin Trop, satte han Farten op, saa den kom til at bevæge sig mellem Skridtgang og Løb — noget, der jo særligt ligger for de krumme Knæer. I Begyndelsen morede det alle, men snart maatte den ene efter den anden sætte i Løb for at følge Føreren, og da Fenger naaede Bestemmelsesstedet, havde han kun Halvdelen af Følget med sig. De andre kom drattende bagefter og blev udleede af Fenger. Men Tanken med den hastige Gang var jo at skaffe de unge en gavnlig Bevægelse efter den megen Stillesidden. Gymnastikken var nemlig endnu ikke den Gang naaet rigtig ind paa Højskolen.

Ogsaa *Schrøders* Foredrag, der som de andre to Læreres blev holdte paa den lille Trækasse bag Bordet ved den vestre Væg, mindes Chr. Christensen med Glæde. I Begyndelsen af November, da Elevflokken var bleven fuldtallig, begyndte nogle af Eleverne at gøre Optegnelser efter *Schrøders* Foredrag for herved at bevare noget til Fremtidsbrug. Men *Schrøder* syntes ikke derom og gjorde opmærksom paa, at det ikke gjaldt om at huske de Ord, han brugte, men om at faa et helt og stort Indtryk af hans Fremstilling af Slægtens Levnedsløb gennem Tiderne og et klart Syn paa de Idealer for Menneskelivet, der dukkede frem i Historiens store Skikkelser. Med de ældre Lærlinger holdt *Schrøder* den Vinter en Række

bibelhistoriske Samtaler, der kaldte Selvtænkning og Spørgsmaal frem hos Deltagerne. Chr. Christensen gengiver en enkelt saadan, der dog vil fylde for meget her. Ogsaa fremdrager han fra den Vinter Eksempler paa Schrøders Evne til at skaffe fuldstændig Ro og Orden under sine Foredrag. Jeg ser af min Noteringsbog fra den Tid, at jeg ikke ganske har fulgt Schrøders Advarsel mod at skrive op, idet jeg i den finder

Karleskolen 1869—70.

noteret f. Eks. Grundtvigs Udtalelse: »Den ægte Skønhed er Kærlighedens i Lyset forklarede Skikkelse«, og ligeledes nogle Linjer af Grundtvigs »Nyaarstidens Historie«, hvori han siger om den portugisiske Søhelt Alfonso Albuquerque, at han »var en af de faa, der med det store Overblik og den rige Livskraft forener det rolige Overlæg, den utrættelige Virksomhed, den faste Vilje og den Ringeagt for Smaasjæles Ros og Last, Fornærmelser og Drillerier, som hører til for at grunde noget stort og varigt i en smaalig og vægelsindet Verden«. Men det var jo ogsaa et sjælden godt Ord at give en ung Mand med paa Vejen.

Ved Omtalen af *Nutzhorns* Foredrag og Sangundervisning gør Chr. Christensen opmærksom paa den Skat, som den ene Lærlingeflok efter den anden drog ud fra Askov med i de mange skønne og kære Sangtoner, der lig gode Engle fulgte de unge ud i Livet og tit kunde vifte Sorgens og Uroens tunge Skygger bort fra deres Pander. Han minder om, at Nutzhorn med de bedste Sangere jævnligen den Vinter drog ned til Vejen Skole og sang flerstemmige Sange, medens Schrøder (eller Pastor Feilberg) oplæste en Fortælling eller Komædie eller noget andet fornøjeligt for de forsamlede Tilhørere.

Hvad Chr. Christensen fortæller om *Flors* Besøg paa Skolen den Vinter, maa jeg helst gengive med hans egne Ord, da jeg selv spiller en lille Rolle i Begivenheden. »Hen paa Vinteren modtog Skolen Besøg af gamle Etatsraad Flor. I den Anledning blev der sendt nogle af Lærlingerne ned — jeg tror til Lunderskov — for at tage imod ham. Konrad Jørgensen, som den Vinter var baade Lærer og Lærling paa Skolen, havde i samme Anledning skrevet en lille køn Sang. Jeg kan endnu (23 Aar derefter) huske, at den omhandlede den Tid, før Højskolen havde fæstet Rod i Danmark, og om, hvorledes den første Svale (d. v. s. Flor med Højskolen i Rødding) kom og bebudede den nære Sommer. Denne Sang blev naturligvis sunget for Flor. Som forfattet af en af Lærlingerne havde den saa meget større Værd i Flors Øjne. Jeg mindes endnu tydeligt de Taarer, som saas i den gamle Mands Øjne, da Sangen var sunget, og han spurgte om, hvor den Lærling var, som havde skrevet den. Og da der saa blev vist paa Konrad Jørgensen, gik han hen og rakte ham sin Haand«. — Om mit Arbejde paa Skolen skriver han følgende: »*Konrad Jørgensens* Fag paa Skolen var Skrivning, Regning, Tegning, Landmaaling og Nivellering. Det gik med Liv og Lyst, naar Lærlingerne kom med ham ud for at opmaale en Gaards Marker i Askov, og man fik da travlt, naar man kom hjem igen, med at faa lavet Tegning over og udregnet Indholdet af en saadan Mark.«

Foruden de egentlige Skoletimer havde jeg efter Aftale med Schrøder paataget mig at lede nogen Skydning med en frivillig Kreds af Eleverne, og fik derfor — vistnok gennem

Ribe, Amts Skytteforening — tilvejebragt en Minieriffel og købt Krudt og Fænghætter samt støbte selv omme i Smedens Esse de nødvendige Spidskugler dertil. Vi maatte desværre gaa den lange Vej ned til Vejen Mose for at finde en brugelig Bane, men da Schrøder var saa optaget af Sagen, at han selv gik med som menig Skytte, blev Flokken ikke saa ganske lille. I Februar stansede Vinteren dog disse Øvelser, og Færdigheden, der opnaedes, var ikke at rose af, efter hvad Skydelisterne i min Lommebog udviser. Maaske var dog ogsaa de hjemmestøbte Kugler Skyld i nogle af de uhyggelig mange Nuller i Skydelisterne.

Ved Vinterens Begyndelse gjordes der intet Forsøg paa at forny de tidligere Vintres »Elevforeninger« med deres Love og Bøder, men de allernødvendigste Bestemmelser til Ordens Opretholdelse gaves af Schrøder og Fru Schrøder, og Pengene til Vinterens Julegilde blev saa paalignede med en Mark fra hver af de omtrent 80 Elever, og til at ordne Festlighederne nedsattes et Syvmandsudvalg, hvori jeg, der havde Erfaringen fra Aaret forud, blev indvalgt. Vi fik udpønset et stort Program i 5 Afdelinger, der forholdsvis godt blev bevaret som en Hemmelighed for de mange forventningsfulde og nysgerrige Elever og Gæster, der ved Aftenstid samledes foran den lukkede Fløjddør til Foredragssalen. Da den endelig aabnedes og Skaren under Julesalmer drog ind, mødte Synet det prægtige, med hundrede Lys og mange nordiske Flag og gyldne Frugter smykkede Juletræ. *Schrøder* førte Ordet om Julen, der gør lyksaligt Nytaar, og mindede om vore nordiske Fædres Julefester under den store Solvendingstid. Ogsaa *Nutzhorn* fik Lejlighed til at tale, inden de smaa Ildebrande begyndte at minde om, at Lysene var nedbrændte. Nu lød Budet, at Gæsterne havde at drage over i den gamle Skolestue. Her var der dog helt mørkt, saa Folk trykkede sig ved at gaa ind, og kun i Døren paa den modsatte Væg skimtedes en stor hvid, oplyst Rude. Paa den fremtryllede Pastor *Feilberg* nu ved Hjælp af sin »Lanterne magica« først en Række Portrætter, til dels af tilstedeværende Tilskuere som Hans Jokum Lauridsen og Skolens Lærere, derefter smukke Landskaber,

Bjerger, Søer og Vandfald, og til Slutning et Par Skæmtehistorier, den ene fremstillende et Sammenstød mellem en Skomagerdreng med Støvler og Brændevinsflaske og en Abekat, og den anden en natlig Musejagt i et gammelt Ægtepars Sovekammer. Tredje Afdeling foregik atter i den ny Skolesal, hvis Bagvæg var smykket med nogle af mig lavede Transparenter, af hvilke det ene oplystes i skiftende Farver ved Hjælp af en malet Papircylinder, der dreves rundt ved Varmen af de indeni anbragte Lys. I Salen var det før omtalte »Vejen Sangkor« — et Dusin af Skolens bedste Sangere — opstillede, og under Nutzhorns Ledelse sang de nu deres smukkeste Sange i trestemmigt Kor og endte med Latterkoret af »Per Blæst«, der vakte megen Munterhed. Fjerde Afdeling bød paa Smørrebrød, Puns og Kager samt mange Smaataler, hvoraf den morsomste var Nutzhorns for Gæsterne, som han inddelte i fire Slags ligesom Jens Baggensens Knive: med Blad og Skaft, med Blad uden Skaft, med Skaft uden Blad og endelig uden baade Blad og Skaft, hvilke sidste dog kun i uegentlig Forstand kunde kaldes Knive. Til femte og sidste Afdeling blev Salen atter ryddet for Borde og Bænke og en Række Sanglege fremviste, der hidtil havde været temmelig ukendte paa denne Egn. Desto værre fik denne Fremvisning en brat Ende, da under Legen »Adam havde syv Sønner« en af Deltagerne, Friskolelærer P. Olsen fra Ubberup, skulde staa paa Hænderne, men kom saa uheldigt afsted dermed, at han brød sit ene Haandle. Heldigvis var, saa vidt jeg husker, Skolens Læge fra Eskelund med blandt Gæsterne, saa en Forbinding straks kunde blive lagt om.

I Begyndelsen af Marts Maaned blev Højskoleforstander Kold i Dalum alvorlig syg og maatte slutte sin Skole i Utide. En Del af Eleverne der fra kom da over til Askov og blev der til Skolens Slutning. Jeg var fra Nytaar ene om at syselsætte Flertallet af de unge Karle i Eftermiddagstimerne, indtil Nutzhorn kom for at holde sit Foredrag, og jeg husker, at Bunken af Stilebøger paa den Tid svulmede betænkeligt op; jeg kunde have 60—70 Stykker at gennemgaa paa mit Værelse i Aftentimerne.

Ved Skolens Slutning foretoges en Fællesudflugt til Jelling for at se Gorms og Thyras Gravhøje og Runestene og mødes med Seminariets Lærere og Elever. Der blev holdt Taler af Forstander *Svendsen* og Pastor *Helweg* fra Odense og sunget flerstemmig saa vel af Højskoleeleverne som af Seminaristerne, og Dagen forløb efter Chr. Christensens Beretning paa en fornøjelig Maade. Jeg selv husker intet om denne Tur og har vist været hindret i at deltage deri.

Højskolen 1870.

XI. Fra Sommeren 1870.

Før Vinterskolen 1869—70 sluttedes, var der bleven truffet en Aftale mellem Forstander Schrøder og mig om, at jeg vedblivende skulde være knyttet til Askov Højskole som Lærer paa Karleskolen. Til Pigeskolen om Sommeren var der Lærerkrafter nok mig foruden, men da Børneflokken i Askov, saa vel hos Schrøders og Nutzorns som hos flere andre Familier i Byen, var i Opvækst og nærmede sig den skolepligtige Alder, opmuntredes jeg til samtidig at tage fat paa min tidligere Gerning som fri Børnelærer, for hvem der i Byen og Omegnen havde Lyst til at sende sine Børn til mig. Mit fremtidige Arbejde paa Højskolen kunde nok ordnes saaledes, at det ikke hindrede mig i Børneundervisningen, og saa længe Pladsen tillod det, vilde Højskolen give Rum inden for sine Mure for Børneskolen, medens Schrøders som Vederlag for

deres Børns Undervisning gav mig Kost og Bolig. Saaledes opstod Friskolen i Askov, der først ved min Bortrejse i 1874 flyttedes ned til Skibelund.

Jeg begyndte dog ikke Børneskolen før til Maj, og straks efter Karleskolens Slutning rejste jeg derfor over til Fyn for at besøge gamle Venner der. Den 6. April var jeg i Hjallesø hos min Lærer fra Kolds Skole, *Jørgen Pedersen*, der nylig var bleven gift med en hindsholmsk Pige og — ligesom jeg nu tænkte paa — havde knyttet en lille fri Børneskole til sin Højskolevirksomhed. *Kolds* Sygdom havde stadig forværret sig, og mens jeg sad og talte med *Jørgen Pedersen* og hans Hustru om gamle og ny Dage, kom der Bud fra Fru Kold om, at nu var hendes Mand død. *Jørgen Pedersen* og jeg gik saa straks hen til Højskolen for om muligt at være Fru Kold, der nu saa ung sad Enke med sine to smaa Døtre, til Støtte med et eller andet. Det var med Vemod, jeg stedtes for det afsjælede Hylster af min gamle Lærer, der altid saa venligt havde taget imod mig og hvis Hus jeg halvvejs betragtede som et Hjem. Hvor underligt var det at se Kold ligge der »paa Straa«, lille, udtæret og med Dødens Farve, han, som før, naar jeg var der, med sin Aands og sit Ords Magt havde fyldt hele den store Skole og draget Lærlinger i Hundredvis saavel som talrige daglige Gæster fra en vid Omegn til Skolens Bænke.

Jeg blev paa Fyn til Kolds Jordefærd den 12. April, der havde samlet en vældig Skare af Højskolens Venner, og hvor Ordet førtes af Valgmenighedspræst *Hagen* fra Kerteminde, der var Kolds Præst og havde døbt hans Børn, af *Jens Jørgensen*, der var rejst over fra Rigsdagen og bragte en Hilsen med fra Grundtvig, af *L. Helweg* fra Odense, *Kofod* fra Sdr. Næraa, *L. B. Poulsen* fra Vejstrup, *C. Appel* fra Rødding, *Klaus Berntsen* fra Højby og Cand. *William Jacobsen* fra København. Fra Jordefærden tog jeg over til mit Hjem paa Falster for at faa min yngste, 18aarige Søster Elisabeth med tilbage som Elev paa Pigeskolen i Askov.

Med Sommer-Højskolen fik jeg som før nævnt ikke meget at gøre. Dog hjalp jeg de tilrejsende unge Piger hjem fra

Lunderskov og Vamdrup Stationer til Skolen og ligeledes tilbage ved Skolens Slutning, ligesom jeg blev deres Forretningsfører, naar den store Fotografering skulde foregaa. Jeg færededes ogsaa blandt dem hver Dag og havde min daglige Plads ved det fælles Middagsbord ved Schrøders Side. Adskillige af de omtrent 60 Elever, der var paa Skolen den Sommer, kendte jeg forud, navnlig dem, der var fra Dons- og Askov-egnen samt fra Hindsholm, og flere lærte jeg naturligvis at kende gennem det daglige Samvær. Fra Norge var der mødt to Søstre, *Ida* og *Marie Bø* fra Gausdalen. Af de danske kan jeg nævne *Julie Marstrand*, der senere blev Ernst Triers anden Hustru, *Nancy Grønvold*, der i Løbet af Sommeren blev forlovet og gift med Pastor L. Wagner, og *Camilla Kold*, der var en Broderdatter af C. Kold.

Min lille Børneskole, der i det første Halvaar besøgte af en halv Snes Elever, men senere voksede til at tælle noget over en Snes Stykker, holdtes til at begynde med i

et ledigt Elevkammer i den nordre Længe. I dette Hus boede jeg ogsaa selv, og dertil henvistes ligeledes besøgende mandlige Gæster, saaledes *Niels Hansen* fra Farum, der kom til Askov i Sommerskolens Begyndelse for at se paa en Gaard i Maltbæk, som han da ogsaa fik købt. Ham havde vi alle megen Glæde af at være sammen med. Han var nemlig meget livlig, havde hørt og set meget, kunde huske alt det oplevede paa Dag og Time og fortalte fornøjeligt om det. Han var, saa vidt jeg kan se, den første Askov-Elev, der flyttede til Egnen for at søge Læ og Varme under Højskolens Vinger. Siden er der jo kommen saa mange andre. Hans Fader var død, mens

Niels Hansen.

han endnu var Dreng og gik i Skole, og da han var letnem og videbegærlig, vilde baade hans Lærer og hans meget ældre Halvbroder, Rigsdagsmand *Peter Hansen* i Øverrød, haft ham til Studeringerne. Men Moderen syntes ikke derom, og selv fandt han, at Student, det kunde jo enhver blive, men at være Gaardmand hjemme paa sin Fædrenegaard og saa ved Siden deraf kunne være en rigtig vel studeret Mand, det var der noget ved, for det vilde ikke være helt dagligdags. Han søgte saa i den voksne Alder privat Undervisning paa forskellige Omraader og læste bl. a. i København hos cand. theol. *Otto Jacobsen*, senere Forstander for Freerslev Højskole og Præst i Vendsyssel. Snart blev det ham klart, at han, som født og opvokset »oppe i Skovene ved Helsingør«, hvor Folk levede sig fast i den Tro, at hele Verden ligger indenfor de nærmeste Skove, trængte til at komme ud for ved en Omplantning at faa forstyrret alt det vanemæssige, der nødvendig opelskedes i de snævre Omgivelser. Ud fra denne Tankegang valgte han saa at besøge den fjærnest liggende Højskole Askov med Forbigaaelse af de nærmereliggende Vallekilde, Hindholm og Dalum. Maaske var det hans Natur, maaske ogsaa hans Opdragelse gennem de idelige Københavnsrejser med de skiftende Indtryk, der gjorde, at han hellere søgte sin Udvikling gennem Samtaler og Oplevelser end gennem Foredrag. Han har selv fortalt, at han ikke paa Skolen fulgte Foredragene videre stadigt, dog med Undtagelse af Schrøders, hvis Betragtninger af og i Anledning af de historiske Forhold han følte sig meget tiltalt af, ligesom han ogsaa beundrede den sikre Traad, der gik igennem Schrøders Foredrag. Hørte han altsaa ikke stadig Nutzhorn, saa satte han dog stor Pris paa at tale med ham og havde en Fornemmelse af, at han havde meget at betyde for Skolen. — Nok er det, baade Niels Hansen og hans Kæreste, *Margrete Nielsen* fra Stavnsholt, havde fundet sig saa vel paa Askov, at de fik Lyst til at bygge og bo der i Nærheden.

Efter Gaardkøbet rejste Niels Hansen hjem og holdt Bryllup, og otte Dage senere mødte de unge Ægtefolk paa Skolen og blev der en halv Snes Dage, indtil Gaarden var i Orden

til Indflytning. Ved deres Ankomst blev der paa Skolen holdt en lille Fest for dem. Efter at de var flyttede til Gaarden, blev deres Hjem et yndet Udflugtssted saa vel for Skolens Lærlinger som for de unge Lærere paa Skolen — og for de gamle for øvrigt ogsaa.

Den 29. Juni foretog Pigeskolens Elever og Lærere efter Indbydelse af Peter Larsen en Udflugt til Dons, og de mødtes

Pigeskolen 1870.

der med Eleverne fra Vinding Højskole og Tørskind Pigeskole, hvilken sidste da nylig var bleven begyndt af Frøken *Frederikke Pio*. Der blev ved Sammenkomsten holdt Taler af *Sveistrup*, *Schiørring*, *Nørregaard* og *Schrøder*.

En Maaned senere, den 25. Juli, holdtes et Skolemøde i Holsted, hvor Askov Højskole ogsaa gav Møde. Efter et Foredrag af *Schrøder* rettede Højskoleforstander *Riis Lowson* fra Brørup et temmelig naragtigt Angreb paa Grundtvigianerne, hvem han bl. a. beskyldte for at lære Højskoleeleverne »Platdansk«. Han blev grundigt imødegaaet af *Termansen* og *C.*

Appel, og *Nutzhorn* rettede Skæmtens Pile imod ham for hans Uvidenhed om, hvad de grundtvigske Højskoler i det hele tog sig for.

Den sidste Maaned, Pigeskolen var samlet, blev en urolig og bevæget Tid for alle danske, idet Krigen mellem Frankrig og Tyskland da udbrød. Der gjordes fra Frankrigs Side Forsøg paa at faa Danmark med, og hos mange her hjemme var Lysten stor nok, saa i nogen Tid vidste ingen om Morgen, om vi maaske havde Krig med Tyskland inden Aften. Den Del af Hæren, der laa inde i Lejren ved Hald, blev flyttet ned til Koldingegnen og indkvarteret der, og vi unge, der endnu ikke havde været i Soldatertrøjen, overvejede alvorligt Spørgsmaalet om snarest muligt at mælde os til Hæren. Fra Broderlandet Norge kom der ved Pigeskolens Slutning to frivillige med deres Rifler for at hjælpe os: Højskoleforstander *Christopher Bruun* fra Gausdal og Højskolelærer *Foosnæs* fra Stjørdalen. I Begyndelsen af August, da Pigerne var rejste, og jeg ligeledes havde givet Børneskolen Ferie, rejste *Schrøder*, *Christopher Bruun* og jeg til Kolding og vandrede derfra til *Petersbjerggaard* i *Bramdrup Sogn*, hvor vi fik *Hans Kristian Thorning* til at køre os til Dons. I *Bramdrup* holdt vi for *Hans Hansens Port* for at hilse paa min Broder *Marinus*, der som Soldat laa indkvarteret der i Gaarden, og Turen gik derefter videre til *Peter Larsen* i Dons, i hvis *Sal Schrøder* tænkte sig Muligheden af at samle de i Byen indkvarterede Soldater til et Møde. Denne Plan mødte imidlertid Vanskeligheder, thi Huset var overfyldt med Soldater, og i selve Forsamlingssalen residerede Løjtnant *Thor Boisen*, Søn af gamle *Budstikke-Boisen*. Om Mødet i det hele kom i Stand, husker jeg nu ikke længere.

Over *Alminde Præstegaard*, hvor *Ludvig Wagner* nu boede med sin unge Hustru, rejste *Schrøder* og *Bruun* til *Vejle* for at overvære en Række Foredrag af Professor *Rasmus Nielsen*, der skulde begynde den 5. August. Der skulde egentlig have været holdt 12 Foredrag i Løbet af 3 Uger, men paa Grund af Krigsuroen sluttede de allerede den 20. August med en Fest for *Rasmus Nielsen*, ved hvilken *C. Appel*, *Chr. Bruun*,

Johannes og Ludvig Schrøder samt Højskoleforstander *Vig* fra Norge førte Ordet.

Sidst i August var vi alle hjemme paa Askov igen for at deltage i Lærermødet. Spændingen med Hensyn til Krigens Gang var i de Dage paa det højeste, og man vidste altid, hvad de ivrigt forhandlende Grupper i Gaarden talte om. Efterretningerne kom nemlig da Slag i Slag, desværre hyp-pigst om Franskmændenes Nederlag efter de første ubetydelige Sejre. Da det endelig var en Kendsgerning, at Danmark ikke kom til at deltage i Krigen, fik vi paa Skolen Underretning om, at Fru Schrøders Broder *Carl Wagner*, som var Officer i den danske Hær, havde taget Permission for at rejse til Frankrig og træde ind i Francs-tireurernes Korps.

Efter den stormende August Maaned fulgte en stille September paa Askov. Alt, hvad vi hørte fra Frankrig, stemte til Alvor og Vemod, og vi sang ikke længere »Marseillaisen«. Og Opholdet i den store, tomme Højskole, hvor saa godt som alene Minderne færdedes, var heller ikke særlig oplivende. Schrøder var til Tider bortrejst og Fru Schrøder bundet i de indre Gemakker af den voksende Børneflokk, saa det hele mindede ikke lidt om et sovende Tornerose-Slot. Da trøstede jeg mig ved min lille Flok i Børneskolen og ved mine unge Venner i Maltbæk.

I Oktober Maaned ramtes hele Skolens Ven, den gamle Ungkarl *Hans Jokum Lauridsen*, endelig af sin Skæbne og holdt i en moden Alder Bryllup med en Gaardmandsenke fra Vejle-Eggen. Der blev hvasket om, at han i sine unge Dage havde syntes godt om hende, men ikke naaet at faa friet, før en anden kom og erobrede hende. Nutzhorn skrev en Vise til Brylluppet, og jeg skrev to, hvoraf den sidste — Afskeds-sangen — lød saaledes:

Tone: Lyksalig, lyksalig, hver Sjæl — —

»Den Sommer, den Sommer nu pakker ind sit Kram,
og alle Sangens Fugle vil rejse bort med ham.

Men atter, men atter i Vang det bliver Vaar,
saa Lærkens Stemme lyder og Nattergalen slaar.

— Nu pakker, nu pakker Hans Jokum ind sit Kram,
og vore gode Ønsker, de følger op med ham.

Men atter, men atter — vi haaber, det vil ské —
naar Vaarens Fugle kommer, Hans Jokum vi skal se.

Farvel da saa længe og byg med Fred og Ro;
men naar igen vi samles. velkommen begge to!«

Da jeg viste Fru Schrøder den, drillede hun mig med, at jeg havde valgt en Begravelsesmelodi til den forholdsvis frejdige Vise, og sang et Par Vers af den i langsomt og højtideligt Tempo. Jeg forsvarede mig, saa godt jeg kunde, gentog Versene i et hurtigere Tempo og erklærede, at man endogsaa kunde bruge Melodien til at danse efter. Naar jeg nu paa mine gamle Dage hører »Jens Vejmand« spillet som en yndet Dansemelodi, kommer jeg gerne til at tænke paa denne lille Debat.

XII. Fra det sjette Skoleaar.

Vinterskolen 1870—71 talte over 100, ja vel nærmere 110 Lærlinger. Kold var jo nu død, og de unge, som ellers vilde have besøgt hans Højskole, valgte som Regel Askov eller Vallekilde. Ved at se Adressebogen for den Vinter igennem, finder jeg mange Navne, der senere er blevne kendte i en større Kreds. Saaledes *Niels Pedersen* fra Tolstrup ved Horsens, der oprettede Ladelund Landbrugsskole og fik en stor Betydning ikke blot for Sydjylland, men for hele Landets Jordbrug og særlig Mælkebrug. Ogsaa den senere Folketingsmand *Niels Peter Lindø* fra Munkebo Sogn, Lægprædikant *Anders Dissing* fra Mors, Hovedgaardsejer *Knud Jensen* fra Udstrup, der har været Medlem af det kirkelige Udvalg, *Hans Olsen* fra Landsgrav, senere Ejer af Bavngaard, Friskolelærer *Søren Jensen* fra Skaftlev og Sønderjyden *Johan Andresen* fra Ullerup hører til dette Vinterhold. I de Bidrag til Askov Højskoles Historie, som »Højskolebladets« Redaktør Karl Jørgensen i 1891 begyndte at indsamle, og som ikke tidligere har været offentliggjorte, skriver *N. P. Lindø* om sine Bevæggrunde til at søge Askov: »Vi [Fynboerne] betragtede Askovlærerne

som dem, der vilde bygge videre paa, hvad Kold havde begyndt. Paa Askov gik de »fejtt« [med Fart], sagdes der, og vi unge, som gerne vilde »fejtt«, tog til Askov. Og som 18 Aars Gut maatte jeg sande, at Schrøder gik noget »fejtt«; det varede en Tid, inden jeg kunde følge med. Askovlærerne var Grundtvigianere og Venstrømænd, sagdes der, og det undrede mig i Førstningen, at de ikke talte om Grundtvigianisme, Venstre, osv. Senere lærte jeg at forstaa, at det var ikke det, de satte som Opgave: at anvise os vor Plads i Samfundet, men det at klare os Traaden i og Udviklingen af det store Verdenslevnedsløb, saavel menneskeligt som folkeligt og kristeligt, saa vi selv kunde komme til Forstaaelse af, hvor vor Plads og Opgave laa i Samfundet som Deltagere i det store Fremtidsarbejde.« I sin Omtale af Fengers Arbejde skriver han: »Jeg mindes, at naar et Eksperiment ved Fengers kemiske Forsøg ikke vilde lykkes, blev han meget nedtrykt. Ved en saadan Lejlighed var der en Dag en 18 Aars jydsk Bondekarl, som sagde til ham: Prøv at gøre saadan og saadan, saa gaar det vist. Fenger prøvede det, og Forsøget lykkedes. Fra den Dag saa man den unge Bondekarl i sin korte Vadmelstrøje som Fengers tro Medhjælper, og man kunde se paa Fenger, at han følte sig mere sikker, naar han havde ham ved sin Side. Den unge Bondekarl var den nuværende [skrevet i 1891] Forstander for Ladelundgaardss Landbrugsskole, Niels Pedersen.«

Fra *Niels Pedersen* selv foreligger der ogsaa Optegnelser fra den Vinter, hvori han skriver: »Fra mit første Ophold paa Askov 1870—71 træder især Rasmus Fengers fremover bøjede, lidt nervøse Skikkelse mig i Møde. Han var en overmaade samvittighedsfuld Lærer, altid bange for ikke at være bleven forstaaet, hvad han da heller ikke altid blev. Han var en udmærket Fremstilller; men Tiden til at studere Naturvidenskab eller blot i meget populær Form at give sig af dermed var for Landungdommen ikke kommen endnu. Fenger var meget hjærtelig anlagt; en mindre Flok sluttede sig hvert Aar om ham i særlig Grad, og hos dem, der saaledes kom til at kende Rasmus Fenger, vil Mindet om den trofaste Ven.

den forsigtige Fremskridtsmand, aldrig slettes.« Niels Pedersen kom senere paa Skolen igen 1874—75, og skønt dette Tidsrum ligger udover, hvad jeg har tænkt at berette om, maa jeg dog medtage nogle Linjer af hans Omtale deraf: »Det var, som Keruben jog mig ud af Paradiset, da Skolen sluttede; men Schrøders Foredrag havde fuldstændig omkalfatret mit Indre. Jeg var udgaaet fra Kredse, der stod Højskolebevægelsen saa fjærnt som vel mulig; men nu følte jeg mig som ovre paa Højskolens Side helt og fuldt. Saa glad var jeg derover, at jeg helst vilde favne den ganske Verden og dernæst bede den saa mindeligt om dog endelig at tage paa Askov Højskole, hvor jeg syntes, Livet formede sig saa skønt og rigt som intetsteds paa Jorden. Vi vilde allesammen kaste os ud i Livet og bæres op af Idealerne. Schrøder havde faaet Strengte til at dirre inde i os, der klang i Takt med Ibsens:

»Jeg spiler min Vinge, hejser mit Sejl,
flyver som Ørn over Livsøjens Spejl;
agter gaar Maagernes Skare.
Overbord med Fornuftens Ballast kun;
kan hænde, jeg sejler min Skude paa Grund,
men saa var det dog dejligt at fare!«

Det var Anledningen til, at jeg begyndte at holde Landbrugsskole, og nu synger jeg paa Versets sidste Linje: »Men saa var det dog dejligt at fare!«

Krigen mellem Frankrig og Tyskland vedblev Vinteren igennem og fulgtes naturligvis med Spænding af saa godt som alle Elever. »Naar Bladene kom«, skriver *Anders Dissing*, »blev de gærne læste højt, navnlig hvad der handlede om Krigen, og det var jo et udelt Ønske, at Franskmændene maatte sejre. Nutzhorn gjorde af og til lidt Rede for, hvor langt Prøjerne var trængte ind i Frankrig, og udtalte en Gang paa et Maanedsmøde, da det var gaaet galt for Franskmændene, at havde det været de sydlige Provinser, Prøjerne havde hærget, saa vilde disse have rejst sig og givet Krigen et andet Udfald.«

Jeg har hidtil for denne Vinters Vedkommende væsentlig

ladet Eleverne fortælle. Selv var jeg ikke saa meget med i Skolelivet som tidligere; Børneskolen lagde Beslag paa en stor Del af min Dag; mine Eftermiddagstimer paa Højskolen indskrænkedes til Landmaaling og Nivellering, Tegning og Regning, medens min Kammerat fra Kolds Skole 1866—67, *Jakob Larsen Harrekilde* fra Eskildstrup paa Fyn, havde overtaget Skrivning og Gymnastik og Seminarist *P. Kristian Petersen* fra Fur Danskundervisningen. Samtidig havde jeg faaet med Sognets kommunale Sager at gøre som Sogneraadssekretær for Jens Ebbesen paa Melvanggaard. Men jeg boede jo fremdeles hos Schrøders og deltog altsaa i Samlivet paa Skolen »mellem Timerne«. Bl. a. var jeg med Eleverne og de andre Lærere nede i Skodborghus Kro en Aften, da der var kommen Bud om, at en flygtet fransk Fange — en Officer — var naaet over Grænsen dertil. De havde været to, der i civile Klæder var naaede langt op i Sønderjylland, men der havde de for at faa Brød vovet sig ind i et Hus, hvor Konen ikke forstod deres Tysk — den ene kunde som Elsasser tale dette Sprog —, og hun var da i god Tro gaaet til den tyske Gensdarm for at hente ham som Tolk. Men da Officererne saa ham, flygtede de naturligvis og blev derved skilte ad. Elsasseren naaede udmattet Kongeaen, og paa Nordsiden lagde han sig træt, dækket af Nattens Skjul, til at sove. I den tidlige Morgen vaagnede han op og saa da nær ved sig et lille Hus, hvor der over Døren var malet to korslagte Dannebrogsgflag og Navnet Frihed«. Det Hus havde H. D. Kloppenborg ladet bygge den foregaaende Sommer som Fristed i den første Storm efter

De unge Lærere 1870—71.

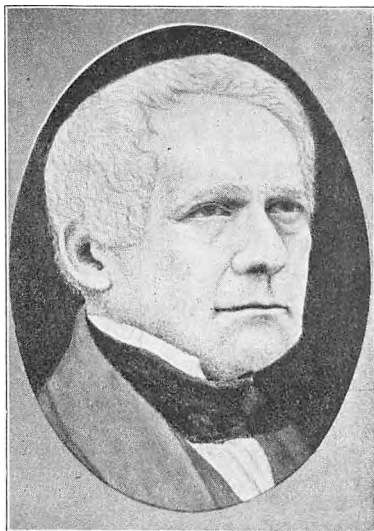
Krigens Udbrud, da de betydeligste danske Mænd i Sønderjylland fængsledes og indesluttedes i en tysk Fæstning. Betydningen af Ordet Frihed gættede Elsasseren sig til og kendte vel ogsaa det danske Flag, saa nu vovede han at give sig til Kende og indlogerede sig paa Skodborghus. Vi fik ordnet en lille Fest i Kroens største Sal, der blev bestilt Puns, og baade Franskmanden, Schröder og Nutzhorn holdt Taler, ligesom vi ogsaa glædede den sjeldne Gæst med vore gode danske Sange. Jeg tror nok, at Nutzhorn maatte være Tolk for Gæsten, thi dennes Fransk forstod ingen af os og hans Tysk vel kun ganske faa.

Niels P. Lindø fortæller i sine Minder, at Peter Larsen fra Dons et Par Gange var paa Skolen og talte hjerteligt til Eleverne. Den første Gang sagde han, at han gerne vilde have Eleverne hen at besøge sig, men han havde nogle Kalve, der først skulde være fede. Naar de var blevne dette, skulde han nok komme igen og indbyde Skolen. Da han saa kom næste Gang, glædede Eleverne sig til den bebudede Indbydelse. Peter Larsen overværede Schrøders Foredrag, men deri var der noget, som han ikke syntes om — Lindø husker ikke længere, hvad det var. Han holdt saa en dybt bevæget Tale til Eleverne og forlangte deri, at Schröder skulde tage tilbage, hvad han havde sagt; ellers kunde han ikke være glad ved at faa Elevernes Besøg. Schröder svarede roligt og værdigt, men kunde i Hovedsagen ikke fravige sit Standpunkt. Eleverne sad i deres stille Sind og ønskede — for Fedekalvestegen og Besøgets Skyld — at en af Parterne vilde give efter; men det skete ikke, og skønt der intet Brud kom mellem Schröder og Peter Larsen for denne Uoverensstemmelses Skyld, gik Turen til Dons dog denne Gang i Vasken.

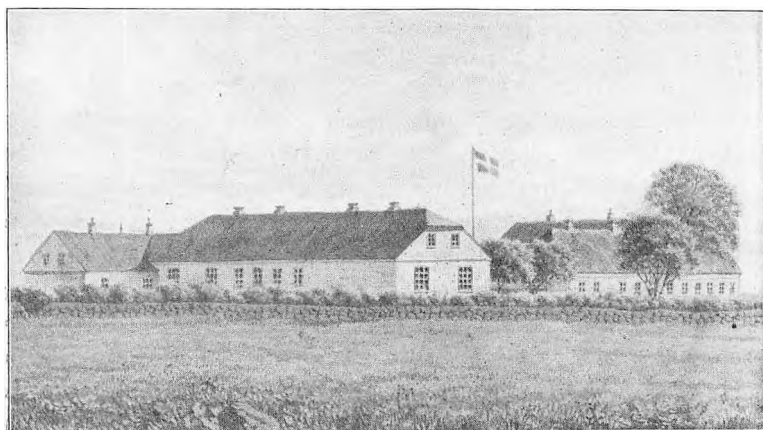
Gamle Flor besøgte ogsaa den Vinter Askov. Jakob Harrekilde, der havde kunstneriske Anlæg, baade som Maler og som Digter, havde lavet en stor Kultegning af ham, som var ophængt i Skolen. Flor standsede forbavset, men øjensynlig glad ved at se den, og udbrød: »Hvad? Jeg tror næsten, I har mig levende tilstede her paa Askov!« »Ja«, svarede Schröder, »det har vi ikke alene i Dag, men ogsaa de andre Dage.«

Ogsaa af Højskolen udførte Jakob Harrekilde den Vinter en smuk Tegning, der i Forgrunden viste det ny Skolehus, set fra Vest. Juleudvalget lod denne Tegning litografere og trykke i 300 Eksemplarer, saaledes at enhver af Julegæsterne det Aar fik et smukt udført Billede af Skolen med sig hjem.

En af Vinterens store Begivenheder var Opførelsen af Hostrups lille Komædie »Soldaterløjer«. Niels Hansen, der som bekendt var en ypperlig Hostrup-Oplæser og gennem mange Aar gjorde god Tjeneste som saadan, baade paa Askov og andensteds, var Sjælen i denne Begivenhed, baade som Vejleder for de uøvede Kræfter og som Gengiver af Hovedrollen, Kunstmaler Anker. Vi tre unge Lærere havde overtaget hver sin Rolle, Kristian Petersen Proprietær Langes, Jakob Harrekilde Løjtnantens og jeg Emilies (med Offer af det unge Skæg og med krøllede Lokker samt

C. Flor, tegnet af Jakob Harrekilde.

Askov Højskole, tegnet af Jakob Harrekilde.

iført Fru Fengers lyserøde Sirtseskjole og hvide Forklæde), medens cand. theol. Frederik Balslev fra Nørre Broby Præstegaard var Prokurator Barding, Friskolelærer Johannes Ganderup fra Rødning Magister Glob og Holger Melbye fra Asperup Præstegaard Karlen Mads. Forestillingen gjorde en saadan Lykke, at den maatte gentages for Offentligheden i Skodborghus Kro til Fordel for Anskaffelsen af en Salonriffel til Skolen, dog denne Gang med en kvindelig Actrice i Emilies Rolle.

Et lille Gilde holdtes ogsaa for Skolens eneste Nordmand,

Karleskolen 1870—71.

Olav Th. Aasmundstad, paa hans Fødselsdag den 29. November, da de øvrige Elever forærede ham et norsk Flag. Han var et godt Bindeled for Kammeraterne mellem Danmark og Norge og fremkaldte mange Tanker og Ønsker hos dem om at gæste de høje norske Fjælde. Særlig drømte vi os i Norge, naar vi fik ham til at danse Springdans og Halling med Kast af Støvlesaalerne mod Loftsbjælken. Paa et senere Besøg i Danmark udtalte han til en Kammerat sin Glæde over sit Skolebesøg og sagde: »Det Fostbroderskab, der da sluttedes, var for mig uforglemmeligt og bandt mig for stedse til Askov og mine danske Venner.«

Denne Vinters Sage maa ikke slutte, uden at det bliver sagt, at Gymnastikken nu havde faaet fast Fod indenfor Skoledøren. Jakob Harrekilde havde faaet Uddannelse i 3 Aar paa Hærens Korporal- og Gymnastikskole, og Gymnastikken fik under hans Ledelse sine Timer som de andre Fag. Et Overskud fra Julegildet gik til at betale Træhest og andre Redskaber med, og Skolesalen og den rummelige Forstue benyttedes til Øvelserne, der ogsaa omfattede Sabelhugning, ja selv Fleuretfægtning. Jeg tror nok, at Skolen det Aar sluttede med en Gymnastikopvisning for saa mange Gæster, som Salen kunde rumme.

XIII. Fra Sommeren 1871.

I Sommeren 1871 havde jeg et seks Ugers Kursus paa Landbohøjskolen i København, som gamle Flor havde hjulpet mig til. Under dette mit første længere Ophold i Hovedstaden gaves der mig ofte Lejlighed til at fortælle om Livet og Arbejdet paa Askov, og det var mig en Glæde at missionere for den Skole, der havde været saa meget for mig selv. Jeg mindes saaledes en Søndag, da Fru Schrøders Veninde, Frøken Elise Bruhn, havde indført mig i Grundtvigs Hjem paa Store Tuborg, og jeg havde haft en fornøjelig Eftermiddag der sammen med Høgsbros Familie, Harald Holm, Skomager Mouridsen m. fl. Paa Hjemvejen talte Mouridsen med mig om Askov og fremsatte den Mening, at denne Skole vel kunde være udmærket for de unge Bønderpiger med den tarvelige Almueskoleundervisning, men for københavnske Borgerdøtre med deres gode Skolegang kunde den vel næppe have meget at betyde. Jeg maatte da oplyse ham om, at ogsaa de sidstnævnte søgte derover i ikke ringe Tal, samt at netop de, der forud havde Kendskab til Fædrelandets og Menneskeslægtens Historie, vilde have det rigeste Udbytte af et Skolebesøg der. Ogsaa under et Besøg paa Bladet »Fædrelandet«s Kontor maatte jeg gøre Carl Plougs Medarbejder Giødvad udførligt Rede for Højskolens Arbejde.

Jeg var altsaa kun hjemme i Askov i den første Halvdel af Pigeskoletiden, men ved at se paa Sommerens Elevbillede

mindes jeg dog mange af de unge Piger, — ogsaa mange, som jeg senere i Livet har mødtes med, som f. Eks. Fru Christensen fra Tune, Fru Lauridsen fra Grønvang, Fru Harald Holm og Fru Linderberg fra København, Fru Stensballe og Fru Christine la Cour, og blandt de norske Elever og Gæster Fru Christopher Bruun (Kari Skar) og Kristoffer Janson med Hustru. Som Dansk lærer havde Skolen den Sommer cand. theol. Carl Wied, der senere blev en af Indre-Missions kendte Præster i Sdr. Bjært, men altid var glad ved at mindes Askov-

Pigeskolen 1871.

dagene, naar han mange Aar derefter jævnlige saa indenfor paa »Højskolebladet«s Kontor.

Kan jeg saaledes ikke selv fortælle noget videre om Sommerskolen, har jeg til Gengæld liggende en Skildring fra en af denne Sommers Elever, en Præstedatter, som det sikkert vil glæde mange gamle Elever at læse. — Der var den Gang, fortæller hun, ingen af de smaa, nydelige Huse i Askov, der nu giver en saa smuk Indfatning for Skolen, og denne selv var lav og lille imod, hvad den er nu. Men Fru Schrøder stod med sit milde, moderlige Smil i Døren og tog mod de unge Piger, da de den første Gang gav Møde, og det Smil glemte de ikke let, det varmede ind i dem. Schrøder tog

mere alvorlig og stille imod Eleverne. Hvor Teen smagte, da de blev bænkedede ved de lange Borde i Spisestuen. De ordnede saa deres Tøj, redte Sengene, tog hverandre i Øjesyn, og snart gik Passiaren livligt i alle Kamrene. Meddelerinden laa selvtiende paa »Højenloft«. Flertallet af de andre var Bønderpiger fra Vesteregnet, med hvem hun blev gode Venner, saa hun mindes dem med Glæde. Næste Dag begyndte Skolelivet, dette mærkelige, fornøjelige Skoleliv med Foredrag, Samtaler, osv. Schröder holdt verdenshistoriske og mythologiske Foredrag; han stod ved Kathederet, stille, alvorlig, men naar han blev varm, med Glimt i Øjet. I Almindelighed talte han langsomt, men ofte med en betagende Alvor og Inderlighed og med stort Kendskab til Menneskesjælens Hemmeligheder. Han forstod at fængsle Tilhørerne — de forstod ikke altid alt, men saa talte de om det, tænkte over det, hjalp hverandre, og det affødte Tankeudvekslinger indbyrdes, som blev udviklende for deres Sjæle. De havde megen Ærbødighed for Schröder, talte nødig til ham, naar han ikke spurgte, og syntes, han havde Øjne, der saa helt igennem dem. Anderledes fri var de overfor Nutzhorn. Det var navnlig Sangøvelserne, der bandt Eleverne til ham; dem drev han med Ihærdighed og fik megen Glæde af det. De, der kunde synge, lærte meget hos ham. Han fortalte den Sommer Nordens Historie med Interesse og Varme, men hans Foredrag fordunkledes for de fleste af Schrøders.

Fru Schröder havde Haandarbejde med Pigerne. Bedst huskes fra de Timer hendes smukke Oplæsning af »Reinald Underbarn«; hendes bløde Stemme passede saa godt dertil. Om Aftenen blev der leget, spaseret eller passieret, kort sagt ført hele det enestaaende lykkelige, uskyldige Ungpigeliv, som gjorde, at alle følte sig som Søskende, glade, ivrige, varme, disputerende og discurerende. Aldrig hørtes Sladder; kun lyse Minder er bevaret fra dette Samliv mellem de 70—80 Piger.

Hver Aften samledes Eleverne i Dagligstuen, hvor Fru Schröder spillede, mens de sang flere Aftensange. Saa bekendte Schröder Troen og bad Fadervor; der sluttedes altid

med »Sov sødelig«. Der blev ogsaa om Aftenen læst højt, skiftevis af Schrøder, Nutzhorn, Niels Hansen eller andre. Søndag Formiddag gik Eleverne næsten altid til Vejen for at høre Pastor Sveistrup; Søndag Eftermiddag var der Møde paa Skolen, hvor ofte Sveistrup, C. Appel eller andre talte. En Gang imellem gik Turen ogsaa til Skibelund eller ned over Grænsen, saaledes en Gang helt til Rødding. Et saadant Besøg fik Hjærterne til at banke for de fraskilte Brødre og gjorde Fædrelandskærligheden levende og bevidst i de unges Sind.

Blandt Sommerens Gæster mindes Meddelerinden Højskole-

Vejen gamle Kirke.

forstander Christopher Bruun fra Norge, hvis Forlovede, Kari Skar, jo var Elev paa Skolen. Hun husker endnu hans ejendommelige Skikkelse med det lange Haar, de klare, blaa Øjne og de lyse Vadmelklæder, men mindes ikke, at han talte til Eleverne under sit Besøg. Langt overstraaledes han i Piger-nes Øjne af Kristoffer Janson, hans Medlærer ved Vonheim Højskole, der tog dem alle med Storm ved sin Sang og ved sin Oplæsning. Hvor smukt sang han ikke Arne-Sangene og »Brudfærden i Hardanger«, og hvor godt læste han ikke »Sigurd Slembe«, saa Tilhørerne under den forstaaende og betagende Oplæsning ret kunde nyde Digterværkets Skønhed. Han blev Romantikens og Poesiens Tolk for de unge Piger,

og da han og hans Hustru, Drude Janson, drog bort, fulgte Skolens Tak dem paa Vej.

»Skoletiden var«, skriver hun til Slutning, »en rig, en ufor-glemmelig Tid, og det var under Taarer, vi sagde Farvel til Skolen, dens Lærere og til hverandre. Vi drog rigere derfra, end vi kom; og den Skat, jeg fik der, har baaret Renter, — Askov Højskole har blandt andet givet mig Livsmod og Kræfter. Gud velsigne Askov!«

XIV. Afslutning.

Endnu i tre Aar vedblev jeg at være Lærer paa Askov Højskole, indtil jeg i 1874 paa Grund af en Halslidelse besluttede mig til at forlade min kære Gerning der og flytte til Kolding, hvor jeg først overtog den midlertidige Redaktion af »Kolding Folkeblad«, mens den egentlige Redaktør, Enevold Sørensen, aftjente sin Værnepligt, og dernæst i April 1876 begyndte Udgivelsen af »Højskolebladet«, som jeg allerede havde fattet Planen til i Askov. Fra disse tre Aar er der naturligvis meget at fortælle, ja alt for meget til, at jeg tør tænke paa at faa det med her. Dels har jeg jo allerede lagt Beslag paa mere Plads i Askov Jubilæumsskrift, end der vel kan forsvares, og dels har jeg brugt saa meget af min Sommerferie til at samle og nedskrive mine gamle Minder, at jeg bør holde op, mens der endnu er lidt Sommersol at faa. Jeg fristes saa meget mere til at slutte, som de i 1891 til »Højskolebladet« indsamlede Optegnelser, som jeg foran saa ofte har støttet mig til, omtrent er udtømte, og mine egne Minder fra de sidste Skoleaar ikke saa meget er Lærlingens, der er fyldt af det midtpunktlige i Skolens Liv og Arbejde, som det er Lærerens, der foruden Højskolearbejdet havde faaet en Gerning i Ydrekredsen med Børneundervisning, Ungdomsmøder, Skytteforening, Husflid, Sogneraadsarbejde med mere.

Paa det Tidspunkt, jeg nu er naaet til, var Højskolen ogsaa bleven saa stor og Forholdene saa mangfoldige, at det bliver betydelig vanskeligere end tidligere at faa et Helhedsbillede ud deraf. Den stærke Vækst fremkaldte stadige Udvidelser. Med den veluddannede og ivrige Gymnastiklærer

Jakob L. Harrekilde, som var bleven knyttet til Skolen, kom nødvendigvis Ønsket stærkt frem om et særligt Gymnastikhus. Flor var lydhør for dette Ønske og lagde sig kraftigt i Selen, saa det lykkedes at skaffe de nødvendige Midler til at rejse Gymnastikhuset for i Sommeren 1872. Ogsaa for mig og min lille Børneskole blev det stadig vanskeligere at finde Plads i Højskolegaarden, og jeg byggede ligeledes i 1872 det Hus ved Bydammen, som Urmager Kristensen nu ejer, til

Højskolen med det ny Gymnastikhus.

Børneskole og Rum for en Boghandel, som en af de gamle Elever, *J. P. Jakobsen*, ønskede at begynde, samt i øvrigt med Værelser for de unge Lærere og enkelte Elever. Ogsaa Skolens lille Jordlod med den ene Ko var, selv om Koen maatte kaldes et Pragteksemplar, for lille til den stadigt voksende Husholdning, og Skolens daværende Karl, *Rasmus Jensen* fra Bjerregaard, blev træt af at bære Mælken hjem fra det fjerne »Melvanggaard«. Her maatte altsaa ogsaa ske en Forandring, og Schrøder købte saa den samme Sommer sin saa velkendte Gaard vest for Nutzhorns Ejendom, som Jac. Appel senere har overtaget sammen med Forstandergerningen. Ogsaa der-

ved skaffedes der Plads for en Del Elever, hvad der særlig kom de følgende Aar tilgode, da der under cand. theol. P. Riemanns Ledelse oprettedes en Skole for amerikanske Præstemner og lignende Lærdomssøgere (Jens Pedersen, Olaf Kirkeberg, Povl Sams, Søren Jensen m. fl.), der opholdt sig her og om Sommeren delvis tjente Opholdet ved at ophugge Ahlen under Markens Sandjordsdække.

Vinteren 1872—73 blev bemærkelsesværdig for mig derved, at jeg, efter at være flyttet over i mit eget Skolehus, overlod

Friskolen „Fredevang“.

Børneskolen for Vinterhalvaaret og de fleste af mine Timer paa Højskolen til min Broder *Marinus Jørgensen*, medens jeg selv tog Bolig paa »Karensminde« Friskole i Vester Nebel og passede hans Skole og Landbrug og kun lejlighedsvis mødte i Askov for at øve Karlene i praktisk Landmaaling. For Højskolen fik denne Vinter sit Særpræg ved det stærke Besøg af »studerede« Elever, som de norske Kandidater *Viggo Ullmann*, *A. M. St. Arctander*, *Joh. Lange* og *Fr. Vinsnæs*, og de danske *P. Riemann*, *Uffe Birkedal* og *Anders Pedersen*. Denne lærde Republik gav sig Udslag i en lille »Nyaarsgave fra Askov« paa *Karl Schönbergs* Forlag, hvortil dog ogsaa en enkelt

Lægmand, nemlig Jakob Harrekilde, havde ydet poetiske Bidrag samt tegnet en pyntelig Titelvignet. Maaske havde det gode Eksempel, som Schrøder og Nutzhorn gav paa Pennens flittige Brug ved Siden af Ordets Førelse, uvilkaarligt paa-virket deres Lærlinger. Schrøder havde jo fra Nytaar 1871 været Medudgiver af Tidsskriftet »Nordisk Maanedskrift« og blev snart, efter at det var overgaaet fra norsk til dansk Forlag, dets Hovedredaktør gennem mange Aar. Og lidt senere paa Aaret paatog Schrøder og Nutzhorn sig i Fællesskab Arbejdet med Udgivelsen af en ny Udgave af Flors »Haandbog i den danske Litteratur«, medens de i det følgende Aar i Forening udførte det store Arbejde at samle de »Historiske Sange«, der, efterhaanden øget med Bågøs og Nørregaards »Nordiske Fædrelandssange og Folkesange« og Triers »Sange for den kristelige Folkeskole«, udgjorde Højskolernes Sangbog gennem mange Aar. En saadan travl boglig Virksomhed havde sikkert noget smittende ved sig, og foruden i »Nyaarsgaven« kan den vistnok paavises baade i min og min Broder Marinus Jørgensens »Børnesangbog«, der i 1874 udkom hos Hempel i Odense og indbragte mig 200 Kr. til en Norgesrejse den Sommer, og i Riemanns og Arctanders »Nordisk Højskoleblad« for 1874, der først fik Fortsættelse, da jeg i 1876 begyndte »Højskolebladet«. Alt dette og meget mere maatte høre med til en Skildring af de nævnte tre Aars Skolehistorie, men en saadan tør jeg altsaa ikke vove mig til her. Hellere vil jeg sige Tak til de Læsere, der har holdt ud med mig, saa langt jeg er kommen.

Minder fra Askov Højskole.

I.

Det var Sommeren 1867 jeg første Gang kom til Askov. Jeg kom fra Tydskland, fra en Rundreise i Tydsklands christelige Aandsliv, indvendig sønderreven, fuld af Tvivl og Kritik. Jeg var 28 Aar gammel og tørstede efter at faa noget at gjøre i Livet, dugde ikke til at blive Præst og syntes at det herskende Skolevæsen var en Menneske-Ødelæggelse. Jeg vidste ikke noget andet, som jeg med god Samvittighed kunde tage mig til, end at blive Vedhugger. — Først kom jeg til Kold. Ham blev jeg meget glad i, men skjønte at jeg aldrig vilde kunne drive Skole paa hans Vis. Saa kom jeg til Askov. Jeg syntes, at den aandelige Luft der var lægende for et oprevet Sind. Og jeg hørte Schrøder tale. Det var om danske Oldsagn, Rolf Krake og andre. Jeg følte at han havde hele den lyttende Flok i sin Haand, og at han virkede ikke ødelæggende men velgjørende paa sine unge Tilhørere. Han havde den »milde Magt« som han selv saa ofte senere sagde var den stærkeste i Livet. Kunde jeg nogensinde lære at tale paa en lignende Maade som ham? I Kolds Spor kunde jeg aldrig træde. Han havde den ubrudte Bondekraft, som jeg indsaa var uopnaaelig for mig. Schrøder var Akademiker ligesom jeg selv. Kanske kunde jeg faa Lykke til at udrette lidt i samme Retning som han.

Den Høst begyndte jeg min Højskole i megen Frygt og Bæven. Det gik ikke videre, men det gik dog paa en Vis. Og i den første Tid sendte jeg gjerne Schrøder ved Udgangen af hver Skolevinter en »Indberetning til Hovedkvarteret«. Og for hele mit følgende Liv blev Ludvig Schrøder et af de Mennesker, hvem jeg følte mig aller mest taknemlig.

Minder fra Askov Højskole.

II.

I Januar Maaned 1867, da jeg havde søgt Afsked fra mit Embede som Lærer i Vejle og købt Jord i Vinding for dér at bygge en ny Højskole, var jeg en Uges Tid i Askov. Da holdtes der Skole i det lille Hus østlig i Gaarden, hvor der var meget lavt til Loft, men hvor man kunde lette 2 Fjælle i Loftet for at skaffe fornøden frisk Luft. Men selv om det var trangt med Plads, saa var de 70 Elever, Skolen allerede den Gang havde kunnet samle, glade; og det havde de god Grund til at være.

Det, der særlig tiltalte mig under dette Besøg, var det stemningsfulde i Schrøders og det friske i Nutzhorns Foredrag. Og det var det Indtryk, jeg siden beholdt.

Schrøders Foredrag forekom mig altid at ligne Malerier med en fint og omhyggelig udført Forgrund og en dyb, anelsesfuld Baggrund, hvori man stadig fandt mere, jo tiere man tog dem frem for sig. Han behøvede ikke at sige, hvad der findes dér, hvor Synet slipper, og Anelsen tager fat; det kom af sig selv.

Og jeg mener at skyldte Schrøder og Nutzhorn Tak for at være bleven klar over, hvad der ganske vist dæmrede for mig, før jeg saa' Askov: at der over de virkelige historiske Kilder er en Friskhed, som ingen Bearbejdelse, selv ikke, hvor Digterne tager fat, kan naa til, og at Historie fortalt efter Kilderne skal være vort Maal, saa vidt vore Kræfter rækker.

Dette har navnlig slaaet mig to Gange i Askov: een Gang, da jeg hørte Nutzhorn benytte Øm Klosterhistorie til en Fremstilling af Gunners Liv, og da jeg 1878 i Askov og 1879 i Testrup hørte Schrøder fortælle *Luthers* Historie.

Om dette sidste vilde jeg gerne tilføje et Par Ord.

En Gang, da Højskolernes Tilsynsmand, Dr. M. Steenstrup kom fra Askov til os i Vinding, sagde han: »Jeg kan fortælle Dem noget glædeligt: Schrøder er kommen over det døde Punkt; han er fra Grundtvig gaaet over til Luther«.

Jeg vidste jo godt, fordi Schrøder selv havde sagt til mig, at han en Tid af sit Liv havde betragtet det som sin Hovedopgave at være Fortolker af og Kommentator til Grundtvigs Skrifter, og at han var det paa en udmærket Maade; men jeg tvivlede ikke om, at han med sin Jærnflid og de videnskabelige Anlæg, han havde, ogsaa vilde komme ind paa andre Veje. Jeg blev derfor egentlig ikke forundret over Steenstrups Meddelelse; men jeg kunde godt dele hans Glæde over, at Schrøder havde taget fat paa Luthers Historie. —

Og jeg har nu i 35 Aar tit haft Lejlighed til at glæde mig over denne Foredragsrække. Overhovedet staar de to Feriemåneder 1878 i Askov og 1879 i Testrup for mig som noget af det rigeste, jeg i mit lange Liv har været med til.

Det var ikke alene Schrøders Foredrag, der gjorde disse Sammenkomster saa indholdsrige for os Deltagere; men *Nørregaards* om Renæssancetiden og dens Kunst, *Baagø*s om vore Kirkebygninger, *P. la Cours* (1879) om Lyset, *Termansens* om Johanniterriddere o. m. fl. — For mig var ikke mindst de Foredrag, *Nutzhorn* holdt om Bondefrigørelsens Forhistorie, lærerige og tiltalende. De lærte mig til Gavns, hvad jeg vel havde vidst noget om før, at der i Regelen altid gaar et ærligt og ihærdigt Arbejde i en Sags Tjeneste forud for Sagens Genembrud, ligesom der i Skoven i Marts og April arbejdes ihærdigt for at forberede det Løvspring, der finder Sted i Maj, og som overfladiske Mennesker tit betragter som en enkelt Nats Værk.

Til Mødet i Askov (2—23. Avgust 1878) knytter sig for mig en særlig — jeg kan godt sige — uforglemmelig Erindring. Forfatteren M. A. Goldschmidt var nogle Dage Deltager, og Schrøder, som havde begge Hænder fulde baade af Arbejdet med de 9 Foredrag, han holdt, og med sine andre Pligter som Vært, havde overdraget til mig, naar han ikke selv kunde,

at tage mig af Goldschmidt, der jo var fremmed i vor Kreds. Saa skete det den Dag, Schrøder havde holdt et vidunderlig smukt Foredrag om Luthers Anfægtelse og Sjælekamp i Klo-stret, at Goldschmidt i stærk Bevægelse kom, tog mig under Armen og sagde: »Lad os gaa en lang Tur!« Og vi gik en lang Tur, paa hvilken Goldschmidt, stadig stærkt bevæget, talte om Foredraget som noget af det mest betagende, han havde hørt. Da vi kom hjem, blev der netop sunget Aften-sang i Gymnastiksalen. Vi blev staaende udenfor, og Gold-schmidt sagde med halv brudt Stemme nogle Sætninger, hvis Ordlyd jeg ikke husker, men som jeg blev mindet om, da Schrøder meddelte nogle Ord af ham: »Jeg staar udenfor under Aftenhimlen, men Menigheden inde i Huset synger sin Aftensalme og hører Trosbekendelsen fremsagt. I det Øjeblik siger jeg: Nu stiger Gud ned til dem derinde. Spørgsmaalet er, om Gud ikke ogsaa er hos mig, skønt jeg er under den Lidelse, at jeg er ene.«

Ja, vi gamle har meget at sige Askov Højskole Tak for, og jeg er glad ved at have faaet Lejlighed til her at aflægge min hjærtelige Tak til Mindet om Schrøder og la Cour, til Nutzhorn og til de unge, der nu staar i Arbejdet.

H. Rosendal.

Lidt fra Sommerskolen i Askov 1866.

Når jeg har fået Lov til at føre nogle af de Minder frem, der for mig knytter sig til Askov Højskoles første Skoleår, er jeg uvilkårlig kommen til at tænke på et Brev, som Schrøder i Foråret 1866 skrev til min Svoger Tybjerg i Middelfart, der på mine Vegne havde bedt ham om nærmere Oplysning om Pige højskolen, han i det Forår sammen med sin Kone og deres Medlærere, Nutzhorn og R. Fenger vilde begynde.

Jeg havde i Sommeren 64 på et Besøg hos min Søster og Svoger fået Lejlighed til at være en Tid sammen med Schrøderovre på Fyn.

Da Rødding Højskole på Grund af Krigen var blevet standset, og han tænkte sig den Mulighed at kunne blive taget til tysk Soldat, forlod han sit Hjem, og var glad ved at vide sin Kone, deres ældste lille Søn og sin Svigermoder under Pastor Svejstrups Beskyttelse, der den Gang som Præst i Rødding var deres nærmeste Nabo. — Det var under Våbenhvilen i Juni, at Schrøder tog over til Pastor Melby i Asperup og fik af ham det Råd at søge til hans Ven, Morten Nielsen på Vesterdal, hvorfra han let kunde komme til at deltage i Feltpræsten Peter Rørdams Gudstjenester og Møder med Soldaterne og måske som en Slags »Feltdegn« blive hans Medhjælper, som Schrøders Ven, Ernst Trier, var det hos Feltpræsten Højer-Møller.

Der til Vesterdal var jeg netop i de samme Dage kommen med Tybjergs, fordi vi, som alle civile Folk i Middelfart, havde fået Ordre til at forlade Byen, hvor man frygtede et Bombardement fra Snoghøj, ligesom Sønderborg få Måneder før var blevet bombarderet fra Sundeved.

Det blev underligt rigt bevægede Dage, vi kom til at opleve i det livlige unge gæstfri Hjem, hvor der foruden den civile og tidt også militære Indkvartering hver Dag kom mange Gæster. — En stor Del af den danske Hær lå i den Tid rundt om i denne Egn, og Morten Nielsen og hans Kone havde mange Venner og bekendte særlig fra andre Egne af Fyn, der nu som Soldater fandt dem her.

Trods de sørgelige Begivenheder, der allerede den Gang var indtrufne i Krigen, var Stemningen dog langt fra håbløs. — Mange mente, at netop her fra måtte den tyske Hær kunne slåes tilbage, om den prøvede en Overgang her, og Lykken følge Danskerne.

Alvorlige, kraftige og opmuntrende Ord lød til Soldaterne, så Håbet gav dem nyt Mod. —

Schrøder færdedes en Del iblandt dem, som han havde tænkt sig det — dels ene — dels sammen med Rørdam, men meget af Tiden tilbragte han hjemme på Vesterdal, hvor han i Morten Niensens lille private Stue fandt mange Bøger særlig af Grundtvig, som han selv med Glæde læste i og tidt gjorde os opmærksomme på og læste højt for os af. — Navnlig hørte jeg her første Gang noget af »Danskeren«, og hørte med Undren og Glæde Schrøders Udtalelser om meget heri; men især dog om hvad han sagde om den ny danske Højskoles Betydning for Ungdommen — ogsaa for Piger — som Kold alt Sommeren før havde gjort det første Forsøg med. — Jeg var da straks sikker på, at vilde Schrøder, som han håbede, snart begynde på det samme, måtte jeg være med blandt hans Elever. — Derfor fulgte jeg med stor Interesse, hvad der senere, og især Året efter, blev fortalt i »Dansk Folketidende« om Rødding Højskoles Flytning til Askov og Karleskolens Åbning der i Efteråret 65, hvor Schrøder særligt fremhævede Ordene: »Hver nyde, som han nemmer, da ingen sker Uskel, lyksalig hvo, som gemmer det gode, gamle vel.«

Da jeg så tidligt i Foråret 66 havde læst hans Brev om Pigeskolen, var både jeg og mine nærmeste enige om, at et bedre Sted kunde jeg ikke komme for at få Del i god, sund Oplysning og få de Spørgsmål besvarede, som så tidt i den første Ungdomstid gærer i Sindet.

At min kæreste Barndoms og Ungdoms Veninde Fillippine Larsen også havde Lyst og nu fik Lov til at følge med mig, gjorde Glæden dobbelt. —

Det var den Gang noget så helt nyt og uhørt, at unge Piger fik Del i et sådant Højskoleophold med sit Kammeratskab og »Kaserneliv« o. s. v., at vi tidt trængte til at få Schrøders Brev frem for at retfærdiggøre vore Planer, og sjældent beråbte vi os forgæves, på hvad der var bleven gjort gældende i dette Brev, som altså her gengives:

Askov, Februar (?) 1866.

Kære Ven!

Jeg havde selv tænkt ved Lejlighed at skrive til Deres Svigerinde om Pigeskolen. — Nu da De har spurgt mig, får De Brevet; men jeg tænker, De skikker det videre til hende, på hvis Vegne De spurgte? — Spørgsmålet er kommen mig ganske belejligt i Dag, da jeg skulde forberede mig til i Morgen at holde et offentligt Foredrag om Skolen for voksne Piger, og deri sige, hvad jeg havde i Sinde i Sommer. — Med det samme jeg da besvarer Deres Brev, kan jeg ordne mine Tanker til i Morgen. — Dette vilde jeg nævne som en Indledning, da det kan vise, hvorfor jeg ikke går lige løs på de af Dem stillede Spørgsmål.

Og nu til Sagen. — Jeg har i de sidste Dage af en god Ven hørt en Lignelse, hvori jeg fandt vort Fædrelands Stilling så træffende betegnet, at jeg ikke ved noget bedre at begynde med, når jeg skal forklare dem, der føle varmt for den danske Sag, hvad der tilsigtes med den Oplysning for danske Kvinder, som også vi gerne vilde tjene, om Gud vil give Lykke dertil.

»Det er«, sagde min Ven, »en Erfaring, som vi Landmænd tidt have Lejlighed til at gøre, at der tidt om Våren kommer stærke Storme og koldt Vejr, der synes at have en dårlig Indvirkning på Sæden, som det milde Solskin i Forvejen har bragt til at skyde i Vejret og stå nok så rank; nu må den hænge med Hovedet og se ganske modfalden ud; men ser man nærmere til, skal man erfare, at det er Skinnet, som bedrager. — Man vil finde det ved at undersøge de små Planters Rod, hvordan den udvikler sig netop under det

barske Vejr, skyder sine Trevler ud til alle Sider for at indsuge så megen mere Næring af Jordsmonnet. — Havde det kolde Vejr udeblevet, da vilde Kornet være blevet svangt, men nu får det en rig Kjærne.«

Vi have haft mildt Solskinsvejr i Frederik den Syvendes Dage, og der er meget spiret frem og har knejset mod Sky, som tegnede så dejligt, at vi lovede os en gylden Høst i Åndens Verden, i Folkelivet som i Kirke og Skole. Men var dette blevet ved, kunde der let have mødt os en stor Skuffelse. —

Også i det åndelige Liv behøves der kolde Forårsstorme, og de er komne, stærkere end vi tænkte at have dem behov. — Men skal de nu være os til Velsignelse, som de er det for Sæden på Marken, da må vi lære af de små Planter at bruge Trængsels-Tiden til at udvikle Roden, så den bedre kan søge Næring i den folkelige Jordbund. — Vi må få flere og flere med os til at elske den danske Sag, kæmpe for den danske Sag og leve for vort Fædreland. Folkehøjskolerne kunne lignedes ved Rod-Trevler, ved hvis Hjælp den danske Sag skal søge sig Venner i Folket, og den stærke Storm er ikke gået hen over Folket, uden at Folkesagen på denne Måde har fået nye Midler til at vinde flere og flere Hjerter. Men det er ikke nok, at Mændene bliver vundne, det er muligt endnu vigtigere for vort »Fremtidsmål«, at Kvinderne kommer til at føle det, »at den danske Sag er Hjærtets alle Dage«, og derfor »Dannekvindens Sag«. — At hun nemlig kan gøre meget for den danske Sag, er ikke vanskeligt at vise, endog det i Reglen, som et engelsk Ordsprog siger »er en Hemmelighed, hvad Kvinden virker«, så det er utvivlsomt, hun har virket meget mere, end Historien lærer os. — Dannekvinden har virket som meget som *Hustru*, det lærer os Niels Ebbesens Vise, thi efter den gik han jo, efter at være undsaugt af Grev Geert, til sin Hustru og bad hende om Råd, og vel svarede hun først: »Hvad Råd kan jeg optænke vel, jeg er en blysom Kvinde«, og vel sluttede hun sin Tale med de Ord: »I sige det aldrig til nogen Mand, I lærte det af en Kvinde«, men dog gav hun både det Råd, at slå Greven ihjel og brænde

ham inde, og ikke blev det glemmt, så lidt som, at hun gav Bevis på det gamle Ordsprogs Rigtighed: »Mands List er vel behænde, men Kvindens List er uden Ende«, ved at råde ham til at lade Hestene beslå således, at deres Spor ej kunde kendes af en forfølgende Fjende. — Og som Niels Ebbesens Hustru tog levende Del i hans Stordåd, så gjorde også Niels Juels Hustru Margrete Ulfeldt, der plejede at sige til sin Mand, når han drog i Kamp, at hun hellere vilde høre, at han var falden som Sejrhætte, end at han var frelst efter et Nederlag. — Men det trænger ikke til at vises med mange Ord, hvor meget det må styrke en Mand til sin Gerning, når hans Hustru står i Døren og vinker ham Farvel, med et Ord som det, hvor med Frigga bød Odin gå frimodigt til Ordskiftet med den kloge Jætte: »Nu velsignet — og så velkommen; far vel så længe. — Dig Ånden styrke, som Arilds Guden, til Turs at trykke med Tungemål.«

Men endnu større er dog Kvindens Betydning som *Moder*, og hvad hun har virket på den Måde, derom vidner de bedste Blade i vore Årbøger. —

Der er ikke nogen Tid, som vi ved sikrere Besked om i vort Folks Historie, der kan måle sig med Valdemars-Tiden i ydre Glands og indre Herlighed. Men jo bedre man kender den Tids Historie, desto bedre må man sande, hvad der så skønt er udsunget af Grundtvig, at den skyldes »Aksel og Esbern de Helte to, — Tvillinger bedre på Jord ej gro«, så »Valdemar Sejrs i Kjortel rød blegned over de Heltes Død«.

Men de to Brødre, med hvem hin Tid stod og faldt, havde også en mageløs Moder, hvis Billede må stå os klart for Øje, når vi blot har læst Saksos Bog, at da Aksel Hvide kom hjem til sin Moder efter det blodige Kongestævne i Roskilde, da var hun kun et Øjeblik glad ved at se sin Søn uskadt, så overvættens blev hendes Bedrøvelse, da hun hørte, at Knud var myrdet og Valdemar såret, og at han og hendes Datter, for at hindre Kong Svend i at forfølge Valdemar til Jylland »med Mands Mod og Hjærte spillede ham det Puds en Nat at lade de Skibe, som var bestemt til Overfart, forhugge. —

Kender vi Danekvindens Hjærte og Danekvindens Snildhed

igennem disse to Træk, hvori Krøniken har tegnet hendes Billede, da kan vi forstå, at hun kan blive Moder til sådanne Sønner, og at vor Hoved-Skjald i dette Århundrede kunde føle sig drevet til at synge:

Krist signe den ædelig Danekvinde,
Hun hviler for Altret i Kirke.
Hun satte tvende mægtige Tårne
på Danemarks Danevirke.«

Men Grundtvigs Sang om Valdemars-Tiden ender med det Vers: »Fuglen har sunget og synger end, Valdemars-Tiden oprandt igen.«

Og har da Kvinden havt så stor en Del i den gamle Valdemars-Tid, må hun vel også have det i den ny, om det ellers har sin Rigtighed, at jeg fremhæver hendes Betydning så stærkt som Moder. Det vil også vise sig at være så. —

Er der nogle enkelte Mænd, der har en lignende Betydning for vor Tid, som Aksel og Esbern for Valdemars-Tiden, da er det Kløverbladet af Skjalde, som har sunget de friske Spirer frem af Folkets Hjærtebund, der vel nu kan bøjes for barske Forårsstorme, men kun bøjes for bedre at rodfæstes; det er Oehlenschlæger, Grundtvig og Ingemann.

At den første giver sin Moder et godt Vidnesbyrd er mig sagt, men jeg har ikke den Bog ved Hånden, hvori han gjorde det. — Hvad Ingemann angår, da skrev han om sin Moder, at »den Skønhed, hvormed hun især fortryllede ham, var Mildheden og Kærligheden og den elskelige Sjæl i hvert Udtryk som i hvert Ord fra hendes Læber. Hun så Verden i Sollys eller i Måneskin, aldrig i nogen Nat uden Stjerner. Hun hørte til de få lykkelige Naturer, der bevarer det usynlige Guldæble, Paradis-Engelen giver Barnet i sin Hånd på Vuggen.«

Et yndigere Billede kunde en Søn vanskeligt ved få Ord tegne af sin Moder. — Og hvad så endelig Grundtvig angår, da måtte vel han, som så tidt har prist Danekvinden som den sødeste Moder, have erfaret det samme i sit Liv. Og at han virkelig har det, viser Sangen ved hans Moders Grav, hvor han udbryder:

Dog, Øje, Tak end i Din Grav
 for hvad du har udstrålet.
 Tak Læber, som dog før I tav,
 mig lærte Modersmålet!
 Tak Du, som fødte mig til Dåb,
 indprentede mig Livets Håb :
 Min Frelser lever, og jeg ved,
 han vil til Støv nedtræde,
 hvor dybt end Ormetand mig bed,
 skal jeg ham se med Glæde!
 O, dybt det Ord, du prænted ind
 på Modersmål i Barnesind.

Men lifligere tykkes han mig dog at have kvædet til sin Moder,
 når han tillægger hende sine Kvædlinger sålunde :

»Moder, i dit Enkesæde
 til din Pris jeg Harpen slår.
 Sjunge skal for dig med Glæde
 hvert af mine Skjaldeår!
 Ingen Krans de har at bringe,
 men med ubesmített Navn
 og med klare Toner svinge
 de sig til din Moderfavn.«

Her følger så i Schrøders Brev hele det lange, dejlige Digt
 på 19 Vers, som han siden så tidt i Tale og Skrift har dvæ-
 let ved, men hvoraf jeg foruden det første Vers her endnu
 kun vil fremføre det sidste):

»Give Gud, o Moder kære!
 At oprinde må den Dag,
 da en Slægt til Danmarks Ære
 sjunger så med Harpeslag
 om et lifligt Aftensæde
 mellem Bøgeblad og Gran,
 hvor hos Kvinden stod med Ære
 hendes gamle Præstemand.«

Heraf kan man tilvisse lære, hvad en Moder kan give sin Søn
 i Arv, hvordan hun kan synge for hans Vugge, så Salmer
 siden kommer til at lyde for hans Øre, og kalder ham tilbage
 til de gode Stier, han forlod, hvordan hun bedre end nogen
 anden kan være Lærer for sine Småbørn, og hvilken Støtte
 hun kan være for sin Søn under den Livets Kamp, som

aldrig udebliver for den, der vil leve for højere Mål og ikke vil istemme Døgnetts Vise og sejle med Strømmen.

Er det nu godtgjort, hvor meget en ægte Danekvinde som Hustru og Moder kan udrette, da er det klart, at vi tjener den danske Sag ved at hjælpe danske Kvinder til en sådan Oplysning, hvorved de kan gøre det Kald Fyldest, de fleste af dem har i Livet, og hvorved de, der ikke bliver gifte, kan gå andre Mødre til Hånd med deres Børns Opdragelse. — Den Tid er vist ikke fjærn, da man vil se, at Pigebørn helst må undervises af en Kvinde, som forstår deres Natur, fordi den er hendes egen, ligesom Drengene, der ikke bliver underviste af deres Forældre, helst må undervises af en Lærer.

Der er allerede mange, som ser det, men der er Mangel på Kvinder, som uden at føre jævne Folks Døtre ud af deres Stand, kan give dem en god Undervisning. Også på denne Mangel skulde Højskolerne for de unge Piger råde Bod.

Når nu dette Mål er givet, da vil det ikke være vanskeligt at nævne Vejen, hvoraf det skal nåes. — Det må være en Oplysning om Menneskelivet, navnlig det danske Menneskeliv, om Folket og Fædrelandet, om deres Fortid og Nutid, Levnetsløb og Modersmål, som først og fremmest må meddeles ved Foredrag og Sang, Oplæsning og Samtale. Og jævnsides dermed går Håndarbejde. — Vanskeligere er det — ved Siden af dette almindelige Fingerpeg — bestemt at angive, hvordan vi vil bære os ad. — Det kommer meget an på Stemningen hos vore kvindelige Elever, når vi har dem samlet; men noget vil dog nok stå fast. Jeg vil fortælle om vort Folks Levnetsløb i gamle og nye Tider, om dets Billedsprog og Ungdomsdrømme, for derved også at belyse det danske Hjærtelag, som det er af Naturen. — Under disse Foredrag skulde den Livs-Oplysning komme frem, som svarer til »hvad de lærer hos Kold«; men der bliver jo den Forskel, at mens han har en rigere personlig Erfaring at gå ud fra, er det mere Folkets fælles Erfaring, jeg skal støtte mig til. — — For så vidt Tiden tillader det, og Pigerne har Lyst dertil, vil jeg også anvende nogen Tid til Verdenshistorie og Bibelhistorie.

Nutzhorn skal fortælle om de forskellige Egne af vort

danske Fædreland, om Minderne, der knytter sig til Stederne, og Sagnene, der lever hos Beboerne, for at de Unges Hjærte bedre kan omfatte det hele Danmark som deres Fædreland.

Så skal han også synge med dem, og det er han til Gavns god til. Bojesens og Køsters danske Visebøger og Bojesens bibelhistoriske Sangbog skal bruges dertil. Danske Ordsprog vil han gennemgå, og gode danske Bøger skulde oplæses dels af ham og dels af mig. — Endelig skulle Pigerne jo også øves i at skrive deres Modersmål.

Med Håndarbejde skal min Hustru hjælpe dem og mulig andre Kvinder, dels sådanne, der komme her i længere Besøg, dels nogle af de Piger, som kommer på Højskolen og er fremmeligere end de andre.

Det skal især være Opgaven at få Pigerne til at behandle simpelt Sytøj rigtig ordentligt og pænt, men vil de have fat på noget kunstigere, kan de også det, når de først gør det andet godt. — Her gælder Friheden, men Sansen skal gerne vækkes for Renlighed og Simpelhed, som det, der smykker langt bedre end Modestads. —

Dersom Pigerne har Lyst dertil, kan de også lære Planterne at kende af Rasmus Fenger, og det tykkes mig nok værdt, efterdi Blomsterne på Marken jo selv er et yndigt Spejl for Kvinden.

Skolen begynder den 5. Maj og varer til Slutningen af Juli; men ingen skal være bunden til at være her mere end en Måned.

Betalingen er rigtignok 2 Rigsdaler mer end hos Kold — 8 Rdl. for Kost og 4 for Undervisning. Vi venter, at vi kan have 6 unge Piger i Huset, og der er et Par større Bøndergårde, hvor der nok kan være 6 a 8 Stykker i hver, og hvor der er flinke Husmødre. — Vi ville gerne have, at der skulde være en ældre Pige blandt dem, der ville søge Skolen, som paa hver af disse Steder kunne føre Flokken an; men vi tænker os forresten, at det kun skulde være om Natten og til Måltiderne, at Skolen skal være delt, medens vi ellers skulde være samlede fra om Morgenen (Kl. 8) til om Aftenen.

— Så når ikke en af Lærerne fortæller, skulle Kvinderne sidde sammen og sy og synge og samtale.

Håndarbejde må medbringes fra Hjemmet, og det er at vente, at de kunde få en hel Del bestilt, som skulde gøres i Stand.

Hilsener o. s. v.

Ludvig Schrøder.

— Det var altså med store Forventninger, min Veninde og jeg drog ud på den store Rejse, som det virkelig den Gang var fra Grenå-Århus-Egnen til Egnen mellem Kolding og Ribe.

Jernbaner var der den Gang ikke endnu syd for Århus, og vi sejlede derfor med Dampskib derfra til Middelfart. — Tåge og måske også Modvind sinkede Sejladsen. Skibet skulde anløbe Vejle, og vi tilbragte 36 Timer om Bord, før vi nåede Middelfart. — Derfra sejlede vi næste Morgen — sammen med fire fynske Piger fra Asperup-Egnen, der også vilde til Askov — med et lille Dampskib til Kolding, hvorfra vi så endelig den 4. Maj hen ad Aften nåede Askov. — De sidste 4 Mil fra Kolding derud kørte vi alle seks sammen med to af de fynske Pigers Brødre i en stor gul Omnibus, som de havde lejet til os.

De havde selv Vinteren før været Elever på Askov og følte sig nu som »helbefarne«. De fik vore Kufferter og Sække læssede oven på Vognen, der vakte almindelig Opmærksomhed, hvor den kom frem med sin store Ladning af Oppakning og Passagerer.

Lidt langsomt kom vi af Sted, og Pladsen var knap, men de unge Ledsagere var utrættelige i at vise os Egnen — som de jo kendte så godt! — og da vi tilsidst kom så vidt, at de i Frastand kunde genkende »Per Jørgensens store Lade«, som den Gang var langt den anseeligste Bygning i Askov, var Interessen spændt til det højeste.

Lidt senere nåede vi Skodborghus, hvor Madam Thomsen havde Kroholdet og Postvæsenet — altså også Askov Postvæsen — i sin Hånd, og hvor Datteren Sofie venligt kiggede ind til os i Vognen og fortalte os, »at hun også skulde være Askov-Elev i Sommer.«

Hvem der nu ser Askov Højskole, kan næppe tænke sig dens uanseelige Begyndelse i det lille tarvelige Hus, som Schrøders den Gang beboede, tillige med den endnu tarveligere Skolebygning lige ved Siden af, hvor Dyr læge R. Fenger havde sit lille Værelse, og hvor vor store 4 Fags store Skolestue var. — Den var i Sammenligning med Nutidens Skolestuer såre tarvelig, men den blev for os Indbegrebet af al Hygge. Billeder — opklæbde på Pap — af *Odin*, *Thor* og *Frey* på den ene Side mellem Vinduerne og lige over for *Hejmdal*, *Brage* og *Loke*, så vel som et stort Billede af Grundtvig (eller Frederik d. 7?) lige over for Indgangsdøren, smykkede Væggene.

Vi var i det hele kun 22 Piger, hvoraf kun de 7 boede hos Schrøders, de øvrige i 2 a 3 Bøndergårde i og ved Askov.

At vi, der boede på selve Skolen — de 6 på det Elevværelse, som vist endnu har Navnet Lolland — var de heldigste, tror jeg nok, vi alle var enige om, skønt de også havde det rigtig godt hos Bønderne.

Det var i flere Henseender et Nybyggerliv, der blev levet på Askov. En underlig Friskhed slog Eleverne i Møde, straks man kom der, en Glæde over at Højskolen var kommen godt i Gang efter Standsningen i Rødding 64 og nu med varmere, fyldigere Liv end nogensinde blev ført videre, idet Pigerne samlede sig der for første Gang.

Det var med en underlig forventningsfuld Følelse, vi alle var med til at synge om den »Højtidsdag med Stråler i Krans om Tinde«, som vi efter Fru Schrøders Ønske åbnede Pigeskolen med. — Men jeg har i Grunden sagt alt, når jeg siger, at alle Forventninger blev ikke alene opfyldte, men vidt overtrufne ved det tre Måneders Skoleliv, vi tilbragte der.

Foruden de 2 a 4 Timers Undervisning i Plantelære og Naturlære, som Fenger hver Uge gav os, havde vi kun Schrøder og Nutzhorn til Lærere. — Schrøder fortalte os Verdenshistorie, og tog det År en Del Bibelhistorie med, begyndte ved Verdens Skabelse og tog så i store Træk alle de gamle Folks Historie, som han jo så tit siden har gjort det, viste os Tråden gennem Historien i den gamle Pagts Dage med Jødefol-

kets og senere med den kristne Menighed igennem Middelalderen og Nytårstiden. — Så fortalte han de danske Oldsagn og Myther for os, og navnlig tror jeg, det fik den største Betydning, at han derigennem søgte at vække og styrke Kærligheden hos os til vort Folk og Land.

Pigeskolen 1866.

Vi kom til at elske de nordiske Gude- og Gudinde-Skikkelser. Vi så dem, så vel som Heltene og Heltinderne i strålende Lys, som dem, der var værd at ligne, og vi følte med Tak og Glæde, at vi hørte med til det Folk, hvor de havde hjemme. — Når vi hørte Schrøder prise Hejmdal, som den, der åndsbåren, vågen, klarøjet og lydhør stod Odin nær, og som Sønnen af de ni Mødre var hjærtelig som ingen anden, og hørte ham med Grundtvig nævne ham som Forbilledet for alle Ungdommens Læremestre, mærkede vi ret, hvordan han selv ønskede at kunne gå i hans Fodspor. — Når vi

derfor mod Slutningen af Skoletiden så småt prøvede på at besyngte vore Lærere, fandt vi det passende at sammenligne ham med Hejmdal, idet vi så dem alle tre som Asa-Skikkelser og kvad:

»Hejmdal — Skolemester gild forrest står med Ære. Ordets Fører vennemild han med Skel mon være!	Asa-Brage — Hejmdal nær på Guldharpen leger, Pigehjærterne især han ved Sangen kvæger.«
--	--

Idet vi mindedes Kvadet om de tre Asers Gaver til »Askurd og Embla«, der »lå end på Marken leved Knop«, sang vi om Fenger:

»Fagerhed og Farve dog
Skolen ej må fattes.
Derfor Lothar-Asa klog
højt af alle skattes.«

Rigtignok gjorde Elisabeth Hejns (senere Fru R. Fenger) Indsigelse, fordi hun vidste, at Lothar på forblommet Måde skjulte Lokes Navn, men vi andre hævdede vor Ret til at prise Lothar, og sluttede Sangen med Versene:

»Indtil sligt et Kløverblad på din Vej mon falde, dristig vi vor Skole glad nævner bedst blandt alle.	Kærligt vi den mindes vil, den vi aldrig glemme. Lykken var os god og mild, da vi der blev hjemme!«
--	--

Nutzhorn fortalte os Fædrelandets Historie fra den nyere Tid, nærmest knyttet til Fædrelandets Beskrivelse, som derunder indbefattede dets Geografi. — Så havde han Retskrivning, Dansk og Sang med os, mens Schrøder lærte os Skøn-skrivning og Fru Schrøder Håndarbejde.

Senere hen på Sommeren, da lille Margrete var bleven født på sin Mormoders — gamle Fru Wagners Fødselsdag, og Fru Schrøder ikke kunde være hos os, blev hendes Hjælp erstattet af hendes Søster Anna Wagner, og for en Del af Karen Jørgensen, der senere blev gift med Peter Larsen Dons. — Hun hørte også med til det Års Skolepiger og færdedes venligt og hjælpsomt mellem os yngre Kammerater. — I det hele taget levede vi et lyst og muntert Liv, var inderlig glade over alt på Skolen, hvor Livet forekom os næsten som et dagligt Gilde.

Når jeg nu efter snart 50 Års Forløb tænker tilbage på den Sommer, står den rig og fyldig i Mindet, og jeg føler med Tak, at den fik stor Betydning for hele mit senere Liv. Hvad der da mødte mig som nyt, er nu i den Grad kommen til at høre mig til, at jeg ikke kan tænke mig det foruden. — Rimeligvis vil mange Højskole-Elever kunne sige omtrent det samme om deres første Højskolebesøg; men sjældent synes jeg dog, jeg i vore Dage hører nogen udtale sig derom med den Varme og Taknemlighed, som vi den Gang følte — og føler endnu, over at vi kom der.

Hvad der navnlig under Foredragene og Skolelivet gik op for mig, var den glade, trygge Følelse af Fællesskabet, så vi kunde føle os som Led af den store Kæde, der går igennem Tiderne i Folk og Menighed. —

Sangen gik livligt og kønt. — Hvor sang vi med Lyst og Glæde i de Dage, og trods det, at Flokken var lille, og mange endda kun var dårligt udrustede med Sangstemme, var Nutzhorn utrættelig i at hjælpe Sangen frem. — Hans Bestræbelser kronedes også med Held, så både når han var til Stede, og når vi Piger sad alene sammen med vort Håndarbejde, og Marie Abel (senere Trier) var Forsanger, sang vi meget. — Vi blev grundigt kendte især med Køsters Sangbog, som den Gang var temmelig ny og for en Del afløste Bojesens, der efter 64 med de tunge Folkesorger ikke længer rigtig passede.

Tidt kom der Gæster på Skolen, som vi havde megen Glæde af at se og høre, og det var beundringsværdigt, hvordan Fru Schrøder hjalp sin Mand med at give os Lejlighed til, tidt også i Dagligstuen, at få Del i Samlivet med dem. Peter Larsen fra Dons var en af de hyppigste Gæster, og jeg er vis på, alle Eleverne fra den Sommer mindes ham med Glæde.

Hans ejendommelige ligefremme Måde at tale til os på, hvad enten det var i Spøg eller i Alvor, kunde nok tit forskrække os, især når han tordnede mod den Finhed, han var bange for, Præstedøtrene og deres Lige skulde lære Bønderpigerne.

En Gang han hørte os synge: »Brat af Slaget rammet«,

udbrød han: »Ja, det med at rende fra Bog og Nål, det passer for Frøknerne, men det kender Bønderpigerne ikke til. De skal passe deres daglige Arbejde med Malkning og Markarbejde. Det er det, de ikke må rende fra.« — Nutzhorn var da straks rede og sagde: »Skal vi da synge: Ingen Døgnets Flaner rendt fra Greb og Skovl? Stærke Malkepiger, det er Danmarks Mål?« — »Nej, det bliver for galt igen,« sagde Peter Larsen betænkeligt. »Lad os så hellere sige fromme Malkepiger.«

Hans varme hjertelige Vidnesbyrd og Ord til os samtidigt med de krasse Udfald forfejlede dog ikke sin Virkning, så mange af os blev inderlig glade ved at lære ham at kende. Altid lagde han os alvorligt og venligt på Sinde at høre rigtig godt efter de gode Ord, som han vidste, der altid lød på Askov, skønt han sommetider syntes »de Eventyr og Myther kunde spares, når vi kun fik Udtydningen«, som han satte stor Pris på!

Han indbød os til et Pinsebesøg i Dons, og vi fik derved ikke alene hans eget Hjem at se, som flere af os tidligere havde hørt megen Tale om, så vel som om hans store »Høstgilder«, men vi kom nu selv med til et lignende Møde. — I samme Pinse besøgte vi også nogle af Kammeraternes Hjem i Ferup, og undredes over, så kønt og godt der var at være, hvor vi kom frem.

Også Besøg på Skolen af Niels Jokum Termansen og af Præsterne Knudsen fra Aggersborg og Schiørring fra Hodde, for ikke at tale om Svejstrup fra Rødding, bragte os Højtidsdage.

Næsten hver Søndag hørte vi Pastor Svejstrup prædike i Skrave Kirke, og fik derved Lejlighed til at betræde Sønderjylland, og se og blive kendt med mange af Sønderjyderne, der venligt indbød os til at følge med sig hjem fra Kirken. Vi gæstede således ikke alene Storbonden, den anseelige gamle Hans Didrik Kloppenborg på Bejstrupgård, men også hans Bysfæller, Svigersønnen Skrumsager, Per Gram, Klavs Dal, o. m. fl. — At vi blev kendt i så mange sønderjydske Hjem, blev en stor Rigdom for os, og vi undredes med stor Tak-

nemlighed over den Gæstfrihed, der blev vist os, og så den hele Omegn som i Søndagsklædning.

Hvor levede vi med i alt, hvad der angik det daglige Liv i vort kære Skolehjem.

Nutzhorns nye Hus bandt vi Krandsen til og hilste det med Glæde, og da vi en af de sidste Dage i Juli var med til lille Margretes Dåb og stod som hendes Faddere i Malt Kirke, følte vi ret, at den Hjemmets Fest var en god og passende Slutning på vort rige Askovliv.

Endnu skal blot tilføjes, at det havde stor Betydning for os og sikkert også for mange senere Pigehold, at »Bedstemoder«, Fru Oberstinde Wagner, levede sine sidste År i Skolehjemmet i Askov. Der færdedes hun venligt og deltagende såvel i Husets snævrere Børnekreds, som i den store Husstand, hvor hun gennem mange År tit sås sammen med Eleverne i Foredragssalen. — Sikkert har det også haft sin store Betydning for Fru Schrøder, så hun mer og mer lærte, hvad hun allerede i 66 tog glad op som sin kære Opgave at være som en Moder også for den store Kreds.

Derved blev hun, som der er blevet sagt om hende, »Typen for den danske Højskolemoder«.

Vi så hende som den glade lykkelige Ægtefælle, der stedse lod fler og fler nyde godt af sin Omsorg og Kærlighed.

Mange er vi nu trindt om Lande, der sander Ordene, der lød ved hendes Båre:

»Hygger Hustruen Bondens Hjem,
og synger hun glad i Stue,
mange lærte det nok af dem
på Askov ved Husets Frue.
Dansk i Sind og dansk i Tro
vilde hun, hvor Danske bo,
rejse Hjemmets Hygge!« (C. M.)

Askov Højskole.

Nær ved Grænsen,
højt paa Aasen
som et Vagttaarn,
hvorfra spejdes,
vaages ventes,
flyttes længes,
landsbystille
ligger Skolen.

Fjernt fra kommer Mænd og Kvinder
samles dér i Flok og Følge,
altsom Tidens Strømme rinder,
vokser denne Ungdomsbølge,
bærer Bud fra Danmarks Strande
helt til Nordens Broderlande.

Ludvig Schrøder
staar paa Trappen
med sin Haand om
Klokkestrengen,
Øjet glansfuldt
stort og dugget.
Hør! han ringer,
alle samles!

Leende de søger Sæde
paa de brede brune Bænke,
dæmper dog den stærke Glæde,
lægger Lystighed i Lænke:
Lavt og langsomt klinger Talen
mandigt, myndigt gennem Salen.

Scenen skifter!
 Se, dem stimle
 støjende omkring
 den milde,
 hvide, fine
 Folkesanger
 med det lune
 Glimt i Øjet.

Nutzhorn findes midt i Flokken
 lys og glad, mens danske Toner
 vugger sig i Takt til Stokken,
 kaster som en Glans af Kroner
 over Hjertets Haab og Higen
 under deres Fald og Stigen.

Tæt ved Tavlen,
 hvor han skriver
 Tal og Tegn
 og sære Cifre,
 slank og rank
 og idræts-smidig
 sees *la Cour*
 at undervise.

Trolldomskyndig frem han tryller
 Liv af gamle græske Gaader.
 Arkimedes af han hyller,
 og Pythagoras han raader,
 peger opad, hvor vi skuer
 Tycho's Stella nova luer.

Men man mattes
 af at tænke!
 Tankerne kan
 ogsaa trætte.
 Og da komme
 Fru *Charlotte*
 bydende til Bords
 med Glæde.

Smil paa Kinden, graanet Haaret,
moderøm for sine kære
har hun Livets Byrder baaret,
derfor kan hun ogsaa være
Moder for den store Skare,
som hun har at tage Vare.

Flere fandtes
der end hine,
som har virket,
vogtet, værnet
Nordens unge
Haab og Kræfter.
Men de fire
var de store.

Nu er alt de trende borte,
vandret ind i Mindets Verden,
bagved Dødens lukte Porte,
hvor sig skjuler deres Færden.
Takkens vemodsfyldte Gave
kranser stedse deres Grave.

Tunge Taager
hviler over
alt og alle
her i Norden!
Og de ængstes,
netop disse,
som staar Vagt saa
nær ved Grænsen.

Men vi venter Verden over,
at der kommer andre Tider,
naar de vilde Krigens Vover
har sig lagt til Ro omsider.
Da vil al Ting atter klares,
nye Kræfter aabenbares.

Under Haabets
høje Hvælving
mødes mange
Mænd og Kvinder.
Samme Sprog fra
Læben lyder
i et Fredens
Folkestævne.

Flaget hejses højt paa Stangen,
frit det foldes ud for Blæsten!
Ordets Magt og Ungdomssangen
fylder hele Rummet næsten.
Og paa Himlens blanke Bue
Solen staar i lysen Lue.

Særslev Højskole, d. 28. Juni 1915.

Rasmus Nielsen.

Elev hos Ludvig Schrøder.

Længst tilbage i min Erindring dukker Ludvig Schrøders mørktskæggede Ansigt op en Aftenstund ved et Møde i Gymnastiksalen.

Mine Forældre havde taget mig med til Askov. Men jeg var kun 10 Aar gammel. Jeg sad paa Pallen (eller Balkonen) — og faldt i Søvn af et godt Hjærte. Da vækkede Margrethe Schrøder, min gode Bekendt, mig. Og nu saa jeg Schrøder og kun ham. Han stod paa Talerstolen dernede i Salen; hans Ansigt var vendt op mod mig (der sad med Albuerne paa Rækværket og Hovedet i Hænderne som en uskyldig Raphaels Engel). Han saa ikke venlig ud. Og det viste sig nu til min uforglemmelige og navnløse Rædsel, at jeg havde talt i Søvn og afbrudt hans Foredrag.

Dette var mit første Møde med dette Ansigt og disse Øjne (og min første offentlige Optræden).

Saa blev jeg nogle Aar senere Elev paa Skolen. Og aldrig glemmer jeg den første Gang, jeg skulde alene ind i Schrøders Værelse med en Besked. Han sad ved Arbejdsbordet og løftede Øjnene langsomt op fra Bogen og bare saa paa mig — uden at mæle eet Ord. Jeg sank ti Mil i Jorden: og da jeg atter kom op til dens Overflade, var jeg ikke egentlig vel-talende.

Ofte senere var jeg bange for de Øjne; hyppigst dog tillidsfuld under deres Myndighed — indtil jeg endte med at holde af dem og synes, at større Opmuntring var det vanskeligt at opnaa i denne Verden end den, der kunde glimte frem af dem.

Jeg vil altid mindes Ludvig Schrøders Øjne. De var ingen-sinde »drømmende«; heller ikke »begejstrede«. De var oftest

rolige, men ligesom med en stille Glød langt inde i Blikket.

Og naar han smilte — af Glæde over et lille godt Vidnesbyrd om Grundtvigs og Højskolens Betydning — saa kunde man blive saa vel tilpas ved at se paa alle de venlige Smaarynker, der dannedes omkring dem.

Ja, saadan et Par Øjne kunde styre en Skole. Og jeg vilde ikke for meget godt undvære at have staaet under deres Indflydelse. Jeg ønsker dem slet ikke anderledes, end de var — enten jeg saa var tryk eller jeg skjælv under dem. Alt det, der for mig hedder »Askov« i mine unge Dage, er vistnok midtsamlet i dem. —

Af Schrøders Foredrag husker jeg bedst dem, der handlede om Mytherne og i det hele om gammel nordisk Digting.

Han havde her Aftentimen, Dagens allersidste, lige inden Aftensmaden! Aldrig i mit Liv har jeg været saa hundesulten som i disse Timer. Jeg var purung og trængte til et solidt Foder. Men Schrøder var ubarmhæjrtig; han talte i fem Kvarter, i halvanden Time, eller mere. Jeg fik mod Slutningen Hungerfantasier og saa store Rugbrødsskiver hænge i Luften. Alligevel — jeg fik ogsaa et saa stærkt aandeligt Indtryk i disse Timer, at det staaer for mig, som om de har været medbestemmende for min Fremtid og Livsstilling. Intet er mig lettere end at genkalde mig Stemningen, der var over disse Foredrag. Schrøder blev helt til eet med den gamle Poesi. Han syntes at tale ud fra den som fra et underfuldt og fjærnt Land, selve Livsvisdommens Rige. Meget, grumme meget forstod jeg ikke. Men jeg anede noget, og jeg vilde gerne ind i det Rige, hvor han færdedes.

Jeg kan høre hans lidt slørede Stemme med den tit saa milde Klang; se ham stryge Overskægget bort fra Munden med Pegefingren — og saa høre ham sænke Stemmen og ligesom gaa endnu dybere ind i Emnet, fremdrage endnu en gylden Leveregel, endnu et Vidnesbyrd om Livskraften og Varmen i Fædrenes Tro.

Højskolens Opgave ligger dær, hvor »Lærerens Evne mødes med Elevens Trang —« alle vi Højskolefolk kender dette Ord

af Ludv. Schrøder. *Her*, i Gengivelsen af Mytherne, i Tolkingen af dem eller rettere: i Forkyndelsen ud fra dem havde Ludvig Schrøder sin egentlige Evne. Saadan maa i hvert Fald jeg svare, hvis man ønsker min Mening.

Og jeg tror tillige, at han her mødte Flertallet af Elevernes mere eller mindre ubevidste Trang. Her svarede han på det, vi, enten vi gjorde os det klart eller ej, var komne paa hans Skole efter. Og i Forhold hertil er det os ligegyldigt, om det kan påvises, at dette ikke var en Udlægning men en Indlægning i Mytherne. Ludv. Schrøder var paa det Tidspunkt vel fuldt overbevist om, at han fremdrog, hvad der virkelig laa gemt i denne ældgamle Poesi. Denne Tro lagde Kraft i hans Vidnesbyrd om Livets Rigdom. Og det er dette Vidnesbyrd, vi takker ham for.

Disse mythologiske Aftentimer blev da for adskillige af os de egentlige folkelige Opbyggelsesstunder, der gav hele Skolearbejdet sin skjulte Kraft. Forstod vi det ikke den Gang, saa kom Forstaaelsen i hvert Fald senere. —

Da jeg sidste Gang besøgte min kære gamle Lærer, sad han i den Stue, der var bleven indrettet til ham, da han trak sig tilbage fra Ledelsen. Hans Arbejdsdag var sin Afslutning nær. I Blikket var der nu intet tilbage af det tilsyneladende strænge og utilgængelige. Øjnene var kun milde. Han talte om Folkehøjskolen og den Forstaaelse af dens Arbejde, som han nu syntes var vundet. Der gik gennem hans Tale en saa usvigelig Tro paa denne Skoles Betydning i Norden, at den, der (som jeg) skulde til at begynde sin egen Højskolevirksomhed, maatte være sin gamle Lærer taknemlig for dette Vidnesbyrd om et trofast Arbejdes Løn. Der var noget over ham af den »lykkelige Hvile« efter Dagens »fuldendte Ger-ning«.

Thomas Bredsdorff.

Askov højskole og de kirkelige frihedskrav.

På mange måder har Askov højskole sat spor i det danske folks liv i de sidste 50 år, dybest og mest betydningsfuldt gennem den påvirkning og åndelige berigelse, som den har givet mange tusinde mænd og kvinder i de forskelligste stillinger rundt om i vort land, og som på så mange måder har haft betydning for deres liv og deres livsgerning. Men også på mere udvortes måde er navnet Askov bleven knyttet til adskillige af de fremskridt, som i de sidste halvhundrede år er sket i vort folk. Når den danske kirkes historie i dette tidsrum skal skrives, og særlig når man vil forfølge frihedsudviklingen indenfor vor kirke, kan man ikke komme udenom navnet Askov. Askov højskole har ved forskellige vigtige lejligheder gæstmildt åbnet sine døre for mennesker, som følte trang til større frihed på det kirkelige livs område, og som ønskede at tale sammen om tidens krav, og de ledende mænd i Askov har ofte haft stærk føling med den side i dansk kirkeliv, som ønskede en udvikling i frisindet retning og virkeliggørelse af Grundtvigs kirkelige frihedstanker.

Det første krav om husly for en sammenkomst til fordel for kirkelig frihed kom fra Sønderjylland. Og hvor skulde Schrøder og Nutzhorn kunne sige nej til dette krav! De var jo i en vis forstand udgået fra Sønderjylland, og deres gerning i Askov var en lige fortsættelse af højskolegerningen i Rødding, og det var netop hernede fra, at kravet kom. I årene 1861—67 virkede *H. Svejstrup* som sognepræst i *Rødding* og *Skrave*, og hans gerning her blev ikke uden frugt. Da han ikke vilde aflægge hyldingseden til den preussiske konge, blev

han fjærnet fra sit embede 1867. En tid betjænte han nu den menighed, som også efter hans afsked vedblev at samles om ham, både med prædiken og ved dåb og nadver. Men da der blev klaget over sognepræst Hansen i Vejen, som havde overladt ham sin kirke til sakramenternes forvaltning, og der tilige kom forbud imod at foretage nogen ministeriel handling med mennesker af den evangelisk-lutherske kirke i Slesvig under en mulkt af 100 thaler, begyndte folk på lovlig vis at udtræde af landskirken for at blive betjænte af Svejstrup. 1870 blev han sognepræst i Vejen, og højskoleforstander *Cornelius Appel* overtog da hans gerning som ordfører ved Søndagsforsamlingerne på højskolen i Rødding og hos gårdejer Kloppenborg i Københoved. Svejstrup betjænte med nadveren dem, der ønskede det, og med dåben dem, der trådte ud af landskirken.

På denne måde gik de følgende fire år, og i den tid gæstede Svejstrup og andre danske præster ofte de sønderjydske kredse, som modtog dem med glæde. Men 1874 udkom en bekendtgørelse, hvorefter ingen dansk præst måtte tale i nogen gudstjenstlig forsamling, hvad enten denne bestod af udtrådte eller ikke udtrådte. Under disse forhold er det naturligt, at det ønske bliver brændende hos forsamlingsfolkene syd for grænsen, som mange længe havde næret i det skjulte, at få en præst, som på modersmålet og i fuld kristelig forståelse med dem kan forkynde ordet og betjæne dem med dåb og nadver, og ganske naturligt samles alle tanker om den mand, som siden Svejstrups bortrejse havde ført ordet iblandt dem: *Cornelius Appel*. I slutningen af Maj eller begyndelsen af Juni 1874 foretog *Birkedal* en rejse i Sønderjylland, og denne rejse har rimeligvis givet stødet til, at der den 12. Juni holdtes et møde i Rødding, hvor man vedtog, at der skulde søges indrettet en fuldstændig gudstjeneste for alle dem i Rødding og omegn, som var udtrådte af landskirken i Slesvig og Holsten, men som følte sig knyttede til den levende menighed i Danmark, og et udvalg blev nedsat til at træffe de nødvendige skridt til virkeliggørelsen af denne beslutning. Man havde tænkt at foretage præstevielsen i Rødding, men ingen dansk præst kunde da medvirke på grund af forbudet.

Da traf det sig, at Appel d. 7. Juli efter et skolemøde i Aarhus kom til at rejse hjemad sammen med L. Schrøder, der fortalte ham, at Birkedal netop var på besøg i Vejen præstegård. Her opsøgte Appel ham og spurgte ham, om han vilde præstevi ham, hvad Birkedal straks lovede. Samme dags aften holdtes et møde i Askov forsamlingsaal, hvor både Birkedal og Appel talte. Den sidste fortalte om sin og sine venners kirkelige stilling og om den beslutning, de havde taget. Schrøder og Nutzhorn gav med glæde deres samtykke til, at vielsen måtte foregå på Askov højskole, fordi de syntes, at de derved kunde få lejlighed til at gøre noget for den kreds af det danske folk, som på så mange måder havde støttet højskolen og dem personlig. Da Svejstrup erfarede sagens stilling, tilbød han straks sin medvirkning til dens gennemførelse. Det blev bestemt, at vielsen skulde foregå den 30. Juli. Den 23. udstedte Svejstrup indbydelse til forskellige præster blandt Appels og Birkedals venner og bad dem tage ophold i Vejen præstegård dagen forinden præstevielsen. L. Schrøder hjalp udvalget fra Rødding med at opsætte et formeligt kaldsbrev til Appel, hvori de opfordrede ham til hos trosfæller i kongeriget, som havde modtaget indvielsen til embedet som Guds ords tjænere og forvaltere af dåb og nadver, at søge en lignende indvielse. Den 29. samledes præsterne tilligemed Appel og Schrøder i Vejen præstegård, og man gennemgik det ritual, som Birkedal havde udarbejdet for lejligheden, og som væsentlig var det samme som folkekirkens. Det bestemtes, at såvel præsterne som Appel skulde have præstekjole på ved vielsen.

Den 30. Juli om morgenen var alt beredt på Askov til at foretage den højtidelige handling. Skolens forsamlingsaal var bleven omdannet til gudstjenstlig brug. På den ene gavl var ophængt et stort bibelsk billede, og over dette var anbragt et kors af blomster og grønt. Derunder stod en talerstol og op til denne et alter med lys og foran dette et knæfald. Blandt de indbudte og i handlingen deltagende præster og lægfolk finder vi vel kendte grundtvigske mænd fra næsten hele landet: valgmenighedspræst Birkedal, Ryslinge, sognepræst Svejstrup, Vejen, residerende kapellan, dr. phil. Helweg, Odense,

sognepræst Melbye, Asperup, sognepræst Johannes Clausen, Ryslinge, sognepræst J. L. Knudsen, Lejrskov, sognepræst Konradsen, Hvirring, valgmenighedspræst R. Lund, Øster Jølby, sognepræst Lillelund, Frøslev, res. kap. Jakobsen, Nykøbing, vicepastor Bredsdorff, Jærnved, sognepræst Wagner, Almind, sognepræst M. Lange, Nyborg, endvidere norsk kapellan Fr. Vinsnæs fra Værdalen. Af lægfolk deltog i selve handlingen tre mænd fra Sønderjylland og tre mænd fra kongeriget, deriblandt rigsdagsmændene N. J. Termansen og J. Jørgensen. Der var i det hele ca. 500 mennesker til stede, hvoriblandt størstedelen af den nystiftede frimenighed i Rødding og repræsentanter for valgmenighederne på Mors og i Kalundborg-egnen samt fra København. Kl. 9½ begyndte handlingen med salmen »Den signede dag«. Valgmenighedspræst *Lund* holdt skriftetalen, da Appel med familie og nærmeste vennekreds ønskede at gå til alters. *Melbye* bad indgangsbønnen, og efter salmen »I dag på apostolisk vis« holdt *Svejstrup* indledningstalen (intimationstalen). Han gjorde rede for frimenighedens dannelse og udtalte, at handlingen var ualmindelig, men dog havde et forbillede i ordinationen af dansk-amerikanske præster. Han oplæste Appels kaldsbrev og en oversigt over hans livsførelse og sluttede så med at sige, at Appel attræde præstelig vielse; men »lige så lidt, som vi har myndighed til at give, lige så lidt begærer han adkomst til embede i den danske folkekirke.« Så sang man »Kom, Gud faders ånd fuldgod«, hvorefter *Birkedal* holdt indivielsestalen over Ap. gern. 17, 26-27 og foretog indivielsen efter ritualet. Det var efter Appels ønske, at også 6 lægmænd fra kongeriget og Sønderjylland deltog i handlingen, idet de modtog hans håndslag og var med til at lægge hånden på hans hoved under bønnen. Appel prædikede over salme 22, 23: »Jeg vil forkynde dit navn for mine brødre, midt i forsamlingen vil jeg love dig«. *Knudsen*, *Lejrskov*, forrettede altergangen, og efter salmen »Paa Jerusalem det ny« sluttede *Joh. Clausen* gudstjænesten med den sædvanlige bøn. — *Ludvig Schrøder* havde affattet et dokument, som indeholdt et vidnesbyrd om vielsens fuldbyrdelse. Dette blev, efter at alt var endt, under-

skrevet af de præster, som i ornat havde deltaget i præstevielsen og af de omtalte 6 lægmænd.

Denne stilfærdige handling, stilfærdig både i sin forberedelse og i sin udførelse, burde have forblevet ubemærket af den store mængde, således som det sikkert var de gode danske mænds mening, der havde udført den. De vilde naturligvis nødig, der skulde komme fortræd deraf enten for regeringen eller for menigheden i Sønderjylland. De turde kun ikke nægte deres medvirkning til at hjælpe menigheden i Rødding ud af den nødstand, hvori den var. Man kan som dansk kristen kun føle det som en skam, at der blev rejst tiltale mod de præster, der havde haft med sagen at gøre. Men biskoppen i Ribe afkrævede provst Schousbo i Anst oplysning om, hvad der var sket, og hvilke præster der havde deltaget i præstevielsen. Provsten henvendte sig til Schrøder, og skønt han jo ikke var embedsmand og således ikke forpligtet dertil, afgav han allerede den følgende dag efter samråd med Svejstrup en fuldstændig beretning om, hvad der var foregået. Da det nu var givet, at sagen vilde komme frem og blive omtalt i bladene, besluttede Schrøder sig til på et vennemøde i Odense d. 8/9 1874 at give en fuldstændig beretning om sagen. Det er denne beretning, som senere i en lidt udvidet skikkelse blev udgivet i trykken. — Medens dette skete, forhandlede ministeriet, hvortil sagen var indsendt, med landets biskopper. Af biskopperne skal Martensen og Balslev have holdt på retslig forfølgning, medens Kierkegård og Monrad mente, at man skulde nøjes med at give præsterne en »næse«. Ministeren fulgte de to førstnævnte, og de præster, som ved lejligheden havde været iført ornat, blev indstævnedes for en provsteret. På årsdagen for vielsen faldt dommen. Birkedal og Svejstrup idømtes hver en bøde på 400 kr., de andre præster hver en bøde på 200 kr., subsidiært henholdsvis 30 og 15 dages simpelt fængsel foruden sagens omkostninger. Landemodsretten stadfæstede provsterettens dom, og landemodets dom er i det hele mere hård og afvisende i sin udtryksmåde end provsterettens. Ved højesteret, hvor Birkedal selv talte, faldt dommen den 18. April 1877. Den lød på straffens nedsættelse

til det halve. — Men menigheden i Rødding vil sikkert altid være de præster og Askovmændene taknemmelig, fordi de hjalp dem, da de var i nød, og de kirkelige forhold i Sønderjylland førtes ved Appels ordination ind i en udvikling, som har været til rig velsignelse for mange danske dernede.

Det var trykket fra det preussiske fremmedherredømme, der fremkaldte frimenighedsbevægelsen i Sønderjylland. Det er for en del trykket fra de kirkelige myndigheders side over for livsbevægelserne inden for folkekirken, der tid efter anden fremkalder trangten til større kirkelig frihed og skaffer ørenlyd for de frihedstanker, som Grundtvig siden 1832 slog stærkt til lyd for. Disse tanker måtte vente længe på deres virkeliggørelse. Først 1855 kom loven om sognebåndets løsning, og i 1868 kom trods al modstand valgmenighedsloven som opfyldelsen af et krav, livet i menigheden uafviselig stillede. Gennem en række år var der bleven talt og skrevet af præster og andre om den kirkelige friheds sag, særlig om præstefriheden, uden at de mange ligegyldige eller modstanderne havde villet ænse det. I slutningen af halvfjerserne og i 1880 talte således Otto Møller, Jens Nørregård, Morten Pontoppidan, Niels Lindberg og Falkenstjerne ved forskellige lejligheder den kirkelige friheds sag, og der viste sig en voksende trang til at få disse spørgsmål drøftede i en større vennekreds. Da fik to Morslandske præster, sognepræst *Fr. Nygård* i Frøslev og valgmenighedspræst *R. Lund*, Ø. Jølby, den tanke at få sammenkaldt et større kirkeligt vennemøde, hvor de kirkelige frihedsspørgsmål kunde blive forhandlede, helst på en sådan måde, at det kunde føre til en virkelig praktisk løsning af dem.

At tanken om et sådant møde fremkom på Mors er ikke tilfældigt, men har sin grund i et begyndende tryk fra de kirkelige myndigheders side overfor valgmenigheden på Mors og i Thy. En angiver havde nemlig underrettet stedets provst om, at valgmenighedspræst Lund ved forårskonfirmationen 1879 havde begået den forbrydelse at tage konfirmanderne til alters på selve konfirmationsdagen og tillige for konfirmandernes vedkommende udeladt tilsigelsen af syndernes forladelse. På provstens spørgsmål, om det forholdt sig således,

svarede Lund bekræftende. Sagen blev af den nidkære provst indberettet til ministeriet, som i en skrivelse til biskoppen beklagede, at Lund uden tilladelse havde holdt altergang på konfirmationsdagen. Dog kunde ministeriet på grund af forholdene (de lange afstande fra børnenes hjem til valgmenighedskirken) tilstede, at Lund tog konfirmanderne til alters dagen efter konfirmationsdagen eller efter omstændighederne på selve konfirmationsdagen, dog i sidste tilfælde således, at de to handlinger ganske skilles fra hinanden, og at skriftemålet først begynder en time efter, at konfirmationshandlingen er sluttet. Men i samme skrivelse udtalte ministeriet sin misbilligelse af, at Lund havde undladt tilsigelsen af syndernes forladelse til konfirmanderne, og sin forventning om, at han for fremtiden vilde overholde de i folkekirken gældende regler om sakramenternes forvaltning, »såfremt han ikke vilde udsætte sig for, at den ham allernådigst meddelte stadfæstelse som valgmenighedspræst skulde blive ham frataget.« — Allerede inden denne foreløbige ministerielle afgørelse forelå, stod det klart for de to nævnte præster på Mors, at det var på høje tid at gøre et alvorligt skridt til at få indført en større kirkelig frihed, dersom ikke en stor del af de kristne skulde nødes til at udtræde af den gamle danske folkekirke. Der måtte gives fuldstændig lærefrihed og fuld frihed for præsterne til at udføre alle de kirkelige handlinger efter bedste overbevisning, hvis de fri menighedskredse skulde kunne finde sig i og være tjænte med at beholde deres plads i folkekirken. — Under et besøg på Mors af lærer ved Askov højskole, Anders Pedersen, kom disse tanker på tale, og han foreslog da, at man skulde samles på Askov højskole til et sådant stort vennemøde. Nygård og Lund henvendte sig derom til L. Schrøder, som straks sagde ja til at modtage mødet på Askov højskole. Så mange, som skolen kunde rumme, vilde han gerne give bolig og kost under et tredagesmøde; men han ønskede ved den lejlighed kun at varetage en værts gerning. De to præster, fra hvem tanken om mødet var kommen, skulde derimod sørge for ordningen og gangen af mødet. Tiden for mødet sattes til 2.—4. Aug. 1881.

Der udsendtes først *private* indbydelser, og svarene på disse viste, hvor stor trang der var til et sådant møde både hos præster og lægfolk. Der meldte sig snart flere deltagere end man fra først af havde tænkt sig at kunne skaffe plads til på skolen. Men da gæstfriheden i højskolens omegn voksede med trangen til deltagelse i mødet, besluttede man at udsende *offentlig* indbydelse. Der meldte sig mange flere, end man kunde modtage. Missionær *Skrefsrud* og *fru Børresen* fra Sanchalistan, som var kommen på besøg i Danmark, blev særlig indbudte. I alt beløb deltagerne antal sig til henved 700 mænd og kvinder fra alle egne af landet.

Den 2. Aug. kl. 9 samledes deltagerne i den med flag og grønt smykkede forsamlingsaal på Askov højskole, ikke til en stilfærdig indvielse af en ordets tjæner, men til i et vennelag åbent og frit at skifte ord med hverandre om, hvorledes kårene bedst skulde indrettes i den danske folkekirke, for at Guds menighed kunde befinde sig godt der og leve sit eget liv frit og uhindret af uvedkommende myndigheder. Også den dag begyndtes med salmen »Den signede dag«, hvorefter *Schrøder* bød velkommen og understregede, at det ikke var lærerne på folkehøjskolen, der havde sammenkaldt eller rådede for, hvad der skulde komme frem på mødet. *Nørregård* valgtes til mødets leder. Om forhandlingerne, der fandt sted, vil det her blive for vidtløftigt at fortælle. Kun så meget skal meddeles, at de til tider var meget bevægede, og der blev talt mangt et åndsåret og frisindet ord om de foreliggende spørgsmål, som ikke kunde andet end gribe de få unge, der var til stede. For mig personlig, der som attenårigt ungt menneske overværede hele mødet, var det mest uforglemmelige øjeblik, da *Ernst Trier* i en glødende tale imødegik *Th. Rørdams* lovprisning af præsteuddannelsen som i alle måder god. Da Trier sluttede sin tale, som havde grebet alle, og sprang ned af talerstolen, lød et hundredstemmig tak! tak! gennem salen op imod ham. — Som alle ved, blev mødets resultat to adresser til regering og rigsdag, den ene på 8 punkter, den anden på kun 3 af de 8. I spidsen for den store adresse stod kravet om præstefriheden: Præsteløftet af-

løses af et nyt, hvorved præsterne forpligtes til efter deres bedste overbevisning at lære overensstemmende med den hellige skrift og at forvalte sakramenterne sømmelig efter herrens indstiftelse. Derefter følger kravene om menighedernes ret til at vælge deres præster og til i forening med præsten selv at bestemme salmebog og alterbog. Der kræves ret til at tage børn til alters samt ophævelse af den bestemte alder for konfirmation. Derefter følger et par punkter, som skulde gøre det lettere for modne mænd, der følte kald dertil, at komme til at udøve præstegerning. Endelig kræves indførelse af borgerlig ægteforening samt udvidet ret for sognebåndsløsere til at benytte sognekirken. — Den sidste dags eftermiddag holdtes et kirkeligt møde i Skibelund krat.

Også dette møde fik et efterspil for retten. Ministeren tildelede nemlig gennem biskopperne de præster, som havde underskrevet adressen, en »næse«, fordi de var gået den lige vej til regering og rigsdag og ikke embedsvejen gennem de kirkelige myndigheder; men 6 af dem, deriblandt *Birkedal, Lund, Nygård* og *Hoff* sendte »næsen« tilbage med protest, hvori de udtalte, at »de ikke er sig bevidste i nogen måde at være gåede udenfor grænsen af, hvad der er kirkelig og borgerlig lov i Danmark ved at henvende sig til de eneste lovlige myndigheder i lovgivningssager sammen med den menighed, de tilhører, og hvis tarv de ere satte til at varetage i kraft af deres embede som præster, og at de ikke kan anerkende ministeriets misbilligelse i dette stykke som retledende for sig som præster i den danske folkekirke.« Igen måtte Birkedal møde for provsteretten i Holsted, som dømte ham og hans medskyldige til bøder. Landemodet stadfæstede dommen; men *højesteret frikendte dem*.

Askovadressen blev en fane, hvorunder kampene om kirkelig frihed førtes i de følgende år; men først over 20 år efter at denne fane var hejst, begyndte lovgivningsmagten så småt at tage hensyn til dens krav og imødekomme enkelte af dens punkter nemlig i de kirkelige love af 15. Maj 1903, idet menighederne fik en begyndende indflydelse på præstevalg og udvidet ret til at benytte kirkerne også for fremmede præster.

På de jyske menighedsråds sendemandsmøde i Aarhus i Maj 1904 blev højskoleforstander *L. Schrøder*, Askov, ligesom Nørregård, Testrup, indvalgt i »det kirkelige udvalg«. Det var sikkert Schrøder en stor glæde, at dette tillidshverv blev overdraget ham at repræsentere lægfolket i det kirkelige udvalg, og mange ventede vel også, at han, der var så vel hjemme i Grundtvigs skrifter, i udvalget skulde blive en udpræget talsmand for Grundtvigs kirkelige frihedstanker. Dette skete dog ikke i særlig grad. For mig — og ganske sikkert for mange andre — blev Schrøders stilling i udvalget i det hele en skuffelse. Det måtte således gøre ondt, at både han og Nørregård kunde stemme for § 1 i »udkast til lov om folkekirkens forfatning«, der fastholdt alle de gamle symboler som bindende for præsternes forkyndelse. Hvor langt ligger dette ikke fra Grundtvigs tanker om præstefrihed! De skilte sig da også derved fra det lille grundtvigske mindretal, som stærkt hævdede tankerne fra Askovadressen. — Samme stilling indtog han sammen med Nørregård i spørgsmålet om affattelsen af den erklæring, som i § 25 foresloges indført som bindende for menighedsrådsmedlemmerne, og hvorved disse så at sige måtte underkaste sig en slags ny skriftlig konfirmation. De stemte også bægge for kirkerådet i dets endelige skikkelse. Det må dog ikke glemmes, at han stod sammen med det grundtvigske mindretal i fordringen om, at folk uden videre skulde kunne lade sig betjene af den præst, de kunde formå dertil. Og også på et andet punkt stod han sammen med mindretallet. Ved oversendelsen af forfatningssagen stillede forslag om, at det ønske skulde udtales, at hvis det ikke blev muligt på rigsdagen at få gennemført en lov om kirkeråd sammen med en lov om menighedsråd og præstevalg, så dog denne sidste lov måtte blive gennemført. For dette forslag stemte Schrøder og stod her sammen med de fleste af den grundtvigske fløj, medens Nørregård stemte imod. — Schrøder var åbenbart hverken politiker eller kirkepolitiker; hans store betydning for det danske folk og den danske menighed må søges på helt andre områder.

Da forstander for Askov højskole *Jakob Appel* først i Juli

1910 indtrådte som kultusminister i ministeriet Klavs Bertsen, ventede man, at der i al fald vilde blive gjort forsøg på at føre den kirkelige friheds sag et stykke fremad. Og denne forventning blev heller ikke skuffet, om end resultatet på grund af forholdene ikke blev overvældende. Under 23. Aug. 1901 var der udstedt en kgl. anordning, hvorved det tillodes folkekirkens præster at forrætte tjeneste i de frimenigheders kirker, hvis bekendelse efter biskoppens skøn faldt sammen med folkekirkens. Det er et første skridt i retning af en levende vekselvirkning mellem folkekirken og frimenighederne. Folkekirken kan gå på besøg hos frimenighederne, men kan ikke modtage besøg. Når man nu ved, hvor nær frimenighederne udenfor folkekirken og valgmenighederne indenfor denne føler sig i åndeligt fællesskab med hverandre, ligger det ganske naturligt for, at søge hindringerne for en levende vekselvirkning imellem dem fjærnet. Det er ud fra denne betragtning, at Appel fremsætter forslag til »lov om tillæg til lov om brugen af kirkerne af 15. Maj 1903«, som den officielt hedder, eller *loven om frimenighedspræsters adgang til at forrette gudstjenstlige handlinger i folkekirken*. Forslaget gik glat igennem rigsdagen og blev lov 1. April 1911. Appel fremhævede ved forelæggelsen af lovforslaget, at ved den ny ordnings indførelse vil man kunne betragte de evangelisk-lutherske frimenigheder som en organisk del af folkekirken. Man kunde måske sige, at de var private småbygninger indenfor den store folkekirkens bygning; men der er kirkelig set ingen grund til at skyde disse fridannelser bort. Og han siger: »Aanden, hvori dette første lovforslag, jeg har nævnt her, er skreven, er ganske den samme, som den ånd, hvori loven af 1855 om sognebåndsløsning kom til veje, og den samme, som også var grunden til, at loven om valgmenigheder af 1868 kom frem og loven om kirkernes brug af 1873 kom til stede. Og, som jeg nævnede til at begynde med, er det ganske i samme ånd, at kultusministeren i 1901 indledede det, som dette lovforslag nu skal afrunde og fuldstændiggøre.« — Det kan jo heller ikke nægtes, at denne lille lov, så ubetydelig den end synes at være, er et skridt i retning af at gøre folkekirken rummelig.

Samme dag, d. 11. Nov. 1910, som dette lovforslag blev forelagt, fremsatte Kultusminister Appel også et forslag til lov om menighedsråd. Han udtalte ved forelæggelsen udtrykkelig, at dette forslag ikke tilsigtede at være indledningen til en samlet lov om kirkens forfatning. Han er altså ikke tilhænger af en kirkeforfatning og ønsker ikke et nyt kirkeligt udvalg. Hovedhensigten med forslaget er åbenbart at skaffe menighederne en lignende indflydelse på præstevalget, som den første midlertidige menighedsrådslov havde givet dem. Selve forslaget afveg på enkelte ret væsentlige punkter fra den tidligere menighedsrådslov såvel som fra det forslag, det kirkelige udvalg havde stillet. Her er ikke tale om, at menighedsrådsmedlemmerne skal konfirmeres om ved at underskrive nogen erklæring om deres tro. En mangel ved forslaget var det naturligvis, at det ikke uden videre gav alle folkekirkens medlemmer valgret, men at man skulde melde sig til valglisten. Som en fordel ved forslaget kan så til gengæld nævnes, at følte nogen sig forurettet ved ikke at blive optaget på valglisten, kunde han indanke sin sag for den verdslige domstol, medens det tidligere var biskoppen, der dømte i sagen. Som bekendt fremgik den nugældende »lov om menighedsråd af 10. Maj 1912« af forslaget. Den giver ikke menighederne den ret til at vælge præsterne, som man skulde synes naturligst tilkommer dem, men giver dem dog en indflydelse på præstevalget, som åbenbart skattes højt i de fleste egne. Og hvis en enkelt ansøger ved første afstemning får alle stemmer, og hvis biskoppen anbefaler den således udpegede, skal han af ministeriet indstilles til kongelig udnævnelse.

For alle, der ønsker mere rummelighed og større frihed i folkekirken, har Appels gerning som kultusminister således unægtelig ført fremad i den rigtige retning. Her hjemme hos os nøjes vi jo i reglen med små skridt.

Det vakte opmærksomhed over hele landet, da valgmenighedspræst *Morten Larsen*, Holstebro, i efteråret 1913 en Søndag erklærede for sin menighed, at han havde besluttet sig til at udtræde af folkekirken. Selv om den dybeste grund til dette skridt var af personlig art, kan der vel næppe være

tvivl om, at en medvirkende årsag var den retning, Arbo Rasmussen-sagen havde taget og da navnlig, at denne sag blev bragt frem for juridiske domstole. Det var ganske naturligt, at dette skridt fra Morten Larsens side og fra hans menigheds, som fulgte ham, vakte røre især i de menigheder, der stod i samme stilling indenfor folkekirken. I mange valgmenigheder drøftedes det spørgsmål, om ikke tiden var kommen til at træde ud af folkekirken. Alle de menigheder, som selv har kirke, har jo det ydre apparat fuldstændig i orden til dette skridt, og for dem ligger spørgsmålet om at gå ud ligesom Holstebro lige for, hvis der i folkekirken føres et regimente, som de ikke kan eller vil støtte. Opfordret af disse forhold indbød *Askov valgmenighed* de andre valgmenigheder til at sende repræsentanter til et møde på Askov højskole d. 28.—29. Januar 1914 for at forhandle om de folkekirkelige forhold og valgmenighedernes stilling indenfor folkekirken.

Atter stævnedes folk fra hele landet til vennemøde i Askov og blev gæstmildt modtaget på skolen og i vennekredsen dernede. Der var på mødet ingen stemning for at udtræde. Derimod var der så temmelig enighed om, at de fri menigheder indenfor folkekirken havde særlig opfordring og måske også særlig ret til at fremsætte ønske om ændringer i den folkekirkelige ordning, og der nedsattes et udvalg til at fremkomme med forslag til en henvendelse til regeringen, som så de enkelte menigheder skulde have til forhandling, inden det blev indgivet. Man var ved nedsættelsen af udvalget sikkert i nogen måde klar over, at man ikke kunde nøjes med blot at fremsætte de gamle frihedskrav i al almindelighed. Naturligvis skulde disse frem lige så klart som i den første Askov-adresse; *men man måtte samtidig prøve på at anvise en praktisk vej til virkeliggørelse af disse krav*. Og her melder vanskelighederne sig. Her kan jo nemlig mennesker, som ellers er enige om at stille kravene i al almindelighed, let komme til at stå i modsætning til hverandre. Resultatet af udvalgets arbejde blev en ny Askovadresse, som fik tilslutning fra alle grundtvigske valgmenigheder i landet. Kun over for enkelte punkter har ganske enkelte valgmenigheder taget forbehold

eller udtalt ængstelse. Den blev af højskoleforstander Appel og valgmenighedspræst Koch overgivet til kultusministeren. Dens indhold vil være bekendt fra dagspressen og de kirkelige blade. Som allerede nævnt er det ikke at vente, at alle, som er enig med adressen i hovedsagen d. v. s. i kravet om mere kirkelig frihed, skulde kunne gå ind på de praktiske vink og forslag, der er givet i den. Men når man i anledning af punkt 1 har udtalt stor ængstelse for bispevælde, så kan jeg ikke lade være at nævne, at punkt 1 jo for det første slet ikke giver biskopperne anden eller større ret end den, de har i forvejen, og dernæst at Grundtvig åbenbart netop har tænkt sig en ordning ganske som den, der er foreslået i punkt 1 og 2. I »Kirkelig samler« 1859 skriver han nemlig i en afhandling om »Præstefrihed i folkekirken« således: »Når man giver bisperne i den fri folkekirke den dem uundværlige frihed til at ordinere efter deres bedste overbevisning, følgelig også til at nægte ordination, hvor de ikke tror med god samvittighed at kunne meddele den, da giver man også alle kandidater, som har nået den bestemte alder, lov til at lade sig ordinere af hvilken biskop i folkekirken, de dertil kan formå, og da er jeg vis på, at idetmindste i Danmark vil både folket i langsommelig tid være vel fornøjet med og staten være særdeles vel tjænt med sin *fri folkekirke*.«

Det er mit håb, at også dette sidste afsnit af historien om Askov og de kirkelige frihedskrav vil bidrage til at fremme udviklingen i retning af mere rummelighed og frihed i folkekirken.

D. ^{9/7} 1915.

Enevold Terkelsen.

Følgende kilder er benyttede: L. Schrøder: Om Cornelius Appels ordination. Johannes Clausen: Frimenigheden. Herredsloged A. Frost: Opskrift til et foredrag i historisk samfund for Ribe amt d. ^{27/11} 1911, som velvilligst er mig overladt til afbenyttelse. Fr. Nygård: Offentlig redegørelse fra det kirkelige vennemøde i Askov d. 2.—4. Aug. 1881. Ugeskrift for retsvæsen 1886, s. 77 flg. Forhandlingerne i det kirkelige udvalg 1904—07. L. J. Laursen: Folkekirke og kirkeforfatning. Artikler af Fr. Nørgård i Højskolebladet 1910 m. m.

Askov Højskole og Sønderjyderne.

At Askov Højskole er den af Danmarks Højskoler, der lige fra Begyndelsen har haft størst Betydning for den danske Befolkning i Sønderjylland, er let forstaaeligt. Skolen blev jo oprettet af de tre Røddinglærere, der frivilligt havde meldt sig til Tjeneste ved Skolearbejdet i Sønderjylland og kun nødvendigt havde forladt det igen paa Grund af Grænseflytningen i 1864. Endvidere har den Navn efter og støttedes paa det kraftigste af den Mand (Chr. Flor), der i en Aarrække havde været en trofast Støtte og en klog Raadgiver for det vaagnende danske Folkearbejde dernede. Endelig var den jo bygget saa nær ved Grænsen, at en livlig og frugtbar Forbindelse let kunde vedligeholdes trods de skillende Grænsepæle.

Det vilde derfor — under andre Forhold end dem, vi netop nu lever under — have været naturligt, om Jubilæums-Aarskriftet ogsaa havde bragt Vidnesbyrd fra ældre og yngre sønderjydske Elever om Betydningen af Skolens Arbejde i de 50 Aar for dem og deres Land. Men saa længe Vaabnene taler saa overlydt, maa Pennene hvile og Mundene tie. Sønderjydernes Tanker er da ogsaa nu saa stærkt betagne af Øjeblikkets forfærdelige Alvor og saa angstfuldt rettede mod Fremtidens uigennemtrængelige Taagemur, at man hverken har kunnet eller burdet kræve noget Bidrag til Mindebogen af dem.

For dog alligevel her at bringe et lille Vidnesbyrd om sønderjydske Lærlinges taknemmelige Kærlighed til den gamle Skole, hvor de har oplevet saa mange gode Timer, har jeg søgt i min gamle, brune Mappe, som jeg i 1878 indrettede til »Børnenes Blad«s Bestillingsbreve, men som min Brodersøn,

Karl Jørgensen, i 1891 gav den ny Paaskrift »Askov«, idet han deri samlede Bidrag til denne Skoles Historie som en paatænkt, men desværre ved Sygdom og en for tidlig Død afbrudt Fortsættelse af Artikelrækken om Rødding Højskole i »Højskolebladet«. Og jeg har deri fundet et Bidrag, som forekommer mig at passe rigtig godt i Aarsskriftet sammen med alle de andre Vidnesbyrd om Skolens Betydning, idet det ikke nøjes med at skildre vedkommende Lærlings eget personlige Udbytte af Skoleopholdet, men ogsaa paaviser den Betydning, Skolen allerede den Gang (i 1891) havde haft for den sønderjydske Befolkning saavel paa hans egen Egn som længere ud.

Og saa lader jeg da Lærlingen selv fortælle:

»I Vinteren 1868—69, da jeg besøgte Askov Højskole, var der omtrent 80 Lærlinger paa Skolen, hvoraf 18 var Sønderjyder og deraf alene fra Sundeved 7. Den største Del boede og fik Kosten hos L. Schrøder. Af de øvrige boede en Del hos Nutzhorns og nogle paa forskellige Steder i Byen. Foruden de tre faste Lærere: Forstander L. Schrøder, H. Nutzhorn og R. Fenger, havde vi en fjerde Lærer, Jørgen Madsen, en af Skolens tidligere Lærlinger, som underviste i Retskrivning, Regning, Tegning, Landmaaling og Nivellering.

Jeg mindes, at naar det omtaltes mellem os Lærlinger, hvor godt og velsignet det var med dette Højskoleliv, saa var vi altid enige om, at uden Schrøders Fag (Verdenshistorie og Mythologi), vel at mærke foredraget af Schrøder selv, vilde det hele ikke have den rette Gænge. Naar derfor Schrøder lidt før Middag havde holdt sit Foredrag, saa samledes gjerne Lærlingerne i Smaaflokke for at samtale om det, der særlig havde fængslet os. Om Eftermiddagen var vi jo optagne af andre Ting, men jeg mindes, at vi paa det Kammer, hvor jeg boede tilligemed 6—8 andre Lærlinger, om Aftenen, naar vi kom i Seng, ofte kunde ligge i Timer og gennemgaa Schrøders Foredrag. Det var en indre Trang, der drev os til at gjenkalde de ny og frugtbare Tanker, han havde vakt i os. Det skal fremhæves, at Schrøder atter og atter i sine Foredrag kom ind paa den sønderjydske Sag, og han havde da gjerne et oplivende Ord til os Sønderjyder, der indgød os et

fast Haab om vor Sags endelige Sejr og et frejdigt Mod til under de trykkende Forhold hernede at holde vor Fane højt.

Men ogsaa Fengers Foredrag fulgtes af de fleste med stor Opmærksomhed. Hvad enten han talte om Fysik, Kemi, Jordbrugslære eller Husdyrlære, saa var det med en Alvor og Inderlighed, der maatte gribe os. Der var noget bagved hans Tale, som da ogsaa nu og da brød igennem, der vidnede om, at videnskabelig Syssel ingenlunde behøvede at være til Hinder for Troslivet, tværtimod, den kunde, opfattet paa rette Maade, bestyrke os i Troen. Det var ham meget magtpaaliggende, at vi kunde medbringe et godt Udbytte af hans Undervisning, men han var vist ofte bekymret i saa Henseende. Jeg mindes en Gang, da han havde holdt et interessant offentligt Foredrag paa Skolen, at han kom ind i sin Stue og var helt forknyt over, at han ikke havde gjort det godt. Og et Par Aar efter, da jeg en Gang var i Besøg paa Skolen, ytrede han, at det var dog vist et Spørgsmaal, om hans Virksomhed paa Skolen havde gavnet ret meget. — Jeg tror nu, at Fengers Lærervirksomhed har baaret gode Frugter.

Men var Fenger end til sine Tider forknyt, naar han syntes, det vilde ikke gaa efter Ønske, hvor kunde han saa ikke til Gjengjæld være fornøjet, naar han opdagede, at noget var »gaaet op« for os. Dette viste sig især, naar han om Eftermiddagen for dem, der havde været paa Højskole før, samt enkelte andre, holdt videregaaende Foredrag i Kemi og eksperimenterede dermed. Naar det saa viste sig, at man, som han sagde, var »kommen under« en eller anden mere vanskelig kemisk Formel, saa var Fenger i et prægtigt Humør.

Nutzhorn var almindelig afholdt af Lærlingerne for sin Livlighed og sin Utrættelighed i Sangundervisningen. Vi lærte bl. a. en Del flerstemmige Sange, som vi saa mødte op med ved de offentlige Foredrag, der blev afholdt en Gang i hver Maaned paa Skolen. Naar der stundom under Nutzhorns Foredrag manglede noget i Opmærksomheden, saa var dette vel mindre Foredragets Skyld end Tilhørernes. Han holdt i Reglen det sidste Foredrag om Dagen, og saa var vi mere eller mindre trætte af at høre.

Den fjerde Lærer, Jørg. Madsen, var ogsaa afholdt. Hans Undervisning vandt meget derved, at han levede paa en kammeratlig Fod med os. Med ham skulde vi gjerne tale om det, som vi undsaa os for at komme til de andre Lærere med. Dette var i det mindste Tilfældet med en Del af os.

Den 13. Januar havde vi, efter tidligere Skik paa Skolen, Juletræ og Bortlodning af Smaagjenstande samt til Slutning et lille Gilde.

En Gang fik nogle Lærlinger Lyst til at overraske Schrøder med at spille en Komædie, det var vistnok til hans Fødselsdag. Planen vandt Bifald hos et tilstrækkeligt Antal af os, omendskjøndt Nutzhorn, som skulde dirigere, forberedte os paa, at Schrøder maaske ikke vilde synes om det. Dog, det skulde voves. Nutzhorn har vel sagtens været bange for, at Schrøder ikke skulde ynde saadant »Fuskeri i Kunsten«. Det var en lille, let Komædie, »Enken«, af Mads Hansen, og den indøvedes hos Nutzhorns. Det lykkedes at holde Planen hemmelig for Schrøder, saa det blev virkelig en Overraskelse for ham. At han havde nogen Uvillie derimod, lod han sig ikke mærke med. Jeg tror meget mere, han morede sig derved. Ved samme Lejlighed blev der ogsaa spillet en Pantomime.

Blandt de Besøg, som vi havde paa Skolen den Vinter, mindes jeg især et, nemlig af Peter Larsen Skræppenborg. Han holdt en indtrængende Tale til os og var meget bevæget. Han indbød os senere til at gjæste sig i sit Hjem i Dons efter endt Skoletid, og saa samledes vi da dér omtrent alle Lærlinger og Lærere fra Askov med Lærlingerne og Lærerne fra 3 andre Højskoler, nemlig Vinding, Gjedved og Testrup. Der holdtes Foredrag af de 4 Højskoleforstandere, og Sange, baade enstemmige og flerstemmige, bleve afsungne. Vi blev godt beværtede af Peter Larsen, men han havde ogsaa slagtet en Ko i denne Anledning. Mange overnattede der tillige. Dette Møde var en dejlig Afslutning paa vor Skoletid. Det vil sikkert aldrig gaa nogen af os af Minde.

At Askov Højskole fra de første Skoleaar har faaet godt Lov paa sig hos mange Familier i Sundeved, derom vidner

de mange Sødskende, som, den ene efter den anden, senere kom paa denne Skole. Der er i det hele mange Sundevedere, som har besøgt Askov Højskole fra Vinteren 1867—68, da den først vandt Indgang her, indtil den blev omdannet til den udvidede Højskole, jeg antager langt flere end fra alle de andre Højskoler tilsammen. Naar der derfor i Almindelighed kan spores gode Frugter af Højskolernes Virksomhed her, saa har Askov-Lærlingerne allerede af den Grund deres gode Andel deri. Der er saaledes i Sundeved en stærk Trang til at samles om et godt Ord baade i kristelig og folkelig Retning, hvilket jo for øvrigt, som bekjendt, hæmmes meget under de politiske Forhold her nede. Men saa ofte et saadant Møde, som gjerne afholdes offentlig, kommer i Stand, saa kan man være vis paa at træffe sammen med en god Del Askov-Lærlinger, og mange flere vilde der møde, dersom deres danske Undersaatsforhold ikke lagde dem Hindringer i Vejen.

Der er ikke faa Askov-Lærlinger, som jævnlig har haft offentlige Tillidshverv, men her øver Undersaatsforholdet endnu større Indflydelse. — Af de 7 Lærlinger fra Skoleaaret 1868-69 er for Tiden én Formand for et Kreaturforsikringssselskab, én er Formand for et Andelsmejeri, én Bestyrelsesmedlem for samme Mejeri, én har været Formand for samme i flere Aar, er Bestyrelsesmedlem for den sundevedske Landboforening og Tillidsmand for den nordslesvigske Sprogforening og Vælgerforeningen, én er Sekretær for den sundevedske Landboforening og har været Bestyrelsesmedlem for et Mejeri, én oprettede et Fællesmejeri, men er død for flere Aar siden. Den syvende boer paa den anden Side af Grænsen og er en driftig Kjøbmand.

Det er et Særkjende for Askov-Lærlingerne i Sundeved, at de føler Trang til Sammenslutning. Private Sammenkomster i mindre Kredse har jævnlig fundet Sted. Det er vistnok dette, der har foranlediget, at »Askoviterne«, som man eksempelvis har kaldt os, har haft Ord for at ville være noget for sig selv afsluttet.

Endnu skal nævnes en Indflydelse, som Askov-Lærlingerne utvivlsomt har haft deres gode Andel i paa Sundeved. Det

er paa den Retning, Sangen har taget. Medens det tidligere ved Gilder og andre Sammenkomster var en Sjældenhed at høre en god Sang og endnu sjældnere at høre Sang i Hjemmene, saa følger det nu saa at sige af sig selv, at der maa synges, naar man kommer sammen, enten det nu er ved Møder eller ved Sammenkomster i Hjemmene, og, takket være det rige Udvalg af gode, danske Sange, der er altid en Del, der kan synges uden at vække Anstød, naar der, som oftest, er tysksindede Folk til Stede. Det er ogsaa glædeligt, at det er nu ikke en Sjældenhed, som det var tidligere, at høre Salmesang, naar Folk kommer sammen, hvorved det kjendes ret, at de nyere danske Salmer med de livlige Melodier vinder Yndest hos de ældre i Befolkningen.

Ser man endelig paa den enkeltes mere private Virksomhed, saa kan man ikke lukke Øjnene for, at ogsaa paa dette Omraade har Askov Højskole haft en god Indflydelse paa sine Lærlinger i Sundeved. Der er mange meget flinke Landmænd iblandt dem, og enkelte kunde godt fremdrages som Mønster blandt Jordbrugere. Der er næsten ingen af dem, jeg har nærmere Kjendskab til som Landmænd, uden at de efter bedste Evne stræber hen til et fremadskridende Agerbrug. I andre Stillinger finder man ikke mange Askov-Lærlinger. Dog skal en enkelt nævnes af dem, nemlig H. P. Hansen-Nørremølle. Hvilken Betydning han har haft og forhaabentlig fremdeles vil faa for den danske Sag her nede, det behøver jeg ikke paa dette Sted at dvæle ved. Hans Virksomhed er noksom bekjendt og ikke mindst for »Højskolebladet«s Læsere.«

Ved *Konrad Jørgensen.*

Askov och Sverige.

Detta är hvad man bedt mig skrifva om, men jag vill genast bekänna, att det är något jag inte förmår.

Visst är det sannt, att de svenska Askoveleverna trots ålderskillnad och trots de olika yttre förhållanden under hvilka de kunna lefva, alltid när de möta hvarandra, känna sig såsom medlemmar af en hemlig, lycklig orden. Om man var på Askov på sjuttitalet, på åttitalet, i »den gamla goda tiden» eller sedan Ingeborg och Jacob Appel togo regimentet i sina trofasta händer, känner man sig dock ha något gemensamt, ha upplefvat något, som gör att alla dessa svenska Askovelever på ett alldeles särskildt sätt äro förbundna med hvarandra genom minnen, intryck, ofta äfven genom uppfattning af lifvet. Detta hindrar dock icke, att en underlig jalousie råder mellan dem: hvar och en är så säker på, att det han upplefde på Askov var af en långt innerligare natur, af långt märkligare art än det för andra varit möjligt, och i denna tro vill man icke störas! — Vi äro många nu, som ha våra kära lärare och vänner på kyrkogården: Ludvig Schrøder, Charlotte Schrøder, Poul la Cour. — Men vi äro trygga och glada vid tanken på att Askov alltjämt lefver och växer, att Askovs öde är lagdt i goda och kraftiga händer. De som nu lefva och verka som lärare i ännu större salar än dem i hvilka vi samlades, ha alltjämt en stor och tacksam ungdomsskara omkring sig, hvilken i sin tur går in i Askovs hemliga, lyckliga orden. — Och sålunda behåller Askov sitt inflytande och sin betydelse, först och främst i Danmark, men också i det öfriga Skandinavien. Men vilja vi riktigt mäta och väga, hvad Askov är för Danmark, för Norge eller Sverige, ha vi dock intet annat och

säkrare att gå efter än att se tillbaka på vår egen Askovtid och hvad den betydde för oss personligen.

Hvar och en af de lärarepersonligheter af hvilka vi blefvo påverkade, gaf oss något som fick värde för lifvet. Sålunda har jag Poul la Cour att tacka för ett outplånligt intryck af *vetenskapens värde* i och för sig: hvad människans oegennyttiga, mödofyllda, aldrig upphörande, aldrig hvilande utforskande af lifvet och världen betyder för människoandens utveckling och framåtskridande. Det var icke något särskildt föredrag i hvilket Poul la Cour utvecklade detta för oss, det var hans föredrag i historisk fysik och matematik, som gafvo detta intryck, timmar af nästan religiös andakt, då man för några korta ögonblick tyckte sig kunna följa honom upp mot vetlandets höga och svala rymder. Den högre fysiken och matematiken ha väl både jag och kanske hans andra åhörare glömt, men hvad som icke är glömt är den vördnad, som väcktes för vetenskapsmännens svåra och oegennyttiga sträfvan. Och sådana minnen, hvaraf detta blott är ett exempel, ha vi Askovelever väl många från de olika lärarnes timmar, minnen som fördjupat lifsintrycken för oss, gifvit oss mera förmåga att skilja på stort och smått, väsentligt och tillfälligt, som med ett ord gjort lifvet mera värdt att lefva.

I och för sig är det af oskattbart värde att under ungdomsåren lära känna ett annat folk och ett annat land, helst kanske ett närbesläktadt, och därför lättare att förstå, såsom Danmark för en svensk. Det är stort och värdefullt att lära sig älska ett folk, dess religiösa och samfundslif, språket, litteraturen, landet med dess natur, hemlif, vanor, seder.

Ofta sedan min Askovtid har jag besökt Danmark och där hämtat hvila och vederkvickelse, och alla de intryck jag därunder mött samlar jag med en tacksamhetens suck i det namn jag i mitt hjärta gifvit Danmark: *Det vänliga landet!* Men att motivera detta namn skulle fordra sitt särskilda kapitel. — Bakom den rikedom, som den varma känslan för ett annat folk ger oss, skymtar en ännu större rikedom; genom kännedomen af andras värden kommer man till *kännedomen om sitt eget*. Det är i Danmark jag lärt mig, icke att älska

Sverige, ty det behöfde jag icke lära, men att mera medvetet förstå den svenska folksjälens i dess yttringar. Och därtill bidrog icke Askov minst! Men man har från Askov och andra danska folkhögskolor också berättat om svenska elever, som blifvit så gripna af det lif, som där lefves, att de förnekat sitt eget, blifvit blinda och döfva för vårt eget svenska goda, och sörjande dragit hem till det »fattiga« Sverige! Ja där är mycket i Danmark, ej minst på folkhögskolorna, som man med bedröfvelse måste erkänna, att vi sakna. Men förutsättningen för, att man skall kunna bära med sig hem af rikedomarna och göra dem fruktbringande i sitt hemland, är dock medvetandet om våra egna värden, de kraftkällor, som Sverige besitter i naturens rikedom, i utrymmet, i innerligheten, mystiken, trofastheten i den svenska anden och dess verk. Och är man för ung och oerfaren, som en högskoleelev ju i regeln är, att känna och förstå detta, då är det godt att lärarne göra det och kunna ge upplysning. Det kunde Ludvig Schröder och Charlotte Schröder, och därför *blef Askov af större betydelse för Sverige, än någon annan dansk skola*. I kännedom om och förtroende för Sverige och svenskarna sände de också sin dotter Ingeborg till ett mer än årslångt uppehåll i Sverige, och hon gör nu för svenska elever i Askov det, som hennes föräldrar förr gjorde: *hon visar dem deras vackra, kanske fattiga, men dock så rika fosterland* *). Att se »vores egne Vinduer« utifrån, och i en sympatisk dager, det är just, hvad vi behöfva för att bedöma vårt eget hem — vårt eget land — rättvist och lära oss se och uppskatta, hvad vi äga, men äfven få ögonen upp för hvad vi sakna och som måhända grannen är i besittning af. Så lärde man sig se Sverige under Schröders timmar, i hans och hans hustrus hem. Hur värmdes det inte den unga svenskans hjärta, när Ludvig Schröder midt i ett föredrag med en samförståndets vänliga glimt i ögat talade om svenska förhållanden, som han med erkännande höll fram för eleverna! Hur fick man inte i det Schröderska hemmet en ny frisk blick för svenskt lif, svensk diktning, svensk sång, för den svenska »festivitas«,

*) Och hon är väl icke ensam därom.

som Fru Schröder förstod och talade om, ja för svenskt skämt, som kunde få henne att skratta så hjärtligt! Hur visste de icke att under den pinsamma stämning, som i årvis rådde mellan svenskar och norrmän, döma deras svåra förhållande, rättvist och i kärlek! Där fattades hvarken takt eller förståelse för *båda* parter, något som icke ofta var förhållandet i Danmark. Nu, när norrmän och svenskar försöka glömma inbillade och verkliga oförrätter, bör emellertid en Askovelev också glömma alla de fåvitska ord hon hört i Danmark om unionen. —

Sönderjylland, detta friska och blödande sår, Sönderjyllands närhet och Askovs förbindelser med sönderjyderna bidrog äfven till den svenske Askovelevens väckelse till medvetet nationellt lif. Berättelserna från finska krigets dagar, som våra föräldrar ännu blifva upprörda öfver och som våra mor- och farföräldrar lefvat nära nog att gifva verklighetens grymma färg, lefde åter upp i oss, och det aflägsna Finland, där trehundredratusen svenskar lefva under liknande förhållanden som sönderjyderna, kom oss genom våra sönderjydiska kamrater åter nära. —

Det fanns på den tid hvarom nu talats, för 15—25 år sedan, inom den danska folkhögskolan män och kvinnor, som med vänlig nedlåtenhet talade om Sverige och allt svenskt, i det de antögo, att eftersom den svenska folkhögskolan var (och är) så mycket mindre betydande än den danska, allt annat andligt lif i Sverige stod i samma proportion till det danska. Naturligtvis kan en dansk göra liknande erfarenheter i Sverige!

Där är ännu lång väg till full förståelse mellan grannfolken, och hvem önskar icke under det Ragnarök vi nu upplefva, att vi å ömse håll gjort mera för att komma hvarandra nära? Det är icke nog, att konungar mötas. Det förhållande, att faror från olika håll hota de tre nordiska landen utifrån skulle betydt långt mindre, om det varit några fler Askov i Skandinavien, att bringa förståelse och kunskap och vänskap mellan de nordiska ländernas ungdom. Ära vare dem, ingen nämnd och ingen glömd, som icke förtrötts i sådana sträf-

vanden! Det är våra lif som själfständiga folk det gäller, ty endast med hvarandras hjälp kunna vi rädda den nordiska kulturen, därför borde ju den nationella själfbevarelsedriften, om intet annat, förmå oss att lära känna och förstå hvarandra.

Midt i känslan af vanmakt, förtviflan, misstro, allt ondt, som denna onda tid för med sig, kan en gammal Askovelev ännu känna förpliktelsen att medla, jämka, undertrycka minnen och känslor, som hindra det vänliga umgänget och utbytet mellan Nordens länder. Minnet af hvad Askov gjort för Nordens ungdom, medvetandet om hvad Askov *fortfarande gör för Nordens ungdom* skall stödja oss, Askovelever, när vi vackla.

Saltsjöbaden vid Stockholm, augusti 1915.

Malin Holmström-Ingers.

Askov og Norge.

Navnet Askov er kjendt over hele Norge, fra hovedstaden til den mest afsidesliggende bygd. Og er det kjendt, saa er det ikke mindre kjært. Det er nemlig særlig gjennem Askov vi har havt forbindelse med den danske folkehøiskole. Og nu vil ingen mere negte at høiskolerne har været en meget vigtig faktor i det norske folks liv. Naar da den norske folkehøiskole staar i saa stor en gjæld til Askov, saa strækker denne taknemmelighedsgjæld sig til hele det norske folk.

I 1864 begyndte den første norske folkehøiskole sin virksomhed, og fra det aar af rejste den danske folkehøiskole sig for alvor og i sin fulde styrke. 50 aar efter at den politiske forbindelse mellem de gamle broderlande blev løst, knyttedes saa denne nye aandelige samfærdselsvej mellem os. Straks efter kom svenskerne med, saa vi nu staar »tre brødre sammen« og vi maa haabe at vi »skal saadan staa«.

1864 er jo i grunden ogsaa det store merkeaar for Askov folkehøiskole. At være grænsevagt var maaske dens fornemste maal. Det blev den jo ogsaa paa en uforglemmelig maade, og er det endnu som før, og vil forhaabentlig vedblive at være det. Men den fik ogsaa meget snart en ledende stilling mellem Nordens folkehøiskoler. Den indflydelse Askov har havt paa den norske folkehøiskole er saa stor, at den ikke lettelig blir overvurderet.

De to mænd, som rejste vor første høiskole, O. Arvesen og H. Anker, blev i ungdomsaarene sterkt knyttet til Ludvig Schrøder, og saa uden tvil hele tiden hen til ham som førstemanden mellem høiskolefolkene og til hans skole som det mønster de gjerne vilde have for øie, i alle tilfælde i mange

henseender. Paa høiskolemødet paa Hvilan i 1890 hyldede Ole Arvesen Schrøder i en tale og kaldte ham *folkehøiskolernes biskop*, og der er en saadan sandhed i denne betegnelse, at det rimeligvis ikke var fuldt klart for Arvesen i det øieblik, ordet fødtes paa hans læber. Biskopen bør jo være førstemanden mellem presterne, og han er deres *tilsynsmand*. Det var sandsynligvis førstemanden mellem høiskolefolkene Arvesen tænkte paa. Men at betegnelsen høiskolernes biskop ogsaa passede paa Schrøder i egenskab af tilsynsmand, er sikkert nok. Og har dette været i Arvesens tanker, saa antager jeg det var den eneste art af tilsyn som han kunde godkjende. Schrøder var en tilsynsmand i aand og sandhed. Alle vi som har kjendt ham, véd saa godt hvilken evne han havde til at se vidt udover i sit arbejde og knytte det sammen med alt det liv som gryede og groede ude og hjemme, og han lignede sin største lærefader deri, at han først og fremst saa udover alle de nordiske lande og speidede efter alle gode varsler og tegn dér, og det glædede ham inderlig naar han saa slige tegn og varsler. Og han kom med sine gode raad og gav vejledning. Jeg kender ingen der som han har fulgt med i alt som rørte sig til fremgang for livet paa de forskjelligste omraader her i Norden, og da ganske særlig i alt som vedkom skoler for voksen ungdom. Han speidede til stadighed efter alle livstegn fra folkehøiskolerne. Mange af os husker saaledes fra hans sidste leveaar, hvorledes han i næsten hvert nr. af Høiskolebladet leverede smaannotiser om høiskolerne allevegne fra. Det maatte synes en kjedelig beskæftigelse for en saaledes udrustet mand. Men han gjorde det øiensynlig med glæde. Det var jo en del af hans tilsynsgjerning. Det er ikke mangt som har grebet mig saaledes som dette med alle de bitte smaa notiser fra Schrøders haand. Hvilken kjærlighed aabenbarede det ikke til den gjerning som han havde viet hele sin kraft!

Og hvor merkede vi ikke paa alle maader hans uafsladelige agtpaaagivenhed! Mangen en nordmand er sikkert bleven lige saa overrasket som jeg blev det, da jeg første gang erfarede hvor nøie han fulgte med i alt, som kom vore ungdomsskoler

ved. Det var vanskeligt for nogen hver af os at opdrive den interesse som han havde for enhver liden begyndelse og for de allermindste tegn der kunde tydes som fremgang for den norske folkehøiskole. Det havde været ham en næsten personlig sorg, kunde man skjønne, at fremgangen ikke havde været saaledes for den norske folkehøiskole som baade han og flere danske, ikke mindst Grundtvig selv, havde ønsket og haabet.

En af de norske høiskolemænd satte han overmaade stor pris paa: Christopher Bruun. Og ellers stod han i venskabelig forbindelse med alle vore mere fremtrædende og mange af de ikke meget fremtrædende høiskolemænd. Naar vi nu véd hvor steil og utilgjængelig Schrøder i virkeligheden var, saa skjønner vi des bedre af alt dette, hvor dyb hans kjærlighed til højskoletanken maatte være. Det var intet af en flygtig velvilje, han viste nogensinde; hans interesse kom fra et dybt strømdrag af den aand som bar hele hans liv og gjerning. Han var tjeneren for en høiere vilje og maatte altid være paa vagt i sin tjeneste. Velsignede vagt, velsignede vagtmand!

Og hans hustru havde det aldeles paa samme maade som han. Hun var levende med i hele hans vagttjeneste og tilsynstjeneste. Vi havde ofte anledning til at erfare hvor dybt-gaaende og vidtfavnende hendes interesser var i dette stykke, og hvor fuldt hun var sin mands medhjælp i hans tilsynsgjerning som i alt andet. Hun havde ogsaa et forbausende kjendskab til personer og forhold overalt i Norden, og hun havde den deiligste samfølelse.

Og det samme mødte vi hos hele den Askov-fylking, som jeg og mine kammerater mødte for fem og tyve aar siden. Ja tænk, at det virkelig er fem og tyve aar siden! Hvor dog tiden iler fort, og hvor det dog staar forunderlig levende for os, det som blir os kjært i de unge dage! I min tid var baade Poul la Cour og Holger Begtrup lærere. Og baade de og gamle Nutzhorn og de andre var hver paa sin vis lige saa interesserede for alt hvad der rørte sig af godt og glædeligt rundt omkring i Norden som deres forstander og høvding.

Vi nordmænd maa særlig være taknemmelige mod Askov

for den forstaaelse vi altid mødte dér, ikke mindst i alt som vedkom vor nationale strid. Vi fandt sterke mænd paa vagt for sit fædreland, og vi fandt levende sympathi med det arbejde vi selv gjerne vilde gjøre for vort eget land, og for væksten og udfoldelsen af vor egen folkeeiendommelighed. Vi var maaske bange for, at vort maalreisningsarbejde kun ufuldkomment kunde opfattes og forstaaes af danske, men blev glædelig overrasket ved at finde virkelig sympathi baade hos Schrøder og hans medarbeidere, særlig Begtrup og la Cour. De vilde saa gjerne have forbindelse med Norge, og fandt at forbindelsen blev bedst, jo rigere livet udviklede sig hos os. Og for livets skyld mente de at vort virkelige modersmaal maatte faa den ret og rang som alene tilkommer modersmaalet hos ethvert levedygtigt folk.

*

Hvilken afgjørende betydning Ludvig Schrøder har havt for den norske folkehøiskole, faar vi kanske et nogenlunde godt begreb om ved at læse et brev som Christopher Bruun skrev til ham i slutten af 60-aarene. »Den danske Skole er Fader til min«, skriver han, »og Du igjen er den, som nærmest har faat mig ind paa den Vei. Enten det var vist eller galt, at jeg gav mig ind paa den, saa faar Du have Din Del af Skylden derfor. Saa naar jeg nu skriver til Dig, er det en Krigers Melding til Hovedkvarteret.«

Naar et stort slag skulde slaas for høiskolen hos os, fik man Schrøder herop, og han unddrog sig ikke.

Særlig maa det nævnes, at han kom de norske høiskolevenner til hjælp ved det store og betydningsfulde møde i Kristiania i 1872. Det kan uden nogen overdrivelse siges, at dette møde var et af de merkeligste vor nyere historie kjender. Folkehøiskolen havde allerede vakt adskillig bevægelse i alle lag af folket, og pietismen og høirepolitiken allierede sig mod den i en utvilsomt rigtig erkjendelse af, at den aand høiskolen vakte tillive, vilde føre til en frigjørelse og vækst baade kirkelig og borgerlig som var lige farlig for det pietistiske aandstyranni som for det bureaukratiske magtbegjær. En

stor strid for norsk folkestyre var nylig indledet i politiken under Johan Sverdrups ledelse, og høiskolebevægelsen satte da ind og mødtes med de politiske frihedskrav i god forstaaelse. Ligeledes mødtes den med de nationale ønsker og forhaabninger hos folket og gjorde sig til tolk for dem. Og idet høiskolen heiste frihedens og nationalitetens merke, pegede den paa de høieste idealer for den enkelte og samfundet og paa kristendommen som den eneste livsmagt der kan styrke os til at virkeliggjøre idealerne.

Fra hver sin side rustede man sig til en stor styrkeprøve. Fra høiskolens side mødte Bruun og Arvesen o. fl. sammen med Bjørnstjerne Bjørnson, og Ludvig Schrøder var indbudt til at hjælpe dem. Den ypperste af modstanderne var Jakob Sverdrup. Mødet holdtes i universitetets festsal. Schrøder holdt indledningsforedraget: »Om skoler for voksne«. Her lagde han da frem høiskolens program, saaledes som det havde formet sig for ham gennem hans arbeide og tænkning. Men jeg nævner med vilje arbeide først; thi hans tanker havde faaet livets egen indvielse og staaet sin prøve i hovedsagen. Høiskolen havde jo begyndt at sætte saa umiskjendelige merker i det danske folkeliv, at de maatte i sandhed være blinde som intet saa.

Ved den leilighed fik Schrøder som aldrig før et levende indtryk af de sterke brydninger i Norge som høiskolen var kaldet til at være med i og gjøre frugtbare for livet. Det gjaldt jo om, at brydningerne førte fremad til liv og ikke nedad til død. For Schrøder selv var dette møde en oplevelse, just fordi han saa klart merkede styrken i de gjærende kræfter og saa i dem de utvetydigste livstegn. Han skriver selv om mødet bl. a.: »Da saa Nordmændene tog Ordet, fik jeg for Alvor et Indtryk af, at de var midt i »Vaarflommen« med en voldsom Brydning mellem »Højskoleretningen«, der havde sine Talsmænd i Chr. Bruun og O. Arvesen, og Teologerne af G. Johnsons og Casparis Skole; den sidste Dag kom Bj. Bjørnson Højskolemændene til Hjælp, og da han stod paa Katedret, rystede det, saa voldsomt talte han«.

I 1885 var ogsaa Schrøder tilstede ved store møder i Norge,

fremfor alt paa Sagatun. Det fortjener her at nævnes særskilt, at han var tilstede ved det store stævne i Stjørdalen, da bautastenen for Ole Vig, den norske folkehøiskoles fader, blev afsløret.

*

Sin allerstørste betydning har dog Askov faaet for Norge saavel som for det øvrige Norden ved at modtage gjestfrit alle de unge som tid efter anden kom indenfor høiskolens sale og modtog alt som der blev budt af aandsværdier og vejledning. Og det er en ganske anselig skare, som har været paa Askov her fra landet. Jeg tror sikkert at intet land udenfor Danmark har givet Askov saa mange elever som Norge. Er dette saaledes, saa maa der være flere grunde til det, som i sig selv var undersøgelse værd. Men hvad vi med en gang kan skjønne, er, at Askov har budt en kundskabsmeddelelse og en aandspaavirkning som paa en ganske mærkværdig god maade har svaret til behovet hos en stor del af vor ypperste ungdom. Thi det er noget som ingen vil benegte at en stor del af vor ypperste ungdom har søgt til Askov.

Listen over de norske elever paa Askov er ganske mærkelig. Vi finder folk i alle stillinger og livsforhold, og det kan trygt siges, at der er mange af dem som har sat kjendelige merker efter sig i livet. Først og fremst finder vi blandt alle disse mænd og kvinder størsteparten af dem, som har baaet dagens byrde og hede i den norske folkehøiskoles tjeneste. Og vor folkehøiskole har hele tiden været en stridende kirke, og er det den dag i dag. Vi finder derfor blandt disse mænd og kvinder mange modige mennesker, mange af dem, for hvem det er livets største lykke og glæde at give sig hen i et arbejde som de tror kan tjene til livets fremgang og berigelse. De kan ligesom Bruun regne Askov for det store hovedkvarter, som de ser hen til i gode og onde dage, og som de i alle tilfælde betragter som høiskolebevægelsens skjønne midtpunkt.

Straks *Viggo Ullmann* var klar over, at han vilde vie sit liv til folkehøiskolen, rejste han sammen med sin ven og arbejdsfælle *A. M. St. Arctander* og søgte en vigtig Del at sin for-

beredelse til gjerningen dér. Og saaledes har det været med de fleste af vore høiskolemænd. De er kanske ikke alle vedblevne i høiskolens tjeneste, men har dog tjent høiskolelærkerne i det arbeide de har faaet sig anvist af evner og forhold. En lang række af fremragende mænd og kvinder kunde nævnes. Jeg skal blot indskrænke mig til at nævne de betydeligste navne, særlig blandt dem som nu kan regnes til de ældre, selv om mange af dem endnu staar i sin bedste kraft og midt i sit arbeide. Vi finder *Olaf Kirkeberg* som en tid havde en folkehøiskole og senere har arbeidet som prest i Amerika. Vi har presterne *Fredrik Vinsnes* og *Johan Lange*, som begge har arbeidet med troskab mod det som greb dem saa mægtigt i de unge dage. Vi finder *Stefan Frich* paa listen over de norske Askoviter, en sand israelit, i hvis hjerte der ikke er svig. Med en sjelden varme og troskab har han arbeidet for sine ungdomstanker. Længe holdt han grundtvigsk friskole. Særskilt maa hans ufortrødne arbeide for den norske maaltreisning nævnes, et arbeide i uafladeligt slid og offer. Vi finder *Wollert Konow* fra Hedemarken, en af Norges største og mest fortjente politikere, en mand som i sjelden grad har været sine ungdomsidealer tro gennem sit lange arbeide i fædrelandets tjeneste. Det siges ofte at det er vanskeligt at bevare sine idealer, og særlig er det vanskeligt i det politiske liv. Erfaring viser ogsaa, at der er noget i dette. Men for Konow gjælder det i alle tilfælde ikke. Han har bevaret sin freidige rankhed og sin tro, og giver sig hen i sit arbeide med den samme glæde som i de unge dage. Og hver gang, han paa nogen maade har kunnet gjøre folkehøiskolen en tjeneste, har han aldrig forsømt det. Og vi har *Nils Skaar* og *Oddmund Vik* fra Hardanger, og *Lasse Trædal* fra Sogn, som længe var høiskolelærere og senere har gjort et godt arbeide i norsk politik. De har ogsaa søgt at gavne høiskolen paa alle de maader det har været dem muligt.

Af andre norske høiskolelærere som har været elever paa Askov kan nævnes *Olav Aasmundstad*, *Andreas Austlid*, *Johannes Bragstad*, *Ingvald Sakshaug*, *Vilhelm Flugum*, *Jens Kvale*, *Odin Benum*, *Søren Øvretveit*, *Severin Kvale*, foruden

mange andre som paa forskjellig vis har gjort sig fortjente ved godt arbeide i forskjellige retninger, f. ex. fru Bruun, Marie Wexelsen, Edvard Kraabøl, fru Wenche Sivle, Kristoffer Hjeltnes, Per Sivle, Olav Øyre, Marius Gevik, Kristian Prestgard, Kristian Kolkind, fru Eiesland, f. Steen, Johannes Kjesbu, Søren Eldevik, E. O. Bruhjell, Karl Hagerup, Jon Ryan, Klaus Sletten, Ola Røkke, Olav Sletto, Ragnvald Vaage o. fl. Mange flere burde nævnes. Men det faar være nok at sige, at vi finder Askoviter allevegne og i alle livsstillinger her i landet.

Mig har det gaaet saaledes, at jeg er bleven mere og mere glad, fordi jeg kom til Askov i min ungdom, og jeg tænker tilbage paa mit ophold dér med den dybeste taknemmelighed. Jeg vover at frembære en tak for alt hvad Askov har været for nordmænd og for Norge, og sender denne tak til de kjære venner, som nu forestaar det store arbeide dernede og fortsætter de gamles gjerning paa en saa udmerket maade, Jakob Appel og frue. Vær forvissede om, at vi føler os knyttede til Eder og Eders store gjerning »med dei finaste band«. Jeg vil tilslut samle alt i det ene ønske: Gud velsigne Askov høiskole!

Lars Eskeland.

Askov Højskoles Forhold til det danske Kirke- og Skole-Arbejde i Nord-Amerika.

Det er let at paavise i sine Hovedtræk, at Askov Højskole har øvet en betydelig Indflydelse paa Udviklingen af dansk Kirke og Skole i N. Amerika. Vanskeligere er det at oprede i sine Enkeltheder. For de Mænd og Kvinder her ovre, der er udgaaet fra Askov Højskole, har arbejdet sammen med andre Mænd og Kvinder, hvis Ungdom har været under Indflydelse af andre danske Skoler.

Afdøde Pastor A. S. Nielsen gik herover fra Testrup Højskole, og han øvede i mange Aar en ledende Indflydelse som Formand og Ordinator. Adam Dan, der baade som Præst, Folketaler og Digter har haft megen Betydning iblandt os, fik sin Uddannelse paa Missionsskoler. Han begyndte vort Kirkeblad for 43 Aar siden; men Bladet har siden ofte været ledet af Askov-Elever, og ledes nu af Pastor H. Hansen, der er Lærer ved Præsteskolen i Des Moines. Han er udgaaet fra Universitetet i København. Derfra er jo ogsaa udgaaet en Række andre dygtige Mand, som virkede her i nogle Aar for atter at vende tilbage til Tjeneste i Fædrelandet, eller som virker her endnu: — Præsterne Højbjerg (der atter er knyttet til Skolen i Des Moines) og B. Nordentoft, der er ved at oparbejde en betydelig Skolevirksomhed blandt Landsmænd i California.

Askovs Forhold til Arbejdet her ovre begyndte tidligt og er aldrig ophørt. Præsterne O. L. Kirkeberg og Jens Pedersen var vel de første, der uddannedes paa Askov Højskole med det Formaal at faa en Præstegerning blandt Danske i Ame-

rika. Kirkeberg er Nordmand og virker nu blandt sine egne Landsmænd; men det blev ham, der kom til at begynde den første danske Folkehøjskole herovre, og da han skulde have en Medhjælper til at gøre denne Begyndelse, blev det en Askov-Elev, nemlig undertegnede, der efter L. Schrøders Opfordring rejste til Elk-Horn for at blive Lærer ved Skolen sammen med en Amerikaner.

Var vort Kirkesamfunds Formand fra først af en Testrup-Elev, saa blev det derefter i mange Aar Askov-Elever, der sad inde med Formandspladsen, nemlig først P. Kjølhede, der endnu er Ordinator, og K. C. Bodholdt, samt nu H. P. Gravengaard.

Askov-Elever var jo ogsaa to af dem, der gik over i det andet dansk-am. Kirkesamfund, »den forenede danske Kirke«, og har haft ledende Stillinger der, nemlig Kr. Anker og P. Vig. Begge disse to og flere andre Askov-Elever har været med i Arbejdet ved Elk-Horn Højskole, efter at baade Kirkeberg, H. J. Pedersen og jeg forlod den.

Mens H. J. Pedersen grundlagde Ashland Højskole i Michigan, var det Askov-Eleverne J. C. Skovgaard og Svenningsen Nørgaard, der begyndte Højskoler i Nysted, Nebraska og West Denmark, Wisconsin. Den sidste blev jo snart omdannet til Præsteskole, og da denne flyttedes til Des Moines, har Skolen i W. Denmark ikke været i Virksomhed.

Det er som sagt vanskeligt at udrede i sine Enkeltheder, hvad Indflydelse Askov har haft paa Aandslivets Udvikling iblandt os. Men Indflydelsen har været der og er aldrig opørt, og den knytter sig til langt flere Navne, end her kan nævnes. Den kendes af mange i L. Schrøders og J. Appels Virksomhed i Styrelsen for dansk-amerikansk Mission og Dansk Folkesamfund. Men den kendes bedst af os, der i mange Aar har været med i Arbejdet herovre, som et Hjerte-forhold af dybeste Betydning for os selv. Hvad vi modtog, mens vi sad lyttende under Talerstolen i Askov, det blev bestemmende for vor Virksomhed herovre baade i Skole og i Kirke.

Mange andre Kilder har vi nu at øse af. Amerikansk,

engelsk og skotsk Tænkning og Digtning er saa let tilgængelig for os, at det er en Selvfølge, vi paavirkes noget deraf. Men jeg tør vistnok sige, at det gælder de andre Askov-Elever saavel som mig selv, at Askov Højskole ledte os saaledes ind i det bedste af dansk Aandsliv, at dette altid vil være Hovedkilden for os, og at det har været vor alvorlige Stræben at gøre vort udvandrede Folk og deres Børn delagtige i den samme aandelige Rigdom, som vi i vor Ungdom fik Adgang til gennem Askov Højskole.

Mulig har Askov øvet større Indflydelse gennem Skolen end gennem Kirken. Men vore Skoler er jo Kirkeskoler. Andre danske Skoler findes der saa vidt jeg ved ikke i Amerika. Altsaa er Indflydelsen gennem vore Skoler ogsaa væsentlig en kirkelig Indflydelse.

Da vi for mange Aar siden fik begyndt vor Skole i Iowas Hovedstad, Des Moines, var det Askov-Elevens Haab, at den skulde komme til at ligne Askov Højskole saa meget, som det under vore Forhold kunde lade sig gøre. Dens Hovedgerning skulde være at uddanne Præster og Lærere (Lærerinder) til at arbejde i vore Menigheder. Men ved Siden deraf skulde den ogsaa give en videregaaende Undervisning til dem, der uddannede sig til andre Livsstillinger, saa vidt, som vi evnede det, og som der var Trang for det i vor Ungdom. Men frem for alt skulde her paa vor »lærde Skole« det aandsbaarne mundtlige Ord have Dronningesædet. Nu er denne Skole bleven Eksamensskole langt mere, end den er ret grundtvigiansk, tvungen af Forholdene er den bleven det. Der tages baade danske og engelske Examener. Men den fuldtonende enstemmige Sang og de gode historiske Foredrag er Arv fra Askov Højskole; og de unge, der læser til Examen, kan saa magelig faa Tid til at høre Foredragene sammen med dem, der ikke læser til Examen, ja, glædes ved Foredragene og gaar styrkede til deres Arbejde med Examensfagene. Skolens nuværende Forstander, Pastor Th. Knudsen, er Søn af en bekendt fynsk Friskolelærer og er Elev fra Askov Højskole. Dermed er antydet den Aandsretning, hvori Skolen ledes. Under hans udmærkede Ledelse og med en Stab af dygtige

Medlærere (hvoriblandt er tre andre Præster og en ung Mand med dansk Seminarie-Uddannelse) har vi der en Skole, hvor det bedste fra Askov er overført paa amerikansk Grund.

En gavnlig Forbindelse har denne vor Skole ogsaa i flere Aar haft med Askov derved, at Mænd og Kvinder, som paa en eller anden Maade har været knyttet til Askov Højskole, for en kortere eller længere Tid har undervist paa vor Skole i Des Moines, saaledes nogle, der tilhører Slægterne Appel og Høgsbro.

En anden Side af Askovs Forhold til Arbejdet herovre er den, at flere af den yngre Slægt, som er født her og har faaet deres Uddannelse her, har siden været paa Askov Højskole for at komme i nøjere Forhold til dansk Aandsliv.

Desuden bør det nævnes, at Martin Holst, Redaktør og Udgiver af vort Højskoleblad, Ugebladet »Dannevirke«, er Askov-Elev. Dette Blad, der oprindelig begyndtes af O. L. Kirkeberg og mig, har fra først til sidst været en betydelig Kraft i vort Arbejde baade for Kirke og Skole. Det var og er Budbringer mellem os og de Tusinder af vidt spredte danske Hjem. Dette Blad virker i høj Grad med i Afgørelsen af de for os vigtigste Spørgsmaal.

Det er vist, at Askov Højskole har været en Planteskole for en stor Del af den aandelige Sæd, som nu gror blandt danske i Amerika. Tidt maa vi synes, at Sæden gror for daarligt, og da ligger den Selvbebrejdelse nær for os: vi har været daarlige Sædemænd!

Men noget gror dog; og vi arbejder under store, store Vanskeligheder, ikke mindst den, at vor Ungdom uundgaaeligt drages stærkt mod alt amerikansk og har saa let ved at tilegne sig, hvad der bydes i det engelske Sprog.

Kristian Østergaard.

Til Askov Højskole.

Mit Ungdomshjem! I Solglans laa
Din Kundskabs klare Kildestrømme.
Du gav os ikke Taage-Drømme,
men Syner, som for Livet staa.

Du lærte os at elske Gud
og alt det sande, skønne, gode,
at leve helt i det, vi trode,
og saa gaa frit i Verden ud.

Du gav os unge vise Raad,
hvis Virkning ej med Døgnet endes.
Det alt i Folkeviljen kendes
og bryder Vej i Folkedaad.

Hvad du har stille elsket ind
i lydhør Ungersvend og Pige
af Kærlighed til Danmarks Rige,
det gror i Tusinder af Sind.

Du saa' hos Bonden Kraft og Mod,
som gammel Vanrøgt holdt tilbage.
Det kendes alt i vore Dage,
at Du fandt Guld ved Gyvelrod.

Dig elsker jeg, mit Undomshjem!
for det, Du var i svundne Dage.
Gud signe hvad Du har tilbage
at øve langt i Tiden frem!

Og lykkes det mig paa min Vej
at øve selv om nok saa ringe
en Daad, der kunde Tak mig bringe,
min Tak jeg sender da til Dig.

Kristian Østergaard.

Guds Veje.

Foredrag på sommerskolen 1915.

De kender alle, hvordan det står til ude i den store verden, krigens rædsler råder, som man aldrig havde tænkt kunde ske, og når vi så læser, at hundrede er faldet eller tusende, det er jo, hvad der daglig bringes os af aviserne og så tit, at al den gru, der ligger gemt i tallet, slipper forbi os. Men gør engang regnskabet op! Til de tusen faldne er der knyttet to tusen forældre, hustruer og så kvinder, børn, slægtninge og venner, hvem véd hvormange, som de tusende, der ligger lig, dræbt i deres kraftigste ungdoms eller manddoms tid, skulde føde og klæde, støtte, styrke, hjælpe. Tænk hvilken uhyre sum af menneskelig lykke og håb, der gælder ikke en enkelt uge, men måneder, år, livstid. Og når man ser på al den bundløse, håbløse jammer, som krigen medfører, kommer atter og atter spørgsmålet op i sindet: »hvorfor?«

Vor kristentro frygter jeg ikke for. Der har været før i verden tider som disse, og kristenfolket er blevet hjulpet, støttet og styrket gennem nød og rædsler, men hvorfor dog som nu?

Ja, det er dette hvorfor, der hører vor slægt til og, som fra vi er små, uafsladelig trænger sig frem. De kender jo alle småbørns uendelige spørgsmål: »hvorfor mo'r?«, som man kan blive så ked af og fortrædelig over og tit kalder uartighed, og det spørgsmål er dog nok menneskets adelsmærke. Alt videnskabeligt arbejde, alle de mangfoldige kulturfremskridt er jo vokset ud af et sådant spørgsmål til den natur, der omgiver os, og mennesket har ikke villet standse, før det havde tiltvunget sig svaret.

Men én ting er videnskab og kultur, en anden ting er menneskeliv og menneskelykke, og om den sidste hedder det: »lykken er af glar, hun brister så snar«. Og så kommer atter spørgsmålet »hvorfor« op. I min stilling oplever man den ene gang efter den anden begivenheder, så håbløst sørgelige, at de gør hjertet sygt. En ung moder bliver kaldt bort fra en børneflokk, som kan spredes for alle vinde og føres ind på vilde veje. Eller den unge mand kan bygge sit hus, og som han vil træde gennem døren, slås han ned. Der er de mennesker, hvis liv fra ungdommen er viet til sorg og smærte, og andre, der får alt, hvad de rækker efter, og hvorfor det ene og hvorfor det andet? Hvem véd det? Og der er syge, der pines gennem lange år, gamle, der tunge og trætte skal henslæbe et unyttigt liv til byrde for sig selv og andre, uden at det er muligt, de kan komme til hvile. Jeg har i yngre år jævnlig undret mig ved at høre, at ældgamle mænd eller kvinder har taget deres eget liv. Nu, da jeg selv bærer alderdommens tyngde, forstår jeg det. Men hvorfor skal det ældgamle, unyttige liv bevares, og det liv, der for menneskeøjne ikke kan undværes, tages? Hvorfor skal den ærlige, trofaste arbejder skydes tilside, spise armodens beske brød, og den, der aldrig rørte sig til noget nyttigt arbejde, hver dag leve i herlighed og glæde? Ja, jeg er vis på, at enhver af Eder ældre har set sligt, oplevet sligt inden Eders egne døre: sorg, begivenheder, I stod helt uforstående overfor, mens det tunge spørgsmål: »hvorfor dog?« atter og atter rejste sig i Eders sind.

Man kan opleve, at mennesker, der står på samfundets yderste grænse, synes at skulle blive hjulpet op, og på en gang brister alt. En begivenhed af den slags, jeg oplevede, skal jeg kortelig fortælle. I et af de store sogne var der en stakkel, der gik for lud og koldt vand, holdt til i kroerne, og til dagligt brug hed han »Synge-Søren«. Han kom i tanker om at ville gifte sig, kendte en pige sønderoppe og gik til præsten for at få papirerne i orden. Det var noget vanskeligt, jeg tror, jeg skrev for ham, og han rejste bort for at få sagen i rede, men det trak ud. Så møder jeg ham

en dag ude på den sorte hede, hilste på ham og spurgte, hvorledes det gik, og vi sad på to tørvestabler og forhandlede sagen. Nu, i orden kom det, han blev viet og syntes så at blive menneske som vi andre. Ægtefolkene fik et lille hus, og han søgte regelmæssigt arbejde, og folk, jeg spurgte, talte godt om dem. Men så indtraf Vorbasse marked i eftersommeren, og der mødes alle, der kan krybe og gå, som talemåden lyder: »Mødes vi ikke før, så mødes vi på Vorbasse marked«. Jeg giver historien, som den blev mig fortalt: hun forspiste sig i blommer, fik tyfus, og bud gik til mig om at komme over og tage hende til alters. Det var en varm eftermiddag i slutningen af sommeren. Hun lå i et åbent sengested, manden sad ved hovedgærdet med en grøn kvist, som han viftede fluerne bort med, friske, grønne grene havde han fæstet, så de skyggede over hende. Jeg blev præsenteret for en fremmed, der var tilstede, en mormon, der stod ved fodenden af sengen. Ja, hun døde få dage efter, og vi havde nær ikke kunnet få hendes lig på vognen, da ingen af bærerne turde røre ved kisten; nå, i jorden kom hun da — og Synge-Søren begyndte sit gamle, omflakkende liv, blev en iskold vintermorgen fundet ihjelfrossen i en af kroernes rejsestald.

Ja, det greb mig stærkt den gang. Livet fører jo dog sikkert ganske anderledes hjertesønderrivende begivenheder med sig.

Jeg skal tage et eksempel fra mit eget liv. Mit barndomshjem var i Vestslesvig, mit fædrenehjem i ungdomstiden i Sundeved. Selv satte jeg bo i Mellemslesvig i Valsbøl. Så kom krigen 1864, jog mig ud af alle tilvante forhold og omsider kom fredsslutningen med afståelsen af Sønderjylland til Tyskerne. Ja, jeg kunde ikke gøre mig fortrolig med det; i vågne nætter så jeg kendte steder, mennesker, som jeg var knyttet til. Min moders grav er på kirkegården i Ullerup, og nu alt dette i fjendevold! Jeg kunde ikke få ro i sindet, atter og atter kom spørgsmålet: hvorfor dog? Danmark, hvad der kan være forbrudt, har jo dog retten overfor Tyskland, vort folks uret er jo kun den at have værget sin ret. Og så min-

dedes jeg ødelæggelsen, blodet, de sårede, de dræbte, og alt kun for at øge smærten. I véd alle, at Bismarcks brutale udtryk senere har gjort krigens årsag fuldkommen klar: »Vi må have landet« (wi möt dat hebbn) — nu, de var de stærkeste, og så tog de det.

Dette er jo intet nyt spørgsmål: magt mod ret, retten, der forgæves værger sig mod magten. Jeg tænker, at det har været oppe, saalænge der hær på jorden i et menneskeligt samfund har været krævet ret og magten sagde: nej!

Men har det været ikke blot kendt, men oplevet, så har mennesker også grublet over hvorfor, og søgt efter ly bag en tanke, en forestilling, der kunde gøre dem det muligt at tie og bære den mangeformede nød og ulykke, som vækker det spørgsmål i sindet. Jeg skal nævne Dem nogle veje, ad hvilke slægterne har søgt svaret. En forbigår jeg, den, at hele denne verden er fremkommet ved et tilfælde, og at i tilfældighedens endeløse hvirvel menneskelivet, mit liv, er et nyt tilfælde, og hvad der sker mig er ligeså tilfældigt som mit eget liv.

Det første, jeg nævner, er *skæbnetroen*. Bagved tilværelsen råder en magt, uudgrundelig, ufattelig, og den råder i alle forhold, over alle. Den er fuldstændig ligegyldig overfor lykke eller lidelse, bøn eller gråd. Den er som hjulet, der drejer sig rundt, snart løfter i højhed, snart knuser i støvet. Dens bestemmelser *kan* ikke ændres, og det er så umuligt som at tage solen ned fra himlen at undgå sin skæbne. Alle er vi under den og nødes til, om vi vil eller ikke, at bøje os under dens ubarmhjærtige afgørelse. Der er kun ét at gøre, at bøje sit hoved, sige: det skal så være! — i stilhed og uden klage, og så forresten lade sine kæres liv og lykke, sit eget liv tages, knuses, sønderrives. Det er ikke blot i Østerland, at slig Tyrketro kan findes, jeg tror ikke sjældent at have mødt den hos gamle og gammeldags bønderfolk. »Hvad der er en ævnet, forlagt, beskikket, det må bæres, og man *skal* hen, hvor brød og død er«. »Hvad der skal ske, sker«. »Hvad der ej står til at vride, skal man lide, og så skal man dø«.

Det vil jo med andre ord sige, at mennesket er givet en

dunkel, uimodståelig, ubarmhjærtig magt i vold, der skaller og valter med os som hav og storm med den styreløse skude.

For mange år siden læste jeg en historie i en avis. Fordi den gjorde indtryk på mig, har jeg husket den. En velstående enke et sted i Frankrig ofrede sit liv til velgerninger mod syge, lidende, fattige. Et usselt, omdrivende taterfølge modtog hun, beværtede dem i sit hus, fødte dem og klædte dem. Flokken forsvandt, og da hendes dør forblev lukket, anede naboerne uråd, brød døren op; hun fandtes myrdet, og huset udplyndret af dem, hun havde overøst med velgerninger. Og nu begyndte folk at spørge: hvor kunde slig ugerning ske mod en som hun, hvis hele liv var en eneste lang tjeneste, Gud til ære? Så blev der omtalt, at hun vel i en tidligere tilværelse havde begået en stor forbrydelse, og nu kom straffen.

Det var vel første gang, jeg lærte den livsanskuelse, som hører især *Buddhismen* til, at kende, at menneskesjælen, inden den tilsidst kan komme til hvile, må gennem mangfoldige nye fødsler, gennem dem renses, helliges. Jeg kunde fristes til at tro, at hvad der har ført de gamle indiske vismænd ind på en sådan tanke, har været følelsen af livets beske smærte. Fødsel og død er lidelse, såsnart et menneske attraar eller hader noget, er han inde under lidelsen, og det eneste råd er i forsagelse af alt at blive et med verdenssjælen. Så er det således ordnet, at hvad et menneske i én tilværelse ved gode gerninger indtjener, eller hvad han ved slette gerninger sætter overstyr, det kommer igen i den næste tilværelse som en formue, en fortjeneste, der medfører lyse og lykkelige kår, eller som en skyld, der skal afbetales ved ulykke, lidelse, og alt er så overmåde nøje afvejet, at i det øjeblik, menneskets fortjenestes sidste hvid og skilling er sluppet op, er lykken forbi. Hær er jo så svaret givet, »hvorfor er ulykken over mig, hvorfor skal jeg lide, mens andre kan juble i glæde?« — jo, i din foregående tilværelse har du forbrudt dig, din skyld sones gennem lidelse.

Det er jo altsammen godt nok, men — den lidende har ingensomhelst erindring om sin skyld i en foregående til-

værelse. Han er i virkeligheden som en mand, der lægges på pinebænken, hænges eller halshugges og ikke selv aner, hvad han har forbrudt. Derved nås ikke hverken frimodighed eller håb til at gå onde tider, som for mennesket er uforskyldte, imøde eller leve under dem. I den ene tankegang er det skæbnen, som sender alt, både gråd og smil, efter den anden skylder et menneske sig selv *alt*, hvad godt eller ondt, han oplever.

Jeg går så over til folkefærd, som ejer Gudstroen, troen på en *styrelse* af den almægtige Gud, Jøder og Kristne. Ved almindelige formler når man intet til forklaring, men så søger man gennem et billede, en lignelse, at nå frem til det håb, den tro, et menneske behøver for at bære, hvad bæres skal. En sådan fortælling er alt optegnet, da man skrev 1300 og siden mangfoldige gange. Den stammer fra den jødiske Talmud og lyder efter en af de mange opskrifter som følger:

En from munk, eneboer, der havde set, at uret og ugudelighed hær i verden jævnlig sad til højbords, mens fattige, fromme Kristne måtte bære lidelsernes tunge åg, grundede dag og nat over, hvordan dette kunde forliges med troen på den retfærdige Guds styrelse. Udvåget og træt, han havde tiggat Gud om svar, faldt han i søvn, og det forekom ham, at han gik i en tæt skov, fuld af torne, der lukkede enhver udgang for ham. En vandringsmand kom forbi, hjalp ham ud og på vej, og da den fremmede hørte, at han grublede over Guds retfærdighed, sagde han til munken: »Kom med, så skal jeg vise dig Herrens veje«. Om aftenen nåede de et hus, hvor de blev venligt modtagne. Manden fortalte, at han var så ubeskrivelig glad. Hans mangeårige fjende havde besøgt ham, forsonet sig med ham og givet ham et kostbart guldbæger, som han nu daglig skulde drikke af. Det viste han dem. Da de næste morgen med tak tog afsked, benyttede følgesvenden et øjeblik, deres vært vendte sig bort, til at stjæle bægeret og skjule det i sin klædning. Munken udbrød forarget: »er det således, du lønner den gæstfrihed, vi har modtaget?« Men følgesvenden sagde alvorligt: »ti, det er Herrens veje!« Næste aften kom de til en rig mands gård,

hvor de fik mugne skorper at spise og et knippe halm til leje i en skiden stald. Om morgenen takkede følgesvenden for kvarteret og skænkede manden bægeret, han havde stjålet. Atter udbrød munken i bebrejdelser, men fik påny svaret: »ti, det er Herrens veje!« Tredie aften nåede de et fattigt hjem, hvor mand og kone overlod de fremmede gæster deres seng og ikke vidste, hvor godt de vilde gøre det for dem, og om morgenen greb følgesvenden lejlighed til at holde et lys op til hyttens stråtag, som straks blussede op, mens gæsterne fjærnedede sig. »Er det således, du gengælder al den kærlighed, der blev vist os?« — »Ti stille«, var igen svaret, »det er Herrens veje!«

Endelig kom de fjærde aften til en enkemand, der havde en lille, halvvoxen dreng, mild og lys, som var sin af's øjesten, glæden inden hans døre. De blev venligt modtagne, og da de næste morgen skulde bort, spurgte følgesvenden om vejen. Deres vært sagde da, at der var en genvej over elven, der fandtes en bro, og hans lille dreng kunde følge med dem og hjælpe dem på ret vej. De sagde tak for tilbudet, og da de kom ud på broen, greb følgesvenden barnet, kylede det over rækværket ned i den brusende strøm, hvor det med et jammerskrig forsvandt.

Nu kunde munken ikke tie længere, men udbrød sorgfuld og vred: »Du er et forfærdeligt menneske! vil du nu igen fortælle mig, når du har myrdet dette uskyldige barn, at også det er Herrens veje! Dig kan jeg ikke følges med mere, vi må skilles!« Men som munken bedrøvet vendte sig bort og vilde gå, så han endnu engang på sin følgesvend. Det var ikke længere hans fattigklædte rejsefælle, men en af Vorherres lyse engle, der stod hos ham og svarede: »Jo, dette er også Herrens veje. Havde drengen levet, var han blevet et fortabt menneske, og hans død drager hans fa's hårde hjærte til Gud. Bægeret, jeg tog den første dag, vi fulgtes, var forgiftet, og jeg tog det for at frelse vor fromme værts liv og gav det til den onde rigmand, hvis syndemål var fuldt, og når de to gamle rydder stedet, hvor deres afbrændte hytte stod, vil de finde en skat, der gør deres alderdom sorgløs. Men Guds

villie sendte han mig at udføre, og du skal huske på, at så højt som himlen er over jorden, er Guds tanker over mennesketanker.«

Så stod munken ene tilbage, og nu forstod han, Guds visdom har veje, som ingen mennesketanke fatter.

Et nyt bidrag til dette spørgsmåls løsning, hvordan den fromme skal forstå sine kår, når lidelsen i al dens forfærdelige tyngde kommer over ham, og han er uden skyld i dens komme, giver det digterværk, der bærer navnet *Jobs bog*, i det Gl. Testamente. Opgavens vanskelighed, at svare, når den lidende spørger hvorfor, er ikke fremført i blodløse betragtninger, men i et levende menneskes skikkelse. Job er den frommeste blandt de fromme, han tør sige om sig selv: »jeg reddede den fattige, som klagede, den faderløse, som var uden hjælper, den fortabtes velsignelse kom over mig, og jeg frydede enhvers hjærte« — og så mistede han alt, hvad et menneske hær i verden elsker: gods, børn, hustru, helbred og sad med ulidelige smærter i askehoben og skrabede sine væskende sår og havde dog endnu den gang magt til at tale det ord, som den dag i dag, årtusinder efter, følger slægt efter slægt af os nutidsmennesker som det stærkeste udtryk for et menneskehjærtes fuldeste hengivelse i Guds villie: »Herren gav, Herren tog, Herrens navn være lovet!« Men lidelsen blev ved, så han tilsidst forbandede den dag, han var født, og gik i rette med Gud.

Hvad blev så svaret. Ja, De véd det alle, at Herren svarede Job i uvejret: »Hvor var du, da jeg grundfæstede jorden, mens morgenstjærnerne sang og alle Guds børn jublede? Hvem omgærdede havet og gav det skyen til klædebon og tågen til svøb? Knyttede du syvstjærnens bånd, og kan du løse himmelstormerens lænker? . . . Kan den, som trættes med den almægtige, undervise ham, den, som laster Gud, svare?« Da sagde Job: »Jeg erkender, at du formår alt, ingen tanke er dig skjult . . . jeg agter mig selv ringe, jeg angrer i støv og aske«.

Jeg hører gennem den fromme digters ord: det sømmer sig ethvert menneskekryb at tie, når den almægtige Gud taler, ingen har ret til at klage overfor hans afgørelse.

Guds visdom og Guds almagt bringer ethvert menneske, selv det retfærdigste, til at tie overfor hans førelser.

Vi kan dog nok komme et skridt videre frem, og det bringer børnenes bøn os blandt Kristenfolket i sit første ord: »vor fader!«

Det er ikke visdommen og ikke magten, der giver svaret, der oplyser, hjælper, trøster, men det er vor fa's *kærlighed*. Som en fader elsker sine børn, elsker Gud sit folk.

Tit, forekommer det mig, tales der uforstandigt om Guds kærlighed til os mennesker, som var det en gammel, skikkelig fa'r, der aldrig kunde nægte et barn noget. Vi har jo dog sunget i vor kirke om landet, »hvor dyrt ikke købes til krone på bår de snehvide hår«, sunget om den store, hvide flok, »som fra hin den store trængsel kom«, om Hans Tavsens, der »den dag, han ej kæmped med modgang eller nød, han frygted, Guds nåde som før ej til ham flød«, men alt det og meget andet vidner jo, at gennem trængsler, kors og nød går vejen fremad og hjemad. Og spørger vi så atter hvorfor? — bliver nok svaret, fordi Gud elsker sit folk. I véd jo alle, at en forstandig og god faders kærlighed også har tugten i gem, han kan være streng mod sit barn, og når barnet med tårer i øjnene siger: »Hvorfor er du så hård ved mig, fa'r?«, kan han svare: »Fordi jeg holder af dig, barn, fordi livet tit er svært, og jeg ønsker, at du uforsagt, som en brav, from mand skal kunne tage din livsgerning op med frit mod, også når trængselen kommer«. Vi bor jo her i en by med mange skoler, og det véd I alle, at i skolen kræves lektierne lært, og den alvorlige og dygtige lærer er nøjeregnende i sit krav, tåler ikke snyderi. Nu, men så skal man lære lektien, og når man kan den, gå videre næste gang. Det tager jeg som et billede på kristne menneskers liv; jordelivet er en skolegang, hvor Guds ånd er skolemesteren og sætter os lektier for, som *skal* læres: tålmod i forventning, under vågne nætter; frimodighed under modgang og gråd; at takke under trængsel; stille bære små kår og strengt arbejde, i lykken takke. Ja, jeg tør kun pege på Herrens ord: elske fjender, velsigne, hvor man forbandes, tage det altsammen af Guds nåde, bære det

til hans ære. Der er den forskel hær, at er skolelektien en gang lært, så *kan* man den, men åndens lektier må uafslædig læres om igen, repeteres; jeg véd ikke, om nogen af Eder tør sige, når dagen eller året er tilende: »nu kan jeg den lektie, Guds ånd satte mig for«!

Et endnu beder jeg Eder ikke glemme. Det hedder jo i salmen, at »syv gange ti er støvets år, de stolteste sorg og møje« — og nu de mange, mange søgnedage, den håbløse lidelses tider, tider, hvor mennesker kæmper sejrlose for ret og sandhed, tider, hvor livets beskeste kalk må tømmes af sagesløse! Jeg beder Eder huske, at Gud har en evighed til at skifte ret, trøste og læge, og jeg tænker, at glæden hos ham er så stor og dyb, at jordelivets smærteligste minder dær svinder som natteduggen for den strålende sol.

Kristenlivets kår er og bliver dog nok: fremad, hjemad, opad — gennem trængsler.

Men vor Herre Kristus, der véd, hvor svage vore ævner er, har så hjulpet os noget på vej og sørget for, at der var et par læremestre nær: fuglen og blomsten, der aldrig i angst spørger hvorfor. De er ikke forsagte eller bekymrede, når uvej og vinter kommer, de søger et ly i den onde tid, og ved hver varm luftning i foråret, hvert solglimt, pynter blomsten sig og fuglen kvidrer sin tak, og skal vi andre så ikke, når nu atter dagene længes og foråret stunder til, synge med lærken:

Kom, lær mig noder til det håbets strengespil,
som tvinger dig før gry at være vågen!
lær mig, som du, at se igennem mulm og sne
den pinseglans, som dølger sig bag tågen.

H. F. Feilberg.

H. Nutzhorn.

Nutzhorn — Højskolens Tonedigter.

Ved Festen paa Askov Højskole den 20. Februar 1913 — da Nutzhorn fyldte firs — holdt Fru Ingeborg Appel Festtalen. I den nævnte hun, at det første, Nutzhorn havde sat i Musik, var en Salme, og nu, tilføjede Fru Appel, var Nutzhorn vendt tilbage til det, som han var gaaet ud fra i sin Ungdom: til Salmerne. Den lille Ungdomsmelodi, som Fru Appel her sigtede til, var sat til en Gengivelse af den 23. Salme, og den stammer fra Nutzhorns første Studentertid. Maaske var han et Par og tyve Aar, da han skrev den — og dermed gjorde sit første Forsøg som Tonedigter.

Den lille Melodi er ikke kommen i Folkemunde og vilde maaske heller ikke kunne hævde sig nogen Plads i Folkesangen. For saa vidt behøvede vi ikke at nævne den her. Men — den var nu en Gang Begyndelsen. Og det er sikkert ikke nogen Tilfældighed, at Tonedigteren Nutzhorn, da han første Gang kom i Aande, søgte hen til den gamle israelitiske Salmebog, den, hvis Toner klinger igen i alle følgende Tidens Salmedigtning. Og det var vel heller ikke tilfældigt, at han greb netop denne Salme: den milde, skønne Hyrdesalme, som beaandede Ingemann til »Frelseren er mig en Hyrde god«, og Grundtvig, da han paa den gamle tyske Gengivelse »Hvad kan os komme til for Nød« byggede sin »Med os det har slet ingen Nød — og som forøvrigt er gengivet atter og atter i gammel og ny Salmedigtning.

Salmen begynder saaledes:

»Herren er min Hyrde, intet skal jeg mangle;
paa grønne Græsgange lader han mig hvile,
til de sagte rindende Vande fører han mig; han opliver min Sjæl,
han fører mig paa rette Spor for sit Navns Skyld.«

Hvordan Gengivelsen lød, er mig ubekendt. Den har vel egnet sig godt til Musiktekt. Men selve Salmens Indhold maa have øvet en rent umiddelbar Dragning paa den unge Heinrich Nutzorns Sind. Der var i hans Natur noget, som maatte drages til af dens lyse, fromme Stemning. Og saa er der i Salmen en Linie, som ganske særlig taler til Ungdommen. Det er den: »han fører mig paa rette Spor for sit Navns Skyld«. Et af de store, tunge og farlige Spørgsmaal, der rejser sig for Ungdommen, er jo netop dette: »hvordan skal jeg finde det rette Spor?« Det Spørgsmaal har vel ikke været fremmed for den unge Nutzorns Sind. Men der har sikkert været noget inde i ham, som gjorde *det* Svar tilgængeligt for ham, som Salmen giver: han — Hyrden — fører mig.

For en yngre Slægt er det opbyggeligt at se tilbage paa, hvordan Nutzhorn fandt Sporet, og især at tænke paa, at han blev i Sporet.

*

Nutzhorn kom i sin Ungdom under Indflydelse af begge de to Stormænd, som fremfor alle andre har præget dansk Aandsliv i det nittende Hundredeaar: Grundtvig og Søren Kierkegaard.

Først Søren Kierkegaard. Nutzorns Fader var Søren Kierkegaards Læge, og Kierkegaard kom jævnligt der i Huset. Om hans Besøg har Nutzhorn mærkelige og morsomme Barn-domserindringer. Men større Betydning fik han senere for ham, da han rettede sit voldsomme Angreb mod Statskirken og Præsterne. Nutzhorn var dengang teologisk Student, og han blev rystet ved dette Angreb. Alt mens han læste »Øjeblikket«, blev Tanken om en fremtidig Præstegerning mere og mere tvivlsom for ham.

Inden denne Rystelse kom, var han begyndt at gaa i Vartov Kirke og havde saa smaat ogsaa begyndt at finde Vej til grundtvigske Kredse i Hovedstaden.

Engang — saaledes fortæller Rasmus Nielsen, og hvad han meddeler, har han modtaget »fra meget paalidelig Kilde«

— mens Nutzhorn var ung Student, kom han gennem Løngangsstræde og hørte da, at der lød Salmesang fra en Bygning, der ikke lignede en Kirke. Ikke fordi Sangen var særlig køn, men fordi han var bleven nysgerrig, gik han derind. Det var en Kirke, og han befandt sig vel derinde og blev, til Gudstjenesten var endt. Prædikenen, som han hørte, interesserede ham ikke synderligt; men ved Udgangen af Kirken spurgte han dog i Forbifarten en Mand om hvad Præsten hed. »Ih, men det er jo Grundtvig,« sagde Manden.

Nutzhorn var, som det synes tilfældigvis, kommen til Vartov.

Han kendte ikke nærmere nogen af dem, der var der den Søndag, og hans Hjem havde intet Forhold til den Grundtvig'ske Bevægelse i Hovedstaden. Men den aandelige Luft i Vartov Kirke maa have tiltalt ham. For han kom igen. Og en Dag saa' han saa sin Moster, Enkefru Anna Bilsted, derinde. Hun var forøvrigt ny i Kredsen. Det var hendes Husbestyrerinde, Frøken Ley, der havde bragt hende i Forbindelse med Vartov. I Mosterens Hjem kom Nutzhorn, og her fik han da sin første personlige Tilknytning til Vartovkredsen.

Med Frøken Ley disputerede han om de Grundtvig'ske Kirketanker. Men sammen med sin Kusine, den ganske unge Anna Bilsted, som gik i »Dannekvindeskolen«, har han vel glædet sig ved Sang og Musik. Og dette førte til, at han blev Forsanger.

Her er ganske vist et Punkt, som ikke er fuldt opklaret. Nutzhorn har ikke skrevet sin Ungdomshistorie, og han husker ikke alle Enkeltheder fra denne Tid.

Men Anna Bilsted maa vist indtil videre have Æren for at have opdaget hans Hemmelighed, den kostelige Skat, han gik stille omkring med: Evnen til at lære Folk at synge, ikke blot lære dem Sangens Teknik, men stemme Sindet til Sang, *den muntre Sanglærer*, en Vækker til Glæde, — Anna Bilsted maa være den, der har opdaget Hemmeligheden og røbet den til sin Lærer, P. O. Boisen.

Men forøvrigt staar denne Periode noget taaget. Enkelthederne er vanskelige at skelne.

Vist er det, at P. O. Boisen — Grundtvigs Svigersøn og Kapellan — en Dag i Aaret 1854 gik til Nutzhorn og bad ham om at lede Sangen ved de Foredrag, som Grundtvig holdt samme Vinter i Stormgade.

Saa skete det lykkelige, at Nutzhorns tidligt udviklede Evner tidligt blev tagne i Brug under Forhold, hvor de kunde komme i Blomstring saaledes, at ogsaa hans Sind kom i Blomstring. Han lærte nu Grundtvigs historiske og folkelige Tanker at kende ad mundtlig, ad levende Vej, gennem Grundtvigs historiske Tale og gennem Samlivet med hans Tilhørere. —

Nutzhorn dyrkede Musikken ved Siden af Teologien. Adskillige Melodier*) fra denne Tid bærer Vidne baade om hans musikalske Studier og om hans stærke Indtryk af Grundtvig og Vartov. Melodierne fra disse Ungdomsaar er prægede af en inderlig Fromhed, og enkelte af dem, som »Kvinden paa sin Krykke« — en af Fru Charlotte Schrøders Yndlingsmelodier — og Bordsangen, maa i deres enfoldige Skønhed regnes til Nutzhorns bedste.

I Aaret 1855 var det saa, Søren Kierkegaards Optræden syntes at skulle bringe en Standsning i Nutzhorns harmonisk lykkelige Udvikling. Han syntes, han maatte lade Tanken om at blive Præst fare og samle sig om Musikken alene. Han komponerede paa denne Tid en Række Romancer, ingen Sange til Folkebrug. Den sidste i Rækken af disse Romance-digtninge er Hauchs »Franciskas sidste Sang«, der er dateret Ullerup Juni 1855. I Ullerup Præstegaard tilbragte Nutzhorn sin Sommerferie. Og her rejste hans Sinds Grundkræfter sig, saa han kom ud af Grubleriet. Det var Indtrykkene af Præsten N. L. Feilbergs Maade at tage sin Gerning paa, der hjalp ham. Det kom til at staa klart for ham, at naar man kunde tage det som Feilberg, saa kunde man være Præst. I Ullerup Præstegaard ender da dette Afsnit af Nutzhorns Ungdomshistorie. Mellem Melodierne afmærkes det af »Blomstre som en Rosengaard«, som er bleven til i Efteraaret 1855. Over denne Melodi er igen Fromheds- og Inderlighedspræget.

*) Fra disse Aar stammer Melodierne til »Ved Babels Floder vi sørgende sad«, »Kvinden paa sin Krykke«, »Op til Jerusalem vi gaa«, »Du Livets Drot, Immanuel«, og Hans Christensøn Sthens Bordsang.

Men der er kommet noget nyt til, noget mandigt, kraftfuldt, som vi senere møder atter og atter i Nutzhorns Tonedigtning. Her bryder det igennem første Gang. *)

Man kan næppe antage, at den Kierkegaardske Krise, som greb saa voldsomt ind navnlig i mange unge studerendes Liv, har været særlig haard at gennemgaa for Nutzhorn. Men der kan ikke være Tvivl om, at den dog har bevæget hans Sind stærkt og bevæget det frugtbart.

*

Den Kierkegaardske og den Grundtvigske Strømning havde mødt hinanden og kæmpet i Nutzhorns som i saa mange andre unges Sind. Og den Grundtvigske havde sejret. Nu var det, som han vendte sig mere ud mod sin Tid og aabnede sit Sind for dens Mangfoldighed af aandelige Strømme. Mellem 1855 og 1862, det Aar han begyndte sin egentlige Livsgerning, ligger en Række frodige Ungdomsaar, hvor han er livligt med i Tidens Røre, især i den Ungdomsbevægelse, der havde Nordens Enhed som sin samlende Tanke. Han var med i Toget til Upsala i Juni 1856 (to Melodier fra samme Maaned »Flyttfåglarna« og »Da Vaartoner løde« har tydelig Forbindelse med denne Begivenhed). Han er Student, men efter det Hostrupske Studenterideal. Det er et omfattende Studium, han driver, et Studium ikke blot med Eksamen, men med Livet for Øje. Han er Lærer ved Siden af. Det maa nødvendigvis tage Tid. Og ikke mindst er han Tonedigter. At han ikke i disse Aar har forsømt Musikken, derom vidner en lang Række Melodier.***) Og han levede sig i disse Aar dybere og dybere ind i den grundtvigske Kreds, sluttede Venskab med Mænd som Kristian Køster og den lidt yngre Ludvig Schrøder. De fik begge stor Indflydelse paa ham. En

*) Til »Blomstre som en Rosengård« bruges nu kun Hartmanns Melodi. Men Nutzhorns Melodi er navnlig i tidligere Tid hyppigt bleven brugt til »Ordet var fra Arilds Tid«, og her kommer den ogsaa fuldt ud til sin Ret.

**) Deriblandt et Par kønne, vist ganske ukendte, Romancer »Blandt grønklædte Bækker« (af Blicher) og »Lad dem prise Laurens Blade« (Chr. Winther) og de velkendte »Stille og mørkladen er vel min Hede«, »Nattens dørende Taager«, alle fra 1856; og fra de følgende Aar: »En Sædemand gik ud at sø«, »Jeg stod mig op en Morgenstunde«, »Sov sødt, Barnlille«, »Lær mig Nattens Stjerne«.

Ven, som han især havde musikalske Interesser tilfælles med, var den senere saa navnkundige Komponist Peter Heise.

I 1860 tog Nutzhorn teologisk Embedseksamen, og samme Aar kastede han sig ind i videregaaende musikalske Studier under Andreas Peter Berggreens venlige Vejledning.

Nu staar Nutzhorn ved sit Livs Knudepunkt. Der synes at vente ham en Fremtid som Tonekunstner, og Vejen til et gejstligt Embede staar ham aaben. Hverken hans Evner eller hans Slægtstraditioner synes at pege i Retning just af en Gerning i »Bondehøjskolen«.

Men han er aandelig beredt, modnet, da Ludvig Schrøder beder ham om at følge med til Rødding og blive Lærer dér. Grundtvig tilskynder Schrøder til det. Hans Vidnesbyrd om Nutzhorn skal i sin djærve Fyndighed have lydt omtrent saaledes: »Ja, han (Nutzhorn) er god nok. Han er ikke spoleret meget af den latinske Skole.«

Og saa opgiver Nutzhorn Studierne hos Berggreen og Livet i Hovedstaden og alle de straalende Fremtidsudsigter og gaar til Rødding.

Her lægger han straks sin Tonekunst ind under sit Skolearbejde. Melodierne fra Røddingaarene er alle eller næsten alle til bibelske og danmarkshistoriske Tekster*). I December 1863 sætter han to Melodier til Grundtvigs Sang fra 1848 (skrevet efter Slaget ved Slesvig): »Fædreneland ved den bølgende Strand«. De har en særlig Historie. Ved et Søndagsmøde i Rødding umiddelbart efter Frederik den Syvendes Død kom N. J. Termansen til Stede og fremsagde Grundtvigs Digt paa en saadan Maade, at alle maatte gribes deraf. Digtet virkede, som var det bleven til under Indtrykket af den Begivenhed, som netop da fyldte Sindene med Angst og Bekymring.

Da Nutzhorn kom hjem i sin Stue samme Aften (⁴/₁₂), komponerede han en Melodi til Digtet. Men et Par Dage

* »Som Ørnen sidder paa højen Hald«, »Der sad en Svend i det sorte Hul«, »Gud naade mig stakkels gamle Mand«, »Der sad en Fisker saa tankefuld«, »Der laa en Stad paa Marken«, — »Fra Morgen til Kvæld«, »Alle Smaaafugle i Skoven er«, »Paa Tave Bondes Ager« (senere alene sunget til »Eja hvor man nu tumler«), »Ved Toldboden steg en Matros i Land«.

efter saa han, at selve Ordet »Fædreland« ikke helt var kommet til sin Ret i Melodien; det vilde faa en lidt urigtig Betoning, og han satte da ($\frac{6}{12}$) en ny Melodi til Sangen, den, som senere altid er blevet sunget i Askov.

*

Aaret 1864 begyndte under tillidsfuld Fortrøstning til, at Fæstningsværkerne ved Dannevirke nok skulde kunne holde Fjenden ude. Saa kom, brat og ubarmhertigt, Efterretningen om Dannevirkes Rømning og derefter de fortsatte Meldinger om Fjendens Fremtrængen og den danske Hærs Tilbagegang. Efterhaanden standsede Højskolearbejdet i Rødding. En Mængde af Eleverne kaldtes til Krigstjeneste eller til Ægtkørsel hjemme. Nutzhorn benyttede da den nødtvungne Ferie til at holde sin Dimisprædiken i Ribe og aflægge den kateketiske Prøve. Derefter opholdt han sig i Starup hos Gaardejer, Sognefoged Bertelsen, Egeland (senere hans Svigerfader), som han hjalp med hans Sognefoged-Forretninger, og i Oktober tog han til København.

Her blev han opfordret til at være Lærer ved en Skole, der var oprettet af Forældre, som var grebne af Grundtvigs Tanker. Den skulde være et Mønster paa en historisk-poetisk Børneskole, og Nutzhorn fulgte Opfordringen til at være dens Leder.

Aaret 1864 blev for Nutzhorn som for saa mange andre af afgørende Betydning. Det er, som den danske Tone i hans Melodier bliver til i det Aar. Blandt de Sange, han skrev under Indtrykket af Krigsbegivenhederne, er Ingemanns »Giv Tid« og Grundtvigs »Det nye Bjarkemaal« særlig mærkelige. Den første, som han komponerede i Marts, har vel aldrig vundet Indgang, men den fortjener dog at synges, især fordi den er gennemtonet af Stemningen fra hint frygtelige Foraar, i dobbelt Forstand et af de koldeste og mest knugende, Danmark har oplevet, da dog Haabet om, at Frelsen for vist skulde komme, naar man gav Tid, blev holdt fast ikke blot fra Dag til Dag, men holdt saadan fast, at der groede en Fremtid op af det. Det samme gælder i endnu højere Grad

den Melodi, som han et Fjerdingaar senere satte til Grundtvigs forunderlige Digt »Det nye Bjarkemaal«, der blev skrevet i Dagene efter den triste Begivenhed ved Lundby 3. Juli og trykt i »Fædrelandet« 8. Juli.

Om Efteraaret, da Nutzhorn er begyndt paa sin gamle Syssel med Børneundervisning, kommer som et kraftigt Livstegn fra hans Lærervirksomhed Melodien til »Kong Farao var en ugudelig Krop«, en Sang, som han vel har følt særlig Drift til at bringe i Folkemunde i det Aar, da en Del af det danske Folk var kommet under Fremmedherredømme. Der er Befrielse i denne Melodi. I de tre første Linier fortæller den sin Historie jævnt og klart, det er som en rolig Indledning til et Børneæventyr, endnu føles ingen Spænding. I fjerde Linie mærkes en Overgang til noget, som man ikke véd, hvor fører hen. I femte og sjette Linie sænker Tonerne sig — det gaar galt for Helten i Æventyret, det ser sort ud. Men saa løfter Haabet sig i Melodiens to sidste Linier: »Det skulde han sige saa sagte, man véd ikke, hvad man kan magte«. — Historien har mangfoldigt vist, at der var andre Fremmedherrer end Israels ægyptiske Undertrykkere, der *ikke vidste, hvad de magtede*. —

*

Nutzhorn var med fra den første lille Begyndelse paa Askov Højskole i November 1865.

Over hans Melodier fra denne Tid er der en Stemning, som underligt bærer Bud til os om, hvad der var paa Færde dengang: hvad der vaagnede hos den Ungdom, som skulde holde Haabet fast, da det syntes at skulle glippe for bestandig.*)

For hvor var det dog forfærdeligt, det der skete 1864. Jo mere man tænker paa det, des underligere synes det, at nogen efter hint Aar turde tro paa Danmarks Fremtid. Vi, der har modtaget denne Tro som en Arv, kan vel holde den fast, men de, som levede dengang — hvor fik *de* Kræfter til det? Ja, de bar vel inderst inde som en Gave fra Himlen den Tro,

*) Af Melodier fra denne Tid nævnes: »Ak, Dana, du kære«, »Der lød fra gamle Dage«, »Danmarks Rige i Højnorden«, »Med Gud, med Gud, det Ord har Magt og Liv og Aand«.

at der var en dansk Sag, en dansk Opgave, som Gud vilde have ført igennem til Gavn for hele Menneskeheden.

Nu kan maaske en og anden smile ad den Tro; at de kunde tænke saa stort om det lille Danmark; at de saadan kunde smelte den danske Sag sammen med alt, hvad der var værd at leve for!

Men vi maa sandelig bøje os for den Tro — den bar, hvad vel ingen af os sildigere fødte kunde bære — og ønske og bede, at blot en Gnist af den maa være gemt til os.

Sporet, som Nutzhorn var bleven ledet ind paa, havde ført ham midt ind i den Gerning, som nu skulde gøres i det danske Folk: Trøstens og Oprejsningens Gerning efter Nederlaget. Hans Sange er en Del af hans Del i dette Arbejde. Kun en Del af denne Del. Han siger selv: »Jeg har aldrig set det som min Livsopgave at skrive Sange.« Sangene knytter sig først og fremmest til hans Historieundervisning — den som Povl Hansen har særtegnet i et tidligere Aarsskrift — og er et betydningsfuldt Led deri. Det er vel især de ældre, der gennem eget Minde eller andres Skildring har faaet en levende Forestilling om, hvad Nutzhorns historiske, navnlig mytologiske Sange betød i og for den Tid, da de kom frem.*) Jeg har tit en Følelse af, at inden for mit Slægtled og yngre Slægtled er der ikke mange, der bruger dem og glæder sig over dem. Og det skærer mig i Hjertet, naar jeg tit hører nedsættende Tale om den Tid, da man paa Højskolerne førte »Bragesnak«, da man dyrkede »Odin og Tor« og alt det andet »mytologiske Væsen«. Det er jo sikkert sandt, at der var *noget* forfejlet i den mytologiske Undervisning paa Højskolerne. Navnlig blev der vel hist og her begaaet Misgreb, naar man anvendte Mytologien moralsk. Ikke alle vegne naaede man som *Schrøder* gennem en Forkyndelse af Sædelærens høje Love ned til Poesiens Dybder i de gamle Myter. Vi har nu Grund til at gentage, hvad Grundtvig skrev

*) Jeg tænker her især paa følgende (alle fra 1866 eller Tiden derefter): »Frihedens Hjem er det høje Nord«, »Der gynged en Vugge i Øresund«, »Hvordan skal jeg dig beskrive«, »Hvor er nu de gamle Dage«, »Arildstiden kom i Hu«, »Dagen gryr og Hanen galer.«

i 1848, at »med Urelte dog Asernes Tylt med Aand og med Ord sank døde til Jord, *for de var Sangfugle i Norden.*« Det maatte vel gaa, som det gik. Myterne maatte blive »dvale-døde Fugle«. Men »Liv kan de faa, naar blæse derpaa vil Skjalden, mens han er i Aande«.

En Toneskjald, som en Gang har givet Myterne Liv, er Nutzhorn, og det er godt at tænke paa, at hans Melodier, der slutter sig saa nøje til Grundtvigs Ord, ligger som en Skat, der er til rede, naar Tiden er inde, da den kan hæves. Og hvorfor skulde den ikke blive hævet en Gang? »Hvor der har været Vand før, kommer der Vand igen«, plejede Schrøder at sige. Ja, Skatten maa og vil blive hævet. — Og gid det da maatte blive saadan, at Sangbogen lægges til Side, og Folk synger de gamle Sange frit og glad, saadan som de maa synges af Mennesker, der forstaar Sangene, fordi de lever med dem. Hvad hjælper det dog, at Sangene staar i Bøgerne — hvad hjælper det, at de *dør* i Bøgerne, naar de ikke *lever op* i Hjerterne?

Det er nu en Fremtidsdrøm, men en, som jeg tænker, ikke vil være fremmed for Nutzhorn.

*

I Traad med Nutzhorns historiske Tonedigtning falder en Række andre Melodier. Naar han sætter Musik f. Eks. til Bjørnsons Sange*), saa giver han dem en historisk-poetisk Stemning, der falder herligt sammen med det Bjørnsonske Tonefald. Til Melodien »Takt, Takt, pas paa Takten« knytter der sig et festligt Minde hos dem, der var med til at synges den første Gang i Askov Højskoles Gaard, da Bjørnson kom for at holde sit Foredrag om »Engifte og Mangegifte«. Bjørnson havde sendt Nutzhorn første Vers, for at han skulde komponere det. Nutzhorn skrev Melodien og udsatte den for fire Stemmer, og Eleverne indøvede den. Da Bjørnson kom, stod de opstillede i to Rækker i Gaarden op mod Trappen og sang hans Sang, mens han gik op imellem Rækkerne.

*) »Jeg vil værge mit Land«, »Nu tabte vor Konge en fuldtro Ven«, »Sangen har Lysning«, »Takt, Takt, pas paa Takten«.

Stemningen var saa stærk, at den var nær ved at overvælde Digteren, da han vendte sig i Døraabningen for at takke. —

Nutzhorn holder sig stadig tæt op ad sin Opgave som Lærer. Hans Melodier følger Timerne saa at sige, ikke blot hans egne, men ogsaa de andres. F. Eks. blev »Naturens ædle Dyrker« med Nutzhorns Melodi den Sang, som Poul la Cour hyppigst begyndte sine Timer med.

Først efter Udvidelsen 1878 førte Højskolens Udvikling med sig, at Nutzhorn fik Lejlighed til at stille sig andre og større Opgaver end tidligere. Det var forberedt i al Stilhed. Ungdommen i de ældre Læreres Hjem begyndte at vokse til, og først i Firserne dannede der sig et lille Kor: Schrøders Døtre Margrethe og Ingeborg, og Nutzhorns Datter Johanne. De tre unge Piger fornøjede sig beskedent indbyrdes ved trestemmig Sang og nærede sikkert ingen videre gaaende Planer, men en Dag fik Nutzhorn Terzetten at høre og fattede Interesse for den. Efterhaanden blev han noget af en Lærer for de unge Piger, som han hjalp med at finde Stof. Undertiden komponerede han ogsaa Sange særlig lagt til Rette for deres Stemmer. Hans Interesse virkede opmuntrende og ansporende paa dem, og stemmebegavede og musikalske som de alle var, stillede de sig efterhaanden sværere Opgaver.

Terzetten blev snart udvidet til en Dobbeltkvartet, og ved Hjælp af dette lille Elitekor og Koret af Vinterskolens Elever — dengang udelukkende mandlige — opførtes Nutzhorns *Holberg-Kantate* 1884 paa Askov Højskole. Da den udvidede Skole i 1886 fik kvindelig Afdeling, blev hele det sanglige Arbejde paa Askov mere omfattende og fik en mere festlig Karakter. Da vovede Nutzhorn et dristigt Forsøg. Han lod Gades »Elverskud« opføre af Elevkoret i Forbindelse med Dobbeltkvartetten og Solostemmer. Forsøget lykkedes, og næste Vinter, da Elevkoret rummede ualmindelig mange gode Stemmer, gik Nutzhorn et Skridt videre: »Elverskud« blev sunget alene af Elevkoret og Solostemmer. Det er vel den største Opgave, Nutzhorn har stillet Askovelevernes Kor. Den blev efter et uhyre Arbejde gennemført — og gennemført tilfredsstillende. Men Skolen har aldrig senere haft noget Elevkor,

som Nutzhorn turde vove at stille en Opgave af lignende Vanskelighed. Derimod har Holberg-Kantaten senere været genoptaget. Og Nutzhorn har ogsaa senere komponeret anden Musik af samme Art, saaledes Kantaten til Valgmenighedskirkens Indvielse i Aaret 1900.

*

Om Nutzhorns Gerning som Sanglærer kunde der være meget at fortælle. Det har jeg dog kun lige berørt her, idet jeg har ment at maatte holde mig til hvad der vedrørte hans Tonedigtning i dens Forhold til Højskolen. Som Sanglærer er han forøvrigt blevet ypperligt særtregnet i en lille Artikel af Sofus Madsen-Mygdal i »Højskolebladet« 1913. Her maa det omtales, at han ogsaa har virket som Sangbogsudgiver. I 1864 udgav han Melodier til Boisens bibel- og kirkehistoriske Sange, og 1872 besørgede han sammen med Schrøder de »historiske Sange«, der var den ene Tredjedel af det store Sangbogsværk, som Nørregård, Bågø, Trier, Schrøder og Nutzhorn samlede. Senere har han sammen med M. T. Bredsdorff udgivet en Melodisamling til Salmebogstillæget, været Medudgiver af Sangbog for de danske Skytteforeninger og Sangbog for Højskoler og Landbrugsskoler med Melodisamling, hvori for første Gang Oplysninger om Teksternes og Melodiernes Tilblivelse er føjet til. Og nu arbejder Nutzhorn paa et Værk, der hidtil er uden Sidestykke i dansk Litteratur: »Den danske Salmesangs Historie i Reformationstiden«, hvoraf første og en stor Del af andet Bind er udkommet.

*

Ser man ud over Nutzhorns lange og omfattende Virksomhed, saa synes den ret mangfoldig. Som Historielærer spændte han over hele Danmarkshistorien. Hans folkelige Tonedigtning omfatter langt over hundrede, maaske to Hundrede Melodier. Som Sanglærer i Højskolen og som Sangbogsudgiver har han haft afgørende Indflydelse paa Folkesangen i hele Landet. Som Lærer har han frugtbargjort de Bibel- og Salmestudier han har drevet fra sin tidlige Ungdom. Og nu

i Aarene siden han nedlagde sin Højskolevirksomhed, har han taget et omfattende Arbejde op paa et Felt af Salmehistorien.

Formelt kan man vel sige, at det hænger saadan sammen, at hans Begavelse var baade historisk, musikalsk og religiøs.

Men der er en dybere Sammenhæng. Hvad hans Ungdoms Udvikling beredte ham til, og hvad der efter 1864 drog ham saa stærkt, at han maatte vie sit Liv til det, det var vist inderst inde dette, at han maatte være med dér, hvor han bedst og kraftigst kunde komme til at virke til Trøst, Opmuntring, Oprejsning for dem, der trængte. Og efter 1864 laa den Opgave pludselig for hans Fødder, at han skulde være med i et Oprejningsarbejde, der gjaldt hele det danske Folk. Denne Drift og Trang til at styrke og trøste gik da i eet med hele hans Gerning. Det blev Nerven i hans Historieundervisning. Det gav hans Sange og hans Sangundervisning deres Stemning.

Og det præger hele hans Personlighed. Der er mange, som kan vidne om, hvad Nutzhorn har været for dem i Sygdom, Sorg og Savn. Hos ham var Trøsten og Haabet saa friskt, fordi det havde Væld i hans eget Sjæleliv, som igen havde sine Kilder i en evig Trøst og et evigt Haab, givet og næret ved Jesu Kristi Daab og Nadver.

Undertiden — og det var netop især, naar han gerne vilde komme nogen til Hjælp med Trøst i Sorg og Savn — blev Nutzhorn ogsaa Digter. Han »faldt over Ordene«, som han selv siger. Alle kender hans barnlige Aftensalme »Nu Mørket bryder paa«, skrevet en Aften i 1881, da han var kommen hjem fra et Besøg i Gesten hos en ung Kone, der laa for Døden. Og ved Jep Finks Jordefærd 1882 skrev han den lille Sang »Hvil nu med Fred i Graven«, og den blev sunget firstemmigt af Eleverne ved Jordfæstelsen. Dens simple Ord smelter forunderlig kønt og rent sammen med den simple Melodi, som senere er blevet taget op paany. Til Julie Schrøders Jordefærd skrev Nutzhorn paa samme Melodi en Trøstesang til hendes Moder, og i den findes et Vers, som skal afslutte disse Blade:

»Men, alle smaa i Guds Rige,
de ved det sikkert og vist,
Døden for Livet maa vige,
og Lyset sejrer til sidst.«

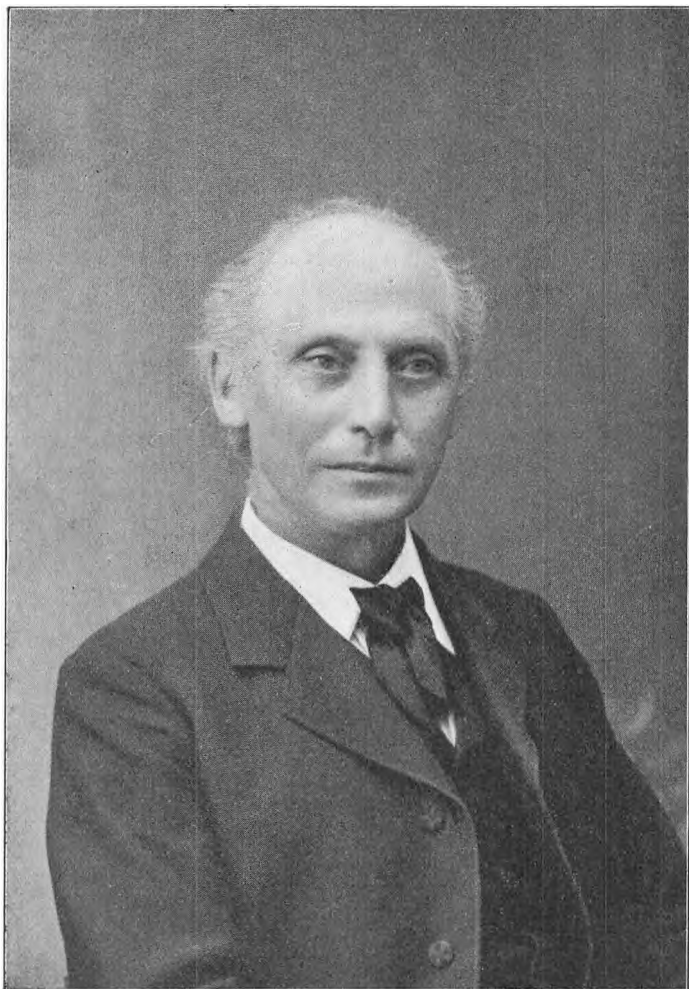
Disse fire Linier — det er, som en af hans Elever har sagt, egentlig hele Nutzhorn, hans Tro, hans Daad, hans Liv. Med dem hilser vi og lykønsker vi ham til den sjældne Mindehøjtid, som han fejrer med den gamle Skole ved Grænsen.

Helge Skovmand.

Til ovenstaaende er navnlig benyttet Afhandlinger af Rasmus Nielsen: H. Nutzhorns Ungdom (i Folkelig Forfatterforenings Aarvog »Fra Land og By« 1904) og Jens Aarsbo: Heinrich Nutzhorn. En dansk Sangmester (Højskolebladet 1903). — Af Nutzhorn som Historielærer har Povl Hansen givet en Skildring i sin Festtale paa Nutzhorn's 80 Aarsdag (gengivet i Askov Lærlinge 1913), og om Nutzhorn som Sanglærer har S. Madsen-Mygdal skrevet i Artiklen: Indtryk fra H. Nutzhorns Højskolevirksomhed (Højskolebladet 1913).

Aksel Helweg.

Aksel Helweg.

Aksel Helwegs sidste Hilsen
til Eleverne paa Sommerskolen 1914.

Det er mig en Trang, omend det kun kan ske skriftligt, at være med i Aften, da jeg ved, at Sommerens Skolearbejde afsluttes med en lille Fest. — Vi ved jo godt, at de vigtigste Tider for os er dem, der i Stilhed skrider i det rette Arbejdsstrit, i den Takt, der for os er saa kraftigt anslaaet i Sangen: Paa det jævne! paa det jævne! Men der er ogsaa Tider eller Tidspunkter, hvor der ikke blot kan men skal være Højtid for os, hvor noget af det kommer frem, der dog under alt dette jævne til dagligdags har holdt sig i Aande som en Stræben efter at bygge — »op mod Stjernerne en Bro«! Jeg mener da, at hvor et Arbejde, som det her er gjort i Sommer, afsluttes, der er Grund til at vi hjælper hverandre med at faa de Følelser frem, hvis Inderlighed dog har givet den stille Undervarme til de daglige Dage.

Det ligger nær for mig, der er syg, at fatte mig kort. Jeg vil da gerne sige Dem, at der rejste sig straks, da den alvorlige Sygdom meldte sig, en Følelse af Sorg over, at jeg nu ikke fik Lejlighed til for sidste Gang at samles med nogle af Sommerens Højskoleelever ved Nadverbordet og faa Lejlighed til at tale til dem ud fra det Ord, vi der skulde samles om for at samles ind til ham, der gerne skulde blive vort store Samlingsmærke.

Men det var mig naturligvis ogsaa en Sorg, at jeg ikke personlig fik afsluttet mit Arbejde med Sangen og Foredragene paa Højskolen. Baade det ene og det andet Sted fandt jeg jo gode og værdifulde Stedfortrædere, men der er dog noget

som jeg alligevel gerne vil sige til Dem alle. Det er til at begynde med en stor Tak! Tak til de kirkesøgende Elever, der ved Deres levende Deltagelse har bidraget Deres til, at vi har faaet saa mange gode Søndagssamlinger i Kirken, som vi har faaet i Sommer. Dernæst en Tak til alle dem, der har mødt mig med Venlighed og Tillid, det bliver først Sangerne, jeg tænker paa. Tak for de glade Timer, De der har bragt mig.

Tak for den stigende Opmærksomhed, hvormed De har fulgt, hvad jeg gennem mine Foredrag gerne har villet vise Dem. Maaske maa jeg ikke mindst være Dem taknemlig for, at De trods den sløvende Varme saa ivrigt søgte at følge mine Forsøg paa at vise Dem, at Kunsten har sit eget Sprog, som, naar det tolkes, bringer Menneskesjælene Bud fra en Aandens Verden ligesaavel som Digtningen.

Endelig vil jeg *ønske* Dem alle, at De maa *leve vel* og saa tage med Tak mod de Kaar, Livet maatte bringe. Men jeg har ogsaa et særligt Ønske for Dem — som »Askov Lær-linge« — og det er, at, naar De ser tilbage paa Stedet her og paa denne Sommer, De da maa kunne sige noget lignende som Maleren Lundbye sagde ved Tanken om, hvad han skyldte Grundtvig: »Den Mand, der har skænket mig mit Liv dets bedste Timer og givet det sin Kolorit og hele Retning — hans Ord har for mig en Vægt som ingen andens.« *Jeg* kan ikke tænke mig, at der er nogen enkelt blandt os her ved Askov Højskole, der kunde forestille sig, at disse Ord kunde bruges paa ham, men derimod er jeg vis paa, at der ikke er en af os, som ikke ønsker, at disse gode Ord maatte kunne anvendes med nogen Sandhed af vore Lærlinge paa deres Højskoletid, saa de om den kan sige: Den har skænket mit Liv dets bedste Timer, har givet det sin Farve og hele Retning! Jeg ved det er et stort Ønske, men jo større det er, des dybere maa der knæles, naar det skal føres frem i Bøn.

Saa Farvel og Tak.

A. Helweg.

Ved Aksel Helwegs Jordefærd
i Askov Valgmenigheds Kirke ^{12/8} 1914.

Af *Jacob Appel*.

I den kristne Tro bekender vi, at »vi tro paa Kødets Opstandelse og et evigt Liv«, og det er i Overensstemmelse hermed, at Apostlen Paulus skriver i sit første Brev til Menigheden i Korinth, at der kun bliver Mening i Kristnes Liv her paa Jorden, naar Troen paa de dødes Opstandelse er levende i Hjærterne.

Med denne Tro staar og falder hele Kristentroen.

Det er i samme Brev, Apostlen skriver, at en Gang skal Kristne kunne sige: »Død hvor er din Brod! Død hvor er din Sejr«, men det sker først helt og fuldt, naar Opstandelsen er Virkelighed.

Men i Troen paa Jesus Kristus, der ved sin Opstandelse har overvundet Synd og Død, kan kristne Mennesker dog her i Timeligheden i Haabet tale saadanne stærke Ord om Døden, og det trænger vi saa inderlig til at faa bevidnet af dem, vi lever sammen med; thi at finde Hvile i dette Haab er som at faa en Forsmag paa Salighedens Fred og Styrke.

I vort Menighedsliv, vel nok særlig i vor Salmesang, kommer dette Haab, Gud ske Lov, Gang paa Gang til Orde, hjulpet frem ved Fællesskabets Kraft og Frimodighed. Men naar vi stilles ene, kan det blive saa smaat og fattigt i vort Hjærte, at det er som om det evige Livs Haab ikke længere fyldte Hjærtet med Trøst og Glæde.

Da trænger vi til, at vort Haab fornyes og styrkes, og det kan ske ved Helligaandens Hjælp. Men Redskabet dertil kan paa frydefuld Maade blive et Menneskes Vidnesbyrd om hans Tro og Haab.

I de Dage, der er gaaet siden Pastor Helwegs Død, og hvori Tankerne saa ofte er gaaet tilbage til ham og hans Gerning og Færd iblandt os, har uvilkaarlig det Salmever:

Saa rejse vi til vort Fædreland,
 dér ligger ej Dag i Dvale;
 dér stander en Borg saa prud og grand
 med Gammen i gyldne Sale,
 saa frydelig der til evig Tid
 med Venner i Lys vi tale.

klinget for mig, og jeg har kunnet baade høre og se Helweg syngte dette frimodige Haab ud med Fred og Glæde i Stemme og Aasyn.

Ja, det er Takken, som i Dag skal lyde til vor Gud og Fader fra Kresen her, fra Menigheden og Højskolen, at han gav os i Aksel Helweg et troværdigt Vidne om, at vort Jordeliv er en Rejse til vort egentlige Fædreland, og om, at Kraften til at tro herpaa er at finde hos Vor Herre Jesus Kristus, som har vundet os Børneret i og Hjemfartsret til Gud Faders Himmerige.

Hans Vidnesbyrd var troværdigt, det Eftermæle *har* han iblandt os, og bedre Eftermæle faar ingen Kirkens Tjener fra sin Kres.

Og hans Tro gav sig Vidnesbyrd, roligt og sagtmodigt til det sidste, thi han levede sit Liv i Haabet om, at ogsaa han en Gang skulde prise Gud og sige: »Død hvor er Din Brod! Død hvor er Din Sejr!

Vi skal jo ikke skjule hverken for os selv eller for andre, at Livet hernede bliver fattigere for os, naar vore Kære gaar bort. Men ved Guds naadige Hjælp kan vi erfare, at vort himmelske Fædreland bliver rigere for os, naar vi tror, at ham, vi mistede, gik hjem til Gud Fader i Himmerig, saa vi kan glæde os til at mødes igen i det

livsalige Land,
 hvor Glasset ej rinder med Graad eller Sand,
 hvor Blomsten ej visner, og Fuglen ej dør,
 hvor Lykken er skinnende klar men ej skør,
 hvor dyrt ikke købes til Krone paa Baar
 de snehvide Haar.

Ja, Gud røre vore Hjærter ved det Tab, vi her i vor lille Kres har lidt, i Længsel efter Himmeriges Glæde, og give os Kraft til at fuldføre den Rejse, den være kort eller lang, enhver af os har tilbage.

Det er nu snart 15 Aar siden Helweg kom her til Askov for at tjene den Menighedskres, der kaldte paa ham, og for at være med i Arbejdet blandt Ungdommen, som gæster Højskolen.

Det kunde ikke være andet, end at Aksel Helweg mindede alle os, der har set og kendt Ludvig Helweg, stærkt om denne sin Farbroder, som han lignede saa meget. Vilhelm Birkedal sagde om sin Ven, Ludvig Helweg, at der var altid en god Prædken i hans milde Aasyn. Det gjaldt ogsaa Aksel Helweg. Derfor var han altid virksom iblandt os, langt mere end han selv vidste.

Men Aksel Helweg lignede ogsaa Farbroderen i sin Forkyndelse. Der var et stærkt aandeligt Slægtskab mellem de to.

Da Ludvig Helweg sluttede sin Præstegerning i Odense, blev der sagt af hans Menighed, at han vilde blive mindet som den, der varmt og inderligt i Menigheden havde baaret *Takken* og *Lovprisningen* frem for Guds Gerning til Menneskers Frelse; særlig derved havde han virket i Helligaandens Tjeneste.

Det samme prægede Aksel Helwegs Forkyndelse, Takken og Lovsangen for Herrens Værk.

Hver Gang vi samledes her i Kirken, viste han hen til Livskilderne, der rinder med Kraft for skrøbelige Mennesker til at leve i Troen paa det glade Budskab om Frelse til evigt Liv, men han glemte ingensinde, at Vidnesbyrdet kun naar frem, naar det bæres af Tak og Lovsang.

Sjæl kom ihu, at Guds Pris Du forkynder
tidlig og sent, for han evig er god,
han, som forlader i Skok Dine Synder,
raader paa al Din Elendighed Bod.

Helweg har selv udtalt, at hans Forkyndelse var præget af, at han fra Barnsben af havde mødt Vidnesbyrdet om Synd

og Naade og været grebet af et varmt Trosliv, at han personlig ikke havde kendt den bratte Overgang fra Mørke til Lys, fra Død til Liv. Dette, mente han, havde tilføje, at hans Forkyndelse savnede Evne til at lade visse vækkende Toner klinge.

Maaske har han til Tider følt sig trykket af ikke stærkt at kunne tale et Ord som dette: »Vaagn op, Du som sover, og staa op fra de Døde, og Kristus skal lyse for Dig!«

Men han gjorde Ret i — som han selv har udtrykt det — ikke at forsøge paa at tage en Tone, som han i sin Livsførelse og Livsudvikling ikke havde Sangbund for, men derimod aflagde han varmt og ydmygt et troværdigt Vidnesbyrd om Herrens Frelsergerning, der havde gjort ham selv glad og tryk under alle Livets Omskiftelser, et Vidnesbyrd, der gav baade Vækkelse og Trøst til ærlige Menneskehjærter.

Maatte vi, der har haft Aksel Helweg til Præst, faa Velsegnelse til at takke for det Haabets og Troens og Kærlighedens Ord, han førte iblandt os!

I Askov omkring 1902.

EN vaad, kold Efteraarsdag stævner en stor Skare unge Mænd og Kvinder mod Askov fra Vejen Station. En Del af dem har været der før; de smiler kendt til Landskabet og uddeler Oplysninger til dem, der kommer her første Gang. Alle har hørt en Del om Askov; og de gaar nu og opdager de Ting, de kender gennem andres Fortællinger, og gør sig deres egne Tanker derom.

Efter en Uges Tids Forløb skrev en af Eleverne i et Brev til en Ven: »Tiden vil ikke rigtig gaa. Jeg synes, at vi faar alting i en saa fortyndet Form, at det næsten bliver kedeligt.« Men da endnu en Uge var gaaet skrev han: »Det begynder at blive meget bedre, synes jeg, man skal først vænne sig til at tage imod i den homøopatiske Form, som vi faar alting i. — Ja, Undervisningen i Mathematik og Fysik er udmærket; og i Regning er den næsten mageløs!«

En Dom som den, her er fældet, vilde nok være bleven tiltraadt af mange Elever i de første Uger, især blandt dem, der havde været paa Højskole før.

Vi, der kom fra Vallekilde, var vante til at betragte Historien som det vigtigste i al Undervisning og Oplærelse; og vi var endvidere vante til at opfatte Historien, især Danmarks Historie, som et mægtigt Drama, fuld af Poesi og Spænding. Snart samlede dette Drama sig om en enkelt Person, snart var det flere stærke Karakterer, der stødte sammen og fremkaldte derved voldsomme Omvæltninger; men Gang efter Gang havde vi set Begivenhedernes Traade løbe sammen i en Knude; og saa kunde det se ud som:

»... Dannemarks Tid var omme,
 som skulde Gud Herrens Dom nu komme,
 og Folk og Rige og Navn forgaa.«

Og vi levede med i Dramaet, harmedes over de fejge Skurke, der voldte Ulykken og glødede i Begejstring for dem, der kæmpede for det godes Sag.

Her paa Askov var det anderledes. Nutzhorn nærmede sig de 70. Og det var naturligt, at det, der nu optog ham, mere var Udredningen af Aarsagernes skjulte Traade end Fremstillingen af Begivenhedernes ydre Forløb.

Noget lignende gjaldt Schrøders Historiefortælling. Den var i disse Aar alt andet end dramatisk. Den var at ligne ved en roligt glidende Strøm, der vel til Tider kunde skumme lidt mellem smalle Bredder, men almindeligvis gled jævnt og mageligt mellem brede Marker, mens Tusinder af smaa Menneskehjem spejlede sig i dens Vande.

Det var denne Historiefortælling den førnævnte Brevskriver betegnede som homøopatisk. Som Tiden gik, lærte han saa vel som alle, der havde nogen poetisk og historisk Sans, ikke alene at finde sig tilrette med, men at elske denne Historiefortælling; den var jo ikke saa betagende; men der faldt fra den tusinde Smaaglimt ud over de enkeltes eget Liv; og en Gang imellem aabnedes pludseligt en storslaaet Udsigt over Folks og Slægters Skæbne, saa man øjnede Udvikling og Sammenhæng, hvor man før ikke havde kunnet finde nogen levende Forbindelse.

Hovedindtrykket af Historieundervisningen blev da en vejledende Beskuelse af Slægternes Liv og Færden. De to unge Kandidater Sv. Fenger og H. Axelsen havde endnu ikke den Gang fundet en saa selvstændig Form for deres Historieundervisning, at den kunde forrykke dette Indtryk af, at vi saa Tingene ligesom ovenfra.

Men igennem denne Undervisning, der altsaa særlig henvendte sig til Forstanden, lød der ogsaa til Tider stærke og manende Ord. Hvem husker ikke de smaa Bemærkninger, der ofte kom i Schrøders Foredrag, og som begyndte saaledes: »De kan gerne lægge Mærke til.« Endnu klinger i

mine Øren den stærke og varme Klang i Stemmen, en Gang han fremsagde disse Linier:

»Hold i Hævd, hold højt i Ære
da dit gamle Modersmaal,
skabt for alt, hvad du kan bære.«

Mange af os var stærkt grebne af hans Foredrag over Nordens Mythologi. Han kunde tale saadan om Thors Kamp med Jætten Hrungne, saa man syntes, at det var én selv, der under Kampen for et ideelt Menneskeliv segnede for Materialismens Stenkølle. Thor rejste sig jo igen og slog vel efter den Dag mangt et Slag mellem Jætter og Trolde; men en Stump af Hrungnes Stenkølle blev siddende i hans Pande alle Dage. Der er et gammelt Ordsprog, som Schrøder kunde sige med et gribende vemodigt Tonefald: »Sejrløse falde Kæmper alle!« Det er den menneskelige Fuldkommenhedslængsels Ligsang. Thor sejrede ikke fuldt over Jætten, eller over Midgaardsormen. Sejrløse falde Kæmper alle, fordi de alle var ufuldkomne.

Der blev ikke sjældent sagt, at der var mere Opbyggelse ved at høre Schrøder tale over de hedenske Tekster, end der var ved de fleste Præsters Taler over Evangelierne. Og det var sandt. Men naar det var det, saa var det jo, fordi man i disse Foredrag især mærkede hans varme og stærke Kristentro. Den lyste bag om og gennem al hans Tale, af den fik hans Ord Varme; og paa den byggede han sit Haab for Menneskeheden om Sejr gennem alle Nederlag.

Marius Kristensens Foredrag over Sproghistorie optog mig stærkt. Det var her som paa saa mange andre Omraader Opdagelsen af Sammenhæng og Udvikling, hvor man før kun saa hinanden uvedkommende Enkeltheder, der vakte Glæde. Derved faldt jo en Mængde Skillemure, som man før troede uigennemtrængelige. Og jeg kan huske, hvor det frydede mig, da han talte om Forskellen paa Mænds, Kvinders og Børns Sprog, at mærke, at hans Eksempler blev til hele smaa poetiske Gengivelser af hans egne lagttagelser af Hustru og Børn. Det var som noget af Hjemmets Hygge og Varme derved fulgte med ind i Skolestuen.

I Geografiundervisningen kunde man under Povl Bjerges Vejledning faa ændret sit Syn paa mange Forhold.

Jeg husker, at en Gang jeg skulde fortælle noget om de argentinske Gauchos, sagde jeg, at de gad ikke bestille stort. Hertil bemærkede Povl Bjerger, at der var vel nok noget, som de gjorde med Lyst; og at man ikke saadan uden videre kan sige om Folk, at de er dovne, fordi de ikke har Lyst til det, vi har Lyst til.

Dette var mig en ganske ny Tankegang. Jeg var vant til som de fleste andre i dette Land at se paa alle andre Folk end vort eget med en vis Overlegenhed, en Overlegenhed, som gerne tiltog med Kvadratet paa Afstanden fra Danmark. Nu væltede hele denne Betragtning; og det blev mig efterhaanden klart, at ethvert Folk maa bedømmes ikke alene med Hensyn-tagen til de geografiske og historiske Forhold, men ogsaa efter, hvorledes de forholder sig til det, som de anser for det højeste i Menneskelivet. Med andre Ord: Før man kan se paa et andet Folk med omtrent samme Øjne, som man ser paa sit eget Folk med, kan man ikke fælde nogen retfærdig Dom om dets Karakter.

Mange af os var stærkt optaget af Legemsøvelserne. Det var endnu den Gang muligt at samle et antageligt frivilligt Hold til Gymnastik fra Kl. 6 til 7 om Morgenen. Der mødte Jørgen Rasmussen (nu Kirkebjerg), enten det var Frost eller Regn eller Snevejr »ganske og aldeles« lysvaagen; og snart knaldede Kommandoordene ud over Flokken, blandede med muntre Kælenavne og Brandere. Nu var der én, der gravgivelig lignede en Proptrækker, og saa var der én, der fo'r af Sted som et forsinket Lyn. Der var Fart og Liv og Glæde. Og Arbejdet fik Glans af det høje Maal, der lyste for Lederen: at faa Gudsbilledet frem i Menneskelegemet.

Efter Timen var der en lille Flok, der tog koldt Styrtebad, selv om der var Is paa Tremmerne, de stod paa. Det var »en kold én«; men saa havde de ogsaa hele Dagen en behagelig Følelse af, at de var — Helte.

Og hvem husker ikke de morsomme Sangtimer i Gymnastiksalen under Nutzhorns Ledelse. Det var vist ikke altid

dejligt, hvad vi sang; men dette, at vi her stod Ansigt til Ansigt med en af vore betydelige Tonekunstnere, og at han færdedes iblandt os paa sin jevne og milde Maade, gav det hele et festligt og hyggeligt Præg, som stiller Sangtimerne i en særlig Glans for os.

Endelig var der det ved baade Sangundervisningen og Gymnastikken, at her var der mere Samarbejde og Berøring mellem Kammeraterne. Og paa den Tid her er Tale om var Kammeratlivet en meget vigtig Faktor i Elevernes Tilværelse.

Her var jo Sønderjyder, Nordmænd, Svenske, Færingere og Islændere. Her var Børn af rige og fattige. Men alle var Kammerater. Her mødtes man med jevnaldrende, der tumlede med de samme Spørgsmaal, som man selv stred med. Her udvikledes Evnerne ved Diskussioner og Samtaler. Her vandt man sig Venner, som man aldrig senere gav Slip paa. Her *levede* man med sit Folk.

Mere end alt andet var det dog Fysikken og Matematikken, der betog Askovelever fra disse Aar. La Cours dybe, poetiske Blik paa Menneskeslægtens Forhold til Naturens store Gaader maatte betage enhver, saa at vi med ærbødig Undren saa det ene Billede efter det andet fra Menneskers Kamp med og Sejr over Naturens Hemmeligheder rulle frem for vort Blik og straaled i Skønhed og Klarhed. Og alt imens dette skete, prægedes ind i vor Bevidsthed Billedet af et af de elskeligste Mennesker, Jorden har baaret.

Ved Siden af la Cour hævdede Jacob Appel allerede den Gang fuldt ud sin Plads. Hvilken Fest var det ikke at være til Regning hos ham. Der havde man nu i al sin Levelid siddet og terpet i Tabeller og Regler og havde maaske naaet en ret stor Færdighed; men nu var det jo, som faldt der Skæl fra ens Øjne; og man forstod pludselig det hele. Regningen blev en Øvelse i at tænke og i at opdage Selvfølgeligheder. Hvad der før var Regler, man huskede, blev nu til Selvfølgeligheder, som man kunde tænke sig til, om man glemte dem.

Eller Foredragene over Matematik og Fysik. Hvem husker ikke det uendelig flotte Sving, hvormed Haanden førtes op

til Tavlen, naar noget skulde skrives, eller de lette fjedrende Bevægelser, hvormed han traadte ned af Katederet, for at vi alene skulde samle Opmærksomheden om, hvad der stod paa Tavlen. De mere kritiske af os smilede, men følte dog stort Behag ved at se denne — saadan syntes det os — Fuldkommenhed i Fremtræden.

Som enhver af de ydre Bevægelser var beherskede, var ogsaa Stoffet lagt til Rette, saa det fremtraadte i en afrundet og tilgængelig Form. Den førnævnte Brevskriver melder noget hen paa Vinteren: »Appels Timer ryger bort, inden man ved deraf!«

Efter Fremstillingen af en genial Løsning af et vanskeligt matematisk Problem lød det ofte, mens et lille Kast med Hovedet og et Smil, der syntes baade at tvivle og at spørge, ledsagede Ordene: »Kan De *beundre* dette?« En Udtalelse, der for os blev til et Slags Appelsk Valgsprog, lød saaledes: »Den er ej ung, som ej kan *beundre*!« Det er maaske ikke af Vejen at gøre opmærksom paa, at *Beundring* jo almindeligvis kun kendes overfor noget, der er Resultatet af Arbejde.

Naar jeg nu mange Aar efter tænker over, hvad det var i Appels Undervisning, der — foruden hans personlige Elskværdighed — fortryllede os, saa mener jeg at kunne udtrykke det saaledes: Det var den Fuldkommenhed af Herredømme over Stoffet, over sine Bevægelser og over sine Ord, som hans hele Færd viste os.

Vi talte under Tiden om, at Appel vist ikke egentlig havde store naturlige Talegaver, men at han nok ved energisk Arbejde var naaet til at kunne udtrykke sig med den Klarhed og Knaphed, der nu kendetegnede hans Tale. Men dette, at hans Begavelse laa i Retning af Evne til at arbejde, havde en egen æggende Indflydelse paa os.

Ved en stor Naturbegavelse som la Cour var der noget Aladdinsagtigt, noget der ligesom opmuntrede til at tro paa den Lykke, der kan komme dumpende, selv om ingen kunde være i Tvivl om, at han havde udført et overordentligt stort Arbejde. Enhver af os maatte straks være klar over, at selv

om han »spændte alle sine Hovedsener an« vilde han dog aldrig kunne naa la Cour til Hoften.

Hele Jac. Appels Personlighed æggede os til Anstrængelse: Tænk! arbejd, anspænd dine Evner til det yderste, ingen ved, hvad du saa kan drive det til. Det var den nye Tids Aand, der talte til os igennem ham. Der var noget i hans Undervisning, der var i Slægt med den Tankegang, som ogsaa findes hos Carlyle og som han udtrykker saaledes: »*Ærligt Arbejde alene er evigt som den almægtige Grundlægger og Verdensbygger selv.*«

Hele Tonen i Askov baade den, der gik igennem Historieundervisningen, og naturligvis især den, der gik gennem Naturfagene, bar os i Retning af en mere realistisk Tankegang. Og mange kunde nok føle det som et Tab, at Romantikken smuldrede bort. Den førnævnte Brevskriver kommer hen paa den første Vinter med følgende Hjertesuk: »Der er noget tomt i dette stadig at arbejde paa at samle Kundskaber, man føler sig ganske vist beriget paa Forstanden; og det kan være en stor Glæde at faa Indblik i Naturens Hemmeligheder; men jeg savner saa meget, at der skulde dirre en Smule Hjertevarme gennem Stemmen, derfor gør det saa godt, naar *** en enkelt Gang glemmer sig og lader sit gode Hjerte bryde ud.«

Det, som vi, der før havde været paa Højskole, oplevede i Askov, kunde vel sammenlignes med Hadings Ridt paa Slejpner under Odins Kappe. Vi saa fra Højden ud over Slægtternes Liv og Færden og mente herfra at kunne skimte nogle af de Grundlinier, hvorefter Livet føres her paa Jorden.

Det faldt ikke mere saa let at græde med de lidende og juble med Sejrherren; thi nu vidste vi, at hos den første var der Skyld og hos den sidste Uretfærdighed. Vi kom ind i en Udvikling, hvorunder det vel under Tiden kneb med at tro paa det godes endelige Sejr; men efter Haanden faldt Verden i Lave for os i de nye Folder, saa vi ogsaa paa den Maade skimtede Enheden bag Mangfoldigheden og kom til at tro paa Sejren efter alle Nederlag. Og naar denne Udvikling var gennemløbet, var vi mere værd som Mennesker end før.

Mange af os, der er vokset op i grundtvigske Kredse, har hørt om Askov fra vor Barndom af. For os laa Askov paa

et højt Sted, hvorfra Lysglimt gik ud over Landet. Saa kom vi der. Og vi fandt vel ikke alle det, vi havde tænkt at finde; men for mange af os gælder det, at i alt, hvad vi har tænkt og levet siden den Tid, vil der kunde findes Traade, der fører tilbage til Askov; og vi tænker ogsaa paa Askov, naar vi synger:

»Saa takke vi Gud vor Fader god,
som Lærken i Morgenrøde,
for Dagen, han os oprinde lod,
for Livet han gav af Døde,
for alt, hvad paa Mark af Himmelrod
der vokste til Sjæleføde.«

Ollerup Højskole, i Januar 1916.

Lars Bækhøj.

LUDVIG SCHRØDER.

En Daadens Mand, der Tale førte,
saa af hans Ord der voksede Handling;
saa den, der paa hans Tale hørte,
opleved' Ordets Kraftforvandling.

Jakob Knudsen.

Askov Højskole

1865-1915.

I. Den første Ordning.

Den første Beretning fra Askov Højskole udkom 1869. Det var C. Flor, som ønskede at kunne sende dem, der ved Pengebidrag havde sat ham i Stand til at hjælpe Skolen i Gang, en Meddelelse om, hvad der var kommet ud af hans Bestræbelser.

Beretningen indeholder en Redegørelse for Skolens økonomiske Forhold fra 1865—1868. Skolen havde et »Grundfond«, der skrev sig fra den af Flor ordnede Indsamling til Støtte for »en lignende Virksomhed« som den, der var foregaaet paa Rødding Højskole. Grundfondens Størrelse var 4139 Rd. 65 Sk. og blev anvendt til »Bygning og Boskab«. Det første Par Aar sad Skolen til Leje, men saa købte L. Schrøder det lejede Hus og 3 Td. Land for 3,700 Rd. Nu blev der yderligere bygget, og der kom til at hvile Gæld paa Skolen, som Schrøder blev ansvarlig for, ligesom han af Navn blev Ejer af Skolen.

»Men der er truffet Foranstaltning til, at de af Flor indsamlede Penge stadig kan komme Højskolesagen tilgode. Til at have Tilsyn med, at dette sker, er der dannet et Slags Skoleraad, som selv optager ny Medlemmer, naar nogen skulde ønske at udtræde eller afgaa ved Døden, og som bestaar af Etatsraad Flor, Folketingsmand N. J. Termansen, H. J. Lauridsen af Vejen og Skolens tre faste Lærere«.

Der blev vedtaget, at Skolens tre faste Lærere skulde have samme Løn, nemlig 800 Rd. om Aaret, »saavidt som Skolens

Indtægter slog til«. Forstanderen fik hertil fri Bolig for at føre Skolens Regnskab og Brevveksling.

»Forholdet mellem Skolens faste Lærere kan oplyses ved en Henvisning til Forholdene ved Universitetet. Der har hver Professor en selvstændig Stilling, og den imellem dem, der bærer Rektor-Navnet, øver ikke ved sin Myndighed noget Tryk paa de andre. Lige saa fri som Stillingen er mellem Universitetets Professorer og den af dem aarlig valgte Rektor, lige saa fri er den vistnok her paa Skolen mellem de faste Lærere og den af dem, som bærer Forstandernavnet«.

Man ser heraf, at Skolens Regnskab fra første Færd har været adskilt fra L. Schrøders, endskønt han stod som ansvarlig Ejer, og denne Ordning er vedligeholdt gennem Aarene. Skolens Regnskab angik Bygninger, Boskab og Lærerlønninger men ikke Husholdningen. Elevernes Bispising blev en privat Sag for Forstander og Lærere. Ogsaa denne Ordning, der ej heller er almindelig paa Folkehøjskolerne, er bevaret paa Askov.

Det har været af stor Betydning for Skolens økonomiske Stilling, at denne Adskillelse mellem Skolens og Forstanderens Indtægt og Ejendom blev opretholdt til Trods for, at Forstanderen stod som juridisk ansvarlig Ejer; den nuværende Ordning af Skolens Ejendomsforhold, hvorved Skolen er blevet en selvejende Institution, vilde vanskelig være kommet i Stand, om ikke Schrøder havde sørget saa omhyggeligt for Anvendelsen af den Grundfond, som Flor havde indsamlet.

Endnu større Betydning har det dog haft for Askov Højskoles Virksomhed og Udvikling, at det fra den første Begyndelse blev hævdet, at paa denne Skole skulde der virke en Række selvstændigt stillede Lærere, saa at der kunde være Mulighed for, »at de kan vedblive et virke med Lyst ved Skolen gennem en længere Aarrække«. Schrøder lagde overmaade stor Vægt paa, at Lærerstillingen paa Askov blev fri, og det er blevet en af Skolens Grundlove. Imidlertid maa man jo ikke glemme, at naar en saadan fri Stilling skal blive Lærerne ved Skolen til Del, er Forudsætningen denne, at ny Lærere antages af Skolens Ledelse, saa at ingen udenforstaaende Indflydelse gør sig gældende.

Var Forholdet derimod, at en Bestyrelse eller en Autoritet udenfor Skolen afgjorde Valget af Lærere, vilde en fri og lige Stilling mellem Lærerne og Forstanderen vanskeligt kunne opretholdes.

Skolens første Beretning oplyser endvidere, at der allerede paa Vinterskolen 1867—68 blev givet særlig Undervisning for de Elever, der tidligere havde været paa Højskole, eller paa anden Maade skaffet sig en lignende Fordannelse.

Tre Gange daglig samledes alle Skolens Elever i den største Skolestue, nemlig til et Morgenforedrag af R. Fenger om naturvidenskabelige og landøkonomiske Emner, et Foredrag ved Middagstid af L. Schrøder, hvis Emner var Verdenshistorie, Fædrelandshistorie, Mytologi, Bibel- og Kirkehistorie og Sjælelære, og endelig et Aftenforedrag af H. Nutzhorn over Fædrelandsbeskrivelse, Danmarks nyere Historie og Dansk (hvorunder ogsaa Undervisning i Svensk). Ligesaa var Sangundervisningen fælles.

I de øvrige Skoletimer var Eleverne delte i et yngre (3: første Aars) og et ældre Hold.

Yngre Hold fik Undervisning i Dansk, Skrivning, Regning, Landmaaling, Korttegning og Nivellering. I disse Timer gjorde yngre, mere midlertidige Lærere Tjeneste ved Siden af de faste.

Ældre Hold fik af Fenger Undervisning i Kemi, hvortil var knyttet Laboratorie-Arbejde, i Plantefysiologi og Læren om smitsomme Sygdomme hos Husdyrene. Nutzhorn underviste i Verdensbeskrivelse og Islandsk, medens Schrøder søgte »dels at gøre Eleverne bekendt med nogle af de vigtigste historiske Kildeskrifter, der haves oversat paa Dansk, dels fortalte jeg dem Englands Historie efter Macaulay, dels brugte jeg nogen Tid til i Samtaler at gennemgaa Statshusholdningens Grundtræk. Forsaavidt nogen af dem ønskede Øvelse i Retskrivning, gennemgik jeg deres skriftlige Arbejde, hvortil der da ogsaa gerne knyttede sig nogen Samtale«.

At denne Deling i Hold har været til Glæde for baade Elever og Lærere, kan man slutte deraf, at Schrøder skriver: »Jeg kunde ønske at give denne Undervisning en større Ud-

vikling. Der er gerne nogle Elever, der ønsker at gaa videre i Fengers Fag, mindre bryder sig om Islandsk og omvendt. Der kunde derfor vistnok med Held gøres en Deling af de Ældre. Men hvad jeg gerne ønskede, de alle skulde tage Del i, var en Undervisning i den nyere Tids Historie med særligt Hensyn til de borgerlige Samfundsforhold, der har udviklet sig siden den franske Statsomvæltning i forrige Aarhundrede, og i den Lov og Ret, som gælder i Danmark. Men de Lærere, der skulde give en saadan Undervisning paa en frugtbar og vækkende Maade, maatte helst til Skolen medbringe en rig Erfaring fra det borgerlige Samfundsliv og et nøje Kendskab til de politiske Forhold i Europa«.

Der er i disse tre Anlæg for Skolen: — den økonomiske Ordning uafhængig af Forstanderens private Regnskab, Forstanderens Stilling mellem jævnbyrdige Lærere, og Undervisningen delvis tilrettelagt med viderekomne Lærlinge for Øje — givet noget ejendommeligt for Askov Højskole, der i høj Grad har været bestemmende for dens Udvikling gennem alle de 50 Aar.

De tre faste Lærere, som gentagne Gange er nævnt, var jo Ludvig Schrøder, H. Nutzhorn og R. Fenger, der havde virket sammen paa Rødding Højskole, og det er utvivlsomt Ordningen paa Rødding, der i ændret Skikkelse kommer igen i den Maade, hvorpaa man søgte at indrette sig i Askov. Men der er store Fremskridt. I Rødding havde der været en Bestyrelse udenfor Lærernes Kreds med en juridisk afgørende Magt; Skoleraadet i Askov bestod af de tre faste Lærere og tre af disse valgte Mænd. Betydningen heraf er den, at i Askov vilde man gerne begynde et Arbejde, hvor det kunde være klart, at man, hvad det økonomiske angaar, ønskede at lægge Forholdene tydeligt frem, men paa den anden Side skulde Styrelsen af det økonomiske dog ligge hos Skolens egne Mænd. Valget af ny Lærere ved Skolen tilkom selvsagt ogsaa de tre faste Lærere. Det samme gjaldt Ordningen af Undervisningen.

I Rødding havde C. Flor, da han 1845 selv blev Forstander, faaet bygget et Elevhus med Bolig til 32 Elever og en In-

spektør. Indkvarteringen af de unge Mænd, der besøgte Skolen, var ikke alene vanskelig, fordi der savnedes Plads i Byen, men var ubeldig for Skolearbejdet, thi det kunde ikke undgaaes, at Eleverne ved at bo spredt ude hos Folk kom ind i en Selskabelighed, der tog for meget baade af deres Tid og Interesse.

Dette var Flor opmærksom paa og forstod, at et Skolehjem for Eleverne vilde bidrage stærkt til den Sammenslutning om Skolens hele Gerning, der er nødvendig for Eleverne, om den korte Skoletid skal bringe det fulde Udbytte. Men Skridtet til et saadant Skolehjem blev kun gjort halvt i Rødding, idet der blev ansat en Vært til at bespise Eleverne, som altsaa ikke blev Forstanderens Husfæller. Vel spiste en af Skolens Lærere, Inspektøren, sammen med Eleverne, men det var alligevel ikke det samme, som C. Kold havde gjort til Regel paa sin Skole: at optage Eleverne i sin Husstand.

I Askov førte Forholdene med sig, at man gik i Kolds Fodspor. Schrøder skriver herom i den første Beretning: »Med Hensyn til Lærlingernes Bolig og Bespisning vilde de ydre Forhold have gjort det nødvendigt, at vi maatte slaa ind i et andet Spor end det, der blev fulgt i Rødding, selv om vi ikke havde erfaret Ulemperne ved at overlade dette til en Spisevært. Vore Pengeforhold har slet ikke tilladt os en saadan Ordning. Vi maatte den første Vinter bede Naboerne om at tage vore Lærlinger i Huset, og selv tog jeg 7 af dem paa Kost. Den næste Vinter, da ogsaa Nutzhorn havde sin egen Husstand, havde vi tilsammen 17 boende hos os. Sidste Vinter (1867—68) naaede vi op til 28, og til Oktober skulde vi have Plads til 40. Vi har fundet os vel ved at have Karlene i Huset og vilde næppe, selv om vi havde Lejlighed til det, vende tilbage til at have Spisevært paa Skolen — — — og det er blevet mere og mere almindeligt, at de unge udtrykkelig forlanger at komme til at bo hos Lærerne, jeg tror heller ikke at tage Fejl i, at de, der har prøvet ~~naaede~~ at være Lærlinge paa Rødding Højskole og at være her, foretrækker Indretningen i Askov, endskønt den udvortes Bekvemmelighed var langt større hist end her. Karlene sover

fra 10 til 4 paa et Kammer og for det meste i Dobbeltsenge, saa at de hver medbringer en halv Sengs Klæder, medens de i Rødding var to om et Værelse med Kakkellovn, og hver havde sin Seng. Men vi vil næppe indrette os paa at have opvarmede Værelser uden maaske for de ældre; ellers skal deres Kamre kun være til at sove i. Skolestuerne holder vi derimod opvarmede og oplyste til sent paa Aftenen, for at Karlene ogsaa i Fritiden kan være samlede der«.

Endnu en Ordning fra Rødding blev optaget paa Askov, nemlig Afholdelsen af offentlige Møder paa Skolen, i Vinterhalvaaret en Gang maanedlig. I Beretningen fra 1869 er der en fuldstændig Fortegnelse over disse Møder gennem tre Vintre. Møderne blev et ypperligt Middel til at faa en livlig Forbindelse i Stand mellem Skolen og den kristelig-folkelig vaagne Del af Omegnens Befolkning. —

II. »Her gaar Vejen til Sorø«.

Om Højskolelivet, saaledes som det udviklede sig paa Askov i de første Aar, er der i det foregaaende ved Konrad Jørgensen og Fru Georgia la Cour Pedersen givet baade oplysende og fornøjelige Skildringer. —

Imidlertid er der Vidnesbyrd om, at Lærerne og maaske især Schrøder stadig ønskede, at der kunde komme en videregaaende Undervisning i Gang. Rødding havde været anlagt paa en sammenhængende Undervisning gennem fire Halvaar, og, hedder det i Beretningen, »i en Hovedting vil man i Askov forhaabentlig kende den gamle Rødding Skole igen, og det er i den alvorlige Bestræbelse for at give de unge en virkelig omfattende og grundig Oplysning ved Hjælp af flere ældre og erfarne Lærere«.

1872 i April Maaned blev der i Kristiania i Universitetets Festsal holdt et stort Møde om Folkehøjskolesagen. Indbyderne var en Kreds af ældre og yngre Akademikere, og der skulde holdes et Indledningsforedrag fra hvert af de nordiske Lande. Fra dansk Side talte Ludvig Schrøder. Hans Foredrag, der er trykt i det lille Skrift »Om Skoler for Voksne«, giver et klart og godt Udtryk for hans Tanker om Folkehøjskolens

Arbejde og Maal, og heri udtalte han sig ogsaa om Undervisningens Emner og Omfang.

»Det er blevet sagt, at paa de bedste Folkehøjskoler burde den Indskrift staa over Døren: »Her gaar Vejen til Sorø«. Meningen hermed var, at naar man kom ind paa Højskolen og tog Del i Livet inden for dens Vægge, da skulde man blive mindet om det store Fremtidssyn, som vinkede Digteren. Det er jo gerne saaledes med Digteren, at han springer Mellemleddene over og ser Bygningen færdig og Kransen hejset, medens der endnu møjsommeligt arbejdes med at lægge Grunden. Men hvor Talen er om de Huse, der bygges af levende Stene, der kan ogsaa flere end Digterne se den fuldendte Bygnings Skikkelse i den svage Begyndelse. Det skulde være Tegnet paa de bedste Højskoler, at man der kunde blive mindet om det store Maal, som Grundtvig havde peget paa; de skulde gøre det Indtryk paa Besøgeren, at han mærkede, at der arbejdedes fremad mod »Højskolen i Sorø«. Med Tanken om denne Indskrift over Skoledøren kan man saa gøre det Spørgsmaal, om det er en Vinding eller et Tab, at Vejen til Sorø er blevet lagt om ad alle disse sjællandske, fynske og jyske Landsbyer, om det er en Vinding eller et Tab, at den ny store Skoletanke maatte begynde med at træde i Kraft under de lave Hyttetage. Jeg tror, at det ubetinget har været en Vinding.

Da Skolen blev lagt i Folkets Haand og ikke blev nogen Regeringsforanstaltning, saa førte det til, at de, der ledede Undervisningen paa Skolerne maatte læmpe sig efter Folket. Der var mange af dem, som havde begyndt deres Gerning med Forestillingen om et lærd Skolevæsen. Der var mange af dem, som havde været tilbøjelige til at betragte Videnskab og Kundskab som noget, der skulde dyrkes; det skulde stilles højt paa Alteret, og saa skulde Lærlingene føres derhen og bøje sig for dem. Men var der saadanne Fordomme til Stede hos nogen, da kunde de ikke holde sig, naar han i Længden skulde være Lærer paa den Folkehøjskole, der kun bestod ved Folkets Tilslutning. Skolen kunde ikke aabne sine Lærlinge Udsigten til nogen som helst praktisk Livsstilling, endnu

mindre til et Embede, ikke en Gang til at blive fri for Soldatertjenesten, en Særrettighed, der en Gang skal have været knyttet til det at være »Lærling under Landhusholdnings-selskabet«. Skolen maatte stile efter at være saa meget som muligt for Landboerne, saaledes som de nu var i Virkeligheden. Den danske Bonde skøttede slet ikke om, at hans Søn skulde »dyrke Videnskaben for dens egen Skyld«. Han blev nødt til at tage Oplysningen som den, der skulde tjene Livet, ikke som noget, Livet skulde tjene. Vi har i Danmark det Ordsprog: »Stik Fingeren i Jorden og lugt, hvor Du er«. Det blev nødvendigt for Højskolelæreren at lægge Mærke til, hvad Folket havde Trang til, og hvad Folket kunde tage imod; kun det kunde det nytte at føre frem. Naar vi danske Højskolelærere staa lige over for lærde Mænd eller Embedsmænd, Rigsdagsmænd eller Ministre, der har Bemærkninger at gøre om vor Virksomhed, da maa vi sige: »Det skal være os en Glæde at høre, hvad Raad I kan give os med Hensyn til vor Gerning. Men vi tør ikke love at følge et eneste af disse Raad, fordi vi er afhængige af dem, som vi med vor Skolegerning tjener. Dersom vi fører noget frem, som vore Tilhørere ikke kan tage imod, som de ikke har Glæde af, saa at vor Skole ikke faar tilstrækkelig Søgning, saa maa vi slutte vor Virksomhed; og det kan ikke for os være nogen Tilfredsstillelse at vide, at det er for Ideens Skyld, vi maa slutte. Ja, vi er nødt til at rette os efter Folkets virkelige Trang. Vi maa gaa frem efter vor Erfaring om denne Trang og se at komme Folket imøde. *Der, hvor Folkets Trang, som kan være forskellig paa forskellige Steder og til forskellige Tider, møder Lærernes Evner, der ligger Højskolens Gerning.* Derfor kan Folkehøjskolen, saa længe den er en fri, af Staten uafhængig, Skole, aldrig blive en fast Indretning, som gaar efter bestemte Regler; altid vil den være afhængig af deres Evner, som vil virke paa Ungdommen, og af deres Trang. Dette, tror jeg, er en stor Vinding.

Den Indvending kan nu blive rejst: Er der ikke stor Fare ved denne Afhængighed af Folkets Trang? Er det ikke saa, at det menige Folk bestaar af Madstrævere, der lægger over-

dreven Vægt paa, at deres Børn, naar de kommer paa Højskolen, først og fremmest lærer at skrive læseligt, at regne o. s. v.? Hertil vil jeg svare, at er der en eller anden Højskolelærer, der har drømt om, at saadanne Ting var for ringe, til at han og hans Skole kunde sysle med dem, da er det ingen Skade til, at han kommer ud af denne Drøm.

Jeg tror, at dersom man kan yde de unge en Haandsrækning med Hensyn til disse udvortes »Færdigheder«, saa skal man tage det med. Paa Højskolen i Sorø var det næppe kommen med; men vi, som har maattet begynde i det smaa, har maattet tage det med, og har det været en Ydmygelse for os, var det alligevel ikke til Skade. »Men,« vil man fortsætte Indvendingerne, »gaar nu ikke denne Menigmands Sans for det, der betaler sig, meget videre end til at kræve, at Skolen flittigt skal øve sine Lærlinger i at skrive og regne? Vil ikke Skolens hele Gerning let blive trukket ned i Smaaligheden, naar den skal rette sig efter Menigmands Trang?« — Dertil maa jeg svare, at saavidt jeg har erfaret, da er det i Danmark gennemgaaende de Skoler, der har vundet mest Tilslutning hos det menige Folk, bedst har kunnet samle Lærlinger fra det ene Aar til det andet og endelig bedst har kunnet bestaa uden kunstige Hjælpemidler — de, der var mest poetiske — de, der bedst kan løfte Ungdommen til de vide Udsigter — de, hvor der er mest aandeligt Liv, ja, hvor Aanden kan gøre sin Skabergerning — de, hvor Hjærtet virkelig kan optændes af en Kærlighed, som siden kan føre til et daadfuldt Levned. — Jeg er enig med den Mand, der har sagt, at der over Skolens Dør bør staa skrevet: »Her gaar Vejen til Sorø«. Grundtvigs Forslag om Oprettelsen af en saadan storartet Højskole har for faa Aar siden været undergivet en Kommissions Overvejelse, og den er ikke begravet. Den skal rejse sig en Gang, og først da vil det Spørgsmaal vel egentlig blive løst, hvordan *Forholdet bør være mellem det vækkende eller oplivende, og det belærende eller kundskabsmeddelende i Folkehøjskolens Gerning.*

Forholdene har ført det med sig, at det vækkende eller oplivende hidtil har været det mest fremtrædende paa Folke-

højskolen. Derfor er der blevet sagt: »de lærer ingenting paa Højskolerne«.

Endnu kan dette stunddom høres som en Indvending fra Hovedstadskredsene eller fra Embedsmændene. Hos den jævne Befolkning er der snarere Ængstelse for, at de Unge skal lære for meget; det er det oplivende Samliv paa Skolen, man fremfor alt ønsker sine Sønner og Døtre sat i Forhold til. Mod den Skole, jeg forestaar, er der blevet indvendt, at den meddeler for megen Lærdom. — — —

Lyset og Livet er Tvillinger bolde,

Døden alene kan skille dem ad,

synger Grundtvig, og det gælder ogsaa i Folkehøjskolen, at Lyset og Livet maa følges ad, og at de følges ad. Men derfor kan det gerne staa hen som et Spørgsmaal, der endnu ikke har fundet sit Svar, hvordan Forholdet vil blive mellem Skolens Virksomhed til et oplive og dens Virksomhed til at oplyse. Jeg tænker mig Muligheden af, at der en Gang ved Siden af de Skoler, hvis Hovedsag det er at oplive, kommer en Skole frem med det særlige Maal at virke for Meddelelsen af en saadan Kundskab, som den livlige Ungdom trænger til. Jeg tænker mig, at denne Løsning vil komme, naar en Gang Højskolen bliver rejst i Sorø, fordi jeg mener, at denne maa blive en saadan Skole, som især er beregnet paa at tage imod de Lærlinger fra andre Højskoler, der ønsker en grundigere Oplysning om Menneskeslægten og deres eget Folks Levnedsløb, end de kan faa, hvor de før har gaaet i Skole. Jeg tror, at der vil komme noget saadant ud af, hvad der med Føje er kaldt »Grundtvigs frugtbare Højskoletanke« — — «

Schrøders stærke Fremhævelse af, at det gjaldt om at imødekomme Folkets Trang, og hans Erkendelse af, at det var til Lykke for en god Udvikling af Folkehøjskolesagen, at den efter 1864 blev »afhængig« af det menige Folk, har været taget ham ilde op. Det var, mente baade en og anden, at forflade Grundtvigs store Tanke om en folkelig Højskole, og det vilde føre i enten rent faglige eller politiske Vildspor.

Forholdet var iøvrigt dette, at efter Nederlaget i 1864 saa mange, der tidligere kun havde Spot tilovers for Grundtvigs

Skoletanke, med Venlighed og Haab til Folkehøjskolerne. Maaske dog denne Skolevirksomhed alligevel kunde tjene vort Folk i det Oprejsningens og Styrkelsens Arbejde, der nu maatte gøres, om det danske Folk skulde have en Fremtid.

Men en uomgængelig Betingelse var, mente man, at alle Sejl blev sat til, for at den store Højskole i Sorø kunde blive virkeliggjort. Vel havde i sin Tid det nationalliberale Partis Mænd »knæsat Højskoletanken for Nordslesvigs Vedkommende« og virksomt deltaget sammen med C. Flor i Oprettelsen af Rødding Højskole 1844, men her var jo ogsaa særlige Forhold tilstede: den standende Kamp for Danskheden mod Tyskeriet, der kom ind sydfra. Det var vel ikke fri for, at efter Tre-aarskrigen blev mange af Rødding Højskoles Venner lunkne og ønskede, at Højskolen maatte blive omdannet til en ren Landbrugsskole, thi nu var jo, mente man, Danskheden bragt til Sejr i Nordslesvig.

Efter 1864 fik Højskolens Sag blidere Kaar, ikke mindst derved, at der meldte sig unge, dygtige og offervillige Kræfter til dens Tjeneste. Men stadig lød det paa de betydeligste af de ny Skoler: her gaar Vejen til Soer.

III. C. Kolds Højskole.

Der var ganske vist en Folkehøjskole, hvor denne Indskrift ligesom ikke passede, nemlig C. Kolds, men mange mente ogsaa, at den ikke fortjente Navn af en grundtvigsk Folkehøjskole, fordi Kold tog mere Sigte paa Vækkelse og Oplivelse end paa Oplysning.

Hvordan var Grundtvigs personlige Mening om C. Kolds Skoletanker og Skolevirksomhed?

I Reglen henviser man til Grundtvigs Udtalelser om Kold ved Vennemødet 1866, men Grundtvig hjalp som bekendt Kold i Gang med en højere Bondeskole allerede 1851, og der er næppe Tvivl om, at Grundtvig ved at mødes med Kold levende er bleven mindet om sine egne første, dæmrende Tanker om en Virksomhed til vort Folks aandelige Vækkelse og Oplysning og derfor har fulgt Kolds Arbejde med den største Opmærksomhed.

Naar Kold svarede Biskop Monrad, der spurgte ham, hvad han vilde med denne Skole for Voksne, at han »vilde lære Folk at elske Gud, sin Næste og sit Fædreland«, da minder det om, hvad Grundtvig mange Aar efter meddelte om sin folkelige Vækkelse ved Nytaarstid 1814. »Det var i hine bange Dage, da hver ægte Dannemand skjalv, ej for sin egen, men for Danmarks Dødsfare, og da vi alle maatte føle, at der i Danmark dog var meget Gammelt, hvis Skæbne, Tab og Savn vi maatte begræde, fordi det syntes, som Fædrenes Aand, medens vi konstlede paa deres Tro, deres Sang, deres Skrift, deres Lov, var til ubodelig Skade forsvundet af vort Borgerliv og svævede end kun i Begejstringens Øjeblik over Skjaldene, da vaagnede der et patriotisk Ord paa mine Læber, som havde slumret der fra mine Barsedage — og Aanden var over mig, Fædrenes Aand, jeg saa Syner og havde Drømme; — da stødte jeg i Hornet at vække Valhals Kæmper til at værgе Marken mod onde Jætter. — I dette det aandelige Oprejsnings levende Haab sammensmeltede min Fædrelandskærlighed med min Fædrenetro«.

I sin Tale til Studenterne paa Elers Kollegium 1814 sagde han: »Vi vil oprejse Folket, løfte dets Mod og dele dets Farer«, oprejse det fra Dvaskhed, og det kan kun ske »ved Tro paa et evigt Liv«. Jeg vil spørge: Tro I, der er en levende Gud til, som styrer alt, eller tro I, der er ingen? Enhver prøve sig selv alvorlig for den levende Guds Aasyn. Har han ikke Troen, »da duer han ikke til at oprejse Folket«.

Der var en Del af Studenterne, som ikke kunde følge Grundtvig i disse strenge Fordringer, og da de forsøgte at faa ham til at opgive sin Særstilling, sagde han meget skarpt: »Tro I, at Gud kan undværes, da er det ude med Danmark. Stod det ogsaa i min Magt, med min Haand eller et Ord af min Mund at drive Fjenden fra Grænsen, og jeg vidste, at Folket da vilde vende tilbage til Ugudeligheds og Urenligheds Bedrift — da vilde jeg ikke røre mig«.

Sammenligner man dette med C. Kolds bekendte Ord til R. Hansen i 1855 om Forskellen paa hans og de andre Højskoler, hører man utvivlsomt den samme Grundklang i begge

Udtalelser. Kolds var et Svar til denne Mand, der havde spurgt om, hvordan det kunde være, at Kold var saa sikker paa, at hans Skole var den rette for ham at komme paa.

»Vi har, som De ved, tre Højskoler: Rødding, Hindholm og min. Ja, vi har egentlig et Par flere, men de er ikke saa bestemt udpræget og gaar vel tildels i de andres Køl vand.

Rødding kom først. Den er egentlig et Værn mod den frembrydende Tyskhed, grundlagt for at udvikle Kæmper til at byde den Spidsen og muligvis give den sit Knæk.

Dernæst kom Hindholm paa Sjælland, Adelsvældens Hjemstavn, grundlagt af Bondevennerne for at danne Kæmper til den Strid, de har optaget mod Herremændene, for hvad de selv kalde Lighed og Frihed. Foruden dette særlige lægger de dem begge Steder efter nogle andre Kundskaber som Biting.

Min Skole derimod er grundlagt for Livet. Den skal danne Kæmper til den altid standende Strid mellem Liv og Død, den Strid, der aldrig vil blive endt, fordi den udgaar fra Livet og Døden selv, ikke som de andre, der udgaar fra forskellige af Dødens Virkninger.

Disse Virkninger vil tabe sig tilsidst som Bølgeslaget, der fremkommer, naar en Sten kastes midt i en Dam med rolig Overflade; Bølgeslaget udvider sig i større Kredse, støder mod Bredderne, taber sig, og Overfladen er atter klar. Kraften var kun et Tidens Tryk.

Den Kamp, jeg vil danne Kæmper til, er derimod standende, i det mindste Tiden ud, fordi Liv og Død er Arvefjender, og de bo hinanden saa nær, meget nærmere end Dansken og Tysken, meget nærmere end Herremanden og Bonden. De bo sammen i samme Bryst. Derfor skal Kampen udgaa som Ordet lyder: Fej først for Din egen Dør.«

Grundtvig fik ogsaa Lejlighed til at vise, at han ansaa Kold som Hovedmanden i den folkelige Ungdomsskole. Det var under Forhandlingerne om Oprettelsen af den danske folkelige Højskole, hvortil der var givet Grundtvig en Pengesum, da han fyldte 70 Aar. Det var Givernes Mening, at der skulde forsøges en Højskole i Sorøskolens Stil om end i formindsket Maalestok.

Men Grundtvig vilde helst have Kold til Forstander og gav herved tydeligt til Kende, at han ansaa Kolds Arbejdsmaade for mere tjenlig og i Øjeblikket mere frugtbar end den Plan om en begyndende Sorøskole, som C. J. Brandt med flere havde udarbejdet.

Naar man nu husker paa, at det var i 1855, at Grundtvig stillede sig saaledes, altsaa paa et Tidspunkt, da han havde skrevet sine Afhandlinger om den store Højskole i Soer, og efter at han paa Rigsforsamlingen havde talt Sagen, saa maa man, forekommer det mig, med fuld Sikkerhed kunne slutte, at Grundtvig ikke alene saa venligt til Kolds Arbejde, men ogsaa, at han fandt, at det var ud fra dette, at Højskolesagen skulde faa sin videre Udvikling.

Grundtvigs første Tanker om en Oplysningsgerning i vort Folk stammer som nævnt fra 1814. Men han havde vanskeligt ved at danne sig en Forestilling om, hvordan dette Arbejde skulde gribes an, og hans Begyndelse med Oversættelsen af Saxo og Snorre blev ham jo en stor Skuffelse. »Oversættelsen af Saxo og Snorre har hidtil været saa godt som overflødig og vil næppe nogensinde gøre Gavn nok til at opveje de 7 Aar, jeg næsten udelukkende anvendte, og de Kræfter, jeg tilsatte paa dem«. — »Det var nemlig ingenlunde, som jeg mente, en stor Sten, jeg væltede fra Kæmpebegravelsen, og aabnede den derved til ærefuld Opstandelse — nej, dertil hørte det levende, mundtlige Ord paa Modersmaalet, som kun kan vælte Stenen fra Hjærtekulen, hvor Kæmpeaanden ligger begravet, saa her var det ganske simpelt mig selv, der sank ned i Kæmpehøjen«.

Det var vel først i 1838, han for Alvor gjorde Erfaringer, der gav ham en sikker Forstaelse af, hvad det egentlig kom an paa, hvad der var Hovedsagen i den danske folkelige Højskole, nemlig da han holdt sine Foredrag paa Borchs Collegium om det sidste halve Aarhundredes Historie. I sin første Forelæsning udtaler han sin Ængstelse ved det Forsøg, han nu staar overfor, thi det var, som Svend Grundtvig oplyser, de første offentlige Foredrag, han holdt »fra en anden end den kirkelige Talerstol og med et andet Emne end Religionen«.

Han er ængstelig for ikke at kunne »tale muntert og fornøjeligt«, og han mindes, at han jo »har peget Fingre ad enhver Mund, der ikke tusinde Gange bedre kunde gøre rede for sig end Pennen, den Dødbider, ja har været forvoven nok til at give Dem sort paa hvidt for, at baade Historien og Poesien og hele min Anskuelse af dem, som var død og magtesløs paa Papiret, skulde i Norden snart bevise sin Kraft og gøre dem gældende, naar de blot fik en Mund til deres Tjeneste, om saa den Mund ej var bedre end min«. Men han trøster sig ved, »at De, mine Herrer, tror, at jeg kan sige Dem noget om den forbigangne Tid, som De kan have Lyst til at føre med Dem ind i Fremtiden; det er nu allerede en stor Opmuntring, thi Deres Øre er da allerede vundet, og det maatte være en Kryster af en Mand, der da ej turde røre sig for at bejle til det hele. Ja, mine Herrer, Frihed er Aandens Element, saa hvad jeg næppe turde vove, hvis De enten var forpligtede til at lade, som De hørte mig, eller jeg forpligtet til at tale for døve Øren, det tør jeg godt, da vi er fri paa begge Sider; thi saalænge De kan lade Øren, kan jeg ogsaa godt lade Munden til og kan aldrig fristes til at gøre det et Øjeblik længere«.

Da han saa havde holdt Foredragene, skrev han til sin Ven, Gunni Busck: »Med Forelæsningerne er det Gud ske Lov lykkedes over al Forventning, thi der er propfuldt og en Del udenfor«. Brevet slutter saaledes: »Jeg har altid troet, at naar man paa en skikkelig Maade kunde gøre Danmark glad, da gjorde man derved Danmark saa god, som den kan blive, og at det er bedre end alle de store Riger, og nu seer jeg klart, Gud har givet mig at kunne bidrage en Del til Danmarks Glæde, derfor er jeg ogsaa glad og tvivler ikke paa, at vor Herre vil gøre sit til det Samme, paa Maader, som overgaar al Forstand«.

Svend Grundtvig siger i Forordet til den trykte Udgave af Foredragene, som fik Navn af »Mands Minde«, at det havde en overordentlig Betydning for Grundtvig, at han kom til at tale for en Kreds af den opvakte, særlig den studerende, danske Ungdom, thi han følte »en brændende Trang til at vække og

vinde den danske Ungdom for, hvad der stod for ham som levende Sandhed, frelsende baade for den enkelte og for Folkelivet i det hele«.

At Grundtvig med store Forhaabninger saa hen til Røding Højskoles Begyndelse er jo tilfulde kendt gennem hans store Skamlingsbanketale, og der er ingen Tvivl om, at han glædede sig over Arbejdet, som dér blev udført. Men der er sikkert ej heller nogen Tvivl om, at han i C. Kold fandt den Mand, som i fortrinlig Grad evnede at virkeliggøre en dansk folkelig Ungdomslærers Gerning. Og det hænger sikkert nøje sammen med, at Kold var gennem personlige Oplevelser fra Barndommen af inderlig overbevist om, som han selv udtrykte det, »Ordets Magt til at tale til Hjærtet og gøre Menneskene skikkelige, glade, fri og lykkelige«.

Grundtvigs egne Erfaringer fra Foredragene paa Borchs Kollegium 1838 faldt paa afgørende Maade sammen med Kolds om det mundtlige Ords Betydning, og om at egentlig afgang den folkelige Højskoles Betydning af, hvordan dette Ord blev ført. Alt hvad angaar Undervisningens Fag og Omfang kommer i anden Række i Kolds Skole men ogsaa i den Skole, som Grundtvig ønskede bygget for Gaven, han modtog paa sin 70-Aarsdag.

Spørger man altsaa, hvorledes Grundtvig saa paa Kolds Skolevirksomhed er der ingen Tvivl om, at han fuldtud anerkendte, at det var den bedste Maade at imødekomme Folkets Trang til Oplivelse og Oplysning paa, han havde set praktiseret.

Naar Otto Møller i sit Skrift fra 1878 om »Højskolen i Sorø« anker over, at Folkehøjskolens Døre har været for aabne, ja at den saa at sige tog imod alle, og anfører, at Grundtvig har aldrig nogensinde tænkt sig, Højskolen bestemt for alle og enhver, »for alle de Gaardmandssønner, der havde Evne til at koste lidt paa sig, og ikke godt kunde savne den Udmærkelse ogsaa at have været paa Højskole«, saa er dette jo rigtigt, naar Talen er om den store Højskole i Sorø, men lige saa urigtigt, naar Talen er om den Højskole, Grundtvig mente det rimeligt at indrette 1855. Og om denne Skole gjaldt det ej heller, hvad Otto Møller anfører, at »Grundtvig

aldrig havde tænkt paa, at Højskolen skulde spille Kræfter paa« at hjælpe Eleverne tilrette med Læsning, Skrivning og Regning. Ej heller, naar han skriver om, hvor uheldig det har været, at Højskolerne nødtes til at indrette sig paa kun at have Ungdommen hos sig i 5 Maaneder; »det havde Grundtvig ikke tænkt sig, at det hele skulde indskrænkes til saadan en Sviptur«.

Vi har gennem Forstander H. Rosendal opbevaret et Ord af Grundtvig netop om den korte Skoletid. Rosendal, der 1860 var Lærer paa Grundtvigs Højskole, spurgte i Spøg Grundtvig, om han ikke snart kom ud paa Skolen for at holde Examen. »Dertil svarede han, at hvis Eleverne duede til at gøre Examen, skulde vi lade dem rejse ned til Sorø til Ingemann, for at denne kunde blive overbevist om, at man kunde tage Bønder fra Arbejdet, sætte dem i Skole en Vinter og virkelig lære dem noget, uden at de blev »vigtige« eller fik Ulyst til deres Arbejde. Ingemann havde nemlig altid mødt Grundtvigs ildfulde Skildringer af en folkelig Skole for den voksne Ungdom med den Indvending: »Enten lærer de noget paa en saadan Skole, og saa vil de lære mere og faar Ulyst til Bondearbejde; og det danske Folk kan ikke taale, at hele den flinke Bøndeungdom sætter sig til Bogen — eller ogsaa, og det er det rimeligste, lærer de ingenting, og saa bliver de bare vigtige og tror, at de kan noget.«

Eleverne fra Grundtvigs Højskole kom virkelig en Tur ned til Sorø, og Ingemann maatte tilstaa overfor Grundtvig, at de virkelig havde lært noget og »de var ikke en Smule vigtige«.

Man faar et stærkt Indtryk af, hvor vanskeligt det har været selv for Folk, der havde udmærket Kendskab til og Kærlighed til Grundtvigs Højskoletanker, at forlige disse med Højskolen, som den traadte frem efter 1864, naar man læser, hvad Otto Møller skriver om deres øgede Elevtal. »Det er jo nemlig paa ingen Maade Meningen, at ligesom Børneskolen er for alle, saa ogsaa Ungdomsskolen og navnlig da den fælles folkelige almendannende Ungdomsskole, »den danske Højskole« skulde tænkes søgt af alle. Det vil kun være faa, der har Tid og Raad til det, vel endnu færre, der har Trang og

Evne dertil; men det skulde jo være Almuens bedste Kræfter, der her samledes; og er der noget Sted, man ser op til Autoriteter, lader sig paavirke og lede af dem baade til ondt og godt, saa er det netop i Almuen. Naar blot nogle i hvert Sogn eller Egn, de som af Naturen selv var bedst begavede, fik Del i den almindelige Dannelse paa Modersmaalet, som en god Skole kunde give i en dertil tilstrækkelig Tid, maa man haabe, at dette mangfoldige Steder vilde tjene til at lede Menigheden ind i et roligt og besindigt Spor.«

For Grundtvig selv har Sagen stillet sig anderledes. Det forekommer mig, at hans Stilling til Kold og til sin egen Højskole peger paa, at han indsaa, at Skoler med det koldske Præg var den naturlige Begyndelse paa den folkelige Højskole, og at de ikke kan eller skal erstattes af den store Skole i Sorø, men at en Udvikling ud fra de fremkomne Skoler, saaledes som Schrøder nævnede det i sit Kristiania-Foredrag 1872, kan føre til den store Højskole, dog ingenlunde saadan, at de »små« Højskoler skulde overflødiggøres eller smelte sammen i den store.

Og dette er, ret beset, i den allerbedste Overensstemmelse med Grundtvigs Haab om Oprejsningen af et opvakt og oplyst Folk, saaledes som det dæmrede for ham fra hans egen folkelige Vækkelse.

At han ikke selv fandt Formen og Virkemaaden i det enkelte for Skolen, som den maatte begynde, er kun naturligt, og at Højskolesagen for ham tog Form som Planerne for den store Sorø-Skole er ligesaa forklarligt.

I det politiske og nationale Røre i Tredserne vandt han Støttepunkter for sit Haab om en aandelig Virksomhed blandt vort Folk. Men det blev for ham altid Hovedsagen at vise, hvilke Kilder der skulde øses af, for at faa denne Virksomhed til Oplivelse og Oplysning i Stand.

Planerne om Skolen i Soer er først og sidst prægede heraf. Enkelthederne i den store Skoles Plan, var han altid ængstelig for at fremstille i faste Former. Den mest udarbejdede Plan, som han sendte Kristian VIII 1843, bærer ogsaa tydelig Præg af, at han ikke tør angive, hvordan Arbejdet skal udføres paa

den folkelige Højskole. »Det gaar med alt levende menneskeligt, som med os, der maa fødes først, før man ved, hvilken Hue, der vil passe til vort Hoved, end sige da, hvor højt et Maal vi vil faa, og hvad vi med Tiden kan lære«.

Man har af den Kendsgerning, at Grundtvig i sit sidste Leveaar udgav en Del af sine Skrifter om Højskolesagen fra Trediverne, villet slutte, at han til det sidste mente, at den store Skole i Sorø burde have været Moderskødet for hele Højskolesagen. Jeg er tilbøjelig til at tro, at Grundtvig i de koldsk prægede Folkehøjskoler saa en Begyndelse til den danske Folkehøjskole, der, alle Mangler til trods, svarede til hans lyse Haab om en vækkende og oplysende Gerning til vort Folks Oprensning.

Paa den mest oprindelige af disse Skoler, nemlig Kolds egen, var Tanken om en Udvikling i Retning af Sorø som nævnt ikke fremme.

IV. Forsøg paa Udvidelse af Højskolearbejdet.

Anderledes stod Sagen paa Askov. Her var Skolen — og da især Vinterskolen for Karle — vokset stærkt, og der kom stadig Elever, der tidligere havde været paa Højskole.

Schrøder var vel, som Talen i Kristiania tydelig viser, klar over, at det var til Højskolens Gavn, at den maatte læmpe sig efter Forholdene og holde sig paa det jævne, derved tjente den bedst Ungdommen, der søgte den. Men der var stadig baade hos ham og hos Nutzhorns Trang til at meddele en videregaaende Undervisning.

I Efteraaret 1872 blev der begyndt en udvidet Undervisning af en ejendommelig Art paa Askov, nemlig en Slags Præsteskole.

De fynske Præster, Joh. Clausen i Ryslinge, L. Helweg og Joh. Møller i Odense havde dannet et Udvalg for Mission blandt Danske i Amerika, og Joh. Clausen havde fra 1869 undervist to unge Mænd, der agtede at gaa derover som Præster. Udvalget søgte at formaa Præster og theologiske Kandidater til at gaa over Atlanterhavet for at optage en kirkelig Virksomhed blandt vore udvandrede Landsmænd,

men deres Opfordring bar kun ringe Frugt, hvorimod der meldte sig »et ikke ringe Antal Lægmænd, navnlig Skolelærere, der erklærede sig villige til, med fornøden Understøttelse fra Udvalgets Side, at drage ud for at forkynde Evangeliet«.

Udvalget fandt det da nødvendigt at skaffe disse Udsendinge nogen Uddannelse herhjemme, som dels skulde fremme deres alsidige aandelige Udvikling, dels udruste dem med de for den vordende Præst nødvendigste theologiske Kundskaber«. — Udvalgets Formand, L. Helweg, som stod i et nøje Forhold til Askov Højskole, var kendt med »Schrøders Tanke om at faa en videregaaende Undervisning i Stand paa sin Skole for de Ungersvende, der maatte ønske det«, og efter en Forhandling mellem Udvalget og Højskolen kom der en Aftale i Stand om, at der paa Askov skulde indrettes en Undervisning, der kunde tjene de vordende dansk-amerikanske Præster.

Som Hjælper ved den særlig theologiske Undervisning lønnede Udvalget theologisk Kandidat P. Riemann, men »Præstemnerne« deltog iøvrigt i en Del af Højskolens Timer, navnlig i Historie og Dansk.

Paa dobbelt Maade fik denne lille »Præsteskole« Betydning for Askov.

Den førte med sig, at Undervisningen for viderekomne, der var begyndt fra Skolens første Aar, men som under Elevtallets stærke Vækst vel nok var traadt noget i Baggrunden, fik ny Næring og Udvikling og øgede Ønskerne om at kunne udvide Skolens Undervisning og planlægge den med en længere Skoletid for Øje. Skolen var tillige i disse Aar besøgt af usædvanlig mange »studerende« Elever, i Vinteren 1872—73 saaledes af de norske Kandidater Viggo Ullmann, A. M. St. Arcander, Joh. Lange og Fr. Vinsnæs, og de danske P. Riemann, Uffe Birkedal og Anders Pedersen, og dette gav yderligere Tankerne om den videregaaende Undervisning Styrke og Fart.

Den lille »Præsteskole« førte endvidere til, at Askov Højskole kom i et nært og for Skolen, baade for dens Elever og Lærere, saare betydningsfuldt Forhold til det dansk-ameri-

kanske Samfund, saaledes som det udviklede sig, hvor vore udvandrede Landsmænd samlede sig i Menigheder med danske Præster, eller om Skolearbejdet paa Modersmaalet baade i Folkehøjskoler og Børneskoler i dansk Aand.

Gennem Aarene, denne Vinter 1915—16 indbefattet, har Skolen stadig haft Elever fra disse Kredse, saa de personlige Forbindelser har ingensinde været afbrudte. Der findes andetsteds i dette Aarsskrift en Hilsen med Vidnesbyrd herom fra en af det dansk-amerikanske Samfunds bedste Mænd, Forfatteren, Pastor Kristjan Østergaard.

I Aarsskriftet for 1910 har en Elev fra Askov »Præsteskole«, nuværende Lærer ved den indremissionske danske Præsteskole i Amerika Pastor P. Vig, skrevet om sin Skolegang i Askov og givet en smuk Karakteristik af Schrøder som Ungdomslærer. Men han giver ogsaa et Bidrag til at forstaa, at der var saa udviklede og velforberejede Elever paa Skolen, at Undervisningen af sig selv maatte blive »udvidet« betydeligt.

P. Vig var sammen med de nævnte »studerede« unge Mænd i Vinteren 1872—73. Paa det gamle Skolebillede finder han foruden tre senere danske Præster og en norsk »fire senere amerikanske Præster: J. Petersen, O. Kirkebjerg, Chr. Pedersen fra Rangstrup og min Ringhed (P. Vig selv). Af Skolelærere, baade fri og bundne, findes en ikke lille Flok: A. Olsen (norsk), Joh. Nyholm, J. P. Jakobsen (Boghandler), J. Bruhn, J. Jørgensen (Student), J. L. Harrekilde — og vistnok mange flere. Men det nævnte er nok til at vise, at i 1872—73 var der Karle paa Skolen i Askov.

Der kunde nævnes en hel Skok af Højskolelærere, f. Eks. A. Pedersen, Poul Pedersen-Sams, P. S. Vig, Chr. Pedersen o. s. v. o. s. v., og saa taler jeg endnu ikke om Højskoleforstanderne, af hvilke der findes mindst 4 paa Billedet. — Men Bonden er Rigets Styrke, og af Bønder findes der mange paa nævnte Billede, som har pløjet og saaet baade i Danmark og i Amerika.

Af de sidste kan jeg dog kun nævne Martin Hermansen, der nu i henved 30 Aar har været Farmer i Nysted, Nebraska. (En anden af Eleverne fra 1872—73, Andreas Jensen Hunds-

vang fra Hee ved Ringkjøbing, kom ogsaa til Amerika, hvor en Broder af ham, E. B. Jensen var Præst i den norske Synode og Svoger til den bekendte Rasmus B. Andersen. Men Andreas Jensen forsvandt, uden at nogen ved hvorledes.) Skolens Senior var ganske sikkert nuværende Pastor J. Pedersen i Ethan, South Dakota, som allerede har været Præst i Amerika i henved 35 Aar. Han blev født 1837. Blandt de yngste var han, som skriver disse Erindringer. Jeg har nu været i Onkel Sams Land gennem 30 Aar, prøvet meget, lært noget, glemt meget, men aldrig har jeg glemt den første Vinter paa Flors Højskole i Askov eller den Mand, som jeg skylder saa meget baade fra den Tid og senere, i hvis Mindekrans jeg derfor gerne vilde indføje dette fattige Blad. Jeg har aldrig skammet mig ved at være en Askov-Elev og vil aldrig gøre det. For at være sand mod mig selv har jeg oftest maatte indtage et Standpunkt til meget af det, som mener sig at være af reneste Askov-Afstamning, som kunde synes at være i Modstrid med, hvad jeg her har sagt. Det faar saa være. Som Kristen tror jeg paa en højere Harmoni end den, der kan fremtræde her, hvor vi erkende stykkevis og profetere stykkevis, men destoværre ogsaa ofte tager det stykkevise for det fuldkomne. Men nok herom, jeg skriver ikke nogen Apologi og behøver det ikke, idet jeg slutter med, hvad jeg mener at være i god Overensstemmelse med det fjerde Bud:

Velsignet være Ludvig Schrøders Minde! «

Undervisningen for de vordende amerikanske Præster blev fortsat til sidst i Firserne og mindst 25 af de unge Mænd, der fik Del i denne naaede frem til at blive Præster. Mange af dem har foruden Præstegerningen virket i Folkehøjskolens Tjeneste blandt vore udvandrede Landsmænd. 1887 traadte en dansk Præsteskole i Amerika i Virksomhed under Th. Helwegs Ledelse, og hermed faldt naturlig Uddannelsen paa Askov bort. —

Der findes nu to danske Præsteskoler i Amerika, hvoraf den i Des Moines nærmest har taget Arv efter Askov. Men

Pastor P. Vig har i mange Aar været en af de betydeligste Lærere ved den anden danske Præsteskole, den indremissionske, og af hans anførte Udtalelser vil man forstaa, at ogsaa denne Skole har været aandelig paavirket fra Askov. —

I Halvfjerserne fik Askov Højskole mange Elever fra Norge, i Reglen veloplyste og veludviklede unge Mænd, og deres Tilstedeværelse paa Skolen gav ny Tilskyndelse til en stadig Udvidelse af Undervisningen. —

Vinteren 1876—77 naaede Elevtallet op til 197, saa Skolearbejdet tog mange Kræfter. Skolens Lærerstab, der bl. a. var forøget med juridisk Kandidat Anders Pedersen og Læge B. Bojesen, som mere faste Lærere, fik Hjælp af en Række unge Mænd, der samtidig delvis var Lærlinge.

Schrøder skriver 1878, at han ikke har kunnet give et bestemt Program for Undervisningen. »Saa tit som en Del af vore Lærlinger har trængt til, at noget blev taget med i Undervisningen, som vi ikke før havde haft for, har vi taget det med, naar ellers Lærerne havde Evnen til at tilfredsstille denne Trang, og det kunde passe ind i Skolens hele Gerning. Og naar en Lærer tilbød sig med særegen Dygtighed, og der var Penge til at lønne ham, har vi knyttet ham til Skolen«.

Til Skolearbejdet føjede baade Schrøder og Nutzhorn en betydelig udadgaaende Virksomhed.

1872 blev der efter Tegning af L. Fenger bygget en Gymnastiksal i Askov og den daglige Undervisning i Legemsøvelser har siden været et fast Punkt paa Skolens Timeplan. Dette Gymnastikhus blev Forbillede for en Del af de mange lignende, der opførtes i 1870erne til Brug for baade Gymnastik og Foredragsmøder.

Da den tidligere nævnte Indsamling til at hjælpe Askov i Gang blev iværksat af Flor, pegede han ogsaa paa, at det var en Opgave for Folkehøjskolens Lærere at holde Foredrag for Egnens Folk: »Men foruden disse vilde ogsaa historiske og andre oplysende Foredrag, flere eller færre i Sammenhæng, holdte paa passende Steder navnlig i Købstæderne, kunne gøre ikke ringe Nytte; thi det er paafaldende, hvor ubekendt man i Danmark er med sit eget Folks Historie«.

Baade Schrøder og Nutzhorn følte sig stærkt tilskyndede til at tage imod Opfordringer til at holde Foredrag udenfor Skolen og til at hjælpe til at faa Foredragsforeninger i Gang. Navnlig var Schrøder meget virksom ved folkelige og kirkelige Møder især paa Egne, hvor der fandtes kirkelig vakte Kredse, og det førte igen til, at det var især fra disse, Skolen fik sine mange Elever.

Men trods denne stærke Optagelse udadtil var det alligevel saaledes »at vi ikke mente, at Maalet var naaet med en vækkende Skole«. Ej heller ved efter Kolds Mønster at holde et fjorten Dages Læremøde i August eller ved at indbyde bosisiddende Folk i September til et lignende Samvær (de senere saakaldte Efteraarsmøder, hvoraf det første blev holdt paa Askov 6—14. Oktober 1874 med Deltagelse fra Landets forskellige Egne).

Der er mundtlig berettet mig, at det i 1876 og 1877 var stærkt kendeligt paa Schrøder, at han ønskede en Ændring i sit Højskolearbejde i Retning af at faa Undervisningen ført videre frem. Han var nu 40 Aar, og han fandt, at skulde han og hans jævnaldrende Ungdomsvenner i Højskolens Tjeneste med hinanden have tilstrækkelig friske Kræfter til at sætte noget nyt i Gang, var det snart paa Tide.

1874 havde Gotfred Rode begyndt sin Højskole for unge Mennesker, der vilde bygge videre paa, hvad de andetsteds havde faaet af Oplysning, navnlig da for Elever fra andre Højskoler. Det var en udvidet Folkehøjskole, hvorved der virkede en Række dygtige Lærere. En særlig Afdeling af Skolen forberedte Elever, der i en ældre Alder fik Lyst til at studere, til de dertil nødvendige Eksaminer. Ved Rodes Død 1878 opløstes imidlertid Skolen paa denne Afdeling nær.

Men den udvidede Skole paa Skovgaard, hvortil ogsaa en Del gamle Askov-Elever søgte, var yderligere medvirkende til, at Schrøder ønskede Spørgsmaalet om en videregaaende Folkehøjskole rejst.

I Vinteren 1877—78 fandt der gentagne Forhandlinger Sted mellem Mændene paa Testrup og Askov Højskoler, navnlig mellem Nørregaard og Schrøder, om denne Sag, og Resultatet

heraf blev, at de to Mænd i Marts Maaned 1878 udsendte følgende Indbydelse: »Undertegnede indbyder herved Mænd og Kvinder, som hidtil har billiget og støttet den grundtvigske Folkehøjskole, til et Møde i København den 10. og 11. April. Vi vil da holde et Foredrag om Ønskeligheden, Muligheden og Betimeligheden af at søge Tanken om *Folkehøjskolen i Sorø* virkeliggjort i en nær Fremtid. Dertil ønsker vi, at en Forhandling skulde knytte sig«. Under denne Indbydelse havde Præsterne C. J. Brandt, C. Hostrup og Professor Fr. Nielsen sat deres Navn som et »Velkommen« fra den *stedlige* Kreds i København.

Mødet kom i Stand og talte henvend 700 Deltagere, hvoraf en Trediedel var tilrejsende. Resten fra København.

C. J. Brandt indledede Mødet, hvis Opgave klart var fremholdt i Indbydelsen, nemlig en Forhandling om »Grundtvigs frugtbare Højskoletanke«. I det smaa har der, udtalte Brandt, været arbejdet paa at rejse en dansk folkelig Højskole, men Erfaringer, der er indvundet baade af dem, der stiller sig kritisk overfor Sagen, og af dem, der elsker den og tror paa den, gaar ud paa, at »den store almindelige Højskole«, som Grundtvig *egentlig* havde peget paa, er nødvendig til Sagens Fremme.

Schrøder holdt det første Foredrag, som var langt og derfor blev delt ved et Ophold.

Han begyndte med at takke den Vennekreds i København, der havde taget imod Mødet: Naar vi har ønsket, at dette Møde skulde holdes her i København, da er det i Kraft af det Taknæmmelighedsforhold, hvori vi fra vore unge Aar har staaet til Vartov Menighedskreds herinde, da det egentlig er fra den, vi er udgaaede til at røgte den Højskolegerning, vi hidtil har arbejdet i, og »naar noget skal frem til en Forhandling over hele Landet, er det i al Fald endnu, ligesom den Gang da Grundtvig søgte til Hovedstaden for at slaa til Lyd, at der maa slaaes til Lyd herinde fra Danmarks Hovedstad«.

Til Forklaring paa, at der er to Indledere, udtalte han, at der var en Forskel mellem Nørregaard og ham. »For-

skellen imellem os er ikke en Forskel med Hensyn til, hvilken Skole vi ønsker, hvordan den skal være, hvilken Opgave den skal sætte sig, eller i hvilken Retning den skal gaa — i det Stykke er vi ved at forhandle med hinanden bleven sikre paa, at vi helt igennem, i alt væsentligt, er enige. Forskellen er derimod mere en Forskel i, hvad man kunde kalde Tro. Jeg skal nemlig bekende, at jeg ikke er saa stærk som Nørregaard i Troen paa, at den Skole, som Grundtvig har ønsket, i en nær Fremtid kan virkeliggøres i Sorø ved de Midler, som der er samlede.«

De to Indledere havde derfor delt Opgaven saaledes imellem sig, at Schrøder skulde fremsætte sine Tanker, der i det væsentlige ogsaa var Nørregaards, om den store Folkehøjskoles Opgave, medens Nørregaard vilde drøfte Spørgsmaalet om, hvorvidt Skolen kunde tænkes mulig i en nær Fremtid som en kongelig, dansk Folkehøjskole i Sorø. —

Schrøder mindede om, at Grundtvig paa sine gamle Dage havde sagt: »Det er godt nok med de mange Folkehøjskoler, som nu er rundt omkring i Landet, men skal Folkehøjskolen virkelig have en Fremtid, saa maa den have et stærkt Brændpunkt, hvorom den hele Bestræbelse kan samle sig«.

Det skulde nu være Schrøders Opgave ved Mødet at sige, hvordan det stod for ham, at det Brændpunkt skulde være for de Folkehøjskoler, som vedkender sig et Forhold til Grundtvig som Folkehøjskolesagens Ophavsmand.

Til at klarlægge sin Opfattelse af, hvordan en Skole skulde arbejde for at blive et saadant Brændpunkt, brugte Schrøder en Udtalelse af Grundtvig om den berømte schweitziske Historieskriver Johannes Müller, en Udtalelse, der skulde udtrykke, at Johannes Müller var en Profet om Historiens Opstandelse. »Naar man vil have gravet en Brønd, faar i al Fald grumme mange Mennesker først fat i en Mand, der kan vise Vand. Saa faar denne Mand en Vidjekvist i Haanden, gaar omkring paa Pladsen, hvor Brønden skal graves, og naar han kommer over Vandaaren, paastaar han, vender Vidjen sig i hans Haand, uden at man kan holde den tilbage, og saa siger han: der skal man grave.«

Grundtvig kalder Vidjekvisten for en »Spaastikke« og siger 1817 om Johannes Müller, at han lod den løbe over de skjulte Væld og over de gemte Skatte, saa hvor han havde peget, kunde man trøstig grave; der var noget at finde.

Senere, i 1860, brugte Grundtvig den samme Lignelse om sig selv, han tænkte sig, at om en Menneskealder vilde nogen tale om ham som

den gamle Skjald,
der løbe lod Spaastikken,
hvor nu i Mag, paa Bjerg i Dal
stensættes dybe Brønde,

altsaa tale om ham som den, der havde vist Vand, gaaet med Spaastikken og peget, og alle Vegne, hvor han havde vist Vand, baade paa Bjerg og paa Slette, kunde man grave og stensætte dybe Brønde, som aldrig vilde tømmes for det Væld, der kunde kvæge.

Schrøder søgte i sit Foredrag at vise, hvordan Grundtvig er gaaet med Spaastikken snart over den ene Oplysningsmark og snart over den anden, hvordan han har peget paa, hvor Efterslægten skulde grave.

Det gjaldt *den kirkelige Oplysning*, det gjaldt *Folkehistorien*, det nordiske og særlig *det danske Folkelivs Historie*, det gjaldt Oplysninger om *Modersmaalet*, *Oplysninger om det borgerlige Samfunds Tarv og Trang* og Oplysninger om *den udvortes Natur*.

»Nu vil maaske nogen sige: Ja en Skole med disse Formaal (at grave, hvor Grundtvig har vist Vand) kan være god nok; men hvor kan Du tale om den som en virkelig dansk Folkehøjskole, en fælles Højskole for det hele Folk; vilde det ikke blive en særlig grundtvigsk Folkehøjskole? Dertil svarer jeg, at naar vi har kunnet følge Grundtvig som Vejleder med Hensyn til kirkelig Oplysning, er det ene og alene af den Grund, at vi mener, det er det ægte, sande Vidnesbyrd om Kristendommen, han har peget paa, og naar vi har kunnet følge ham med Hensyn til Danskhedens og Nordiskhedens og hele Slægtens Levnedsløb, er det, fordi v

tror, at det er Nordens Aand og det danske Hjærtelag, der har hjulpet ham til Lyset over disse Ting; det er fordi vi har ment, at han giver en ægte dansk og nordisk Folkeoplysning, at vi har kunnet følge ham; men saa maa vi ogsaa kunne sige, at den Skole, hvor den grundtvigske Oplysning kommer til sin Ret, er skikket til at være en fælles folkelig Højskole.

Der er en anden Indvending, jeg kunde tænke mig, kunde komme frem mod de Opgaver, jeg her har sagt, at Grundtvig har sat for den store Højskole, den nemlig, at det, jeg har talt om, var Opgaver for den videnskabelig Skole i Gøteborg, ikke for Skolen i Sorø. Nu har jeg ganske vist det Haab, at lykkes det en Gang med saadan en stor fælles videnskabelig Højskole som den, han tænkte sig i Gøteborg, skal heller ikke de nævnte Opgaver blive satte til Side der. Men vi kan ikke vente paa, at denne store, bestemt videnskabelige Skole skal blive sat i Gang, inden vi forsøger, til Livets Behov paa en folkelig Højskole, saa dygtig som det er os muligt, at løse de Opgaver, Grundtvig har stillet.«

Schrøder udviklede dernæst, at der er tre Krav, som maa stilles til en ægte folkelig Oplysning.

Den skal have noget af den *Grundighed*, som Videnskabsmændenes Arbejde maa have, men samtidig maa den have *Fattlighed* og *Jævnhed*, og endelig maa den tage Sigte paa *Enheden* i *Mangfoldigheden*, saadan som alle ægte Digtere gør, hvorved de løfter udover det smaalige og snævre.

Grundtvig selv forenede de tre i sit folkelige Oplysningsarbejde, og Maalet kan ikke sættes lavere, end at den folkelige Oplysnings Mænd maa søge at naa frem ad samme Vej, altsaa stræbe efter Grundighed og Fattlighed i Fremstilling og stræbe efter at give Kernen i den Sag, der skal oplyses, og ikke Skallerne udenom Kernen.

»Naar jeg tænker mig saadan en Skole sat ind i Virkeligheden, er det ikke min Tanke, at alle Lærerne i samme Grad skulde kunne tale grundigt og fatteligt og poetisk, at de i samme Grad skulde have deres Dygtighed i alle tre Dele. Der vil utvivlsomt, hvordan man end bærer sig ad, blive

stor Forskel imellem dem; men det vil jeg gerne have, at de skulde alle sammen være enige om, at dette er Maalet, saa at selv om det ikke kom saa stærkt frem i den enkeltes Arbejde, det dog ligefuldt gik igennem det fælles Arbejde, at det var Maalet. Det er lige saa lidt min Mening, at det skulde være et nødvendigt Vilkaar for at være Lærer paa en saadan Skole, at man skulde være enig med Grundtvig i alle hans Tanker, som jeg før har skitseret dem, i det jeg viste, hvordan han stillede Opgaven; men det maatte dog kræves, *at de Mennesker, der skulde være Lærere der, kunde arbejde sammen*, saa at de i alt Fald kunde mødes i fælles Ærbødighed for Grundtvig som Seeren, selv om der var dem imellem dem, som havde en stærk Følelse af, at baade det ene og det andet i hans Syner trængte ganske alvorligt til at *prøves*. Det gjorde slet ingen Ting: en saadan alvorlig Prøvelse maatte ogsaa til.«

Er nu en saadan Skole betimelig? Schrøder svarede hertil, at det, som netop tiltrængtes, »var et stærkt Brændpunkt for en ægte historisk Oplysning, som den Grundtvig har ført Ordet for«.

Er der Mulighed for en saadan stor Folkehøjskole? »Herom skal jeg fatte mig kort; det er et Spørgsmaal, som nærmest vedrører Nørregaard; han vil nemlig tale om Muligheden af at faa denne Folkehøjskole oprettet i Sorø. Jeg for mit Vedkommende har ganske vist gjort mig nogle Tanker om, hvad man mulig kunde gøre, hvis man ikke havde nogen Fortrøstning til, at Skolen kunde komme frem som en Statsanstalt i Sorø; men jeg har en Følelse af, at Tanken om denne Løsning af Spørgsmaalet maa først og fremmest drøftes, og egentlig først, naar den er drøftet, kan Spørgsmaalet komme frem om, hvad der ellers kan gøres, ogsaa som Forberedelse til Højskolen i Sorø; det var ikke Skolen selv, men en saadan Skole førte dog hen mod Sorø. Den kunde fortsættes som en stor Folkehøjskole for Kvinder, dersom man flyttede den mandlige Folkehøjskole til Sorø. Jeg har nogle Tanker derom; men jeg mener ikke, de behøver at komme frem for det første.«

Af disse Udtalelser kan man ikke undgaa at faa det Indtryk,

at Schrøder ikke havde nogen stærk Tro til, at Skolen i Sorø kunde rejses i den nærmeste Tid, men at han var stærkt i Gang med Planen om at virkeliggøre noget af det, han tænkte sig som en Overgang til Sorø.

Nørregaards Tale om Muligheden af nu at rejse en stor Statshøjskole i Sorø blev modtaget med livligt Bifald, men, som Nørregaard tre Aar senere selv skrev, »den mest umiddelbare Følge af Mødet i København blev, at nogle Mænd, som ved det havde faaet klart Øje for det ønskelige i, at der blev gaaet et Skridt videre i det folkelige Oplysningsarbejde, henvendte sig til L. Schrøder for at faa ham til at stille sig i Spidsen for en saadan Bevægelse ved private Midler, idet de ikke kunde finde sig i at sidde stille med Hænderne i Skødet og vente paa Regerings og Rigsdags Handling.«

V. Dansk Højskoleforening og Skolens Udvidelse.

Det var ganske særlig Gaardejer *Jep Fink* i Hejls og Højskoleforstander *Ernst Trier* i Vallekilde, der gav Stødet til den Bevægelse, som bar den udvidede Folkehøjskole i Askov frem. Schrøder havde, som vi har set, sine Planer, men det var Jep Finks og Ernst Triers Henvendelse, der gav ham Mod til at søge Planerne virkeliggjorte.

Allerede 22. April 1878, altsaa en god Uges Tid efter Mødet i København, skrev Jep Fink følgende Brev:

»Kære Schrøder! Siden jeg kom hjem fra Mødet, har jeg talt med mange af Sagens Venner om dens Fremme. De, jeg har talt med, er alle enige i, at der helst maa begyndes saa snart som muligt paa en af vore Højskoler, som da vel maatte være Askov. . . . . Jo mere vi har talt og tænkt over Sagen, desto større er vor Forvisning bleven om, at der maatte kunne skaffes en temmelig betydelig Sum til Veje aarlig ved frivillige Bidrag, fastsatte f. Eks. i ti Aar; vi har ment ad den Vej at kunne faa 10 à 12000 Kr. i ti Aar og maaske mere. . . . Kunde vi blot faa godt begyndt ved private Midler, tvivler jeg ikke om, at ogsaa Staten vil yde et aarligt Tilskud. Jeg har ingen Mening om, hvor stort et Tilskud Askov vilde be-

høve aarligt for at virke paa den Maade; jeg haaber, at mindre end 7000 kan gøre det; men selv om der behøvedes en meget større Sum end den, jeg før nævnte, tror jeg nok, den kunde skaffes tilveje. Hvordan og med hvem Skolen ellers skulde sættes i Gang, har jeg ingen Mening om; men med at skaffe Midler vilde jeg gerne lægge mine Kræfter til, da jeg gerne vilde tjene den Sag og har mest Tro til, at det er bedst at begynde privat og saa derfra, om Gud vil, gaa til Sorø. Naar derfor Tidspunktet kommer, da Sagen skal sættes i Gang,

Jep Fink.

Ernst Trier.

skal jeg gerne være til Tjeneste, saa vidt mine Kræfter strækker. Din hengivne Ven J. Fink.«

Særlig stærkt tilskyndende virkede derefter et Brev fra Ernst Trier, Vallekilde, skrevet 7. Maj, hvoraf Schrøder har meddelt følgende Slutning: »Jeg har i samfulde de Aar, jeg har været her, Vinter og Sommer, holdt Foredrag om Grundtvigs Haab om og Syn paa Folkehøjskolen i Sorø, med den Forsikring, at jeg var overbevist om, at den kom nok i sin Tid, og at den kommer tilsidst bedst, jo mere vi lærer at give Tid og faar godt begyndt med de ele-

mentære Skoler (f. Eks. den hos mig i Vallekilde, som kun af en Fejltagelse kaldes Høj-Skole), *naar Folkeligheden* sejrer i Danmark. Jeg har *stadig* fortalt, hvordan (C. J.) Brandt en Gang raadede mig til at sætte over Døren til min Skole: »Her gaar Vejen til Sorø«. Dernæst har jeg *stadig* (og vidtløftig netop sidste Vinter) udtalt, hvorledes man kunde se, at det vilde komme dertil, idet Trangen vokser Aar for Aar til videregaaende Oplysning, og uden at spørge Dig om Forlov har jeg *stadig* vist hen til, at efter mit Skøn var Du Manden, der nu allerede *er*, til at føre Sagen videre frem, og raader dem af mine Elever, der ønsker videre Oplysning, at gaa til *Dig* derom. Derfor ønsker jeg for min Del, at Du, Ludvig Schrøder maatte kunne sættes i Stand til den Dag i Morgen at indrette en Skole i Askov — eller maaske i Tirsbæk (jeg gaar med en hel Plan i den Retning) — hvor Du kunde faa Lov til at indrette Undervisningen aldeles svarende *dels* til den Trang, Du selv har til at meddele Oplysning for mere udviklede Elever, *dels* til den Trang, der netop nu er hos mange af vore Ungersvende til nordisk Oplysning, som jeg haaber f. Eks. min egen Søn om tyve Aar vil føle. Altsaa, jeg vil være med til at arbejde paa, at en Sum Penge gaves *Dig* til Raadighed *dertil*, *naar blot* Staten slet ikke faar noget med den Sag at gøre, og heller ikke private skal være med at kræve dit eller dat, naar Du altsaa fik *fri Raadighed* til at indrette det efter Dit eget Hoved. Saa stor Tillid har jeg til *Dig* netop. Men Du er ogsaa den eneste, jeg har Tillid til *for Tiden*. Og det er ikke Tilfældet, . . . at det er noget, som egentlig ikke kommer mig ved. Thi nu har jeg i tretten Aar syslet med det elementære, og jeg agter at blive ved dermed, lige til jeg enten er ubrugelig i denne Tjeneste, eller jeg afgjort ser min Afløser, der kan gøre det bedre end jeg. Og under dette elementære Arbejde har jeg haft, som Du véd, mange Elever, og, som Du véd, omfattet dem med Kærlighed. *Disses* Fremtid er mig ikke ligegyldig. Og derfor savner jeg i min Virksomhed netop saadan en Skole som den, jeg ønsker *Dig* til Forstander for.

Bryder Du overtvært, hvad jeg haaber, og uden at spørge Kultusministeren til Raads derom *begynder*, vil jeg raade dem

af *mine Elever*, som trænger til at komme videre frem, til at søge dertil. Men kom det dertil (hvad for Resten er ganske utænkeligt), at Kultusministeren næste Aar indrettede en Skole i Sorø efter Nørregaards Plan, vilde jeg raade dem fra at tage dertil.

Jeg haaber, Du nu forstaaer, hvor jeg staar, og hvordan jeg har det, og skulde Du have Lyst til at *tale* med mig derom — ja, saa blev jeg glad, saa inderlig glad, og saa tror jeg nu, at jeg er saa praktisk anlagt, at jeg af Erfaring nu har faaet saa megen Forstand paa den Slags Sager, at jeg *kan* være noget for Dig, og saa vilde det bidrage til at læge den lille Rift, som ganske vist det har revet i mig, at Du forsømte at skrive til mig om Mødet i Tivoli. — Hils nu — gode Venner fra Din Ven *Ernst Trier*.«

Det er jo let at forstaa, at dette Brev blev af stor Betydning for Schrøder, der arbejdede med Planer om Askovs Udvidelse.

Ernst Trier havde en hjærtelig Midtstilling blandt de danske Højskolemænd, saa hans Tilslutning og Tilskyndelse til Schrøders Tanke var en Borgen for, at der, uden at man kom ud af de rette Spor for Folkehøjskolens Udvikling, kunde ske en Udvidelse af dens Undervisning i en anden Stil end Sorøskolen, og at Stedet herfor naturligt var Askov.

J. Fink og Schrøder rejste nu til Testrup for at forhandle Sagen med Nørregaard, der stillede sig venlig og velvillig til den, og fra Testrup gik Turen til Vallekilde, hvor Fink og Trier aftalte, hvad der skulde gøres for at skaffe Penge.

Der blev saa i August Maaned 1878 holdt et stort Lærermøde paa Askov, hvor Spørgsmaalet førtes frem af Fink og Trier.

I den mellemliggende Tid var der baade paa Møder og i Blade og Smaaskrifter forhandlet om den paatænkte Udvidelse af Højskolearbejdet. Et af de betydeligste Indlæg var Otto Møllers Skrift: »Den danske Højskole i Sorø«, betragtet som en dansk Velfærdssag. Heri tager han stærkt til Orde for, at det, som tiltrænges, er en Statsanstalt, en Statsskole. »Da denne Skole skulde være en fælles Dannelses- og Oplysnings-

anstalt for *hele Folket*, ikke blot for Almuen, saa den altsaa skulde bevare Stemplet af det Almueaglige, men for det hele Folk, saa hele Folkets Ungdom kunde have Gavn og Glæde af der at mødes med det for Alle fælles, saa maatte den ogsaa blive en *Folkesak*, og det er overfor denne Opgave, vi staar; Forsøgene og Tilløbene til den har været en privat Sag, er ikke sjældent ogsaa gjort til en Partisag, men skal det blive til noget, saa maa det blive i Sandhed en Folkesak. Man har allerede hørt den onde Aand begynde at slaa paa, at det at gøre det Hele til en *Statssag*, er at slaa den ihjel, thi det er ogsaa en af Folkets Lidelser, at det har faaet Mistanke til Alt, hvad der kan kaldes Statssag, fordi Staten har givet sig af med et og andel, der ikke egner sig til at være Statssag, og derfor ogsaa er gaaet skjævt. Men hvad der efter sin Natur er en Folkesak, burde aldrig skydes tilside som en privat Sag, endnu mindre forledes til at blive en Partisag, enten saa det Parti, der nødtes til at tage sig af det, var ondt eller godt. Sagen angaaende en fælles folkelig Højskole er i sig selv saa *grundfolkelig*, at der hverken kan tænkes eller nævnes noget, som i højere Grad burde kunne samle alle Folkets Lag og Kræfter. Den er saa grundfolkelig, at de, som ikke ville være med til at fremme den, og dog maa have Hjerteslag sammen med Folket, de maa udentvivel *gøre Vold paa sig selv* for at være imod, kalde allehaande uvedkommende Hensyn til Hjælp for at kunne holde sig paa Krig mod deres egen bedre Natur. Er Grunden til, at man mener at maatte stille sig imod denne Tanke, den, at man har følt sine Forventninger til de hidtidige Højskoler skuffede, saa er der jo end mere Grund til at ønske Sagen fra privat gjort til en *Folkesak*, saaledes at den bliver medoptaget blandt de almenfolkelige Foranstaltninger til Folkelivets Fremme og Fædrelandets Tarv. Man hvad man fra allerførste Færd, naar man ikke vil berede sig selv endnu flere Skuffelser, maa være paa det Rene med, det er, at det skal være en *folkelig Højskole*.«

Af en Brevveksling mellem Otto Møller og Skat Rørdam, som er udgivet nu i Efteraaret 1915, ser man, at de begge har været stærkt optaget af dette Højskolespørgsmaal. Skat

Rørdam giver i et Brev Udtryk for en Stemning, der vist var ret udbredt. Han er tvivlraadig i Sagen, har megen Interesse for den og har tidligere meget ønsket Skolen i Sorø rejst, »men de seneste Aars politiske og dermed følgende folkelige Ustyr har som sagt gjort mig tvivlraadig.« Rørdam finder, at »Højskolernes Indflydelse paa den dannede Ungdom er saa langt fra at have holdt dem fri for at falde i politiske Rabaldermageres Vold, tværtimod har gjort dem desmere tilbøjelige til selv at være med i Rabalderet; Højskolerne har ikke kunnet indprente, eller rettere indaande dem den Fædrelandskærlighed, at de i nogen Maade har kunnet glemme deres egne og deres Stands Interesser derover, har altsaa ikke, eller kun i ringe Grad, virket til at udjævne Standsforskellene, snarere uddybet Kløften.«

Skat Rørdam har vel her særlig tænkt paa theologiske Kandidater og Præster, sikkert ogsaa paa Lærere, udgaet fra grundtvigske Kredse, og han var aabenbart ilde tilmode ved deres virksomme Deltagelse i det politiske Røre. Han fortsætter i Brevet: »Men naar dette er saa, hvad synderligt Haab kan man saa have om en Overhøjskole, som skal besættes med Lærere fra de hidtidige Højskoler? Thi det er jo selvfølgelig Mening, uden hvilken hele den nuværende »Agitation« for Sorøskolen straks vilde dø hen, at Schrøder, Nutzborn, Bågø og Nørregaard er selvskrevne Lærere ved samme. Hertil kommer desuden, hvad der sikkerlig ogsaa er en af de uundværlige Løftestænger for Agitationen, at alle Lærerne skulde være Grundtvigianere og — hvad der siger det samme — at de først ansatte Lærere skulde supplere sig selv. Selv om det kunde tænkes, at Staten gik ind herpaa — hvad den efter mit Skøn hverken vil eller kan — saa vilde der allerede være noget saare kuriøst deri, at medens man i lange Tider har bebrejdet Universitetet, at Lærerspladserne faktisk besattes ved »Kooptation«, saa vil man her ved dette folkelige Universitet slaa dette System fast som Lov.

Og saa vilde det endda være i højeste Grad tvivlsomt, om et saadant grundtvigiansk Universitet vilde kunne virke noget godt. Jeg mener, at Du snart som jeg vil have gjort den

Iagttagelse, at de mange Mennesker, som fra Børneskolerne er sprungne lige over i Grundtvig, i det hele er nogle utaalelig bornerede Mennesker, jeg mener bornerede i Ordets egentlige Betydning, for saa vidt som deres Synskreds er begrænset til, hvad Grundtvig har set og sagt; men derved er de uskikkede baade til at forstaa og forstaaes af andre, altsaa ogsaa til at udrette noget til virkelig Gavn for Folket. Grundtvigs kirkelige Anskuelse er jo ikke en Livsmeddelelse, men efter hans egen, ofte gentagen Udtalelse, en *Oplysning*, og det samme maa vel ogsaa gælde hans folkelige Anskuelse. Men derfor forudsætter den ogsaa levende Mennesker, og jeg mener, at Erfaringen har godtgjort, at jo mere levende vakt Folk var, *førend* de blev Grundtvigianere, des mere Gavn fik de selv af hans Oplysning, og des mere Gavn kunde de gøre andre dermed.

Men er dette Tilfældet, kan man saa vente sig noget godt af en Anstalt, som netop vilde gaa ud paa at gøre mange Mennesker til Grundtvigianere straks, uden at de i Reglen havde noget aandeligt Livsindhold i Forvejen, ialfald uden andet, end hvad de havde hentet paa en grundtvigsk Folkehøjskole?«

Trods disse Betæneligheder ønskede Rørdam alligevel en *ny* Højskole, men han savner i høj Grad »Erkendelsen af, at det er noget *aldeles nyt*, man her vil begynde, noget, om hvilket man egentlig slet ingen Erfaring har fra de hidtidige Højskolars Virksomhed; ti at en enkelt Elev, som Nørregaard fortæller, har tilbragt den kolossale Tid af 2 (halve) Aar paa en Højskole, for at foretage et *grundigt!* Studium af Historien, beviser i mine Øjne snarere det modsatte af, hvad han vil.

Nej, her i Sorø skulde baade Lærerne undervise og Lærlingene lære paa en ganske anden Maade end hidtil paa Højskolerne; derfor maa der, inden sligt kan komme i Gang, fremlægges en bestemt Undervisningsplan.«

Imidlertid havde J. Fink og Ernst Trier stævnet en Del Mænd til et privat Møde paa Askov Højskole 20. August 1878 (under det tidligere nævnte Lærermøde, som blev holdt fra

3.—23. August), for der i Forening at drøfte, hvad der kunde gøres i Retning af »et Skridt henimod Sorø«.

Der var forud for Mødet forhandlet med Askov Højskoles Lærere om de Vilkaar, hvorunder en Omordning af Skolens Arbejde, d. v. s. en Udvidelse af Skolens Undervisning kunde finde Sted.

Paa dette private Møde blev det enstemmig vedtaget at oprette »Dansk Højskoleforening«, og Meddelelsen herom skete til Deltagerne i Lærermødet ved en Sammenkomst om Aftenen den 20. August.

Gaardejer, Amdtsraadsmedlem J. Fink meddelte, at de ved Privatmødet samlede Mænd fra Landets forskellige Egne havde vedtaget at stifte en Forening med Navnet »Dansk Højskoleforening« og med følgende Vedtægter:

1. Foreningens Formaal er ved Tilvejebringelsen af frivillige Bidrag at støtte Askov Højskole til en saadan Udvidelse af sin Gerning, at den kan tilfredsstille Trangen til en videregaaende Uddannelse paa nordisk-historisk Grund end den, Højskolerne hidtil har kunnet give.
2. Medlem af Foreningen er enhver, der yder et aarligt Bidrag.
3. Foreningen deles i Amtskredse, hvis Formænd udgør Foreningens Styrelse. Amtskredsene kan efter Omstændighederne deles i mindre Kredse. Styrelsen nedsætter et snævrere Udvalg til at varetage Foreningens Tarv.

Fink gav Sagen en varm anbefaling til alle Venner af Højskolen.

Dernæst talte Ernst Trier, Ludvig Schrøder og Jens Nørregaard.

Disse Taler er kortelig gengivet i »Fyns Tidende«.

Trier anbefalede Sagen og udtalte: »Det har jo gaet saa overmaade godt her i Landet med Begyndelsen til en fri, nordisk Skole. Men det gaar med Højskolen som med alt levende, der vokser og udvikles. Der er ingen Tvivl om, at der efter Haanden hos mange blandt Ungdommen vil udvikle sig en Trang til noget mere, til en fyldigere Uddannelse end den, Højskolerne i Almindelighed har kunnet give. Den

store Skole, hvorom Grundtvig har talt, kommer nok en Gang, men foreløbig gælder det om at tilfredsstille den Trang, der viser sig.

Der er Trang baade til at yde og til at modtage. De Kræfter, der virker paa Askov, og som har vist sig saa vel skikkede til at tage en saadan Gerning op, maa bevares i Folkehøjskolens Tjeneste; derfor havde man faaet Mod til at forsøge at samle Midlerne dertil ved at stifte denne Forening, og man havde gjort det i godt Haab og i Tro til, at den Velsignelse, der hidtil har hvilet over Folkehøjskolens Gerning, ogsaa vil følge den i dens videre Udvikling.«

Desværre har jeg ikke i Schrøders efterladte Papirer kunnet finde en Opskrift til hans Foredrag, men da »Højskolebladet« bragte »Fyns Tidende«s Gengivelse af det uden Tilføjelser, kan man sikkert gaa ud fra, at Schrøder har vedkendt sig denne.

»L. Schrøder vilde sige lidt om, hvorledes de paa Askov havde tænkt at kunne begynde paa den videregaaende Undervisning, naar de fandt fornøden Støtte dertil. Der havde ganske vist for ham selv og vel ogsaa for hans Medarbejdere været Øjeblikke, da de følte Trang til at arbejde med mere udviklede Mennesker, men paa den anden Side har de ingenlunde følt sig ilde ved den Gerning, de hidtil har haft, og naar der nu for Alvor skulde gaaes et Skridt videre, kunde det for hans Vedkommende ikke ske uden Frygt og Bæven. Han har derfor ikke Frimodighed til straks og helt at opgive Skolen efter den hidtil fulgte Plan, men mener — og deri støttes han af sin Hustru — at de indtil videre maatte holde paa Pigeskolen i den hidtilværende Skikkelse.

Med Hensyn til den udvidede Undervisning havde han tænkt sig, at hvert Skolehold skulde omfatte to Vinterkursus, hvert paa 7 Maaneder, samt at der skulde gives dem af de unge, som havde Lyst og Tid, Lejlighed til tillige at blive paa Skolen i den mellemliggende Sommers Undervisningstid (4 Maaneder). Det blev altsaa tilsammen 18 Maaneders Skoletid. I den kunde der udrettes ikke saa lidt, naar de unge mødte med de nødvendige Forudsætninger. Hertil hørte først,

at det var opvakte Mennesker, der havde Øje for en saadan Oplysnings Betydning og selv følte sig dragne med i Livets Strøm, og dernæst maatte de være saa vidt fremme i alle de Færdigheder, der rettelig burde være lærte i Barneaarene, at Skolen ikke behøvede at anvende Tid derpaa. Nogen Adgangs- eller Afgangsprøve vilde Taleren ikke kunne gaa ind paa, men man maatte i hvert enkelt Tilfælde søge at komme paa det rene med, om vedkommende kunde vente det rette Udbytte af Undervisningen. I mange Tilfælde maatte et Vidnesbyrd fra den Højskole, hvor den paagældende forud havde opholdt sig, kunne være vejledende i saa Henseende, men bestemte Regler kunde der ikke gives herfor, da det ogsaa godt kunde tænkes, at Skolen kunde faa Elever, der ikke forud havde været paa Højskole.

Naar Spørgsmaalet nu blev om Undervisningens Indhold, da maatte der lægges særlig Omhu paa Nordens Historie og Menneskeslægtens Levnedsløb i Forbindelse med Kirkehistorie og nogen Bibelforklaring. Fremdeles skulde Skolen omfatte en god Undervisning i de nordiske Sprog og deres Udvikling i Litteraturen, en god Undervisning i Geografi samt i Matematik og Naturlære; lillige skulde der meddeles Kundskab om vore borgerlige Samfundsforhold og om Lovgivningen, særlig om dens historiske Udvikling.

Om Maaden, hvorpaa Undervisningen skulde meddeles, bemærkede Taleren, at der foruden Foredragene maatte finde fri Samtale Sted mellem Lærere og Lærlinger. Han troede dog ikke, at det nærmest skulde være det, som nylig var gængegaaet, der skulde gøres til Genstand for Samtale, men snarere det, Eleverne havde haft Tid til at tilegne sig og danne sig en selvstændig Mening om. Ved Siden deraf skulde der ogsaa øves skriftlige Arbejder af Eleverne. Det skulde ikke være egentlig historiske Stile, men Eleverne skulde have Lejlighed til med Benyttelse af Bøger at søge at udarbejde mindre Afhandlinger over frit valgte Æmner.

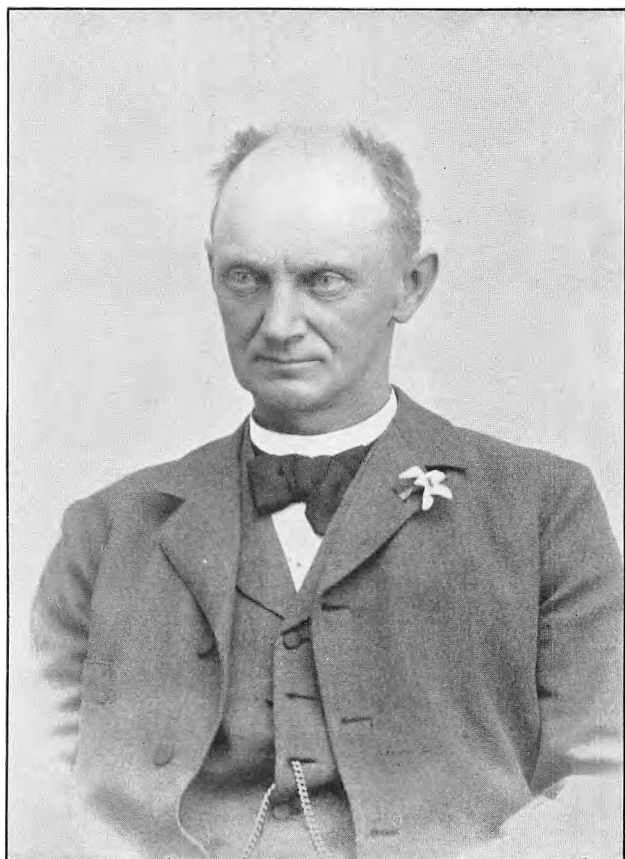
Skolen vilde ikke kunne indlade sig paa at forberede til Studentereksamen (smlg. hvad der er meddelt om Dr. Rodes Skole paa Skovgaard), men for øvrigt maatte den søge saa

vidt muligt at tilfredsstille de Krav, der maatte blive stillede til særlig Vejledning i en eller anden bestemt Retning. Var der f. Eks. en Bondekarl, der følte en særlig Trang til at syle med Nordens Historie, maatte man meddele ham Undervisning i Latin, eftersom Latinen er nødvendig for Benyttelsen af de historiske Kildeskrifter.

Om den Maade, hvorpaa Overgangen til den udvidede Skolegerning kunde finde Sted, ytrede Taleren, at han tænkte sig Eleverne i det ny Kursus delte i to Hold. Det første af disse vilde Skolen da kunne modtage til førstkommende Vinter samtidig med, at den endnu i Aar holder Karleskole paa sædvanlig Maade, dog at den saa vil blive nødt til at begrænse Elevtallet noget. Til næste Vinter skulde saa 2det Hold til den videregaaende Undervisning modtages, samtidig med at Karleskolen efter den gamle Plan hørte op.

Til førstkommende Vinter vilde Skolen kunne nøjes med en ny Lærer i de matematisk-naturvidenskabelige Fag, og det var saa godt som afgjort, at Kandidat *P. la Cour* vilde overtage denne Plads. Til næste Vinter vilde Skolen tillige faa Brug for en Lærer, der særlig kunde tage sig af de nordiske Sprog og deres Udviklingshistorie. For øvrigt ventede man en værdifuld Haandsrækning af og til bl. a. fra Nørregaard og Bågø i Testrup. Skulde Gerningen lykkes, maatte Skolen kunne vente hjærtelig Deltagelse og Tilslutning fra den grundtvigske Højskolebevægelse hele Landet over, og det var i denne Henseende Taleren til megen Opmuntring at se den store Deltagelse, som Lærerne fra andre Højskoler havde vist over for dette Møde, der i denne Høst har været holdt paa Skolen.«

Jens Nørregaard fra Testrup begyndte med at sige, at han »som den, der stærkest havde fremdraget Tanken om Højskolen i Sorø, vilde udtale, at det Skridt, der her agtedes gjort, fra Begyndelsen af har haft hans fulde Bifald. Efter hans Overbevisning gøres der i dette Øjeblik en god Gerning derved, og han vilde bede alle om ikke holde sig tilbage der fra, selv om de maatte have den Overbevisning, at Gerningen kunde gøres endnu bedre i Sorø. Et dygtigt Arbejde her vil med

POUL LA COUR.

Opdagertanker, klare, høje
og lykkefager Kærlighed,
de mødtes i hans store Øje
som Solskin i et Blomsterbed.

Blandt Bønderne han vilde blive,
og der, hvor de var Stævne sat,
han gav (og stråled ved at give)
sin Lærdoms og sit Hjertes Skat.

Bjørnstjerne Bjørnson.

Aandslivets Nødvendighed føre til Sorø, hvornaar dette skal ske, raader Gud for. Taleren vilde altsaa af sit fulde Hjærte slutte sig til dette Skridt og ønske det Lykke og Velsignelse.»

Fra Lærermødets Side talte *L. B. Poulsen* fra Sønderjylland og Valgmenighedspræst *R. Lund* fra Mors, der begge gav Sagen deres varme Tilslutning.

Allerede i »Højskolebladets« Nummer for 30. August kundgjorde Schrøder den udvidede Folkehøjskole. Nu var altsaa Beslutningen taget, og der er ingen Tvivl om, at det var den gode Tilslutning fra de andre Højskolers Side, der gav Mændene paa Askov Frimodigheden til at begynde under de ny Forhold. Ganske særlig har det trofaste Haandslag Schrøder og Nutzhorn fik fra deres Ungdomsvenner paa Testrup og Vallekilde været afgørende.

Hertil kom Poul la Cours Tilsagn om at gaa til Askov; uden dette havde man ikke

saa hurtig gaaet til Udvidelsen. Thi med la Cour vandt Skolen paa en Gang Betingelserne for at kunne meddele en saa omfattende og fyldig Undervisning, at den kunde svare til Navnet: en udvidet Folkehøjskole.

Forholdet for en folkelig Ungdomsskole er jo nemlig dette, at dens Undervisningsemner nødvendigvis maa øges og ændres med den Udvikling, der finder Sted i Kraft af menneskelig Aandsvirksomhed. En saadan Skole har ikke en engang fastslaaet Egenbevægelse. Livet danner Skolen og ikke omvendt.

Lige siden Begyndelsen af det nittende Aarhundrede har Naturforskningen stærkere og stærkere præget Aandslivet.

Poul la Cour (1878).

Jeg tænker ikke her i første Linie paa den Indflydelse, Naturforskningen har haft paa de ydre Vilkaar, hvorunder Aandslivet har udviklet sig, skønt den Side af Sagen ingenlunde er uden Betydning. Jeg tænker meget mere paa den Indflydelse, Naturforskningen direkte og indirekte har øvet og stadig øver paa Tænkningen, baade paa den videnskabelige og paa den, som aandelig vaagne Lægfolk anvender overfor mangfoldige af Livets Spørgsmaal.

Der er vel intel, som har paavirket vor Tids Tænkning stærkere og inderligere end Aarsagslovenes fortrinlige Repræsentanter, Sætningerne om Stofmængdens Uforanderlighed og Energiens Vedligeholdelse, de Sætninger, der knytter alle fysiske Omdannelser sammen i en Kæde, hvis Led er Aarsag og Virkning, og hvorved Lovmæssigheden i Naturen har faaet et klart Udtryk.

Aarsagsloven er ved disse Erfaringsætninger trængt ind hos mange Mennesker, omformer paa mange Hold deres Forestillinger om Tilværelsen og gør Sindene i en Grad, som ingensinde tidligere er kendt, modtagelige for en Paavirkning af logiske Slutninger ud fra Aarsagsloven.

Til en fyldig folkelig Oplysning hører derfor en Redegørelse for, hvorledes Menneskeslægten er naaet til Erkendelse af Naturlovene.

Paa den udvidede Højskole kunde en Undervisning i Naturkundskab slet ikke undværes, og i Poul la Cour vandt Folkehøjskolen den Mand, der evnede at optage Naturkundskab blandt Folkehøjskolens Emner paa rette Maade. Han meddelte nemlig Stoffet historisk, hvorved de i Naturvidenskaben ledende Mænds, deres Ideers og deres Hjælpemidlers (Instrumenternes) Historie blev klarlagt, saa Eleverne paa den udvidede Højskole ogsaa paa det naturvidenskabelige Omraade fik den Undervisning, der af Grundtvig saa stærkt var hævdet som den eneste rette paa den folkelige Ungdomsskole, en Undervisning, der tilsigter at give Klarhed over en Udvikling og ikke bare giver usammenhængende Brudstykker af de opnaaede Resultater.

Schrøder havde ofte talt om, at den historiske Undervis-

ning hørte til de Ting, som Grundtvig havde peget paa som frugtbare at arbejde med, og Poul la Cour blev nu den Mand, som brød Vejen herfor paa det naturvidenskabelige Omraade.

Jeg ser af Schrøders Breve, at der var mange, som havde ventet, at Askov skulde have haft en Stab af ny Lærere, men at han holdt paa, det var bedst foreløbig ikke at faa flere ny Lærere end Poul la Cour.

Dels var Schrøder ikke klar over, hvordan Undervisningen i det enkelte skulde indrettes under de ny Forhold, dels var der ej heller Midler til at knytte flere Lærere til Skolen for.

Alle var forberedte paa, at der vilde komme en betydelig Nedgang i Elevtallet, og da Betalingen ikke blev forhøjet, maatte Indtægterne af Skolevirksomheden svinde stærkt ind. Den nødvendige Støtte til at bringe Ballance i Regnskabet skulde komme fra »Dansk Højskoleforening«, men her stod man jo til en Begyndelse uden Klarhed over, hvad en aarlig Indsamling kunde bringe.

Der blev udstedt en Indbydelse, saalydende:

»Under de i det sidste Aar førte Forhandlinger om Højskolesagen har den Overbevisning fæstnet sig hos os, at der skal gøres et Skridt fremad imod det Maal, som Grundtvig har peget paa i sine Skrifter om Højskolen i Sorø. Det er end videre kommen til at staa klart for os, at et saadant Skridt lettest og naturligt gøres ved at skaffe en af de alt bestaaende Højskoler en saa tilstrækkelig Støtte, at den derigennem sættes i Stand til at kunne byde en Undervisning, der tilfredsstiller Lærlinger med Trang til en omfattende menneskelig Oplysning paa Modersmaalets Grund, og med Evnen til at tage derimod. Vi tror ikke, at et slikt Skridt vil foregribe noget med Hensyn til det endelige Maal for Højskolens Udvikling.

Paa »Flors Højskole« i Askov har vi fundet Lærerkrafter, som vi tror i Besiddelse af Betingelse for at kunne optage en Højskolegerning som den paapegede, og som vi tillige ved har Villie til at gøre dette. Vi har derfor sluttet os sammen om at danne en »Dansk Højskoleforening« med følgende Vedtægter (se Side 217).

Vi indbyder nu Højskolens Venner i Danmark, Mænd og Kvinder, til at slutte sig sammen med os om denne Sag og indtræde som Medlemmer af Foreningen ved at tegne sig for et aarligt Bidrag, afpasset efter hvers Evne og Villie. Kun ved en almindelig og varm Tilslutning kan Sagen, der utvivlsomt har en stor Betydning for hele det danske Folk, vente at opnaa en lykkelig Gennemførelse.

I Oktober 1878.

Niels Andersen, Gmd., Stenstrup, Nykøb., Sjæll.	Andreas Andresen, Gmd., Skellemark, Broager.
Hans Kr. Dam, Lærer, Aakirkeby, Bornholm.	Ludvig Dam, Købm., Aakirkeby, Bornholm.
Rasmus Dinesen, Gmd., Høve, Skjelskør.	Chr. Faber, Grosserer, Odense.
Johannes Feldthusen, Gmd., Høve, Skjelskør.	J. Fink, Gmd., Hejls, Kolding.
Hans Frandsen, Gmd., Gudum, Slagelse.	Niels Gaard, Gmd., Nr. Ørslev, Nykøb., Falster.
Niels Hansen, Gmd., Svensbjerg, Køge.	Thyge Hansen, Gmd., Ferritslev, Ullerslev.
C. H. Hejberg, Præst, Vrejlev, Hjørring.	L. Helweg, Præst, Odense.
Kr. Himmelstrup, Lærer, Holmsland, Ringkøbing.	Chr. H. Holm, Gmd., Velling, Ringkøbing.
Otto Jacobsen, Præst, Nykøbing, Jylland.	William Jacobsen, cand. theol., København.
Diderik Johansen, Frilærer, Lille Egede, Korsør.	Konrad Jørgensen, Udg. af »Højskolebl.«, Kolding.
Kr. D. Konradsen, Præst, Hvirring, Horsens.	Kr. Larsen, Højskoleforstander, Bræderup, Rønnede.
Rasmus Lund, Valgmenighedspræst, Ø. Jølby, Mors.	N. P. Madsen, Lærer, Mygdal, Hjørring.
M. Melbye, Præst, Asperup, Nr. Aaby.	Hans Mortensen, Kvarnløse, Tølløse.
Fr. B. Møller, Præst, Sejling, Silkeborg.	Carl Nielsen, Præst, Øls, Hobro.
Ole Nielsen, Gmd., Fuldbj, Sorø.	Poul Nielsen, Gjevnø, St. Hedinge.
Jens Olsen, Gmd., Sjølte, Rønnede.	J. Olsen, Førstelærer, Nysled.
Morten Pontoppidan, Højskoleforstander, Frerslev, Frederiksborg.	Jens Olsen, Gmd., Landsgrav, Slagelse.
Knud Rasmussen, Frilærer, Sødinge, Ringe.	L. B. Poulsen, Bovlund, Løgumkloster.
J. N. H. Skrumbsager, Gmd., Københoved, Rødding.	N. Rasmussen, Gmd., Lisbjerg-Terp, Arhus.
H. Svejstrup, Præst, Vejen.	H. C. Slamberg, Præst, Støvring, Randers.
Niels Thomsen, Frilærer, Ubberup, Kallundborg.	A. Svendsen, Skoleforst., Tune, Taastrup.
	E. Trier, Højskoleforstander, Vallekilde, Svinninge.
	Johannes Vedel, Smed, Høve, Skjelskør.

Denne Indbydelse fremkom, efter at der paa Vallekilde var afholdt et lignende privat Møde som det i Askov 20. August. I Askov havde der særlig været Repræsentanter for Jylland og Fyn, paa Vallekilde var mødt Mænd fra Sjællands og Lolland-Falsters Stifter. De samlede Underskrifter viser Deltagelse for Sagen i Kredse over hele Landet.

Schrøder meddeler i Begyndelsen af 1883, at »Dansk Højskoleforening« i de første 4 Aar efter Højskolens Udvidelse har støttet den

H. Svejstrup.

Konrad Jørgensen.

med ialt 22010 Kr., hvoraf de 18466,82 Kr. er anvendt til Nybygning og til Undervisningsmidler. Resten, 3543,18 Kr., til Skolens Drift.

Uden denne anselige Hjælp vilde den udvidede Folkehøjskole ikke være kommet i Stand, saa »Dansk Højskoleforening«s Medlemmer, og især dens ledende Mænd, nemlig *Jep Fink*, *H. Svejstrup* og *Konrad Jørgensen*, vil altid mindes med største Taknemlighed af Askov Højskole. Men ogsaa Regering og Rigsdag ydede

deres gode Bidrag, idet der paa Finansloven for 1879—80 bevilligedes 5000 Kr. til Skolen af Sorø Akademis Midler. Denne Sum gav sammen med Tilskuddet fra »Dansk Højskoleforening« det Beløb, godt 10000 Kr., som Udvidelsen var beregnet paa.

Naar man læser »Dansk Højskoleforening«s Medlemsliste for 1879 igennem, finder man Navne paa Mænd og Kvinder fra de fleste af de grundtvigsk paavirkede Kredse Landet over, og det virker i hvert Fald stærkt paa mit Sind at se en saa almindelig Deltagelse i denne Skolesag; jeg faar et levende Indtryk af, hvor opmuntrende og styrkende denne Deltagelse har været for dem, der skulde forestaa Arbejdet i Askov, og at den har hjulpet dem over de mindre velvillige Stemninger, der var fremme hist og her blandt ledende Ordførere i den grundtvigske Lejr, fordi man fandt, at Udvidelsen i Askov hindrede Oprettelsen af den store Højskole i Sorø.

I et Brev skriver Otto Møller til Skat Rørdam i Foraaret 1879: »Forresten ser det efter mit Skøn daarligt ud med Udsigterne for Sorøskolen. Nørregaard, som var her forleden Dag, bliver ved at holde Ørene stive og synes, at det gaar ganske glimrende efter Omstændighederne; men jeg kan ikke se rettere, end at denne Sag er bleven ligefrem forraadt af dem, der naturlig skulde være dens Forsvarere. Ingen tør nægte, at Grundtvig holdt Tanken fast lige til sin Dødsdag; men der er meget faa af Grundtvigs Venner, som nu vil vide af den at sige. Politiken har ogsaa her gjort Udslaget, den afviser enhver Statsskole, og Schrøder, som er en klog Mand, der mærker, hvorhen Vinden blæser, sætter sit Sejl op og fanger al den Vind for sig, som han kan. Og det, som han stiller an, kan dog ikke blive til noget, som det er værd at tale om; men imidlertid ruller Stenen ned igen, og der er vel lange Udsigter til, at der kan røres ved den.«

Skat Rørdam har dog, kan man se af et tidligere Brev, set noget venligere paa Askovudvidelsen: »Hvad Schrødets Forsøg i Askov angaar, kan jeg ikke se saa mistrøstigt paa det som Du. Vistnok vil det som et mindre Privatforetagende aldrig kunne naa den Alsidighed, som skulde herske paa

Sorøskolen; men alligevel mener jeg, at der ved en saadan Begyndelse kan indhøstes en Del Erfaring, som i Fremtiden kan komme til Nytte, — hvis ellers den paatænkte Begyndelse bliver til noget. Men hvis der er Sundhed i Sorøtanken, gaar den nok igennem alligevel.«

Paa Rigsdagen var Spørgsmaalet om Højskolen i Sorø blevet fremdraget i Okt. 1878 af Seminarieforsander Tang under Finanslovens første Behandling, og Kultusminister Fischer gav Svar herpaa, da Skoleloven kom paa Dagsordenen.

Ministeren havde medtaget Folkehøjskolerne i sit Lovforslag som »et væsentlig Led« i det almindelige Almueskolevæsen. »Jeg havde tænkt mig, at disse Højskoler dannede en Afslutning for vort Almueskolevæsen, idet jeg forestillede mig, at den hidtil oftere fremførte Tanke om en Folkehøjskole i Sorø maatte betragtes som i alt Fald for længere Tid opgiven.« Men da Tanken paany var ført frem, mente Ministeren, at den burde nøje overvejes. »Jeg opfatter Tanken saaledes, at der ved den Opgave at tilvejebringe en folkelig Højskole i Sorø er tænkt paa at skabe den sidste Afslutning paa Borger- og Almueskolevæsenet, saaledes at, ligesom man paa det lærde Skolevæsens Omraade slutter med Universitetet, saaledes skulde der paa Borger- og Almueskolevæsenets Omraade afsluttes ved den nævnte Højskole. Den skulde med andre Ord være et folkeligt Universitet . . . . . Jeg kan tilkendegive min Stilling dertil saaledes, at jeg godkender denne Tanke i Almindelighed; men der er et Punkt derved, mod hvilket jeg maa gøre en Indsigelse; det er dette, at man taler om en folkelig Højskole i Sorø.« Efter Ministerens Opfattelse burde denne Skole ligge i København, hvor alle de Hjælpemidler, den skal bruge, findes. »København er nu en Gang Midtpunktet for Videnskab og Kunst her i Landet.«

Med god Grund udtalte C. Berg under den følgende Forhandling, at han maatte ønske at faa Klarhed over, »hvilken Overensstemmelse og hvilken Forskel, der kan være mellem den højtærede Ministers Anskuelse og Sorø-Højskolemændenes Anskuelser om selve Sagen.«

Han fik ogsaa Svar fra Ministeren, der udtalte:

»Opgaven for Folkehøjskolen skal jo være at føre saadanne unge Mennesker, der ikke har studeret, et Skridt videre, inden de gaar over til deres Livsstilling, ved at indbyde dem til at tage Ophold {ved Folkehøjskolen i kortere eller længere Tid efter deres Lyst og deres Evner, for at de der ved folkelige Foredrag af dygtige, oplyste Mænd kan faa Smag for, Sans for, hvad Videnskaben og Kunsten paa deres forskellige Omraader har at byde, og for at de, vakte og begejstrede for, hvad de havde lært, kan vende tilbage til deres Gerning, rede til i den Kreds, hvor de senere kommer til at virke, at udbrede den samme Sans for Videnskab og Kunst, som de selv ved det Indblik, de har faaet deri, har erhvervet sig. Det tænker jeg mig Opgaven. Jeg har ogsaa allerede antydnet dette, at de ikke her skulde gaa i Skole længere. Skolen maa være endt for dem, og det var ønskeligt, at Skolen allerede kunde være endt ved de nuværende Højskoler. Den Mangel paa Forberedelse, med hvilken mange Elever, som har Lyst til at lære, møder ved disse Højskoler, gør det til en tung Pligt for disse, i mange Tilfælde simpelthen at maatte fortsætte Skolegerningen, hvilket afdrager dem fra at virke med den større Frihed, som egentlig skulde være Højskolens Opgave. . . . . Vil man nu begære en nærmere Forklaring af mig ved at spørge — og det er et betegnende Spørgsmaal — om der skal endes med en Eksamen eller ej, da siger jeg: Ja, retter man Spørgsmaalet til mig saaledes, da vil Svaret paa dette Spørgsmaal være ret vel egnet til at oplyse Undervisningens Karakter. Min Mening er nemlig den, at der ikke skal være nogen Eksamen. . . . . Her forudsætter vi, at de, der møder, møder af fri Drift til at lære, at de er beredvillige til at modtage, hvad der meddeles dem, og at de derefter vil vende hjem belærte, ikke for at vinde ny Rettigheder, større Rettigheder, end den al Tid har, der i Kundskab staar forud for andre, ikke for at erhverve nogen Ret ellers ved, hvad de har lært. . . . . Hvis man nemlig skal ende med en Eksamen, nødes man til at afpasse et vist Kursus paa en bestemt Maade, saa at man Trin for Trin gaar fremad mod Erhvervelsen af de Kundskabsmaal, som Eksamen

skal afgive Vidnesbyrd om. Derved vil man tillige med Nødvendighed komme til at begynde med en Eksamen, og saa er man — det tror jeg maa være klart — aldeles borte fra det Grundlag, hvorpaa man egentlig har stillet sig.«

Der var stor Overraskelse over Kultusminister Fischers overfor Højskolen saa velvillige Udtalelser. Denne Overraskelse kom gentagende til Orde i Tinget og har været tilstede i mange Kredse. Skat Rørdam skriver til Otto Møller: »Ministerens Planer i saa Henseende (∴ m. H. t. Sorøskolen), forstaar jeg ikke, d. v. s. jeg formoder, at han har en eller anden hemmelig Bagtanke derved, som ingenlunde vilde være til Gavn for Sagen; thi at han skulde ville fremme en Skole, hvor det grundtvigske Højskole-Element vilde blive stærkt repræsenteret, er for mig utænkeligt.«

Selv Jens Nørregaard, der nok hilste Ministerens Udtalelser »som imødekommende og velvillige over for det, der al Tid har været en ægte folkelig Oplysnings Hovedsag«, har ikke Hast med at faa udnyttet Ministerens Velvillie, men nøjes med at skrive (Nytaar 1879): »det var nu ønskeligt, om den efter mit Skøn heldig begyndte Forhandling vilde blive fortsat igennem de følgende Aar«.

I Tinget udvekslede man gentagende sine Meninger for og imod, om Skolen skulde ligge i Sorø eller i København — næsten som om det var en given Sag, at nu blev »Skolen i Soer« virkeliggjort.

Men det gik ganske anderledes.

Skoleloven kom nemlig ikke videre end i Udvalg, hverken i det Folketing, der blev opløst i December 1878 eller i det nyvalgte Ting, hvor Loven atter blev forelagt i Februar 1879.

Derimod finder man i Finansudvalgets Betænkning over Finanslovsforslaget 1879—80 optaget en Meddelelse om, at der paa Askov er begyndt en udvidet Folkehøjskole, og at der i Finansudvalget har været fremsat Ønske om, at Staten ydede et Tilskud til denne ny Virksomhed, men at Sagen er udsat til tredje Behandling for at der kunde skaffes nærmere Oplysninger om Skolens Arbejdsplan.

Schrøder indsendte da en Redegørelse til Kultusministeren

med en »Foreløbig Plan for den udvidede Folkehøjskole i Askov«. Heri hedder det:

»Efter de af Skolens Hovedlærere, de theologiske Kandidater H. Nutzhorn og L. Schrøder, cand. mag. Poul la Cour, cand. jur. A. Pedersen og cand. med. & chir. B. Bojesen meddelte Oplysninger om deres Undervisning i Vinter og deres Planer for den følgende Vinter er *Skolens Hovedfag* for Tiden følgende:

1. *Nordens Historie* i omfattende Betydning (politisk Historie, Literatur-, Kultur- og Kunsthistorie) meddeles eller agtes meddelt af H. Nutzhorn i fem ugentlige Foredragstimer to Vintre igennem og i en ugentlig Samtale, ligeledes hver Vinter; fremdeles af L. Schrøder i fire ugentlige Foredrag en Vinter igennem (om Nordens Oldtidsdigtning), i to ugentlige Foredrag to Vintre igennem (om de store Digtere og Ordførere i Danmark fra Jens Baggesens Fremtræden i Literaturen), og i en ugentlig Samtale hver anden Vinter (om Nordens Oldtidsdigtning). Til dette Fag kan endelig ogsaa regnes Oplæsninger af dansk og norsk Skønlitteratur af A. Pedersen og af Gaardejer og Sogneraadsformand N. Hansen, hvilken sidste ikke har anden Undervisning paa den videregaaende Skole.

2. *Hele Menneskeslægtens Historie* (ligeledes omfattende politisk Historie, Literatur-, Kultur- og Kirkehistorie) agtes meddelt af Schrøder i fire ugentlige Foredrag hver anden Vinter og i to ugentlige Samtaler den ene Vinter og en ugentlig Samtale den anden Vinter. Til Oplysning om enkelte Dele af Menneskeslægtens Historie kan henregnes de ugentlige Foredrag og Samtaler, som Nutzhorn holder over det gamle Testamente, og Schrøder over det ny Testaments hellige Skrifter, og dertil kan endvidere regnes saadanne Foredrag, som dem, Sognepræst Helms fra Skjellerup har lovet at holde i den sidste Uge af April over den kirkelige Bygningskunsts Historie, og dem, som Højskoleforstander Jens Nørregaard fra Testrup har stillet i Udsigt, han vil holde her paa Skolen i en Tid af næste Vinter.

3. *Mathematik og Fysik*. I disse Fag, som P. la Cour har overtaget, vil en Lærling i den første Vinter, han tilbringer

paa den videregaaende Skole, faa Undervisning i seks ugentlige Foredragstimer og et lignende Antal Samtaletimer, og i den næste Vinter i lige saa mange eller noget færre Timer.

4. *Kundskab om Lov og Ret* meddeles af *A. Pedersen*, dels ved to ugentlige Foredrag, den ene Vinter om Statsforfatningen, den anden om Enkeltmandsrettens historiske Udvikling, dels ved to ugentlige Samtaler, den ene Vinter om Schjørrings og Dahlerups »Lov og Ret«, den anden Vinter om Nyholms »Statsforfatning og Statsforvaltning«.

5. *Geografi* meddeles af *B. Bojesen* gennem Foredrag og Samtale i omtrent fire ugentlige Timer hver Vinter.

En mere underordnet Stilling i Undervisningen indtager dels nogle Fag, som ikke kan ventes at faa meget større Betydning paa Skolen, dels et enkelt Fag, som kun paa Grund af ugunstige Forhold endnu ikke er kommet til sin fulde Ret.

6. *Sundhedsplejen* foredrages i enkelte Timer af *B. Bojesen*.

7. *Sangøvelser* ledes af *H. Nutzhorn*.

8. *Legemsøvelser* drives daglig under Vejledning af en yngre i Gymnastik og Vaabenbrug indøvet Lærer (i Vinter Seminarist *L. Hansen*, som i en Aarrække har ledet Øvelserne i en Skyttekreds i Svendborg Amt), der iøvrigt som Lærling deltaget i Skolens Undervisning. Den samme Mand leder Øvelserne i Skydning med Salonbøsse og med Remingtonriffel.

Disse tre Fag ventes ikke at blive optagne i et meget større Omfang, end de nu drives.

9. *Modersmaalet* ønsker vi derimod behandlet i et meget større Omfang, end det nu er Tilfældet her paa Skolen. Det forudsættes, at Lærlingene, som kommer her, ikke trænger til egentlige Retskrivningsøvelser, saa lidt som til Skønskrivnings- og almindelige Regneøvelser. Men derfor kunde der vel være Brug for en stadig og kyndig Vejledning ved Indøvelsen af Modersmaalets Brug i Skrift, som det nu er vanskeligt for Lærerne at yde i større Omfang. Navnlig ved Løsningen af de geometriske Opgaver har der dog været stadig Øvelse i at udtrykke sig i et kort og klart Sprog under *la Cours* Vejledning, og baade *A. Pedersen*, *H. Nutzhorn* og *L. Schrøder* har haft Lejlighed til at gennemgaa skriftlige Arbejder for Lær-

lingerne. Medens der, som det vil fremgaa af det under 1. anførte, ikke er særlig Trang til en Lærer i dansk Literatur, er det derimod kun en sparsom Hjælp, vi har kunnet yde til at lære Sprogbygningen og Sproghistorien at kende. *Nutzhorn* har en ugentlig Samtale med Lærlingerne derom, og Folkehøjskolelærer, cand. theol. *Kr. Bågå* fra Testrup, holder i Aar i to Uger af April daglige Foredrag og Samtaler derom. Men Skolen vilde sætte stor Pris paa at have en fast Lærer i dette Fag, som var særlig udviklet deri.

Endelig skal her ogsaa nævnes, at det er vort Ønske, at der kan blive tilbudt de Lærlinger, som har Lyst til det, en god Undervisning i *Zoologi* og *Botanik*. Lykkes det ikke at finde en duelig Lærer i disse Fag, som kunde passe til Skolen i det hele, og at faa Midlerne til at lønne ham, maa vi være betænkte paa i alt Fald at gøre lidt for at faa begyndt paa Zoologien om Vinteren, og paa at skaffe de Lærlinger, som vil blive her om Sommeren, nogen Vejledning i at samle og bestemme Planter. Vi har faaet Tilbud af en kyndig Mand om, at han vilde holde en Række Foredrag i Oktober om Planternes Bygning og Liv, og vi har modtaget det med Tak.

Til Sommeren henlægges desuden *Undervisningen* i *fremmede Sprog*, naar denne søges her paa Skolen; *Nutzhorn* underviser da i *Islandsk*, *A. Pedersen* baade i ældre og nyere europæiske Sprog (fornemmelig i Græsk og Engelsk). Men iøvrigt er Skolens fleste Lærere indtil videre om Sommeren optagne af Pigeskolen, som fremdeles holdes paa den ældre Maade i Maj, Juni og Juli, af Lærermødet i August og af Høstmødet for bosatte Folk.

Paa Kand. P. la Cours Arbejde gøres der ikke Regning i Sommermaanederne, for at han kan have en samlet Tid til at fortsætte sin videnskabelige Syssel. I Oktober og April, naar der indtræder nogen Lettelse i de andre faste Læreres Arbejde, idet midlertidige Lærere kan optage en Del af Tiden, har la Cour derimod ikke nogen saadan Lettelse.

Det vil fremgaa af disse Oplysninger om den foreløbige Plan, at Skolens Gerning er anlagt paa at omfatte to Vinterhalvaar, hvert paa syv Maaneder, hvortil saa for dem, som

ønsker det, kan komme Undervisning i en eller to Sommere, hver regnet til tre eller fire Maaneder. Men vi venter, at de Lærlinger, der særlig vil benytte Lærernes Vejledning til at arbejde sig ind i et eller flere Fag, vil blive her paa Skolen i endnu længere Tid. Dersom det lykkes at faa Lærerkraften udfyldt, som det er antydnet, vil i Regelen den Lærling, som vil tage al Vinterundervisningen med, være nødt til at fordele sin Uddannelse paa tre Aar.«

Efter at denne Redegørelse var blevet Finansudvalget bekendt, stillede dets Flertal (11 af 15 Medlemmer) Forslag om en Bevilling paa 5,000 Kr. til »Den udvidede Højskole i Askov«.

C. Berg, der var Finansudvalgets Ordfører, begrundede Forslaget, og omtalte den levende Interesse, hvormed en Udvidelse af Højskolearbejdet blev omfattet i vide Kredse. Han kom ogsaa ind paa de forskellige Bestræbelser, der var fremme for at løse Opgaven. »Der er i den Henseende indenfor de Mænds Kreds, som man kalder Højskolekredsen, eller nærmere: Højskolefolket, en dobbelt Strømning. Der er dem, der mener, at det er vort Maal, at dertil skulde vi stunde, at faa en saadan Højskole under Statens Auspicier under saa fri Former, som det under de forhaandenværende Forhold er muligt. Der er andre, som mener, at det kunde blive en Opgave for en Slægt efter os. Det lader man nu staa hen; men det, der ligger naturligt for, er, at Højskolen paa sin egen frivillige Grund søger at bygge videre for at tilfredsstille Trangen til udvidet Undervisning paa denne Maade. . . . . Undervisningen begyndte i Vinter paa denne Maade paa Askov Højskole, selvfølgelig med betydelige Opofrelser, dels derved, at man gav Slip paa den forrigere langt heldigere pekuniære Stilling ved den almindelige Højskole med et stærkt Besøg, dels idet der foranledigedes Udgifter paa anden Maade til yderligere Bygningsforetagender og til nye Lærere, som naturligvis efter den Uddannelse, de burde have, maatte lønnes godt.

Det er dette Forsøg Flertallet har ønsket itide at komme imøde. . . . . og den Forhandling, vi har ført om denne Sag, har ikke vist nogen Uvillie, tværtimod, den har vist Velvillie for Sagen selv saavel fra den højtærede Minister som

fra vor ærede Kollega, der hører til Mindretallet, og jeg vil sige, at, hvis saadanne, om end med en vis Passivitet, saa dog velvillig udtalte Ytringer fra disses Side ikke var fremkomne, saa vilde jeg næppe have staaet som Medforslagsstiller af dette Forslag nu, thi jeg ønsker ikke, at dette Spørgsmaal i sin Begyndelse skulde fremsættes som et Strids-spørgsmaal. Jeg tror hverken, at denne Sags Betydning i og for sig, eller det Haab jeg har til den, og heller ikke, at selve Skolen, vilde være tjent dermed.«

Kultusminister Fischer havde sine Betæneligheder ved Bevillingen, »men da man fra alle Sider ønsker, at der skal gøres et Forsøg i denne Retning, skal jeg ikke modsætte mig Vedtagelsen af en saadan Post, og jeg skal slaa mig til Ro derved«.

Der blev i Folketinget ikke talt uvenligt om det ny Forsøg i Askov, men man hørte gennem enkelte Udtalelser en Tvivl om det rette i ikke straks at gaa til Sorø eller København og der oprette en Statsanstalt. Mange saa sikkert paa det som Otto Møller, at Udvidelsen i Askov var en Hindring for »den store Skole«, og der var jo det rigtige i det, at der omkring Askov blev samlet en alvorlig og personlig Interesse, der naaede ret vidt omkring i Landet, og som i hvert Fald foreløbig ligesom Ministeren slog sig til Ro derved.

I det paagældende Aar 1879 var der i Pressen en livlig Forhandling om Højskolernes »Nytte« i det hele og om Betydeligheden af at gaa videre i deres Spor. Mange mente, at det var vigtigere at faa Fortsættelsesskoler og Realskoler, ti der gik for lang Tid hen fra Barneskolen, inden Højskolen kaldte ad de unge.

Ja, der var ogsaa dem blandt Folkehøjskolens bedste Venner, der blev stærkt optaget af Spørgsmaalet om de unges Undervisning i den vanskelige Overgangsalder. Det giver sig stærkt tilkende fra 1880, da der i de Hjem, der var stiftede af det første Hold Højskoleelever efter 1864, nu fandtes Børn, som var for unge til at komme paa Højskole, men som ved Siden af deres praktiske Oplærelse og Uddannelse trængte til nogen Skolegang.

I 1879 begyndte Kolds gamle Medarbejder A. Kr. Poulsen-Dal i Galtrup paa Mors sin Skole for Drengene i Overgangsalderen, hvor Undervisning i de almindelige Skolefag gik sammen med Værkstedundervisning, særlig i Træarbejde.

Nuværende Sløjdinspektør Aksel Mikkelsen havde endnu tidligere begyndt en lignende Virksomhed. Hos ham foregik Værkstedarbejdet i 7, Skoleundervisningen i 3 Dagtimer.

Ligeledes havde Johannes Vedel i Høve begyndt sin Skole for Overgangsalderen.

Der var i det Hele et rigt Initiativ i disse Aar til denne Opgaves Løsning. Særlig stærkt kom dette frem i et enestaaende Forsøg, da man fik en Fragtdamper bygget, »Skjalm Hvide«, hvis Fører J. Hagedorn, samtidig med at Skibet tjente sin Fragt, skulde opdrage vordende Sømænd og give dem en for Overgangsalderen passende Undervisning.

Det man tilstræbte var at naa, hvad Grundtvig 1836 havde peget paa: »Den eneste gode Drengeskole for Borgerlivet er dygtige og driftige Borgeres Huse, hvor Drengene kan faa baade Lyst til Syslerne, de siden skal drive, og Greb paa disse«.

Schrøder syslede ikke lidet med disse Tanker, og hans ældste Søn besøgte 1879—81 Joh. Vedels Skole i Høve. (Schrøder har i et Foredrag, der foreligger trykt, 1887 udformet sine Tanker om Skolegang i Overgangsalderen. Det nuværende Røre for at faa en saadan Skole i Gang vil i Schrøders Forslag for de unge paa Landet finde gode Anvisninger, som kan bruges den Dag i Dag.)

Men selvfølgelig var Schrøders og andre Højskolemænds Sysse med Overgangsalderens Skole ikke en Følge af, at de mente, Folkehøjskolen skulde erstattes af denne. Tværtimod. De havde meget mere den Opfattelse, at Overgangsalderens Skole, naar den kom til at svare til sin Hensigt, vilde kunne give en god Forberedelse til den egentlige Ungdomsskole, Folkehøjskolen.

Jeg har fremdraget denne Bevægelse i Højskolekredse for en Undervisning af den halvvoxne Ungdom — en Bevægelse hvorfra ogsaa de ca. 30 Efterskoler, der findes i vort Land,

er udgaaet — fordi Øjeblikket nu (1915) er inde til at forstaa, at en Skole for Overgangsalderen er i høj Grad tænkelig, ja ønskelig jævnsides med Ungdomsskolen, naar man da holder sig den Grundfordring efterrettelig, at i Overgangsalderen skal Opøvelsen i de praktiske Færdigheder først og fremmest ske; og at i den samme Alder skal de unge gøre den Erfaring af Arbejdsglæde, som de i Reglen kun kan erhverve sig paa det haandgribelige Arbejdes Omraade, Erfaring af Arbejdsglæde og af Glæden over at give Bidrag til det uundgaaelig nødvendige Arbejdes Udførelse, saadan som det forekommer i Hjem, paa Værksted, i Stald og Lade og paa Marken.

VI. De første Aar efter Udvidelsen.

Otto Møller havde i sin Bog 1878 udtalt det Haab, »at naar den 8de September 1883 oprinder, vil de, som da lever, opleve, at man i det lille af Tvedragt sønderlidte Danmark dog er enedes om at aabne »den danske Højskole i Sorø« til Gavn og Glæde for det danske Folk og til Æresminde for en af dets bedste Mænd, Ordets Tjener: N. F. S. Grundtvig.«

I Virkeligheden havde det Haab levet i mange Højskolemænds Hjærter.

L. Schrøder udsendte i Januar 1883 den femte Beretning fra den udvidede Folkehøjskole i Askov og indledede med at minde om Grundtvigs Ønske om den store Højskole og skriver saa: »Dette som han længtes efter og i mange Aar den ene Gang efter den anden pegede paa, naaedes ikke i hans Levedage, og der er ingen Udsigt til, at det skal naaes i hans Jubelaar«.

Men Schrøder mener, at der alligevel er gjort store Skridt frem ad den Vej, Grundtvig pegede paa.

»Folkehøjskolen er nu saa nøje knyttet til Livet i Danmark og Norge, at en meget stor Del af Folket i disse Lande ikke kunde tænke sig, hvordan det var at undvære den«. I Sverige vinder Tanken ogsaa Indgang, og blandt Nordboer i Amerika er allerede to Skoler af den Slags, nemlig Skolen Elk Horn i Jowa og Skolen Ashland i Michigan.

Han minder om de store Lærer- og Efteraarsmøder paa Højskolerne, og om, at en Række faglige Landbrugsskoler og Haandværkerskoler arbejder i Pagt med Folkehøjskolerne, og han venter, at der ogsaa vil opstaa »Handelsskoler i Forbindelse med den historiske Undervisning«. Han ser i de oprettede Højskoleforeninger i København, Aarhus, Odense, Kolding og flere Byer, »Samlingssteder for Venner af den Oplysning, der udgaar fra Folkehøjskolerne.«

»Har Folkehøjskolerne da ikke løftet sig til et saadant stærkt Brændpunkt, som Grundtvig varslede, saa har der dannet sig et desto bredere Grundlag for en Udvikling henimod en Skole, der baade kunde gøre Oplysningen »frugtbar for Folket« og Folkelivet »grødefuldt for Videnskaben«, som Grundtvig skrev i Indledningen til sin Fremstilling af Nordens Sindbilledsprog«.

Ogsaa for »Forsøget« i Askov nærer han lyse Forhaabninger, idet han udtaler sin Taknemlighed for »den kærlige Opmuntring til at tage fat, der lød med særegen Vægt til os fra vor dybt savnede afdøde Ven *Jep Fink*«, for at Poul la Cour var gaaet ind som Medarbejder, og for, at Skolen straks fik »tilstrækkelig mange ivrige og dygtige Lærlinger til, at vi kunde faa Undervisningen godt i Gang«.

»Men det holdt sig omtrent ved det samme Tal, og det syntes heller ikke, at der vilde melde sig en Lærer med særlige Anlæg og stærk Lyst til Undervisningen i Modersmaalet. *Baade med Hensyn til Tallet paa Lærlingerne og med Hensyn til Lærerkrafterne er der i denne Vinter betydelig Fremgang.* Af Lærlinger har vi nu over et Hundrede. Undervisningen i Modersmaalet og de beslægtede nordiske Sprog er blevet Hovedfag for to unge Lærere, de theologiske Kandidater *Jakob Knudsen* og *Holger Begtrup*.

Undervisningen i Fagene, der angaar den levende Natur, blev ogsaa i denne Vinter udvidet og fæstnet.

Endelig nævner Schrøder i denne Beretning, at *Poul Bjerge* har overtaget Ledelsen af Skolens Bogsamling, der i de kommende Aar udviklede sig stærkt.

Da Askov Højskole i 1865 begyndte sin Virksomhed, blev der laant en Del Bøger fra Rødding Højskoles righoldige

Bibliothek (de er nu saa godt som alle tilbagesendt). Men Grundstenene til Bogsamlingen paa Askov kom tilstede ved Gaver fra Forlæggere, til en Begyndelse ganske særlig fra Boghandler Reitzel.

Først i Firserne, da Poul Bjerge traadte til som Bibliothekar, var der ikke flere Bøger, end der kunde staa paa 30 Meter eller 100 Fod løbende Hylde. Nu har Bibliotheket 750 Meter eller 2400 Fod (en lille halv Fjerdingsvej) løbende Hylde.

Flere af Skolens Venner har givet mange Bøger til Bogsamlingen. Et Par af Giverne skal nævnes her. Den første var Præsten Chr. Østergaard i Husby, der havde et udmærket Bibliothek, som han helt og holdent overdrog til Skolen. Af dets Indhold kan nævnes: N. F. S. Grundtvigs, A. Oehlschlägers og B. S. Ingemanns Værker i Originaludgaver. Dernæst har Fysikus Fr. Ulrich i København givet store Gaver baade i Bøger og Penge til Bogsamlingen. Nu i de senere Aar har dansk Konsul i New Orleans, P. Th. Søegaard, forsynet Højskolen med en Række værdifulde engelske og amerikanske Bøger, og Fru Anne Margrethe Bågøe har skænket os *Scriptores rerum Suecicarum*. Tom. I—II. Uppsala 1818—28 og *Scriptores rerum Danicarum*. Tom. I—IX, Kbhv. 1772—1878.

I Sammenhæng hermed kan nævnes, at en af Skolens gamle Elever, der i mange Aar har samlet paa Raderinger, har overgivet Skolen 300 af disse og stillet flere i Udsigt.

Men hvad der især har givet en stadig Forøgelse af Bogsamlingen er Gaver fra Forfattere, Forlæggere, offentlige Institutioner og Foreninger. Statens Komite for Folkebogsamlinger har sat os i Stand til at faa en udmærket Haandbogsamling i Bibliothekets Læsestue, og »Det Rønnenkampske Legat« paa Herlufsholm har i Aarenes Løb skænket Skolen et anseligt Udvalg af dansk klassisk Litteratur.

Ved Omtalen af dette for os, baade Lærere og Elever saa vigtige Bibliothek, bør ogsaa nævnes, at ved det store kongelige Bibliotheks Velvillie sendes der jævnlig derfra til Askov en Kasse med Bøger, som Skolens Lærere laaner til Brug for deres Studier.

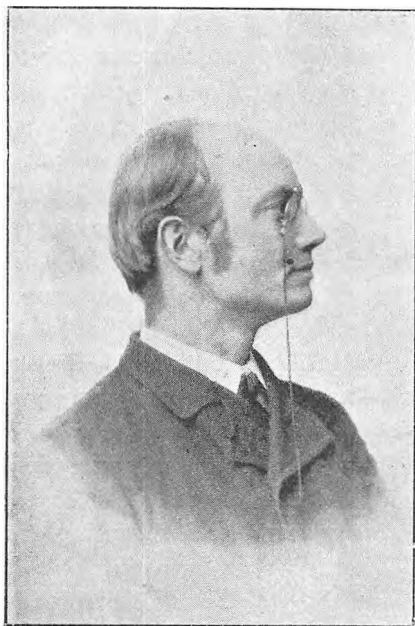
I Foraaret 1886 meddelte Schrøder i Aarsberetningen »at vi har optaget en *videregaaende Undervisning af kvindelige Lærlinger* blandt de Opgaver, vi prøver at løse«. Tanken om at udstrække den udvidede Undervisning til Kvinder havde ofte været fremme. Mange af Sommer skolens Elever havde spurgt, hvorfor de ikke kunde besøge Vinterskolen, hvortil jo den almindelige Pige højskole havde forberedt dem. Der fandtes ganske vist Skoler andetsteds, hvor unge Piger

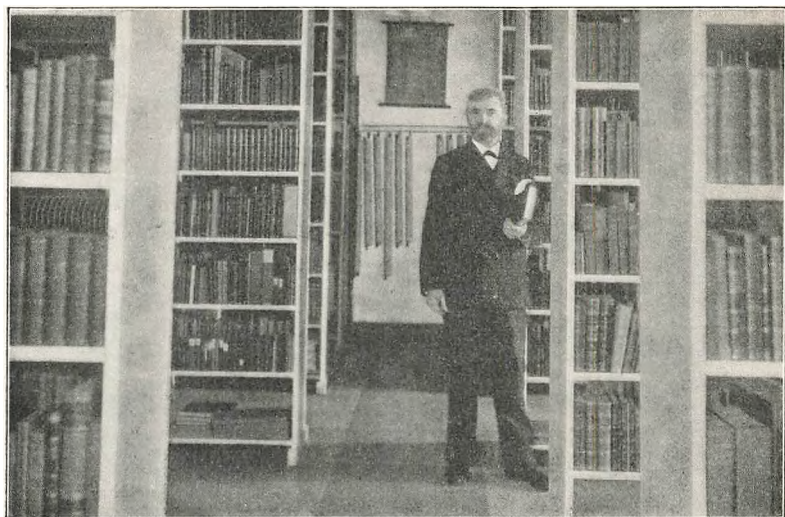
Jakob Knudsen.

kunde faa en videregaaende Undervisning, men ikke faa af Sommereleverne havde Ønsker om komme til Askov igen, og her var naturlige Betingelser for at sætte en saadan Undervisning i Gang.

Siden 1878 var nemlig de faste Lærerkrafter øgede med *Jakob Knudsen, Holger Begtrup, Poul Bjerge* og *Frederik Hansen*, saa det »Spørgsmaal maatte ligge nær, om den stærke Lærerkraft ikke kunde komme til frugtbar Brug ved en Pigeskole, der blev holdt samtidig med Karleskolen«.

Holger Begtrup.

Poul Bjerge i Biblioteket.

De mange faste Lærere med egen Husstand havde medført en stadig Stigning af Udgifterne til Lønninger, selv om de enkelte kun fik en lav Løn, og det fik de. Schrøder skriver, at »om de fleste af Lærerne kan det siges, at de ved at slaa ind paa den Bane, de fra deres Ungdom af har forberedt sig til, kunde have dobbelt saa meget at leve af, som de har i deres nuværende Stillinger«.

Der var i disse Aar betydelige økonomiske Vanskeligheder at overvinde, navnlig i Aaret 1886—87, da de 5000 Kr., som Skolen havde som særlig Bevilling, blev strøget paa den provisoriske Finanslov. Selv om den overvejende Del af disse 5000 Kr. var gaaet med til fri Undervisning for ubemidlede Elever, var de jo dog indgaaet i Skolens Kasse, hvor de nu savnedes.

Tilskuddet fra »Dansk Højskoleforening« var i de samme Aar gaaet stærkt ned, idet en Del af de ældre Bidragydere var døde, og de knappe Pengeforhold, som raadede i Tiden, førte naturlig med sig, at den aarlige frivillige Indsamling gav et mindre Udbytte.

En stor Opmuntring for Skolen blev det, at da Bevillingen paa de 5000 Kr. blev strøget paa den provisoriske Finanslov,

gik »Dansk Højskoleforening«s Indsamling straks stærkt op, fra 2400 Kr. til 6250 Kr.

Det vakte megen Opmærksomhed og Harme blandt gamle Elever, at Tilskuddet til den udvidede Skole blev inddraget, og et Udslag heraf blev, at Foreningen af »Askov Lærlinge« dannedes. Hovedmanden herfor var Landbrugslærer *Hans Appel*, der som tidligere Elev var med ved Vinterskolens Afslutning i April Maaned netop den Dag, da det blev bekendt, at Tilskuddet til Askov ikke var opført paa Finansloven. H. Appel udtalte ved den Lejlighed:

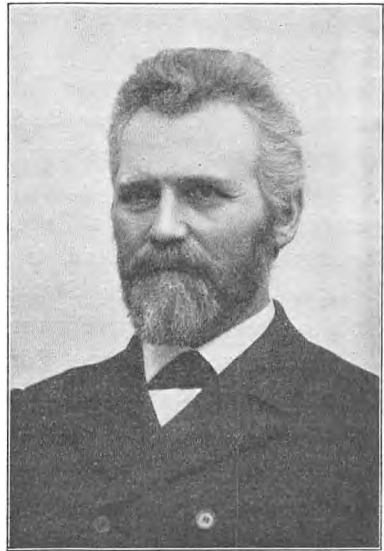
»De 5000 Kr. bærer vi Lærlinge Ansvar for, lad os ønske, det om et Aar kan lyde: Regeringen har ikke skadet, men tværtimod gavnet Askov Højskole ved sin Færd«.

Der blev nu udsendt en Opfordring til at støtte Skolen, og for at faa Forbindelse med saa mange af de gamle Lærlinge som mulig blev den underskrevet af en Elev fra hvert af Skoleholdene lige siden 1865. I Henhold til denne Opfordring skete der en Indsamling i Sommeren 1886.

Imidlertid udviklede Skolens Forhold til Regeringen sig paa en uventet Maade. (Se nærmere herom i »Askov Lærlinge«s Aarsskrift 1905.)

Som det fremgaar af, hvad jeg har oplyst om, hvordan det gik til, at den udvidede Højskole fik et særligt Tilskud paa Finansloven, har Skolen fra første Færd ikke søgt om det, men Folketingets Finansudvalg tog selv Initiativet til et Forslag til en Bevilling (se Side 229).

Da Bevillingen saa i 1886 ikke var optaget paa Finansloven, blev det Spørgsmaal rejst, om Skolen ved en Ansøgning skulde se at faa Bevillingen frem igen. Men efter For-

Frederik Hansen.

handling »med gamle Venner og Lærlinge af Skolen besluttede Lærerne ikke at søge det ved Forandringen paa Finansloven forarsagede Tab erstattet ved en Ansøgning om Støtte til den videregaaende Skole af den *almindelige Bevilling til Højskolerne*«. Denne var nemlig ogsaa blevet nedsat, fra 55,000 Kr. til 40,000 Kr., og var i Forvejen meget lille til de berettigede Krav, der stilledes til den. Man vilde altsaa ikke forringe Statens Tilskud til de almindelige Højskoler ved muligvis at opnaa en Støtte til Askov af den almindelige Højskolebevilling paa Finansloven.

Saadan stod Sagerne Sommeren 1886 over, men først i Oktober Maaned tilskrev Ministeriet Forstander Schrøder, at der var tildelt den udvidede Skole 3600 Kr. for det indeværende Finansaar, og Ministeriet tilføjede, at Nedsættelsen fra 5000 Kr. til 3600 Kr. ganske svarede til den almindelige Højskoles Bevillings Nedsættelse fra 55,000 Kr. til 40,000 Kr.

Hvad nu? Skulde dette Tilbud modtages eller afslaa? Tiden var varm og harm over den provisoriske Finanslov, og de gamle Elever var i Gang med at klare de økonomiske Vanskeligheder, ligesom Skolens Venner i det hele gennem »Dansk Højskoleforening« i Gerning viste, at Skolen havde Rygstød.

Lærerne raadførte sig med »Dansk Højskoleforening«s Forretningsudvalg og bestemte sig til at tage imod de 3600 Kr., »idet det formentes at være i Overensstemmelse med det en Gang indtagne Standpunkt« (∴: ikke søge om Tilskuddet til den udvidede Skole), og følgende Skrivelse blev 23. Okt. 1886 sendt til H. Appel:

»Til Askov Højskoles gamle Lærlinge.

Askov Højskoles Lærere takker herved Skolens gamle Lærlinge for den Støtte, de har ydet os ved at træde til med Hjælp paa en Tid, da vi mente os udsatte for forøgede økonomiske Vanskeligheder. Denne Hjælp vil opmuntre os til med Tillid at vende os til de gamle Lærlinge, om det i Fremtiden vil blive nødvendigt for os.

Askov Højskole har i denne Maaned uventet, men ligesom i tidligere Aar uden Ansøgning, faaet tildelt en Statsunderstøttelse, dog ikke paa 5000 Kr. men paa 3600 Kr.

Hvad der af Lærlingenes Indsamling vil blive ydet os ud over de 1400 Kr., som endnu mangler i den sædvanlige aarlige Understøttelse, vil blive anvendt efter omhyggelig Overvejelse til Skolens Tarv.

Paa Askov udvidede Højskoles Læreres Vegne.

L. Schrøder.«

Selvfølgelig blev den Opgave, de gamle Elever havde stillet sig, herved ændret. De gav for Aaret 1886—87 et Tilskud til Skolen paa 2200 Kr., men bestemte, at for Fremtiden vilde de særlig bruge deres Midler til »at sætte uformuende Mænd og Kvinder i Stand til at nyde godt af den udvidede Undervisning ved at give Fripladser paa Skolen«, medens »Dansk Højskoleforening« som hidtil til sin Opgave havde »den udvidede Højskoles hele Tarv«, navnlig at søge at sætte denne i Stand til at skaffe Lærerkræfter og Læremidler tilveje.

Foreningen »Askov Lærlinge« blev dog først dannet med Hans Appel som Formand 29. Juni 1887 ved et stort Elevmøde, og dens Formaal blev dels at støtte fattige Elever, dels at vedligeholde Forbindelsen mellem de gamle Elever.

I Virkeligheden kom »Askov Lærlinge«s Virksomhed direkte Skolen tilgode, thi denne havde, som det alt er nævnt, i udstrakt Grad maattet give fri Undervisning til ubemidlede Elever, men ved Foreningens Tilskud blev denne Byrde nu væsentlig lettet.

»Askov Lærlinge« har gennem Aarene desuden Gang paa Gang ydet Skolen Hjælp ved særlige Lejligheder, hvorom senere, og har holdt en Række gode Elevmøder, som Skolen er meget taknemlig for. —

De pengelige Forhold paa Skolen var dog saa smaa, at det blev »nødvendigt at lægge Timetavlen saaledes, at navnlig to af de yngre Lærere Uge for Uge kunde rejse for at holde nogle Foredrag, der kunde give dem et lille Overskud foruden Rejsseudgifterne«.

Der var altsaa god Grund til at forsøge at skaffe større Indtægter af Skolevirksomheden, og dertil kunde den udvidede Skole for kvindelige Elever hjælpe.

Men Stødet til, at en saadan virkelig kom i Gang skyldes dog, at der var en Kvinde, der tilbød at overtage den

daglige Ledelse af Pigeskolen, nemlig *Jenny la Cour*, som gennem adskillige Somre havde været Lærerinde for Pigerne. »Hun var blevet saa vel kendt med og saa afholdt af de unge Piger, fra hvem Ønsket var kommet om, at vi skulde hjælpe dem til en mere omfattende Undervisning, at næppe nogen kunde findes, som var bedre skikket til at være Husmoder for denne Skole, naar den, som vi fandt det ønskeligt, skulde have sit eget Hjem.«

Fra Oktober 1885 havde da Askov udvidet Folkehøjskoleundervisning for baade Mænd og Kvinder. Dette er fortsat siden til Held for Skolens Virksomhed og hele Udvikling.

Fællesskabet i Undervisningstimer gælder i Hovedsagen Foredragene, medens Undervisningen paa de mindre Hold i Reglen foregaar med de mandlige Elever for sig og de kvindelige for sig.

Til en Begyndelse boede alle de kvindelige Elever paa »Veum«, hvor Jenny la Cour var Husmoder. Men allerede 1886 byggede Poul Bjerge »Bakkehus«, der blev det andet Hjem for unge Piger. Senere er Kredsen af de Lærerhjem udvidet, som modtager Elever. Fru Christine la Cour paa »Askovhus«, J. Kirkebjerg i sit Hus ved Dammen, og J. Th. Arnfred »Møllehuset« har saaledes kvindelige Elever boende om Vinteren. —

Paa Opgørelsen over Skolens Elevbesøg gennem de 50 Aar kan man se, at Antallet af mandlige Elever i Aarene 1886—91 er nede paa et Lavmaal.

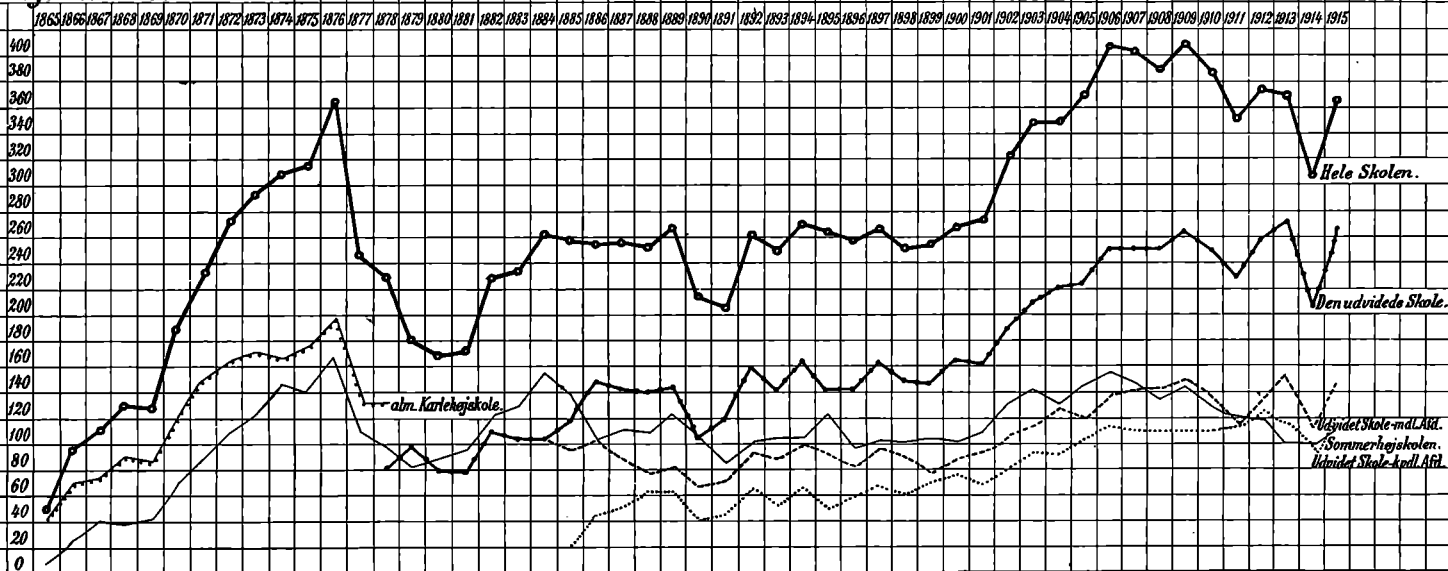
Dette har paa flere Maader virket noget trykkende, thi hvor glad man end var ved den kvindelige Afdeling, saa ønskede man dog især, at mange unge Mænd fremdeles vilde søge den udvidede Folkehøjskole.

Schrøder indleder Beretningen om Skoleaaret 1888—89 med nogle Betragtninger herover. Han peger paa, at det er de faglige Skoler, Landbrugsskolen og Haandværkerskolen, der drager mange af de unge, som har besøgt en Folkehøjskole.

»For saa vidt den udvidede Højskole-Undervisning skal samle vordende Jordbrugere og Haandværkere, er det navnlig

Det aarlige Elevantal 1865-1915.

I

Den alm. Højskole.																																Ialt																				
Vinterskole, Md.	42	71	74	91	86	121	151	165	172	165	177	187	133	54																		1699																				
Sommerskole, Ko.	7	24	40	39	41	70	85	110	122	148	140	168	112	98	82	89	95	120	130	155	139	105	112	111	125	108	84	102	106	106	124	96	101	101	105	103	112	132	143	132	145	155	149	136	145	132	122	118	99	99	110	5532

II

Den udvid. Højskole.																																Ialt																										
MdL. Afdel.														80	98	80	78	112	107	107	97	105	90	77	81	67	73	95	90	100	92	82	96	91	78	90	94	109	116	129	120	138	141	142	152	139	116	134	156	113	146	4011						
KvdL. Afdel.																											22	45	53	63	62	40	47	64	52	65	50	60	68	60	72	75	67	80	94	92	107	116	112	112	112	113	114	125	117	95	120	2474
Tilsammen.	49	95	114	130	127	191	236	275	294	313	317	365	245	232	180	169	173	232	237	262	258	255	253	251	268	215	204	261	248	271	266	238	265	252	255	268	273	321	353	353	372	409	402	390	409	384	352	377	372	307	376	13716						

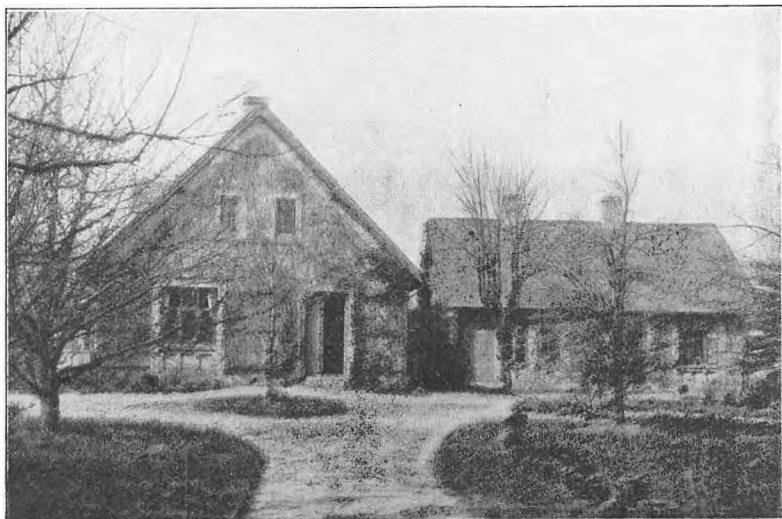
Elever ikke hjemmehørende i Kongeriget:

Elevernes Hjemland	Kvinder		Mænd	Tilsammen
	Sommer	Vinter		
Sønderjylland	369	149	545	1063
Færøerne	4	1	17	22
Norge	98	55	183	336
Sverige	41	67	21	129
Finland	5	10	13	28
Island	18	19	53	90
Andre europ. Lande ..	7	2	10	19
Amerika, ...	23	20	22	65
Tilsammen	565	323	64	1752

saadanne, vi kan vente, der i Forvejen har været paa en Landbrugsskole eller paa en Haandværkerskole, men som føler Savnet af en videregaaende Oplysning om Modersmaalet og Historien, om de borgerlige Samfundsforhold og den gældende Ret, eller i Mathematik og Naturvidenskab. Undervisningen, som her meddeles, burde være ganske særlig skikket som Forberedelse for dem, der senere vil benytte den kongelige Landbohøjskoles Undervisning; men dette er der nok ikke mange, der har set. Vi har haft adskillige unge Mænd paa Skolen, der forud havde taget Eksamen paa Landbohøjskolen i København, Jeg skulde tro, at de er enige om, at det vilde have gjort deres Ophold baade paa den højere Fagskole og i det hele i Hovedstaden mere frugtbart, om de først havde været her.«

For de kvindelige Elevers Vedkommende drager, mente Schrøder, Fagskolen ikke saa stærkt, derfor kommer de i stigende Tal til den udvidede Folkehøjskole.

Men paa baade den mandlige og kvindelige Ungdom virker

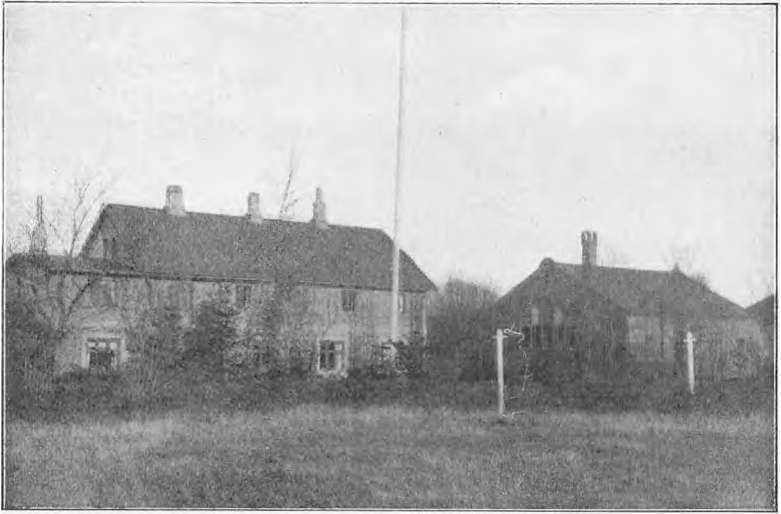

• Veum •.

Eksamensskolerne stærkt. »Under disse Forhold har der den ene Gang efter den anden lydt fristende Røster til os her i Askov, om vi ikke vilde forberede til Studenter-Eksamen, til Skolelærer-Eksamen, til Almuelærerinde-Eksamen, i al Fald dog til Præliminær-Eksamen. Men vi har ikke turdet give os af med nogen af disse Ting. *Det har forekommet os altfor vanskeligt at forene Hensynet til Eksamen med den fri Undervisningsmaade, som er Folkehøjskolens Ejendommelighed*, og som vi ikke har ment at burde opgive, i hvor stort Omfang vi end tog Kundskabsmeddelelsen med.«

Man kan af disse, om jeg saa maa sige, spagfærdige Udtalelser slutte sig til den Krise, der i disse Aar var for den udvidede Højskole, thi det havde jo været dens visse Død, om disse Eksamensafdelinger var blevet taget op. Der drøftedes ogsaa Planer om særlige *Landbrugs- og Haandværker-afdelinger*. »Men vi vil langt hellere staa støttende ved Siden af denne Slags Skoler, der er i god Gænge, end optræde som deres Medbejlere ved den egentlig faglige Uddannelse.«

Derimod var der en anden Ændring i Skolens Arbejde, som aabenbart har været særlig fristende (ikke mindst for de

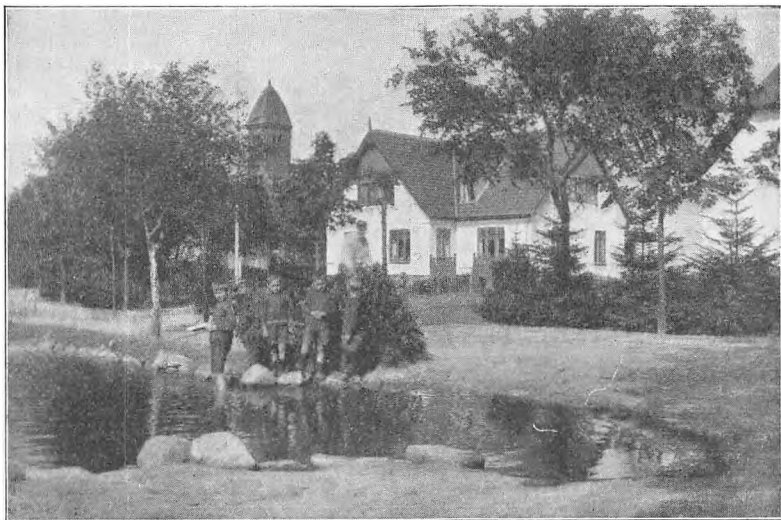

•Bakkehus•

yngre Lærere), den nemlig »at optage en almindelig Folkehøjskole-Undervisning for mandlige Lærlinge ved Siden af Vinterskolen« for derved at »forberede unge Karle til bagefter at bruge vor udvidede Undervisning, ligesom vi om Sommeren forbereder unge Piger dertil«.

Lykkeligvis blev ej heller denne Plan søgt virkeliggjort, thi det vilde utvivsomt have svækket Udviklingen af den udvidede Højskole.

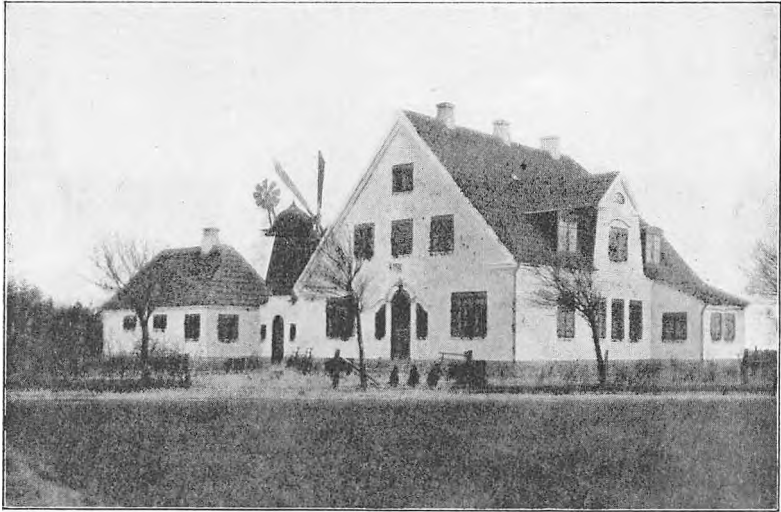
Resultatet af de mange Overvejelser samler Schrøder paa følgende Maade: »Dersom ikke Vanskeligheden ved at faa den nødvendige Løn til Lærerne kommer til at øve en tvingende Magt, vil Skolen næppe vige af fra sin nærværende Opgave. Denne er da ogsaa stor nok — den at tilbyde Ungdommen en paa en Gang grundig og fattelig, paa en Gang omfattende og dybtgaaende Oplysning om Modersmaalet og Folkelivet, om Fædrelandets og hele Slægtens Historie, om Lovene for Naturriget og for det borgerlige Samfund, om det legemlige og det aandelige Livs Vilkaar. Der er stundom, vel halvt for Spøg, brugt det Udtryk om vor Virksomhed, at den var »et folkeligt Universitet«. Det kan for saa vidt tages for fuldt

J. Kirkebjergs Hus.

Alvor, som vi, uden som Nutidens Universiteter at forberede til Embedsstillinger, dog ligesom disse søger at samle en Kreds af Lærere, der er grundigt hjemme i og bestandig kan arbejde sig videre frem i deres Fag, og som kan hjælpe andre til at skaffe sig en mere eller mindre omfattende Kundskab i disse Fag. Der er baade paa Rigsdagen og ved politiske Møder talt om Ønskeligheden af at faa »et Universitet i Nørrejylland«, uden at det dog vel har været Meningen, at det udelukkende skulde være bestemt for Mennesker, der havde taget Studentereksamen, eller som vilde være Embedsmænd. Vi kunde ønske, at de, der nærer disse Tanker, vilde gøre sig bekendt med, hvad der er begyndt her i Askov, hvilke Lærerkræfter der allerede er samlede, og hvilke Undervisningsmidler der er til Stede, og saa betænke, om her ikke er gjort en Begyndelse, som kunde udvikles til noget betydeligt i den nævnte Retning, naar det fik tilstrækkelig Støtte.«

Selv om det har sin Rigtighed, at Askov havde en Række fremragende Lærere, der udmærket kunde gøre Tjeneste ved »et Universitet i Jylland«, saa er disse Udtalelser af Schrøder dog væsentlig kun fremkaldt af store økonomiske Vanskelig-

•Møllehuset•

heder. Thi de samme Lærere havde jo i Virkeligheden ikke Lyst og Drift til en stærkt udpræget Faglærervirksomhed. Dette gælder baade om de ældre, Schrøder og Nutzhorn, og om de yngre som Poul la Cour, Jakob Knudsen og Holger Begtrup.

Naar de overhovedet var Askovlærere, saa skyldtes det jo først og fremmest, at de vilde tjene en god dansk folkelig Oplysning i den fri Ungdomsskole.

Nej, Forholdet var vel som nævnt snarere det, at de yngre Lærere nærede ret stærke Ønsker om ved Siden af den udvidede Skole at faa en almindelig Højskoleafdeling oprettet, og jeg skulde tro, at det fornemmeligt skyldtes de ældre Lærere, at dette ikke skete.

I Aarsberetningen, som blev udsendt i Foraaret 1890, meddeles, at »man nu har truffet den Ordning, foreløbig for de to næste Aar, at hvert Aars Underskud skal dækkes i det følgende Aar paa den Maade, at det fradrages i de faste Læreres Løn forholdsmæssig efter deres Størrelse«, og saa haaber man, at der i disse Aar vil vise sig Udsigt til bedre Kaar. Dette Haab gik da ogsaa i Opfyldelse.

• Rolighed • og • Hvide Hus •.

Her traadte atter Elevforeningen til. 1890 var jo Skolens 25-Aars Jubilæum, der blev mindet ved Aarsmødet, hvor de to gamle Elever Højskoleforstanderne Grønvald Nielsen og Povl Hansen førte Ordet, og Foreningen forærede da Skolen 850 Kr. til Undervisningsmidler, og Aaret efter gav »Askov Lærlinge« Skolen 1245 Kr. »til Dækning af det Beløb, Lærerne havde givet Afkald paa af deres Løn i Regnskabsaaret 1890—91.«

Askov havde gode, trofaste Venner!

Men ogsaa paa anden Maade var der Vanskeligheder for Skolegerningen i disse Aar. Det gav sig bl. a. tilkende i en Fællesudtalelse fra Lærerne, som blev fremsat i Undervisningsplanen for Vinteren 1890—91. Det hedder heri:

»Skolen vil sætte Pris paa, at de, som uden at dele det Grundsyn paa Menneskelivet og Kristenlivet, der bliver gjort gældende i Foredragene, ønsker at opholde sig her i længere eller kortere Tid, samtidig med, at de melder sig, gør en Meddelelse om deres Standpunkt.

Og belært af Erfaring maa vi anmode saadanne om at forholde sig som skønsomme og hensynsfulde Gæster og ikke gøre noget Forsøg paa at gribe ind i de egentlige Lærlinges rolige Benyttelse af Undervisningen og Syn paa Skolens Arbejde.«

Denne Udtalelse vakte megen Opmærksomhed, som rime ligt var. Den kunde tyde paa, at man nu i Askov var be-

tænkelig ved de »aabne Døre«. Det havde jo fra den første Begyndelse heddet paa Askov:

»Hver nyde som han nemmer, da ingen sker Uskel« (se Side 9), skulde nu den fri Adgang stoppes?

V. Brücker skrev om Sagen i »Højskolebladet« og ønskede en nærmere Redegørelse fra Skolen for Skolens egen Skyld. Han mente, at Udtalelsen ikke kunde være at forstaa bogstavelig, thi da vilde det betyde, »at Askov Skole var blevet et Sted for aandelig Ufrisindethed. Man skal bekende sig til Skolens Anskuelse, hvis man vil være »egentlig Lærling«. Gør man ikke det, da skal man kun have Ret til at være »Gæst« paa Skolen, og tilmed en Gæst med Mundkurv paa, der ikke maa tale frit ud, hvorimod de egentlige Lærlinge maa sige alt, hvad de lyster. Man skal vide, om man »deler det Grundsyn, som gøres gældende i Foredragene«, de Foredrag, man endnu ikke har hørt. Og ved man nu ikke det, saa skal man bekende sit Standpunkt. Tænk at stille unge Mennesker over for det! Hvis nu et Menneske vakler mellem Kristendom og Fritænkeri og af Sandhedskærlighed føler sig forpligtet til at erklære sig for Fritænker, hvor bundet kunde han da ikke føle sig i Henhold til en saadan Erklæring. Da havde Skolen selv rigtig nok paa Forhaand, grebet ind i »Benyttelsen af Undervisningen og Synet paa Skolens Arbejde«.

Brücker gør opmærksom paa, at der er en glædelig, indbyrdes Forskel paa Lærerne i Askov og spørger om, hvor meget der hører til for at dele Grundsyn med Foredragene. »Og alle de, der intet erklærer om deres Standpunkt, paa dem sættes der altsaa det Stempel, at de har det omtalte Grundsyn, de nyder Hæderen af at være de *egentlige Lærlinge*, hvem ingen maa forulempe. Hvilket utaaeligt Skin! Og hvordan opfattes de, der ikke deler Skolens Anskuelse? Som Ulve, der bryder ind i en fredelig Hjord, med Hjærtet fuldt af Ødelæggelseslyst.«

»En Ting forekommer det mig«, skrev Brücker videre, »at man straks maa kunne blive enig om: Hvis den aandelige Myndighed paa Askov var tilstrækkelig stærk, da behøvedes der ingen Udtalelse af nogen Art. Da blev Skolens Gerning

og Liv præget saaledes, at man bøjede sig for dette Præg, enten man saa forøvrigt var saa eller saa. Det er altsaa, og det tror jeg, Skolen vil erkende, noget af en Falliterklæring dette, at man føler sig foranlediget til at sige noget. Man gør det — belært af Erfaring — d. e. man har følt, at man ikke ret var Opgaven voksen.«

Det var utvivlsomt heldigt, at der blev Lejlighed til fra Skolens Side at give en Redegørelse for den fremsatte Udtalelse, der kunde misforstaas, hvad Brückers Artikkel var det bedste Vidnesbyrd om. I det følgende Nummer af »Højskolebladet« fandtes et Svar til V. Brücker fra Holger Begtrup, som søger at fjerne Misforstaaelserne.

Han gør opmærksom paa, at Udtalelsen om, at Skolen vil sætte Pris paa, at de, som uden at dele det Grundsyn paa Menneskelivet og Kristenlivet, der bliver gjort gældende i Foredragene, ønsker at opholde sig her i længere eller kortere Tid, samtidig med, at de melder sig, gør en Meddelelse om deres Standpunkt — »har naturligvis ikke til Hensigt at fremkalde pinlige Skrubler eller løse Bekendelser hos vore tilkommende Lærlinge. Hvis Brücker har Ret i, at almindelige Mennesker vil opfatte det paa denne Maade, saa erkender jeg vor Affattelse som rentud mislykket. Vor Mening er simpelt hen den, at bevidste Fritænkere eller Folk af fremmede Kirkesamfund gerne kunde vise os det Hensyn at bekende Fane samtidig med, at de melder sig til Skolen. Lærernes Standpunkt er jo kendt, derfor synes det ikke ubilligt at ønske, at de fuldt udviklede Folk af anden Aandsretning, som vil opholde sig hos os, vil lade os faa Kundskab om deres« - - - -

»Vor Skole har i de sidste Aar faaet adskillige Beviser paa, at den begynder at blive kendt udenfor de grundtvigske Kredse, som den er opvokset af og endnu med alt sit Liv tilhører. Vi har fra Aar til Aar faaet flere Elever, som ikke har været Grundtvigianere eller grundtvigiansk paavirkede hjemmefra, men som enten er komne her for paa en billig Maade at faa gode Kundskaber eller for at studere det danske Højskoleliv med egne Øjne. Enkelte fremragende Fritænkere, deriblandt Bjørnson, har jo ogsaa gæstet Skolen, og i deres

Spor har en og anden yngre Mand af samme Retning søgt til Askov.

Saadanne Besøg er os naturligvis en Ære og Fornøjelse, saa længe vedkommende kun optræder som skønsomme Gæster. Men Æren kunde muligvis blive os for dyr, selv om »de betaler for sig«, i Fald den voksende Flok af fremmede skulde bringe for megen Uro i det daglige Arbejde og forstyrre de egentlige Lærlinge i deres rolige Benyttelse af Undervisningen.

En Skole er jo dog ingen Afdeling af den store, vide Verden og kan umulig gøres til fri Tumleplads for alle Retningers Ideer og Kampe, som netop, hvis de fik uhindret Raaderum vilde virke stærkere her end noget andet Sted paa samme lille Omraade; og intet fornuftigt Menneske kan dog for Alvor kalde det sundt, at unge Folk, som kommer fra forholdsvis stille Egne, paa én Gang bliver udsatte for alle mulige Paa-virkninger. Vel sandt, Skolen skal udruste os til Livets Kamp, men netop dertil maa den til en vis Grad have Fred inden for sine egne Vægge. Den Trang, som unge Mennesker i vore Dage har til at lære alle Aandsretninger at kende, tilfredsstilles ogsaa allerbedst derved, at de søger deres Uddannelse paa de *forskellige* Steder, hvor *hver* Retning paa en eller anden Maade holder Skole. Hvorvidt det, der paa den enkelte Skole siges om andre Aandsretninger, er rigtig, kan man i ethvert Tilfælde kun komme til paalidelig Kundskab om ved at søge andetsteds hen, hvor disse Retninger raader.

Jeg ønsker ikke, at vor Skole skal fabrikere Livsanskuelser for sine Lærlinge, det vilde ikke være Frihed; men jeg ønsker lige saa lidt, at deres Anskuelser skal fabrikeres af ældre Kammerater, som de uforvarende kommer i Lag med, og det vilde heller ikke blive Frihed. Begavede og fuldt bevidste Agitatorer for fremmede Aandsretninger maa ikke drive deres forstyrrende Spil iblandt os, men derfor behøver de aldeles ikke at regnes for Ulve, naar de kun vil holde sig i Skindet.«
— — — — — »Man maa endelig ikke tro, at Forholdene her er som paa de mindre Højskoler. Der kan blandt vore Elever f. Eks. være en halv Snes Stykker paa henved 30 Aar,

som er fuldmodne til selv at drage ud og taie »»med aandelig Myndighed«« til Folk, ja som *før* har prøvet sig som Folketalere og Skribenter i det offentlige Liv.

Det vil nødvendigvis komme til at øve en afgørende Indflydelse, hvorledes saadanne Folk opfatter deres Stilling her paa Skolen, og det er netop et passende Hensyn, der vises saadanne, naar vi paa *Forhaand*, i ren Almindelighed, antyder for dem, hvad vi venter af dem. At skulle gøre det *bagefter* er al Tid pinligt.

Jeg kunde for Resten have Lyst til at spørge Brücker, om han mener, at nogen grundtvigsk Højskole kan være tjent med at antage en Lærer, som er udpræget Fritænker. Svarer han nej, som jeg formoder efter hans alvorlige Tale om aandelig Myndighed hos Lærerne, saa maa han kunne forstaa, at vi maa tage noget Forbehold, naar Folk, der er lige saa udviklede som almindelige Højskolelærere (f. Eks. undertegnede) optræder som Lærlinge hos os, men i Virkeligheden gør sig til Læremestre for de yngre, der *naturligvis* paavirkes stærkere af »Kammerater« end af Lærere, naar alt andet er lige. Man paavirkes jo ofte mest af dem, der har Mod og Lejlighed til stadig at modsige.«

Brücker havde i sit Stykke i »Højskolebladet« nævnt, at Askov maa betragtes som en Overgangsform mellem de almindelige Højskoler og den store Skole i Sorø, og drog deraf den Slutning, at det maatte give en vis Usikkerhed i Skolens Præg, idet Spørgsmaalet bestandig kunde staa aabent, om Skolens Hovedopgave er en aandelig Paavirkning i Retning af en bestemt Livsanskuelse, eller Hovedopgaven skal være at meddele Kundskaber. Herpaa svarer Begtrup i Slutningen af sin Artikel: »Askov Højskole skal være en Overgangsform til Højskolen i Sorø, siger Brücker. Jeg ser ikke saa langt, det er jo meget muligt. Men *det* føler jeg, at vor Skole endnu ikke tør slippe det Præg af Hjemliv med dets afgrænsede Fortrolighed mellem Lærere og Tilhørere, som den har i Arv fra sine første Dage og til fælles med de andre Højskoler her i Landet. Forbindelsen med det oplevede og med Livet paa de andre Højskoler er vor Livsnerve,

den maa ikke afbrydes. Selv om vi derfor ønsker i fuld Oprigtighed at gaa jævnt fremad mod større og mere aabne Forhold, saa maa det ske med smaa Skridt, og vi tør ikke give Afkald paa ogsaa ved maadeholdende ydre Midler at værne om Væksten. Tænk om vi steg til Vejrs som en Ballon og drev væk med Skyerne.

Maaske vil nogen kalde det en »Falliterklæring«. Men vi har ikke nogen Grund til at lade os erklære Fallit af Folk, som langt mindre end vi har haft Lejlighed til at prøve og øve, hvad der kan kaldes virkeligt Frisind mod anderledes tænkende, i det daglige Liv. Livet selv lærer os da ogsaa uden fremmed Formaning, at det er *Aandens* Kraft, som skal holde vor Gerning oppe.«

Der er ingen Tvivl om, at det var til Gavn, at Brücker kom med sin Kritik, thi den korte Udtalelse, der blev udsendt med Undervisningsplanen kunde misforstaaes. Jeg ved, at der f. Eks. var unge Studenter, som havde til Hensigt at tage paa Askov en Vinter, men som opfattede Udtalelsen som en Afvisning fra Skolens Side.

Men det er en lige saa sikker Sag, at den Opfattelse af Skolens Forhold, der kom til Orde i Begtrups Svar, og som staar i nøje Samklang med en Fællesudtalelse i Skolens Beretning for samme Aar (1890), var det befimeligt at kundgøre, thi en første Betingelse for, at Skolens Gerning kan lykkes, er dog, at der er *Arbejdsro* baade for Lærere og Elever. Og ret beset var det jo dette, Udtalelsen tilsigtede at skabe.

Det vil gælde til alle Tider for en god dansk Folkehøjskole, at der er *en* Betingelse hos Eleverne, som er nødvendig for at Skolen kan tjene dem, den nemlig, at de har Ro i Sindet til at høre, hvad Skolen meddeler, og ikke bare er optaget af selv at komme til at føre Ordet.

Og nu er Forholdet jo dette, at der foreligger gode Beviser for, at der kom i disse Aar til Askov Elever, som savnede denne Betingelse og derfor ej heller fik noget ud af deres Skoleophold. Man kan f. Eks. se det af Jeppe Aakjærs: »Arbejdets Glæde«. Aakjær giver i denne Bog ypperlige Ting, udmærkede Iagttagelser og en Lovsang over Arbejdets Glæde, som

man er ham taknemlig for, men han giver ogsaa en fortræffelig Skildring af, hvor mislykket et Højskoleophold bliver for en Elev, der er ganske uimodtagelig for, hvad Skolen byder, fordi han er ladet med Trang til at agitere for sine egne Anskuelser. Eleven, som han skildrer, hører og ser Ting, der slet ikke er foregaaet i Virkeligheden, og denne Forveksling kommer aabenbart i Stand, fordi vedkommende Elev har haft *det* virkelige Indtryk, at hvad Skolen bød ham var noget andet end det, han allerede havde faaet — om end desværre kun — fejl i Halsen.

Overfor en begavet Elev med en kraftig Natur, der er stillet som den unge Mand, Aakjær lader os stifte Bekendtskab med, hjælper det vist kun lidet med den aandelige Myndighed. En saadan Elev skal helst vente med at komme paa Skolen, indtil hans Trang til virkelig Oplysning er vaagnet. Et Højskoleophold er jo ikke en Universalkur, der slaar til i alle Tilfælde.

Den aakjærse Højskoleelev er Modsætningen til en Askov-elev fra blot et Par Aar senere, nemlig Martin Andersen-Nexø, der ligesom Jeppe Aakjær efter 25 Aars Forløb mindes sit Højskolebesøg. M. Andersen-Nexø skriver om sig selv, medens Aakjær kun skildrer Skolens Virkning paa en Elev. Det gør selvsagt en stor Forskel. Andersen-Nexø skriver: »Jeg kom med højt spændte Forventninger, og Askov skuffede dem ikke. Var det Skolens Stab af fortræffelige Lærere? — jeg synes, jeg har hørt lige saa udmærkede Foredrag siden hen. Var det kanske selve Bevægelsens Aand? — der er siden gaaet andre store Overrislinger befrugtende hen over mit Sind. Kommer det maaske blot af, at dette var den første Kærlighed? Jeg ved det ikke, men aldrig har det i alt Fald været saa herligt at vaagne som dengang under Højskolens Tag, da hver ny Morgen var som en løfterig Indgang til ny Verdner. Paa Askov fik jeg det første stærke Overblik over Tilværelsen.«

Det var jo den samme Skole, den aakjærse Elev og Andersen-Nexø besøgte; stor Forskel kan der ikke have været paa Skolens Arbejde og Kraft i de paagældende Aar. Men Udbyttet af Højskoleopholdet var meget ulige for de to. Den ene hørte og saa intet af, hvad Skolen gav, den anden vaagnede hver Morgen til en »Indgang til ny Verdner.«

Den sidste havde aabenbart sin rette Plads paa Højskolen, den første ikke, han mer end spildte sin Tid som Højskole-elev. —

Af Begtrups Svar til Brücker maa man formode, at der paa Askov i Slutningen af Firserne maa have været en Række Elever, der har lignet den af Aakjær skildrede Type, og det maa have forstyrret den Arbejdsro, Skolen nu en Gang ikke kan undvære.

VII. De sidste 25 Aar.

Overgangen fra Skolens første 25 Aar til de næste var som antydnet en Tid med mange Vanskeligheder. Paa Elevmødet 1890 gav Grønvald Nielsen Udtryk herfor ved at nævne, at alt hvad der duer noget, bliver Genstand for Kritik, saaledes ogsaa Askov. »Men Kritikken kan deles i to Slags, nemlig den aabne og den som driver om i Smug.

Den første Slags er ikke farlig. De vilde næppe Askov noget ondt, de tvende Rigens gode Mænd (V. Brücker og Henning Jensen), som nys skrev imod den, og deres Fejltagelse kan man jo spidse sin Pen imod. Smugkritikken er værre. Den æder sig ind i Folk og gør dem morgengnavne hele Dagen. Den kan blive farlig . . . og den kan gøre Askov en god Del Fortræd, hvis ikke vi gamle Lærlinge træder op imod den. Vi sad ikke kritikløse her paa disse Bænke, ikke heller »laa vi paa Maven« i Foredragstimerne, men vi skyr den negative Kritik, som i det skjulte smyger omkring i Sindene for evig og altid at rive ned.«

Mærkelig nok havde, saa vidt jeg kan se af Oplysningerne om Mødet, ingen af Skolens Lærere Ordet ved denne Sammenkomst.

L. Schrøder, der 1886 var valgt til Landstingsmand, nedlagde 1890 sit Mandat, og kunde nu atter helt ofre sin Tid og sine Kræfter paa Højskolearbejdet.

Schrøders Hjemkomst blev Indledningen til en rolig Arbejdstid for Skolen i sin Helhed gennem en lang Aarrække, ja egentlig gennem alle de siden da forløbne 25 Aar, hvor be-

vægede de end har været med Hensyn til Forandringer i Lærernes Kreds.

Anders Pedersen, dersiden 1874 var knyttet til Skolen som Lærer, og som ud fra sin Kærlighed til god folkelig Oplysning i en Aarrække havde været Skolen en trofast og nidkær Hjælper, der vandt sig mange taknemlige Venner blandt Eleverne, trak sig 1890 helt tilbage fra Skolegerningen for at styre sin Ejendom Klegvanggaard. — Han er en af de faa Jurister, som har virket i Folkehøjskolens Tjeneste; foruden

Anders Pedersen.

Bo Bojesen.

i Samfundslære underviste han i fremmede Sprog, og det smukke Hjem, Veum, han og hans Hustru Augusta Busck byggede, var en Vinding for Skolens Kreds, som et Samlingssted for de mere udviklede Elever og som et Forbindelsesled mellem Skolen og en Del af dens bedste Venner. Det var saaledes ikke tilfældigt, at det store kirkelige Møde paa Askov 1881 kom i Stand ved Anders Pedersens Forhandling med Præsterne paa Mors (se Side 106). — Tidligere havde Bo Bojesen trukket sig tilbage.

Eline Begtrup.

Samtidig med, at Anders Pedersen helt løste sig fra sin Lærergerning, forlod Jakob Knudsen Skolen for at overtage Stillingen som Valgmenighedspræsti i Mellerup; og det betød jo, at en af Hovedkræfterne gik bort. Gang paa Gang maa en Skole som Askov være forberedt paa, at en og anden af dens betydelige Lærerkrafter gaar andet Steds hen. Naar Lærerkredsen er saa stor som her, kan det ikke være anderledes. Og saa er Forholdet dette, at man jo saa at sige aldrig maa lænke paa at faa den bort-

rejste direkte erstattet. Schrøder skrev i Aarsberetningen: »De personlige gode Egenskaber, som Knudsen besidder som Højskolelærer, vilde det selvfølgelig være meningsløst at søge direkte erstattet«. Og det er saa rigtigt. Derfor betyder Tabet af en Lærer, der med en stærk Personlighed har præget sit Arbejde, bestandig en Afslutning af en Side af Skolens Virksomhed, og i Reglen maa der saa begyndes paa noget nyt med en ung Lærer, der først gennem en Udvikling naar frem til at give sit selvstændige Bidrag til Skolens Gerning. Det vil i de fleste Tilfælde være vanskeligt at forny Lærerkraften ved en Skole som Askov med ældre Skolemænd fra anden Virksomhed; det naturlige er, at der ved Lærerskifte kommer Unge ind, som under Arbejdet ved Skolen vokser op til dens bærende Kræfter.

Schrøders Opgivelse af Rigsdagsvirksomheden betød, at han overtog Anders Pedersens Timer i Samfundslære; Begtrup fik to yngre Medhjælpere ved Danskundervisningen, og Frk. Eline Begtrup blev knyttet til Skolen som Lærer i Natur-

Ingeborg og Jacob Appel (1893).

historie og Engelsk. Hun virkede ved Skolen til 1894 og var i disse Aar meget virksom med at udvide den naturhistoriske Samling, der i Aarenes Løb er vokset betydeligt.

1890 fik Poul la Cour, der hidtil med en skiftende Medhjælper havde bestridt Undervisningen i Matematik og Fysik for baade første og andet Holds Lærlinge, en fast Medarbejder, idet jeg blev knyttet til Skolen og fik i de første Aar særlig min Gerning ved Undervisningen af det ældre Hold. Ingeborg Schrøder, der havde været fast Lærerinde i Gymnastik, Sundheds-lære og Tegning siden 1887, samme Aar som Jørgen Rasmussen Kirkebjerg blev knyttet til Skolen som Gymnastik- og Tegnælærer,

fortsatte sin Virksomhed uforandret, efter at vi 1891 havde holdt Bryllup.

De øgede Lærerkræfter gjorde det muligt »stærkere end nogen Tid at gennemføre Delingen mellem det yngre og det ældre Hold«. Skolens Undervisningsplan fik nu den Skikkelse, den beholdt, lige til der i 1913 blev tilføjet en tredje Vinters Afdeling med særlig Undervisning. Hele Skolen var to Gange om Dagen, en Time om Formiddagen og en om Eftermiddagen, samlet til Foredrag, medens de øvrige Undervisningstimer foregik med mindre Hold.

Højskoleloven af 1892 bedrede i høj Grad Skolens økonomiske Forhold. Ved en Anmærkning paa Finansloven blev Askov (ligesom Lyngby) betragtet som en Dobbelt-skole, der fik dobbelt Understøttelse af den almindelige Højskolekonto, og desuden bevilligedes der særlig 7000 Kr. til den udvidede Skole.

I September 1891 blev der paa Dalum Landbrugsskole afholdt et Møde af danske Folkehøjskolelærere og Landbrugsskolelærere, hvor Poul la Cour holdt et Foredrag om »Den udvidede Folkehøjskoles Forhold til den almindelige Folkehøjskole«. Han spørger heri, om Højskolens Mænd havde den samme Opfattelse som Askovlærerne, at den udvidede Højskole er en Nødvendighed for Højskolesagen i Danmark. Der laa vel nok i la Cour's Spørgsmaal en Trang til ved denne Sammenkomst at faa fornyet Haandslaget fra Højskolerne overfor Askov; Foredraget var som en Dønning fra de bevægede Skoleaar og et Udtryk for, at man i Askov havde for faa Elever paa den udvidede Skole. »Finder man den udvidede Højskole lige saa uundværlig for den almindelige Højskole, som man i Askov finder den almindelige Højskole uundværlig for den udvidede«.

Under Forhandlingen kom en Kritik over Askov til Orde paa hensynsfuld Maade, men skønt jeg selv deltog i Mødet, har jeg intet sikkert Indtryk bevaret af, hvad Kritikken særlig angik. Efter Referatet har Dr. Jens Nørregaard nævnet, »at der var blevet anket over og frygtet for, at Askov ligesom

havde bøjet for meget af for og dukket sig for meget under de aandelige Nutidsstrømninger, der gik stridigt nok, og som det var vanskeligt at holde i det rette Leje. En grundtvigsk Præst havde f. Eks. beklaget sig over, at Højskolerne, Askov med, ikke dæmmede nok af mod den anti-kristne Strømning i vor Tid. Frimenighedspræst L. B. Poulsen, Bovlund, havde derimod hørt den stik modsatte Anke over Askov, altsaa at den dæmmede for stærkt af mod de moderne Tidsstrømninger.

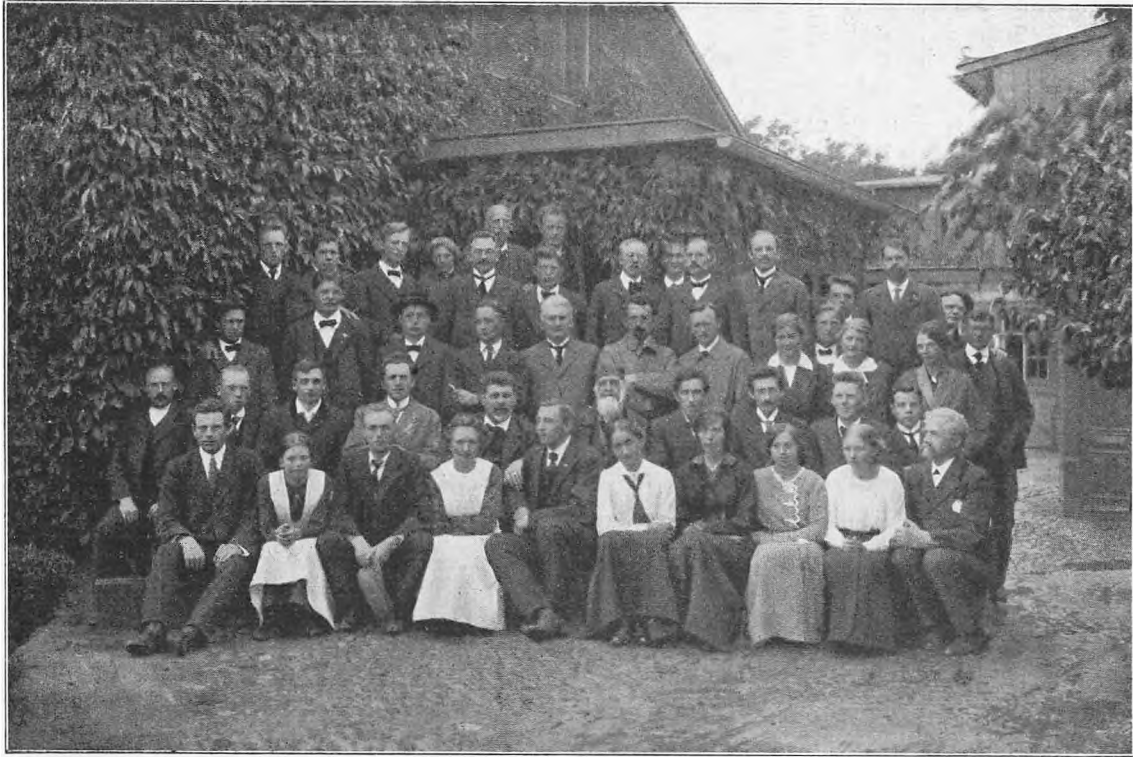
Men det samlede Udbytte af denne Forhandling var, at man fra de forskellige Sider kun opmuntrede til at fortsætte Arbejdet med den udvidede Folkehøjskole, og la Cour erklærede til Slut, »at han gik glad tilbage til Gerningen og takkede for de givne Bidrag til Forhandlingen«. —

Det betydningsfulde Møde, der førte til Dannelsen af »Foreningen for Høj- og Landbrugsskoler« med Alfred Poulsen som Formand, bar ogsaa i sit Skød Spiren til en ny Virksomhed for Askov Højskoles Lærere. Efter Opfordring indledede jeg en Forhandling om »Højskolelæreres Uddannelse«, hvori jeg slog til Lyd for, at Højskolerne maatte søge at hjælpe de unge blandt deres Elever, som havde Lyst og Anlæg til Højskolelærergerningen, til en god og grundig Uddannelse, navnlig til en Forberedelse, der kunde gøre dem skikkede til at afslutte deres Studier i København.

Den stiftede Forening nedsatte senere et Udvalg bestaaende af Alfred Povlsen og mig til Sagens videre Undersøgelse, og 1894 blev det første tre Maaneders Sommerkursus »for yngre Lærere ved Folkehøj- og Landbrugsskoler« afholdt i Sommermaanederne Maj, Juni og Juli. Dette Kursus, som giver Undervisning i Dansk, Historie, Fysik, Kemi, Naturhistorie, Matematik og Regning, Samfundslære, Geografi og fremmede Sprog, har siden været afholdt hver Sommer med et Elevtal paa mellem 20 og 30.

Foruden danske har i Aarenes Løb ikke faa norske, men ogsaa enkelte islandske, færøske, svenske og finske og dansk-amerikanske yngre eller vordende Lærere været Deltagere.

Kursuset afholdes paa Sløjds-kolen i Askov, hvor Deltagerne bor og spiser, og hvor ogsaa Undervisningen foregaar.

Fra det sidste Højskolelærer-Kursus 1915.

Der bliver i det følgende Lejlighed til at nævne, at efter den sidste Udvidelse af Undervisningen paa Askov Højskole i 1913, hvis Vinterkursus nu er treaarigt, falder Højskolelærer - Kursuset som en Fortsættelse deraf for de Elever, der ønsker en Uddannelse til Lærere.

Ved dette Kursus har vi knyttet mange og trofaste Forbindelser med ikke faa blandt det yngre Slægtled af Højskolens og Landbrugsskolens Lærere til Glæde og Gavn for Skolen, og som antydet gælder det ikke alene for de danske Skolers Vedkommende, men ogsaa for ikke faa Skoler i de andre nordiske Lande, navnlig Norge.

Staten har nu i en Aarrække støttet Kursuset med 3000 Kr. gennem »Foreningen for Høj- og Landbrugsskoler«, hvis Styrelse ved et Udvalg administrerer Bevillingen.

Undervisningen er hovedsagentlig besørget af Skolens Lærere, men en Hovedmand i Arbejdet paa Højskolelærer-Kursuset har dog Dr. phil. H. F. Feilberg været i en lang Aarrække.

Det hører til de lykkelige Begivenheder for Askov Højskole, at den lærde Præst i Darum, Skolens gamle Ven fra dens første Dage, i 1891 flyttede til Askov. I de 25 Aar, der er

*Dr. phil. H. F. Feilberg
pred. emer.*

gaaet siden, har Feilberg været den trofaste, kærlige og virksomme Nabo, der, ikke mindst i de trange Tider, som kom med Tabet af de gamle Støtter, var os en Del af vort daglige Brød.

Hans Kærlighed til og Tro paa Gerningen her takker vi ham først og sidst for. Men Feilberg har i vor Kreds gennem de mange Aar været os Lærere og Skolens Elever en Hjælp til stadig at stræbe i den rigtige Retning med vort Arbejde. Det kommer deraf, at han i sit Livsarbejde har vist os en Folkelærer, der sammen med grundig videnskabelig Syssel forener Folkelighed og Jævnhed i Fremstilling, og som altid tager Sigte paa Enheden i Mangfoldigheden, altsaa viser os den Ungdomslærer, Grundtvig kaldte ad (smlgn. Side 208).

Herigennem har Feilberg ogsaa for større Kredse, han som Forfatter og Forsker kom i Forhold til, været en Talsmand for Folkehøjskolens Sag i Almindelighed.

Fra 1893 har han været Skolens stedlige Tilsynsmand.

Til de første Aar i Halvfemserne knytter sig Minderne om de mange unge Finner, der besøgte Skolen for at forberede sig til at føre Folkehøjskolen frem i Finland.

Ved det nordiske Folkehøjskolemøde paa Sagatun i 1885 kom nogle finsktalende Lærerinder i Forbindelse med Højskolesagen. I Vinteren 1887—88 var Frøken Sofie Hagman paa Askov, og Aaret efter begyndte hun sin Skole i Kangasala ved Tammerfors. Samme Aar blev Folkehøjskolespørgsmaalet draget frem i Studenterkredse i Helsingfors af Kr. von Alfthan. Østerbottens Studenter sendte saa Johannes Klockars paa Rejse til Sverige og Danmark, og snart fulgte flere Udsendinge efter for andre Studenterafdelinger, Robert Rostedt, der fik Skolen i Nylands Len, Hjalmar Mikander i Nørre-Savolaks, K. Kares i Mellem-Savolaks, Liakka i Sønder-, og Kirkkonen i Nord-Østerbotten o. s. v.

Paa det nordiske Højskolemøde 1912 udtalte Hjalmar Mikander, der nu havde været Højskoleforstander i snart 20 Aar:

»Den finske Højskole takker Danmark for sin Tilværelse. Fra Danmark fik vi Ideen. Og specielt takker jeg — det maa jeg have Lov til at sige — Askov. Jeg er fuldblods Askovit. Mine Tanker om Folkehøjskolen og dens Arbejde har jeg faaet paa Askov hos Ludvig Schrøder, som jeg mindes med Tak, saa længe jeg lever.«

Det var en stor Opmuntring, at de unge finske Mænd og Kvinder ogsaa hos os fandt noget af det, de søgte: Hjælp til at ruste sig til en Kamp for Folkeoplysningen i deres Fædreland

---

1894 var det 50. Aar siden Rødding Højskole begyndte sin Virksomhed. »Foreningen for Høj- og Landbrugsskoler« indbød for at fejre Mindet til et nordisk Møde, og da det ikke kunde holdes i Rødding og ej heller paa selve 50 Aars-Dagen 7. November, blev Askov, som Rødding Højskoles Arvtager, valgt til Mødested og 8. September, Grundtvigs Fødselsdag, til Festdagen. Mødet strakte sig iøvrigt over Dagene 5.—9. September.

Her samledes da i stort Tal Folkehøjskolens Arbejdere, Mænd og Kvinder, fra de nordiske Lande, naturligvis flest danske, men ogsaa mange fra Sverige og Finland, desværre kun faa fra Norge.

Alfred Poulsen bød velkommen med det Ønske, »at vi her maa føle, at vi ikke blot arbejder i den samme Sags Tjeneste, men at vi arbejder i den samme Aand!« »Hovedsagen for os er ikke saa meget at høre nyt som at faa Stadfæstelse paa, at det, vi har oplevet og arbejdet, er rigtigt. Fælles Forstaaelse er det, der gør Livet rigt og skønt, det er dette, der beriger vor Gerning«.

Mødet blev ogsaa en Bestyrkelse for Højskolens Lærere i deres Gerning.

Under de Forhandlingsmøder, der fandt Sted i Dagene før den egentlige Jubilæumsfest 8. September, blev en Række vigtige Spørgsmaal vedrørende Højskolens Arbejdsmaade og Opgaver fremdragne til gensidig Oplysning for Deltagerne fra de forskellige Lande (herom henvises til den trykte Beretning

om Mødet i »Højskolebladet« for 1894). Alfred Poulsen indledede om »Universitetskursus for Højskolelærere« og meddelte, at der var allerede fra Foreningens Side »gjort forberedende Skridt til regelmæssig at afholde Kursus ved Universitetet i København«. Mødet nedsatte et Udvalg, Alfred Povlsen, Jens Nørregaard og Poul la Cour, og Kursusej kom i Stand det følgende Aar og er fortsat siden.

Det havde været Tanken, at Mødets Deltagere skulde have foretaget en Køretur til Rødding, men de tyske Myndigheder nægtede at give den fornødne Tilladelse. Dette gjorde et stærkt Indtryk, ikke mindst paa de svenske Gæster, og ved den Sammenkomst, der fandt Sted i Foldingbro, altsaa lige ved Grænsen, hvor der var mange Sønderjyder tilstede, udtalte Svenskeren Emil Svenssøn: »Idag for 263 Aar siden stod Slaget ved Breitenfeld. Da kæmpede Svenske og Finner sammen med Tyskerne under Gustav Adolf for Frihed og Ret, og bidrog derved til at grundlægge det tyske Riges Magt. Idag, 7. September 1894, lønner de tyske Myndigheder disse Svenskere og Finner ved at nægte deres Efterkommere at aflægge et fredeligt Besøg paa den tyske Grund.«

Selve Festdagen blev der om Formiddagen holdt Møde i Gymnastiksalen med Taler af Schrøder og L. Holmström fra Hvilan, hvorefter Ordførerne for en Række Deputationer talte: Dr. Starcke paa Studenterforeningens Vegne, Pastor Steinthal paa Studenterhjemmets, Ivar Berendsen paa Studentersamfundets, Oberst Ramsing paa de danske Skytteforeningers, og Harald Holm bragte Hilsen fra København Højskoleforening. Til Festen var ogsaa mødt Repræsentanter for Universiteterne i København og Lund, nemlig Professorerne C. Christiansen, E. Warming, S. Ribbing og M. Weibull.

Efter et Fællesmaaltid med mange Taler og »nordisk« Stemning gik den store Forsamling til Skibelund Krat, hvor der var samlet 4000 Mennesker, og hvor Dr. Jens Nørregaard, Rigsarkivar A. D. Jørgensen og Kaptajn J. C. la Cour, Forstander for Lyngby Landbrugsskole, førte Ordet.

Mødet kom i sin Helhed til at opfylde Alfred Poulsens Ønske for det: det blev et Vidnesbyrd om, at der i de nor-

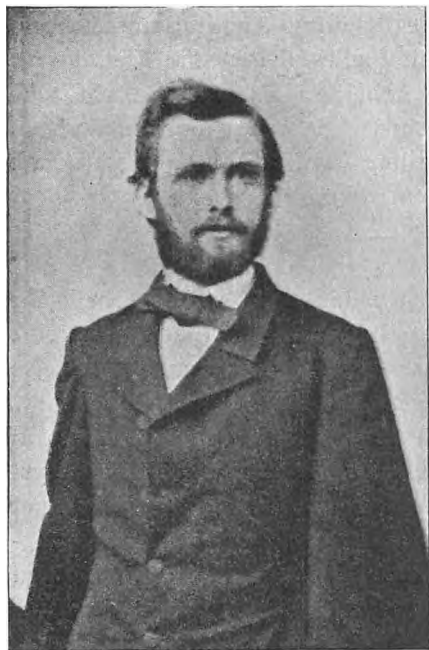
diske Folkehøjskoler arbejdedes i samme Aand; Sammenkomsten blev baaret af en varm Fællesfølelse hos Deltagerne, der øgede Frimodigheden til Arbejdets Fortsættelse. Maaske virkede det stærkere paa Ludvig Schrøder end paa nogen anden; han øste paa en næsten barnlig Maade stort Haab for Folkehøjskolens Fremtid af denne Oplevelse.

Som nævnt betegner Tiden siden 1890 rolige Arbejdsaar paa Skolen, tiltrods for et ret livligt Skifte i Lærernes Kred. Det betydningsfuldste af disse var Holger Begtrups Bortrejse 1895, da han begyndte sin egen Skole i Frederiksborg.

I 1882 da Begtrup kom til Askov, haabede man i ham at faa den Lærer i Modersmaalet, Schrøder saa længe havde lyst efter, og Begtrup var da ogsaa i 13 Aar en meget paaskønnet og ejendommelig Lærer i Dansk. Men, skriver Schrøder: »Sproglæren og Sproghistorien kunde ikke fængsle ham; Literaturen og dens Hovedmænd, den hjemlige Literatur og Verdensliteraturen — Folkene, som denne Literatur tilhørte, og deres Historie — det var den Skueplads, hvorpaa han havde Trang til at bevæge sig«. »Han kom efterhaanden i sine Foredrag og Samtaletimer til at omspænde næsten hele Verdensliteraturen og flere af det danske Aandslivs Stormænd. Mere og mere følte han Trang til at blive Talsmand for det *Centrale i en folkelig historisk Oplysning*. De tretten Aar i Askov har ført ham stærkere og stærkere hen imod en saadan Virksomhed. Men den har han ment at kunne udfolde, hvor han selv skulde bryde Vej, paa *en almindelig Folkehøjskole og i en Egn, hvor en Folkehøjskolegering ikke hidtil ret var slaaet igennem*.«

Schrøder nævner ogsaa, at i Virkeligheden var Begtrups Emner paa Skolen blevne de samme som hans, og det har maaske voldet smaa Vanskeligheder nu og da. Men paa den anden Side tydede netop dette Forhold for de fleste af os glædeligt hen til, at Holger Begtrup en Gang skulde være Schrøders Afløser, hvortil hans rige Evner og Hjertelag gjorde ham vel skikket.

Jens Nørregaard som yngre.

Jeg mindes endnu levende, at det var mig en dyb Smærte, at Begtrup rejste, fordi hans Skikkelse ogsaa for mig randede Askovs Fremtid.

Men det skulde nu være anderledes. Han gik ind til en stor og rig Gerning blandt sine Landsmænd i snævrere Forstand, men med Tilslutning fra det hele Folk.

Schrøder og Begtrup vil i Eftertiden stadig blive nævnt sammen, fordi de hver paa sin Maade, ud fra hver sin stærke Ejendommelighed, har hjulpet vort Folk til Vederkvægelse af de Væld, der ved Grundtvig sprang til Folkelivets Væxt og Grøde.

Begtrup blev paa den Vis alligevel Schrøders Afløser, og han blev ved at være Askovs trofaste Ven, saa vi jo egentlig godt kunde have taget ham med paa Billedet af de nuværende Lærere.

Det hører nemlig med til en Vinterskole paa Askov, at i April, naar Skolen er sluttet paa Frederiksborg, kommer Begtrup en Uge og taler hver Dag til Eleverne.

Til Billedet af Gerningen paa Askov i de første Aar af Udvidelsen hørte Jens Nørregaard og Christoffer Bågøe, der kom i April Maaned og gav deres Bidrag til Undervisningen.

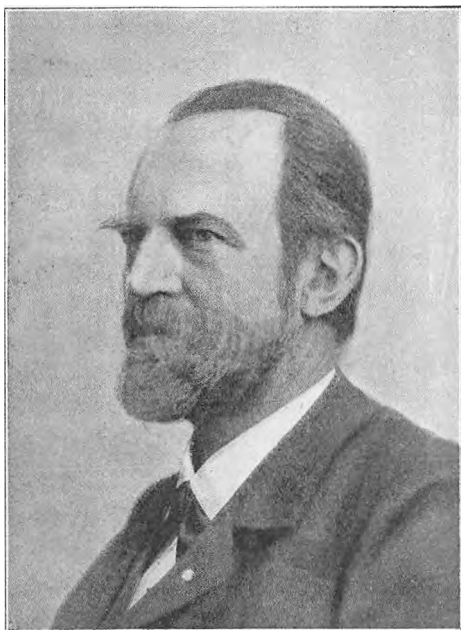
Til Billedet af Skolens Gerning nu hører Holger Begtrup og Carl Koch, der begge i en Aarrække har været faste Medarbejdere. Det gælder jo i fortrinlig Grad Carl Koch, som i hver af Vintermaanederne kommer her over en Uge og holder da under hvert Besøg 4 Foredrag for den samlede Skole og 2 for de ældre Hold.

Det er et stort Offer, han bringer Arbejdet her ved de

mange og lange Rejser. Men jeg har det Haab, at han kan mærke en Taknemlighed strømme sig imøde fra baade Lærere og Elever, og at han kan glæde sig derover, thi saa har han en god Løn.

Som Nørregaard og Bågøe var deres Ungdomsvenner, Schrøder og Nutzhorn, trofaste, saadan har vi, der nu arbejder paa Askov, Holger Begtrup og Carl Koch, knyttet til Askov ved gamle Minder fra de unge Dage, til vore trofaste Venner.

Begtrup var her som Student første Gang 1877, men ogsaa Carl Koch har i sine Studenteraar set venligt til Askov. Herom fortæller han i et lille Digt, han skrev ifjor, da han laa syg hos os:

Christoffer Bågøe.

Jeg fo'r med Toget imod Vest,
og Tankerne de gik som bedst,
langt bort fra Støv og Stue.
I Feriefyrd jeg stille sad,
og jeg var ung, og jeg var glad
for min Studenterhue.

Og Toget kom til denne Egn,
som laa saa nøgen uden Hegn,
saa bar for alle Vinde.
Da rejste sig i Hundredtal
som op fra Lyng og Pors og Al
hvert vestjysk Barneminde.

Paa Mosegravens sorte Rand
 stod Viben, fornem, fin af Stand
 med blanke Fjer i Hue:
 og Præstekraven broget graa,
 løb Væddeløb med Skridt saa smaa
 henover Sten og Tue.

Langt bort mig førte Mindemagt,
 med ét jeg hørte, der blev sagt:
 dér ligger *Askov* henne —
 og Fugl og Blomst blev hurtig glemmt,
 det Navn, det lød saa sælsom stemt,
 det var vist *godt* at kende.

Hvad vidste jeg om Navnets Klang?
 jeg aned svagt, det lød af Sang
 og Sagnene de gamle.
 Jeg vidste og, at der stod Gny;
 jeg havde hørt, det var et Ly,
 men kun til Kraft at samle.

Og saa var Toget langt forbi,
 og Sindet sang sin Melodi,
 og Tonerne blev andre.
 Dog gennem mange Aar der fo'r
 en Mindelse om dette Ord:
 did maatte Tanken vandre.

Koch fik ikke sagt Eleverne Farvel ifjor, da Sygdommen kom over ham, men han sendte dem følgende Hilsen:

TIL ELEVERNE:

Vel kan Sindet vildsomt vanke,
 send dog op din bedste Tanke.

Bøj dig ydmygt for den Høje,
 se saa frit din Ven i Øje!

Carl Koch.

Lyt, saa tyst som i en Kirke,
siden modig frem til Virke!

Giv din friske Villie ud!
Alt det andet raader Gud!

Nu i denne Vinter, 1915—16, har vi ham frisk og rask og trofast igen.

Vi sander i vor Skolegerning med Tak den gamle For-
klaring, at til dagligt Brød hører gode Venner.

A. D. Dalsgaard.

Som Lærer i Dansk havde Begtrup til Hjælper i de sidste Aar A. D. Dalsgaard, der var knyttet til Askov fra 1893 til 1900, da han overtog Ledelsen af Sorø Højskole.

Foruden i Modersmaalet underviste Dalsgaard i Literaturhistorie, fremmede Sprog og Sang. Det gik ham som Begtrup, at Virksomheden paa en almindelig Folkehøjskole drog ham, og han har siden 1900 i Sorø holdt Pige højskole baade Sommer og Vinter. Paa Efteraarsmødet 1900 tog han

Afsked med Skolen og de mange Venner, han og hans Hustru havde vundet sig her paa Egnen, og Schrøder bragte ham en hjertelig Tak for hans dygtige og nidkære Arbejde og gav ham de bedste Ønsker med til Gerningen paa det minderige Sted.

Imidlertid havde Skolen, allerede før Begtrup rejste, faaet Udsigt til den Lærer i Modersmaalet, nordiske Sprog og Sproghistorie, som Schrøder stadig havde ønsket, idet »Marius Kristensen, hvis Hovedfag er nordisk Sprogvidenskab, har lovet

L. Møllesen.

at prøve sine Kræfter her ved Skolen«, og han har som bekendt siden været Hovedmanden for denne Undervisning.

Paa Historiens Omraade kom der 1896 ogsaa en ny Lærer, nemlig Dr. *L. Moltesen*, som i den korte Tid, han var knyttet til Skolen, kun til November 1899, vandt sig en indflydelsesrig Stilling, saavel ved sin personlig-selvstændig prægede Historieundervisning som ved sin Paavirkning af Eleverne i det Hele.

L. Moltesen har paa virksom Maade bevaret sin gamle Kærlighed til Folkehøjskolen, idet han 1912 efter Ludvig Feilbergs Død overtog Stillingen som Statens Tilsynshavende ved de anerkendte Skoler. —

Til Skolens Historie i Halvfemserne hører to betydningsfulde nordiske Møder. Det første blev holdt i Juli Maaned 1896 og var et privat Møde mellem Lærere og Lærerinder fra Nordens Lande. Tanken om en saadan Sammenkomst var kommet frem efter det store nordiske Skolemøde i Stockholm 1895. Planen var at samle Lærerne fra de forskellige Slags Skoler »lige saa vel Universitetet som Seminariet og Folkehøjskolen, lige saa vel ved den lærde Skole og Realskolen som Almueskolen i Byerne og paa Landet, Drengeskole og Pigeskole, den offentlige Skole, Privatskolen og Friskolen«.

Det blev et saare vellykket Møde, hvor Arbejdet paa de forskellige Skoler blev drøftet og sammenstillet.

Senere er disse Møder fortsatte under Navn af »det private nordiske Skolemøde«, afvexlende i de tre nordiske Lande.

1897 blev der paa Askov indbudt til et nordisk Sommermøde i Anledning af 500 Aaret efter Kalmarunionen. Blandt Talerne var der fremragende Mænd fra Norge, Sverige og Finland, og Mødet havde Gæster fra danske Nybygder i Nord- og Sydamerika. En svensk Deltager skriver om den folkelig set meget repræsentative Forsamling: »man gjorde efterhaanden de mest overraskende Opdagelser. En Dag kom jeg ved Frokostbordet til at sidde sammen med følgende Personer. Ved den ene Side en ung juridisk Kandidat [nuværende Kontorchef, Docent J. Warming], Søn af en af de mest fremragende Professorer ved Københavns Universitet; den

unge Mand agter til Høsten at rejse til Nebraska i de forenede Stater for i det mindste en Tid at virke som Lærer ved en dansk Folkehøjskole i denne Stat. Ved den anden Side sad en dansk Præst ved en skandinavisk Menighed i Argentina, ikke langt fra Buenos Ayres. Tæt ved sad to unge Kvinder og en ung Mand fra Færøerne, hvor der er Tale om at oprette en Folkehøjskole.«

En anden svensk Deltager skriver i »Verdandi« om de forskellige Nationaliteters Indsats i Mødet. De danske var »dem, der varmest førte den nordiske Enhedstanke frem« og som hævdede, at den almindelige Undervisnings Hovedformaal var »Hjertets Dannelse«. »Norge var karakteristisk repræsenteret af de to Præster og Forfattere, Christoffer Bruun og Thv. Klaveness. Der var noget af Højfjældets rene norske, noget kølige, men styrkende Luft i deres Foredrag«. Nordmændenes Indsats var: »de store, stundom tunge, Tankers, de dybe Problemers, de kraftigt manende Seerrøsters«. Over Klaveness' Foredrag laa der en »dyb næsten pinlig Alvor«.

»Svenskerne repræsenterede Interessen for det saglige«.

Midtpunktet i Mødet blev et meget stemningsrigt Foredrag af Eva Hällström (nu gift med L. Moltesen) om det finske Højskolearbejde.

Mødet stadfæstede, »at de tre nordiske Folk og deres Fostbrødre, Finnerne, har noget at byde hverandre af aandelige Livsværdier. Paa den anden Side er det vel ogsaa for mange af Mødets Deltagere blevet klart, at der skal Tid til, inden vi ret forstaar hverandre, og at det fører lettere og bedre til Maalet at høre paa hverandre end at læse hverandres Bøger. — — — Vi haaber, at der paa Mødet i 1897 som paa det i 1896 er knyttet Forbindelser, som vil blive holdt ved lige i de kommende Dage til Fremme for det aandelige Samliv mellem Nordens Folk«. —

Disse oplivende og opmuntrende nordiske Møder havde ikke liden Betydning for det daglige Skolearbejde, der som nævnt gik sin rolige Gang med en stadig voxende Elevflok.

Tallet af norske Lærlinger, der en Tid havde været lille, voxede nu atter, og fra Sverige havde vi i Aarene 1898—1905 flere Elever end nogensinde.

Endnu inden Aarhundredskiftet falder to for Askov Højskole saare vigtige Begivenheder, nemlig Skolens Overgang til at være en selvejende Institution, og Dannelsen af Askov Valgmenighed.

Det havde længe været Schrøders Ønske at sikre Fortsættelsen af Virksomheden, der i 1865 var begyndt i Askov. Han ønskede, at Skolen skulde blive selvejende, men der var en stor Vanskelighed for en saadan Ordning derved, at der hvilede en ikke ubetydelig Gæld paa Ejendommen, hvis Bygninger baade var for smaa og, billigt opførte som de var, saa stærkt medtagne, at de trængte til Fornyelse. Bibliothek, Laboratorium, Samlinger og Foredragssal trængte til Udvidelse, og Elevværelserne i høj Grad til Forbedring.

Schrøder, der jo stod som den juridiske Ejer af Skolen, ansøgte da Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om et rentefrit Laan paa 60,000 Kr., der skulde tilbagebetales i 30 Aar. I Foraaret 1898 blev der i Henhold hertil bevilliget et Laan af den nævnte Størrelse, dog saaledes, at der blev givet Pantesikkerhed i Højskolens faste Ejendomme, og at Laanet forrentedes og afdroges med en aarlig Ydelse af $4\frac{1}{2}$ pCt. af Gældens oprindelige Beløb, saaledes at $3\frac{1}{2}$ pCt. af det til enhver Tid skyldige beregnes som Rente, Resten som Afdrag. Men samtidig dermed forhøjedes det paa Finansloven til den udvidede Folkehøjskole opførte Beløb fra 7,000 til 8,500 Kr.

Under disse gunstige Vilkaar kunde Pengesagerne ordnes, takket være Ministeriets og Rigsdagens velvillige Holdning, og »ved en af Ministeriet godkendt og kongelig konfirmeret Fundats er Skolens Fremtid bleven sikret, saa godt som jeg har kunnet tænke mig det.«

Fundatsen bestemmer en Styrelse for Skolen paa 4 Medlemmer. Den første Bestyrelse blev L. Schrøder, H. Nutzhorn, P. la Cour og J. Appel. —

Ved Afgang supplerer Styrelsen sig selv indenfor Lærernes Kreds og vælger sin Formand.

Som Regel gælder Valget for den Tid vedkommende er knyttet til Skolen, men de tre Medlemmer i Styrelsen kan,

naar de er enige, foranledige, at det fjerde Medlem fratræder, dog skal en saadan Afsættelse billiges af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

Skulde det Tilfælde indtræde, at der blandt Lærerne ingen findes egnede til Medlem af Styrelsen, kan Valget finde Sted udenfor Lærerkredsen.

Styrelsen er ansvarlig for, at Skolen af sine Midler opfylder de den paahvilende Forpligtelser, og Styrelsen maa ikke uden Ministeriets Billigelse sælge, pantsætte eller behæfte Skolens faste Ejendele.

Fundatsens § 9 lyder saaledes:

»Forstanderen og de tre Medbestyrere maa vaage over, at Højskolen fortsættes i det Spor, hvori den er kommet, med de Fordringer, som de skiftende Tider maatte kræve, og som Lærerne er i Stand til at gennemføre, men saaledes, at den altid kan fortjene Navn af en god dansk Folkehøjskole.«

Denne Overgang til at være en selvejende Institution vilde vanskelig kunde være gjort, om ikke Schrøder lige fra Skolens Begyndelse havde adskilt Skolens Pengesager fra sine egne, saa Skolen havde en Formue, en Ejendom, der var begyndt med Flors Indsamling og siden voxet gennem Køb af Jord og Opførelse af ny Bygninger ved Midler, der indtjentes ved Skolevirksomheden.

Styrelsen, som Fundatsen bestemmer, svarer nogenlunde til Skoleraadet i de første Aar (se Side 181—182). Kun med Hensyn til Bortsalg af Skolens faste Ejendom og til at paaføre Skolen Gæld er Styrelsen afhængig af Ministeriets Samtykke.

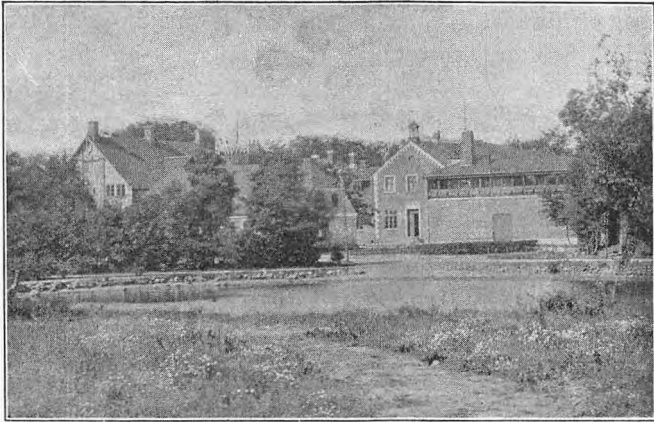
Skolens Arbejdsplan lægges af Styrelsen efter Forhandling paa et Lærermøde, hvortil alle de ved Skolen virkende Kræfter har Adgang.

Ved Valg af Forstander, ved Ansættelse og Afskedigelse af Lærere har Lærerraadet Adgang til at drøfte de fremkomne Forslag, men Styrelsen træffer Afgørelsen. —

For Tiden (1. Januar 1916) dannes Styrelsen af Jacob Appel, H. Nutzhorn, Poul Bjerge og Marius Kristensen.

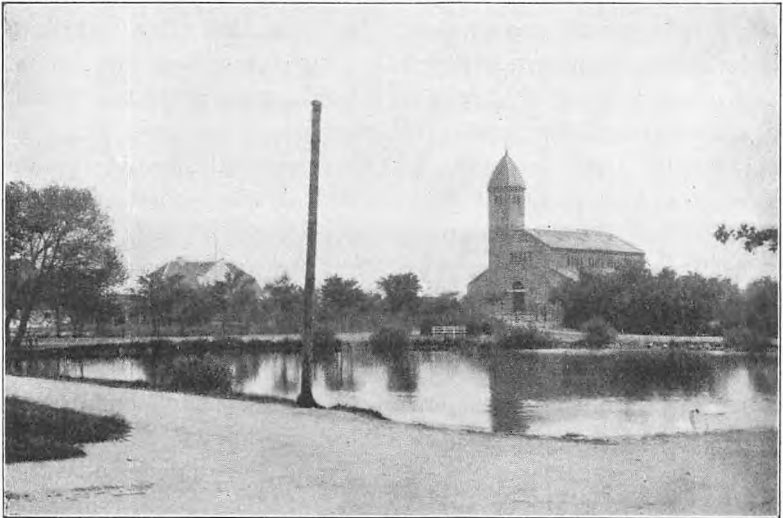
Først paa Aaret 1899 dannede der sig en Valgmenighed

i Askov med daværende Sognepræst i Onsbjerg *Axel Helweg* til Præst, og i Sommeren 1899 blev Kirken bygget nordøst fra Askov Dam, altsaa lige overfor Skolen, som ligger syd-

Skolen (1900) set fra Kirken

vest fra Dammen. Fra Skolens Hovedindgang ser man Kirken med sine tre Skibe og sit Taarn spejle sig i Vandet.

Kirken og Præsteboligen set fra Skolen.

Askov havde i kirkelig Henseende været velbetjent lige siden Skolens Begyndelse. H. Svejstrup, først i Rødding og Skrave, siden i Vejen og Læborg, var til sin Død 1893 Præst for de fleste af Skolens Kreds, hvorefter Præsterne *J. Nissen* i Malt og senere *J. Richter* i Vejen, der var Skolens trofaste Venner og Støtter, indrettede det saaledes, at der enten i Malt eller Vejen var Førsttjeneste, saa at vi her fra Skolen kunde komme til Gudstjeneste om Formiddagen enten det ene eller det andet Sted.

Men Befolkningen voksede stærkt i Askov; dels fik Højskolen flere Lærere, dels kom der flere Skoler frem (Væveskole, Husflidsskole, Sløjdscole, Fortsættelsesskole, Friskole og en offentlig Børneskole), og dels bosatte der sig i Nabolaget ikke faa Næringsdrivende, som stemmede sammen med Højskolens Lærere, og herved voxede Ønsket om at faa en Kirke i Byen; thi denne Kreds af Mennesker, der mer eller mindre har Samarbejde og Fællesskab i kristelig Retning, havde Trang til at holde Søndag med hinanden.

Skolens gamle Elever tog hjertelig Del i Valgmenighedens Dannelse, og »Askov Lærlinge« udsendte følgende Opfordring:

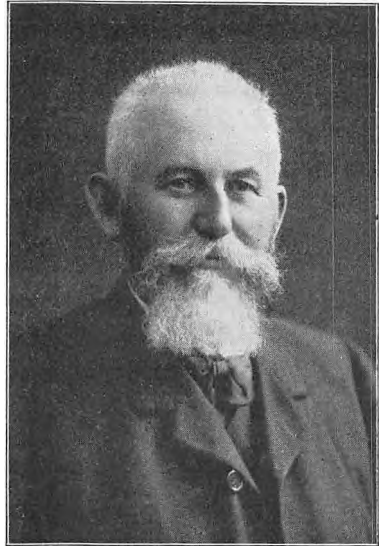
»Det er Dem sikkert bekendt, at man tænker paa at oprette en Valgmenighed i Askov. Da en saadan efter vort Skøn vil have den allerstørste Betydning for Askov Folkehøjskole i Fremtiden, tror vi, at denne Sag bør støttes af bedste Evne, og undertegnede Bestyrelse af »Foreningen Askov Lærlinge« tillader sig derfor at rette en Opfordring til samtlige gamle Elever fra Askov om at yde et Bidrag til Opførelsen af en Valgmenighedskirke i Askov.

Alle gamle Elever mindes sikkert de hyggelige gode Søndage, vi havde under vort Ophold paa Højskolen, naar vi som i tidligere Tider enten drog i lange Skarer med Lærerne i Spidsen over Marken til Vejen Kirke eller over Aaen til Københoved, eller man, som det er sket i de senere Aar, samledes til Søndagsmøder paa Skolen.

Nu er Tiderne anderledes, og som Forholdene udvikler sig, tror vi, det bliver nødvendigt, at Askov faar sin egen Kirke og Præst. Det vil efter vor Mening være af den største

Betydning for Eleverne paa Skolen, at der gives dem Adgang til at deltage i et Menighedsliv i nær Tilknytning til Skolen, og det vil derved blive klart for de kommende Slægter, at den Slægt, der har rejst Skolen, har villet, at dens Gerning skulde hvile paa kristelig Grund, og at det Liv, der leves paa Skolen, kun kan blive til Velsignelse for Folket, naar det leves i nær Sammenhæng med Livet i den kristne Menighed.

Sagen er nu bragt frem af den Kreds, der bor i og omkring Skolen, men da denne Kreds ikke er stor, vil det skønnes, at den kan have nok med at udrede, hvad der kræves til Underhold af Kirkens Præst m. m., men at den nødvendig

*Hans Appel,
Elevforeningens første Formand.*

maa have Hjælp til at faa Kirken opført uden Gæld. Da vi mener, at vi ikke kan gøre vor gamle Skole mere Gavn eller vore gamle Lærere større Glæde end at hjælpe med til denne Sags Fremme, bede vi Dem om at sende et Bidrag stort eller lille til en af os undertegnede.« (Ialt blev der af »Askov Lærlinge« indbetalt 4621,87 Kr. til Kirken.)

En af Skolens Venner skænkede Kirkeklokken, der bærer Indskriften:

Kirkeklokke mellem ædle Malme mageløs er for mit Hjerte du.

*Anna Borgen Müller,
Elevforeningens nuværende Formand.*

og det var de gamle Elevers Ønske, at Højskolen skulde være Hjemsted for Klagen af Poesiens og Historiens, Sangens og Sagaens ædle Malme, og at de skulde klinge godt sammen med det Evangelium, der har hjemme i Kirkehusene. »Men«, skrev Schrøder, »den bedste kristne Skole kan ikke erstatte en Gudstjeneste, hvor Daaben og Nadveren er det, hvorom alting samler sig. Det er i Haabet om, at Valgmenighedens Kirke med den Præst, der har modtaget Kaldet til at virke i den, kan hjælpe til, at dette »mageløse« ikke skal savnes af de unge, som kommer til Askov, at jeg ikke har kunnet andet end hilse det med Glæde, da Tanken kom frem og fik tilstrækkelig Tilslutning om en Valgmenighed her paa Stedet.«

Søndagssamlingerne paa Skolen er imidlertid blevet fortsatte, men ikke som gudstjenstlige Møder, saaledes som deres Præg havde været, indtil Valgmenigheden blev dannet. Nu skiftes Skolens Lærere til at tale om frit valgte Emner, og vi har den Glæde om Søndagen at se ikke faa af de Unge fra de omliggende Skoler, Ladelund Landbrugsskole, Baungaard Landhusholdningsskole og Skibelund Efterskole sammen med vore egne Elever og Byens Folk.

Axel Helweg, Valgmenighedens første Præst, fik, som det er nævnt andetsteds i dette Skrift, kun 15 Aar at virke i her i Askov. Hans Eftermand, *Jakob Trier*, fortsatte fra December 1914 hans Gerning baade i Kirken og paa Skolen, hvor han holder kirkehistoriske Foredrag og Bibellæsninger og leder Sangundervisningen.

Elevbesøget paa Askov Højskole var i de første 10 Aar af det ny Aarhundrede i stadig Opgang, og Skolearbejdet øgedes ved en stærkere og stærkere Deling i mindre Hold. Trangen til en Forøgelse af Lærerkræfter og Undervisningslokaler voksede fra Aar til Aar.

Men det var dog først 1913, der blev Betingelse for en større Udvidelse af Vinterskolens Undervisning.

Aarene til 1908 bragte store og smertelige Tab for Skolen.

1904 døde Fru Charlotte Schrøder, og 1908 gik baade Ludvig Schrøder og Povl la Cour bort.

Jeg ser ham for mig, isgraa, bred,
i Panden laa en Rynke vred,
men Mildheds Dyb i Øje.
Han traadte fast paa denne Jord,
dybt lød om Livets Løb hans Ord,
men Maalet var det høje.

Og hun, som ved hans Side stod;
saa rank en Vækst, saa flink en Fod,
saa moderlige Ærme!
Det var en dejlig Form, man saa,
men den var fyldt til sidste Uraa
af Sjæl og Liv og Varme.

Carl Koch.

Nu var det opløst, det stærke og lykkelige Hjem, Charlotte og Ludvig Schrøder havde bygget, og som havde været den faste Grund for det store Skolehjem i de mange Aar, og med Poul la Cour gik den Mand bort, der paa lykkelig Vis var det levende Mellemed mellem de første Arbejdere paa Skolen og de unge, der skulde forsøge at tage Arven op.

Det var en saare alvorlig og stræng Tid for alle os, der var knyttet til Skolen, stræng for os unge, og stræng for de gamle, især for Nutzhorn, den ældste i den oprindelige Lærerkreds.

Men det gode Sammenhold blandt Lærerne og Lærershjæmmene og den store Trofasthed, der blev os vist af Skolens gamle Elever og Venner gjorde det til en rig Tid for os.

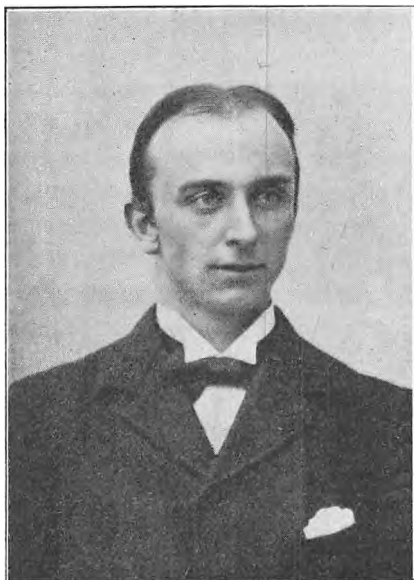
Naar en Gang Askov Højskoles Historie fra disse Aar bliver skrevet, vil der komme mange Vidnesbyrd om, at der fra de »dyrekøbte Vennemøder«, som Begravelserne var, og fra den kærlige og virksomme Deltagelse, der mødte os fra saa mange Sider, men først og sidst med den Hjælp til Frimodighed, der blev givet os ovenfra, kom Velsignelse til Skolens Gerning. —

Allerede 1906 var min Hustru og jeg flyttet ind i det gamle Hjem paa Skolen for at overtage Forstanderskabet og Ledelsen af Skolehjemmet, medens Schrøder fra Foraaret 1906 til sin Død boede i en lille tilbygget Fløj, som var i umiddelbar Forbindelse med vor Lejlighed, og fortsatte sin Lærergerning, saavidt hans Svaghed tillod det.

Af ny Lærere havde de theologiske Kandidater *H. Axelsen-Drejer* og *Sven Fenger* siden 1900 undervist i Historie, Dansk og fremmede Sprog, og Fenger tillige i Sang. Efterhaanden gik Historieundervisningen, som Schrøder og Nutzhorn havde givet, over paa disse to Lærere, idet dog Marius Kristensen og jeg fik en Del deraf.

Baade Axelsen og Fenger havde vel fra første Færd Tanker om præstelig Virksomhed. Fenger blev her til 1913, da han overtog Stillingen som Valgmenighedspræst i Odder efter Vilhelm Malling. Axelsen virker fremdeles her ved Skolen. Begge sluttede sig trofast til Skolens Gerning i de vanskelige Aar efter de store Tab og hørte til de bærende Kræfter.

Sven Fenger.

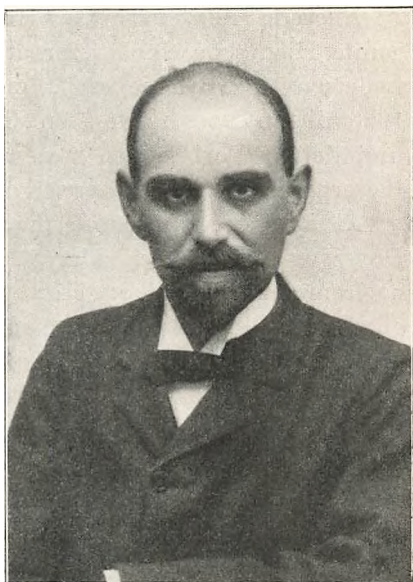
Fenger har i Odder foruden sin Præstegerning Del i Arbejdet paa Højskolen, hvor hans gode Evner som Ungdomslærer fremdeles bliver taget i Brug.

Vi her i Askov mindes ham især for den Troværdighed og Inderlighed, der prægede hans Færd og Gerning, men ogsaa som den, der i Dr. H. F. Feilbergs Spor tog et nyt Fag op, nemlig Religionshistorie.

Fra 1907 til 1912 var *Even Marstrand* Lærer her i Samfundskundskab, Dansk og Engelsk. Marstrand hav-

de efter sin theologiske Embedsexamen ogsaa taget den statsvidenskabelige.

Som nævnt var Undervisningen i Samfundslære efter Anders Pedersens Fratrædelse overtaget af Schrøder og senere i en Aarrække af mig. Nu fik Faget sin egen Lærer, og Marstrand blev baade for Elever og Medlærere en meget afholdt og værdifuld Mand. Min Hustru skrev i Aarsskriftet 1913: »Vi har lært at værdsætte hans grundige Skolearbejde, og Gang paa Gang har han glædet os med et

Even Marstrand.

kønt Digt eller en lille Lejlighedssang. Særlig i de sidste Aar, under min Mands Fraværelse (Jacob Appel var i Aarene 1910—13 Kultusminister), har Marstrand været mig personlig en saa trofast og redbon Hjælper, at det er mig svært at byde ham Farvel.« Marstrand blev Præst i Lumbsaas paa Sjællands Odde, og er nu Sognepræst i Egense i Sydfyn. —

Efter la Cours Død var vi vanskelig stedt med Undervisningen i Naturfagene, som jeg jo ikke ene kunde overkomme. I Vinteren 1908—09 fik vi god Hjælp af en af Skolens gamle Venner Vandbygningsingeniør cand. polyt. *Danø*, der bragte os det store Offer for et Skoleaar at tage Orlov fra sit Embede og drage her til Askov for at overtage en Del af la Cours Timer.

Men 1909 knyttedes *J. Th. Arnfred* til Skolen som Lærer i Fysik, Matematik og Regning. Hans Hovedfag til Embeds-eksamen var Elektroteknik, saa han kunde gaa ind i la Cours Arbejde paa Forsøgsmøllen, hvis Kursus og Konsulentvirksomhed han siden har ledet.

To Aar senere, 1911, kom *J. Rosenkjær* hertil. Hans Fag til Magisterkonferens havde været Kemi, men foruden heri underviser han i Biologi og har haft Lykke til at give Undervisningen angaaende den levende Natur den Plads paa den udvidede Folkehøjskole, som vi længe har ønsket, den skulde have. Rosenkjær underviser tillige i Dansk, fremmed Sprog, Matematik og Regning.

I Aarene 1909—12 blev Spørgsmaalet om at faa den store Højskole i Sorø rejst sat paa Dagsordenen af V. Brücker ved en Artikkel i »Højskolebladet« om Folkehøjskolen.

Brücker, der i sin Tid tog virksom Del i Arbejdet for at faa Askov Højskole udvidet, har, nævner han i sin Artikkel (30. April 1909) »aldrig kunnet finde Hvile i den Tanke, at vi skulde blive staaende ved Askov. Stadig har vi ventet paa det Øjeblik, hvor vi kunde faa rejst Skolen i Sorø«. Og det er sikkert, at Brücker har fuldkommen Ret i, at det har ingensinde været Tanken at blive staaende ved den Type

for en Folkehøjskole, der blev skabt ved Askovs Udvidelse 1878, naar Talen var om at skaffe det store »Brændpunkt« for den folkelige Oplysning tilveje. Derom er der Vidnesbyrd nok baade fra L. Schrøders og J. Nørregaards Side.

Ved at se tilbage paa Udviklingen indenfor Højskolernes Kreds kommer Brücker til det Resultat, at hvis »Skolen i Soer« var blevet oprettet 1878, var den kommet til at spille fallit.

Men nu (i 1909) mener han, Tiden er inde til at forsøge at rejse Skolen. Han mener, at »den berettigede Kritik, der nu rejser sig udefra og indenfra mod Højskolerne«, gør det paatrængende nødvendigt at virkeliggøre Sorø-Skolen.

Udefra lastes Højskolen for, »at den ikke tilstrækkelig har skærpet sine Lærlinges Dømmekraft. At den ikke virker tilstrækkelig i Flugt med Tiden. At den ikke magter at naa Byerne og de inderste Lag paa Landet. At den ikke har skarpt nok Øje for Ret, Arbejdets Ret, Folkets Ret, Slægtens Ret«.

Og indenfra er der ogsaa Kritik. »Der maa lægges mere Vægt paa Elevernes Selvarbejde end før. Der maa tages flere Fag med for at vinde Arbejderne og Byerne. Og fra selve Centret for Højskolebevægelsen, fra Askov Højskole, har det gentagende og med stor Styrke lydt: Der maa tages langt større Hensyn til Forskningen paa den levende Naturs Omraade. Samfundets Økonomi og Udvikling kræver den største Opmærksomhed. Det gaar paa ingen Maade at holde den sammenlignende Religionsvidenskab borte fra Højskolens Omraade« (smlign. Askov Lærlinges Aarsskrift for 1907).

Brücker mener selvfølgelig ikke, at de bestaaende Højskoler skal lukkes; han leder jo selv en af dem; ej heller mener han, at Askov skulde overflødiggøres. »Men jeg mener, at de mange Højskoler trænger til et lysende Brændpunkt. Der trænges til, midt under den spredte Virksomhed af alle de enkelte Skoler, med deres Partipræg og Enkeltmandspræg, at have én Skole, der virkelig kan kaldes *Folkehøjskolen*, én Skole, der i Højskolens Aand kan kalde ad det hele Folk.

En saadan Skole er Askov ikke og kan Askov eller nogen anden privat Skole aldrig blive. Det er ganske umuligt, at nogen enkelt Forstander kan samle om sig alle dem, der er

i Stand til at øve en virkelig folkeoplysende Gerning, og som det er Synd og Skam ikke ogsaa kommer til det. En enkelt Mand vil altid have visse Sympatier og Antipartier, han vil altid i en vis Grad savne Evnen til at omgaaes, ja til blot at kunne taale den og den«.

Brücker vil, som i sin Tid Otto Møller og J. Nørregaard, altsaa have en Statsskole og han mener, at der udenfor Højskolelærernes Kreds er Kræfter, der kunde bære en saadan Skole, ja han tager dog en enkelt Højskolemand med, nemlig Johan Borup. Men Skolen kunde altsaa komme i Gang uden at tage Lærekræfterne fra de nuværende Højskoler.

Men Brücker forudsætter som en given Sag, at den ny Skole skal følge det indslaaede Spor, øse af de Erfaringer, der er gjort i den forløbne Menneskealder og derved undgaa den Fare at komme til at gøre et kunstigt, ufrugtbart Arbejde.

Med Føje kunde Brücker spørge, om man endnu paa Højskolerne vedkendte sig, hvad C. J. Brandt havde sagt, der skulde staa over Døren til Skolen: »Her gaar Vejen til Sorø«.

Og jeg skulde tro, at i Grunden kan der svares ja hertil. De fleste Højskolemænd ønsker fremdeles, at der maa komme et »lysende Brændpunkt« for folkelig Oplysning. Men for mange gaar vist Tanken nærmest i Retning af, hvad Grundtvig tænkte sig knyttet til den videnskabelige Højskole i Gøteborg, end til Planen om Sorø. Et Brændpunkt for nordisk Videnskabelighed og nordisk Aandsliv, et Sted, hvor der kunde samles Mænd og Kvinder, som i Kraft af deres Samhørighed med det danske og nordiske og i Kraft af Viden og Lærdom kunde bearbejde, hvad vi trænger til at faa arbejdet for vort folkelige Arbejde.

At der i dette Brændpunkt vilde opstaa en Skole, hvor den mundtlige Meddelelse kom til sin Ret ved den Del af de i Brændpunktet virkende Videnskabsmænd, der havde Evne til at tale til Ikke-Fagfolk om deres Forsknings Resultater, er en Selvfølge.

Men en Folkehøjskole i den Betydning, som Ordet har vundet siden 1864, vilde en saadan Skole jo ikke blive. —

Brückers Opraab til en Forhandling om denne vigtige

Sag, førte til, at »Foreningen for Høj- og Landbrugsskoler« indbød til et Forhandlingsmøde om Sagen i Odense 2. Januar 1912. Paa dette indledede Brücker med en samlet Fremstilling af sit Syn paa, hvilke Krav Udviklingen havde ført til paa Folkeoplysningens Omraade: Kravet om »en Skole fælles for alle, til Oplysning af alt det, som vedrører det danske Borgersamfund med Sigte paa Landets Tarv og Krav og baaret af den danske Aand. Det er denne Skole, Grundtvig talte om under Navn af »Skolen i Soer«, det er den, om hvilken han i sin store nordiske Mythologi udtaler: Et borgerligt og ridderligt Akademi, eller hvad man vil kalde en saadan Anstalt for Dannelse og praktisk Duelighed i alle Hovedfag, det er det store Savn — — — der maa afhjælpes, og det snart, baade for Borgersamfundets og for Lærdømmens Skyld.«

En saadan Skole er de almindelige Højskoler ikke, og en saadan Skole er Askov ikke. Og det af mange Grunde. Paa Sorø skulde alle Livsanskuelser have Adgang: »her maa alle de kunne mødes som Lærere, der har det til fælles, at de af Hjertet ønsker at tjene det danske Folk med de Evner og Gaver, som er deres. Det ene samlende paa »Soer« skal jo være det danske.«

Brücker er ikke bange for den Brydning og Kamp, der vil blive paa en saadan Skole. Tvertimod. Det kan kun blive til Gavn.

I Slutningen rejser Brücker Spørgsmalet »om vi ikke kan nøjes med Askov«. Herpaa svarer han et klart Nej, og deri er jeg enig med ham: Askov har ingen Forudsætninger for at blive en Sorø-Skole, som Brücker efter sin Opfattelse af Grundtvig — og denne Opfattelse er sikkert forsvarlig — mener den skulde være.

Brücker skriver: »Man har ladet det forlyde, at der kunde tænkes paa, at man ved en Udvidelse af Askov gav Plads for Fritænkere. Jeg tror ikke paa denne Plan. Jeg tror nemlig ikke, at Fritænkere vilde komme. De vilde ikke kunne undgaa en ydmygende Følelse af, at de aller naadigst blev lukket ind, men at de kom til at gaa der med en sort Ko-

karde som dem, der dog ikke var ganske rigtige, men blot taalte, et Slags Fangarme, der skulde tilføre Skolen nogle flere Elever, men med hvilke dog Meningen var, at de skulde om muligt gøres til Kristne.«

Men Brücker vil slet ikke gøre Askov om for at fremme Skolen i Sorø. Tvertimod, han mener, at der netop var Brug for Askov, naar den store Skole kom, nemlig som et af de mange Steder, hvor der kunde hentes Forberedelse til at komme paa Sorø.

Hvor lidt Brücker selv ønsker sin Plan om at faa Sorø-Skolen oprettet betragtet som et Angreb paa Askov, fremgaar klart af hans tidligere Stilling, ligefra 1878 til Dato, og et Udtryk herfor var vel ogsaa en Udtalelse i Slutningen af hans Foredrag, hvori det hedder: »Den eneste direkte Forbindelse mellem Askov og »Soer«, jeg kan tænke mig som rimelig og naturlig, er den, at Appel, som har saa mange af Evnerne og Kvalifikationerne, og har gjort de Erfaringer, han har gjort paa Askov, at han blev den første Direktør paa »Soer«.«

Alfred Povlsen, som var den anden Indleder ved Mødet, nævnede først, at han ikke af Brückers Foredrag havde faaet Klarhed over Forbindelsen mellem den bestaaende Folkehøjskole og den foreslaaede Dannelsesanstalt. »De Udvidelser af Højskolearbejdet, som skal være til Gavn og faa blivende Værdi, de maa blive til ved en Udvidelsestrang, en indre Kraftfølelse, der ikke længere kan nære sig inden for de gamle Rammer — og de maa være i levende Forbindelse med det Skolearbejde, som har staaet sin Prøve og tilkendegivet sin Art, sin Karakter. Vi maa ikke lave Udvidelser for at virkeliggøre gamle Planer eller nye Teorier, hvis de ikke paa naturlig Maade kan indgaa som Led i det allerede bestaaende. Udvidelsen maa betegne en organisk Udvikling og ikke et Spring i Luften.«

Askov udvidede Skole blev i sin Tid et nyt Led i Højskolearbejdet. Der har været forskellige Meninger om, hvorvidt Askov løste sin Opgave paa den rigtige Maade. Alfred Povlsen havde selv haft den Opfattelse, at Askov i sin Under-

visningsplan fjernede sig for meget fra Folkehøjskolen og nærmede sig for meget til Universitetet. »Men vi har haft ubetinget Tillid til de Mænd, som ledede Undervisningen, og været sikre paa, at de arbejdede i samme Aand som vi. Der var Forstaaelse og Forbindelse imellem os, og denne Forbindelse har holdt sig uanfægtet til denne Dag.«

Alfred Povlsen stillede det Krav, at enhver god dansk Folkehøjskole maa i det smaa være en Skole for hele Folket. »Det har vi Ret til at sige, thi vi véd, at det er rigtigt, at det Ord, som lyder paa Højskolen, vel er rettet til de unge, men det har ogsaa Ærinde til det gamle; det er lagt tilrette for Lægfolk; men det kan ogsaa høres med Glæde og Udbytte af de lærde.

Den Højskole, der ikke til enhver Tid kan have Lærere og Studenter saavel som Elever blandt sine Tilhørere, er ingen rigtig Folkehøjskole, og den maa godt pakke sammen. — I én Henseende skal det folkelige Foredrag ligne den gode Prædiken: det skal kunne samle og tiltale alle.«

Alfred Povlsen gættede paa, at den Skole, som Brücker foreslog i Sorø, vilde faa et europæisk kosmopolitisk, og ikke netop et dansk Præg.

Han sluttede med paa Bestyrelsens Vegne at foreslaa at rette Bestræbelserne imod at gøre Askov til en udvidet Skole i større Stil og knyttede sit Forslag til de tidligere nævnte angaaende en Udvidelse af Undervisningen paa Askov, der var fremme i Aarsskriftet for 1907, og som i det følgende (Side 295) findes gengivne.

Den lange og interessante Forhandling, der fulgte efter de indledende Foredrag, og hvori baade Brücker og Alfred Povlsen fik Tilslutning, endte med, at den sidste foreslog følgende Udtalelse til Afstemning:

»Forsamlingen udtaler Ønskeligheden af, at der ved den forestaaende Revision af Loven for Højskoler og Landbrugs-skoler af 23. Maj 1902 (eller paa den aarlige Finanslov) maa blive stillet Midler til Raadighed, hvorved Askov Højskole i Henhold til de fra Skolens Side herom tidligere fremkomne Forslag og nærværende Mødes Tilkendegivelser bliver sat i

Stand til at forøge sit Lærerpersonele og foretage de heraf flydende Ændringer i Skolens Anlæg og Drift«.

Udtalelsen blev omtrent enstemmigt vedtaget. Ganske faa, deriblandt alle de tilstedeværende Lærere fra Askov, undlod at stemme. 4 stemte imod. (Dette efter det officielle Referat).

Efter denne Vedtagelse foreslog Brücker paa egne og flere andres Vegne endnu en Udtalelse, for at faa konstateret, hvor mange i Forsamlingen, der kunde sige et baade—og, ønske baade en Skole i Retning af Sorø og en Udvidelse af Askov.

Udtalelsen var formet saaledes:

»Forsamlingen udtaler sin Tilslutning til et Arbejde for nu at virkeliggøre Grundtvigs Tanke om en Højskole i Sorø«.

Ved Afstemningen blev denne Udtalelse forkastet med 16 Stemmer mod 21.

Mødet i Odense drog betydningsfulde Følger efter sig for Askovs Vedkommende. Alfred Povlsen udbad sig fra Askov en Betænkning angaaende Ønskeligheden af Undervisningens Udvidelse og dennes Karakter med Hensyn til Fag, Lærerpersonele, Tilbygning m. m., og efter en Forhandling i Askov Højskoles Lærerraad blev der fremsendt en saadan Betænkning, hvoraf følgende hidsættes:

Til Foreningen af Højskoler og Landbrugsskoler:

Der er nu gaaet en Menneskealder, siden den udvidede Folkehøjskole i 1878 traadte i Virksomhed, og Skolen har i dette Tidsrum, ikke mindst i de sidste 10 Aar, været i jævn og stadig Væxt. Elevantallet er voxet til det dobbelte, og Lærerkræfterne er blevet forøget nogenlunde i samme Forhold.

Herved er det formentlig paa bedste Maade godtgjort, at der er Trang til en udvidet Folkehøjskoleundervisning, tilrettelagt med det Maal for Øje at føre Eleverne fra de almindelige Højskoler videre.

Gennemgaar man Skolens Protokoller, vil man finde Elever fra Land og By, fra alle Samfundslag og med højst ulige Forberedelse; Elever fra danske Samfund uden for Riget og fra de øvrige nordiske Folk. Dette gælder for alle Skole-

aarene ligefra 1878 til 1912, og det tyder paa, at det Anlæg, Skolen fik fra første Færd, og som ikke er ændret, men udviklet i Tidens Løb, har været det rigtige for en videregaaende dansk Folkehøjskole, thi ellers havde den næppe gennem sine Elever kunnet faa en stadig fyldigere Forbindelse med vort Folk og bevare og udvikle Forbindelsen med vore Landsmænd i fremmede Verdensdele, særlig med vore Landsmænd i Amerika.

Jeg nævner dette for strax at faa sagt, at naar Talen er om en Udvidelse af Skolens Undervisning, betyder det ikke noget i Retning af en Ændring af Skolens Grundplan eller Virkemaade.

Den udvidede Folkehøjskole arbejder mod samme Maal som de øvrige Folkehøjskoler: at hjælpe Eleverne, der jo er ude over Overgangsalderen, til personlig Udvikling og Dygtiggørelse ved at kalde dem til Virksomhed, sjæleligt og aandeligt, og at hjælpe dem til at kende og forstaa Slægtens og dermed deres egen historiske Stilling.

Grundplanen, som blev lagt for den udvidede Skole, var at søge at naa dette Maal ved at dygtiggøre Eleverne i Mordersmaalets Brug, opøve dem i klar Tænkning gennem sproglig og matematisk Undervisning, give Kundskab til fremmede Sprog for de Elever, som ønsker dette, men først og sidst ved at give Eleverne en Oplysning gennem historisk Undervisning om vort eget Folks og de øvrige Folkeslags Liv og Kaar gennem Tiderne, om de Tanker og Følelser, der har bevæget Menneskene, om hvad de gennem Arbejde og Kamp naaede, om deres Forskning af Naturen og Betydningen heraf for den almindelige Tænkning, for Kultur og Samfundsudviklingen.

Denne Grundplan er saa rummelig, at man ikke let kommer udenfor dens Rammer. En Ændring i den maatte derfor nærmest gaa i Retning af en Begrænsning, hvorved det blev muligt at fremme Hensynet til en ren faglig Uddannelse gennem Undervisningen. Men Skolens Udvikling i de forløbne 34 Aar er ikke gaaet i en saadan Retning, tværtimod. Til helt ind i Halvfemserne havde Askov endnu paa sin Under-

visningsplan nogle Timer, der ganske særlig henvendte sig til de unge Landmænd, men nu findes der udelukkende almindelige Fag paa Timeplanen, og den Trang, der gør sig gældende til en Udvidelse, kræver ikke, at Undervisningen skal omlægges med slige særlige Hensyn til enkelte Erhverv for Øje.

Men indenfor Grundplanens Rammer kan til de enkelte Tider de forskellige Fag kræve særlig Plads og ny Lærerkraft. Hvad der i det nærmest foregaaende Tidsrum i fremragende Grad har særtegnet den almindelige Udvikling paa aandelige Omraader og været bestemmende for Erkendelsens og Forskningens Arbejdsmaader, bør paa en videregaaende, almindelige Skole for den voxne Ungdom have sine Talsmænd.

I 1907 offentliggjordes i Højskolens Aarsskrift »Nogle Bemærkninger om Undervisningsplanen for den udvidede Folkehøjskole«, som var tilstillet Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet sammen med en udførlig Redegørelse for Skolens økonomiske Forhold, og hvori der særlig nævntes tre Ting, som Skolen i de nærmeste Aar ønskede stærkere frem i Undervisningsplanen, nemlig

1. Oplysning om Forskningen paa den levende Naturs Omraade.
2. Oplysning om Samfundets Økonomi og Udvikling.
3. Oplysning om, hvad Forskningen paa den sammenlignende Religionsvidenskabs Omraade har til Brug for almindelige Oplysning.

Denne Udtalelse i Redegørelsen til Ministeriet fremkom lejlighedsvis og var et Udtryk for de Krav om Udvidelse, der var mest paatrængende. Skolen har i Aarene fra 1907 da ogsaa bragt disse Undervisningsemner stærkere frem, men de økonomiske Forhold har ikke tilladt at øge Antallet af Lærere, saa hvad der er naaet, er kun at betragte som en Begyndelse. Men de Erfaringer, som er indhøstede, har i høj Grad styrket Ønsket om at faa, som det blev nævnt i Skrivelsen til Ministeriet, en Biolog, en Socialøkonom og en Religionshistoriker fast knyttet til Skolen.

Undervisningsplanen spænder over to Vinterhalvaar, hvert

paa seks Maaneder; Skolen har altsaa første og andet Aars Elever. Fælles for begge Aargange, altsaa for hele Skolen, er der daglig to Foredrag, medens den øvrige Undervisning meddeles i mindre Hold.

Foredragene falder i fem Foredragsrækker, hvoraf de tre behandler Nordens Historie, Verdens Historie, Literaturhistorie, Kirkehistorie og Kulturhistorie, medens de to Rækker omhandler Naturforskning. Hver af disse Rækker omfatter i de to Vintre ca. 100 Foredrag, hvori Læreren giver, hvad han i Foredragsform har at meddele af sit Emne.

Det er ikke Tanken at forøge Antallet af disse Foredrag. Men det maa fremhæves som en Livsbetingelse for den udvidede Folkehøjskole, hvad denne ogsaa fra første Færd har søgt at virkeliggøre, at de Lærere, til hvem Foredragene paa den samlede Skole overdrages, i særlig Grad har Betingelser for og levnes tilstrækkelig Tid til en grundig, selvstændig Fordybelse i og et stadigt Studium af deres Emner. — Paa den frugtbare Meddelelse i disse Fællesforedrag beror afgørende Skolens Betydning for Eleverne.

Arbejdet med Undervisningen for de enkelte Hold indenfor hver Aargang, er meget omfattende og med Aarene overmaade stærkt voxende. Kravene bliver fra Elevernes Side naturlig større Aar for Aar om Deling i flere og flere Hold. Dette hidrører fra et Forhold, som jeg allerede har berørt, det nemlig, at Skolens Elever møder med meget forskellige Kundskaber i de enkelte Retninger, selv om de alle har faet Undervisning efter Barnealderen.

Skolen kan i Virkeligheden ikke komme uden om disse Vanskeligheder, som hidrører fra den stærke Deling i Hold, thi Skolens Opgave er jo netop at tage mod de unge uden at forlange ensartede Forkundskaber. —

Men det omfattende Arbejde med de mange Hold lægger stærkt Beslag paa Lærerne, saa de er overlæssede. Hertil kommer, at der fra de fremmeligste Elevers Side stadig fremkommer Anmodning om at kunne faa et tredie Vinters Kursus, hvor da den enkelte Elev skulde vælge et eller to enkelte Fag til særligt Studium, hvad Skolens Bogsamling, der i de sidste 20 Aar er voxet fra 8,000 til 30,000 Bind, i visse Ret-

ninger giver gode Betingelser for. Saadanne Ønsker kan Skolen ikke imødekomme uden en Forøgelse af Lærerkræfterne; der kan i det højeste være Mulighed for at hjælpe ganske enkelte, der kommer for at drive Særstudier en tredie Vinter.

Jeg har hermed forsøgt kortelig at gøre Rede for, at Lærerne paa den udvidede Højskole er saa stærkt brugte i Øjeblikket, at enhver Udvidelse af Undervisningen, hvad enten der er Tale om ny Fag eller om at føre Undervisningen videre ved Oprettelsen af et tredie Vinters Hold, nødvendigvis kræver en Forøgelse af Lærernes Tal.

Det er jo nemlig et Vilkaar, for at Skolen skal kunne løse sin Opgave, at den stadig kan drage de rette Lærere til sig. Det er en Livsbetingelse for Skolens Virksomhed, at der blandt Lærerne stadig er Mænd, som hver paa sit Omraade staar i levende Forbindelse med den videnskabelige Forskning, og som tillige har Trang og Evne til at meddele sig til Folkehøjskolens Elever. — Men et saadant Krav kan en Lærer ikke opfylde, hvis han skal være optaget af Undervisningstimer Dagen i gennem. — Lærerne paa Askov har som bekendt tillige den Opgave at undervise unge Lærere fra Høj- og Landbrugsskolerne paa det Kursus, som Foreningen lader afholde i Sommermaanederne, og her stilles de nævnte Krav endnu stærkere. —

Denne sammentrængte Oversigt skulde tjene til at begrunde Ønskeligheden af, at Skolen havde Midler til at forøge Lærernes Tal med tre. Herved vilde saavel Kravet til de ny Fag, som til at kunne udstrække Undervisningen til en tredie Vinter for de fremmeligste af Skolens Elever, ske Fyldest, og det nævnte Kursus for yngre Højskolelærere kunde, i Overensstemmelse med fremsatte Ønsker, udstrækkes til ni Maaneder, idet Undervisningen paa tredie Vinters Hold for flere Fags Vedkommende vilde være passende for de unge Højskolelærere.

Paa et andet Omraade staar Skolen ogsaa med stærke Ønsker om Udvidelse. Jeg tænker herved paa Skolens Undervisningslokaler. Da Skolen i 1898 gik over til at være en selvejende Institution, blev det ved et Laan fra Statskassen muligt at bygge et nyt Hus med Rum til en Lærerbolig,

Værelser til 40 Elever, Plads til Bogsamlingen med Læsestue, til den fysiske Samling og til en Tegnesteue. Siden er der bygget en Sal til Fællesforedragene og to mindre Skolestuer. Men Skolens ældste Bygninger kræver for fremdeles at kunne bruges, dels en Ombygning, dels en ligefrem Fornyelse. Med dette nødvendige Byggeforetagende for Øje har Skolen opsparet et Byggefond paa 12,000 Kr. Denne Sum forslaar imidlertid ikke. Foruden Istandsættelsen af de gamle Bygninger trænger Skolen til to Skolestuer med tilhørende Laboratorier til Undervisning i Naturfagene. Uden en saadan Udvidelse vil der ikke kunne være Mulighed for at oprette et tredie Vinters Kursus.

Imidlertid, hverken Udvidelsen af Lærerkraefterne eller af Bygningerne lader sig gennemføre ved Skolens Indtægter.

Jeg skal om Lærerlønningerne paa Askov her kun anføre, at den højeste Løn, nogen Lærer har oppebaaret (Forstanderen iberegnet), er 3,500 Kr., og siden 1878 har ialt kun fire Lærere haft denne Løn. Lærerne har ingen Ret til Efterløn.

I det nylig afsluttede Regnskabsaar var den højeste Løn 3,400 Kr., og Gennemsnitslønnen til Lærerne, der paa en enkelt Undtagelse nær har Embedseksamen, og som arbejder hele Aaret og fuldt optagne ved Skolen, er ca. 2250 Kr. Disse lave Lønninger kræver med de nuværende Priser paa Livsfornødenheder og den stadig stigende Husleje nogen Forøgelse. Skulde Skolen lønne tre faste Lærere med videnskabelig Uddannelse udover det nuværende Antal og have Haab om at beholde disse sammen med den hittidige Lærerstab, maatte Lønningskontoen forhøjes med ca. 15,000 Kr.

I Rigsdagssamlingen 1912—13 var Loven om Folkehøjskoler og Landbrugsskoler fremme til Revision. I den Forhandling, der fandt Sted mellem Ministeriet og »Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler« i Anledning af Lovforslagets Udarbejdelse, blev ovenstaaende Redegørelse fremlagt og Spørgsmaalet om et øget Tilskud til den udvidede Højskole var paa Tale, men den daværende Kultusminister ønskede paa Grund af sit nære Forhold til Askov Højskole ikke at fremsætte noget Forslag herom. —

Imidlertid satte Folketingets Udvalg angaaende Lovforslaget sig i Forbindelse med Alfred Povlsen og fik Redegørelsen tilsendt med Anbefaling fra Styrelsen for »Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler«.

Til anden Behandling af Lovforslaget stillede da Udvalget med alle Stemmer Forslag om en forhøjet Bevilling til den udvidede Folkehøjskole.

Ordføreren, nuværende Formand for Folketinget, N. Pedersen-Nyskov, sluttede sit Foredrag med følgende Udtalelse:

»Jeg forstaar udmærket godt, at den højtærede Minister kunde have sine Grunde til ikke at modtage et saadant Forslag. Men det er paa vor Anmodning blevet sendt os, og efter at Udvalget havde gjort sig bekendt med alt, hvad der forelaa, var man fra alle Sider enige om, at denne Plan burde fremmes, at den udvidede Højskole burde have det fornødne Beløb til at foretage den Udvidelse, der nu var nødvendig, og som Tiden krævede, og efter at Udvalget havde taget denne Stilling, blev det meddelt den højtærede Minister under en Konference med ham. Jeg tror man ved dette Forslag vil imødekomme en Trang hos mange af de bedste unge Mænd og Kvinder i Landet, saa at de kan faa den Undervisning, der kan dygtiggøre dem til deres Virksomhed til Gavn ikke blot for dem selv, men ogsaa for de Kredse, de vender tilbage til.«

Forslaget blev enstemmig vedtaget i begge Rigsdagens Ting, og Loven blev stadfæstet af Kongen 29. April 1913.

Med stor Taknemlighed overfor de bevilligende Myndigheder og overfor »Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler«, hvis Støtte i den foreliggende Sag var af afgørende Betydning, kunde Askov Højskole da tage fat paa den ny Opgave, idet Betingelserne nu var tilstede for en Udvidelse af Skolen med et tredie Vinters Hold.

Et saadant begyndte 1913—14 og er fortsat 1914—15 og 1915—16.

Skolen fik i Efteraaret 1913 tre ny Lærere foruden statsvidenskabelig Kandidat *Frode Sørensen*, der allerede 1912

havde begyndt sin Lærergerning. Tillige gav Carl Koch Løfte om at forøge sine Timer paa Skolen, idet han optog en Undervisning for de ældre Hold i Religionshistorie.

De ny Lærere var cand. mag. *C. P. O. Christiansen*, der har Historie som sit Hovedfag, cand. phil. Seminarist *Frode Hasseriis*, med Dansk, fremmede Sprog og Sang til Undervisningsfag, og *Karen Bardenfleth* som Vikar for *Tove Høgsbro*, der var paa Rejse i Amerika.

Undervisningen er da for 1913 paa den udvidede Skole tilrettelagt med tre sammenhængende Vintres Skolegang, hver paa 6 Maaneder, for Øje.

Fælles for hele Skolen er der daglig to Foredrag, medens den øvrige Undervisning meddeles i mindre Hold.

Foredragene falder i seks Rækker, og Emnerne i to Grupper: Historie og Naturforskning. Men ogsaa Emnerne i den sidste Gruppe tages »historisk«, hvorved der dog i første Linie ikke maa tænkes paa en Fremstilling, som strengt holder sig til Tidsfølgen, men den »historiske« Undervisning søger at give de ledende Ideers Udvikling og en Fremstilling af de Mænds Liv og Virksomhed, der har gjort de grundlæggende lagttagelser, udtænkt Forsøgene og sammenfattet Resultaterne.

De historiske Foredrag holdes for Tiden af Jacob Appel, C. P. O. Christiansen, H. Axelsen-Drejer, Carl Koch og Marius Kristensen, og hertil kommer Holger Begtrup's Foredrag i April.

Emnerne omfatter Afsnit af Nordens Historie, Verdens Historie, Litteraturhistorie, Kirkehistorie og Kulturhistorie.

Hertil knytter sig i Samtaleform en samlet Gennemgang af Nordens Historie og Verdenshistorie for første og anden Vinters Lærlinger. Denne Undervisning har Christiansen og Axelsen-Drejer.

Foredragene over Naturkundskab (Astronomi, Fysik, Kemi, Geologi og Biologi) holdes af Jacob Appel, J. Th. Arnfred og J. Rosenkjær. Ogsaa hertil slutter sig Samtaletimer.

Andet Aars og tredje Aars Lærlinger har hver sine Foredrag, Samtaletimer og Laboratorieøvelser i Historie, Litteratur, Samfundslære og Naturkundskab.

J. Appel

Fru Appel

J. Ansfeldt

Fru Ansfeldt

Povl Ager

L.P. Christensen

Anna La Cour

Jenny La Cour

H. Nielsen Drejer

F. Hasseris

J. Friis

Carl Hoek

J. Christoffersen

H. Christensen

N.E. Nielsen

Y. Rosenzweig

Fru Lomsten

Fred Lomsten

E. Mønstergaard

For det samlede første Aars Hold og for det samlede andet Aars Hold holder J. Trier Foredrag om Kirkehistorie og Gennemgang af enkelte Afsnit af det ny Testamente. I Flugt hermed kan nævnes Carl Kochs religionshistoriske Timer med de ældre Hold.

Undervisningen i Modersmaalet (Lærere: C. P. O. Christiansen, H. Axelsen-Drejer, Marius Kristensen, N. C. Nielsen, E. Skovrup og Frode Sørensen) indtager selvsagt en stor Plads paa Skolens Plan. Marius Kristensen meddeler herom: Ved den egentlige Danskundervisning har Eleverne stadig været inddelte i saa smaa Hold, som Forholdene har anbefalet, saaledes at hvert Hold ikke gerne har været paa rel meget over 20 Deltagere. Dog er det mandlige andet-aars Hold altid bevaret som ét, selv om det har været noget større; men nogle af dette Holds Elever har næsten altid efter eget Ønske fuldstændig eller delvis været med i et af første-aars Holdene. Det største Antal første-aars Hold har været 9 (5 mandl. og 4 kvindel.), andet-aars Hold 2 (1 mandl. og 1 kvindel.), tredje Aars Hold 1.

Ved første-aars Hold er der særlig lagt Vægt paa at indøve Retskrivning gennem ugentlige Stile, som rettes hjemme og gennemgaaes paa Skolen og paa en forstandig Oplæsning og Tilegnelse af det læste. Som Støtte for Retskrivningen og Tegnsætningen er den danske Sproglære gennemgaaet med tilhørende Analyse af Læsestykkerne.

I andet Aars Undervisning er der, foruden stadig at arbejde paa det samme som første Aar, lagt et større Arbejde ind i selve Sproglæren, saa at Ordklasserne, Bøjningslæren og saa meget af Lydlære, som behøves til at forstaa Bøjningslæren, og Ordføjningen er blevet temmelig vidtløftig gennemgaaet. Ved Læsningen er benyttet den Lejlighed, som den anvendte Bog frembyder, til at opfriske og udfylde, hvad der er fremsat i de litteraturhistoriske Foredrag.

Tredie Aars Kursus har nærmest været beregnet paa en Repetition med Udfyldning af det, der er lært i de to foregaaende Aar. Tillige er der givet et fyldigere teoretisk Grundlag for Oplæsning og foretaget enkelte grammatiske Øvelser.

Ved Siden af denne Undervisning har Marius Kristensen

givet en Fremstilling af de vigtigste Former for Udviklingsgangen i Sprogene, baade hvad Lydsystemet, Bøjningen og Ordforraadet angaar, stadig med Henblik til de Sprogformer, der er Eleverne bekendte, Dansk med dets Folkemaal, Svensk og undertiden Engelsk og Tysk (og Islandsk og Norsk Landsmaal, hvis der har været islandske og norske Deltagere).

Saavidt Læreren har skønnet, at Undervisningen i Dansk har kunnet taale det, har der i det første Aar været anvendt op til en Fjerdedel af den til Dansk afsatte Tid (4 Timer ugentlig) til Læsning af Svensk (undertiden ogsaa noget Norsk Landsmaal). Ved denne Undervisning er det naaet, at Eleverne med Lethed læser og ved Oplæsning forstaar et svensk Digterværk, medens der naturligvis ikke er naaet nogen særdeles korrekt Udtale.

Paa andet Hold er denne Kundskab øget ved Oplæsning af svensk Litteratur.

Paa tredie Hold tilbydes Undervisning i Oldnordisk.

I Samfundslære har Frode Sørensen undervist de tre Aar-gange enkeltvis, og første Aars Elever er endvidere delt i et mandligt og et kvindeligt Hold.

For første-aars Lærlinge har Undervisningen omfattet Stats- og Kommunkundskab, befolkningsstatistiske Forhold og det danske Erhvervslivs Historie til Klaring af de forskellige Erhvervs indbyrdes Betydning og Afhængighed; første Aars Elever faar saaledes især: dansk Samfundslære.

For anden Vinters Lærlinger er Samfundsøkonomien Hovedsagen, ikke en systematisk Fremstilling, men en Redegørelse for den økonomiske Virksomheds Grundkræfter, disses Art og Virksomhed, først og sidst en historisk Skildring af den økonomisk-social Udvikling til Forstaaelse af de Grundspørgsmaal, der særlig præger vore Dages Samfundstilstande; andet Aars Kursus bliver: en historisk Samfundsøkonomi med Skildringer af de ledende Mænds Historie.

Paa tredie Vinter kommer en systematisk Gennemgang af Samfundsøkonomien med Hensyn til enkelte Afsnit. Som i Historie, Naturkundskab og Sprog stilles der paa tredie Vinter store Krav til Elevernes Arbejdsevne, hvorfor de maa dele sig efter Fagene i forskellige Grupper.

Undervisningen foregaar dels i Foredrag, dels i Samtaler. —

I Sundhedslære undervises første Aars Lærlinge, mandlige for sig med Hasseriis som Lærer, og de kvindelige for sig med Ingeborg Appel som Lærer, gennem Foredrag og Samtaler.

Lærer i Gymnastik er for de mandlige Elever J. Kirkebjerg, for de kvindelige Ingeborg Appel, som tillige har et kvindeligt Hold i Gymnastikteori og Kommandoøvelse.

Geografien med Skildring af Lande og Folk meddeles af Poul Bjerger til første og anden Vinters Lærlinge, for de sidste paa et samlet Hold, for de første paa et mandligt og et kvindeligt. Den astronomiske Geografi falder ind under Astronomien, de geologiske Forhold behandles af Rosenkjær.

Den matematiske Undervisning (Lærere: Jacob Appel, J. Th. Arnfred, J. Rosenkjær og Frode Sørensen) kræver mange Hold efter Elevernes Forudsætninger. For første Hold gives en samlet Fremstilling af den historiske Matematik i et Omfang, der svarer til Poul la Cours Bog.

Men for andet Aars Hold er der i indeværende Vinter (1915—16) 4 Hold i systematisk Matematik, ligesom tredje Aars Elever har sit videregaaende Hold. Regneundervisningen sammen med Løsningen af fysiske Opgaver foregaar for første Aars Elever i mindre Hold.

I fremmede Sprog (Lærere: Fru K. Arnfred, C. P. O. Christiansen, H. Axelsen-Drejer, Marius Kristensen, N. C. Nielsen og E. Skovrup), hvor Uligheden i Elevernes Forkundskaber gør sig meget stærkt gældende, er der i Engelsk og Tysk gennemført en Deling i Hold i størst mulig Udstrækning. Der er Hold for rene Begyndere, og der er Hold, hvor Studenter og andre vidt komne kan udvide deres Kundskaber, og mellem disse to Yderpunkter ligger indtil tre Mellemlinier. For Begyndere er Maalet, som kan naas gennem to Vintre, at skabe saa stor Læsedygtighed, at Eleverne med nogenlunde Lethed kan læse almindelig Nutidsprosa og faa en saadan Udtale, at de kan gøre sig forstaaede i det fremmede Sprog. For de videre komne stiger selvfølgelig Mulighederne med Forkundskaberne.

For tredje Aars Elever er der ogsaa Adgang til Undervisning i Fransk.

Tegneundervisningen ledes for de mandlige Elevers Vedkommende af J. Kirkebjerg, for de kvindelige Elevers af en Lærerinde, i Vinter Fru Gerda Sørensen.

I Haandarbejde underviser Jenny la Cour og Anna la Cour.

Det vil formentlig fremgaa af denne kortfattede Redegørelse for Undervisningen paa den udvidede Højskole, at tredie Vinters Hold nu organisk er passet ind i Skoleplanen, og de Erfaringer, vi har gjort i de nu forløbne tre Vintre, har kun bekræftet, at den foretagne Udvidelse svarede i nogen Maade til de Krav, som Elever stillede.

For tredie Hold deler Lærlingene sig navnlig i tre Grupper, idet dog Undervisningen i Dansk som Regel følges af alle.

1. historisk—sproglig.
2. socialøkonomisk—sproglig.
3. matematisk—naturvidenskabelig.

Som en direkte Fortsættelse af denne tredie Vinters Undervisning kan Kursuset for yngre Højskolelærere benyttes, dels af dem, der allerede er Lærere, dels af dem, der uddanner sig dertil.

Men ovenstaaende Redegørelse vil ogsaa vise, at Askov fremdeles ikke er et Sorø, men en udvidet Folkehøjskole. Vi kan godt fremdeles have staaende over Døren: »Her gaar Vejen til Sorø«, naar dermed tænkes paa en folkelig Skole, saa stor i sit Anlæg, at dens Lærere var de Videnskabsmænd og Forskere, der (som Brücker ønsker det) paa første Haand gav sig af med at gennearbejde alt, hvad der danner Grundlaget for vor Folkekultur, og samtidig havde Evne til og Hjertelag til at meddele sig til en velforberedt og vaagen ung Slægt.

Om Askov er en Overgangsform til Sorø faar staa hen. Men vi kan fremdeles sige som Begtrup i 1890 (se Side 255): »vor Skole tør endnu ikke slippe det Præg af Hjemliv med dets afgrænsede Fortrolighed mellem Lærere og Tilhørere, som den har i Arv fra sine første Dage og tilfælles med de andre Højskoler her i Landet«.

Hvor levende denne Følelse er hos os, har maaske sit klareste Udtryk deri, at vi, der er knyttede til Askov, ikke

kunde tænke os at undvære vor Sommerpigeskole. Det er os et betryggende Kendetegn paa, at vor Gerning om Vintren gaar i det rette Spor, at vi kan faa Velsignelse til at holde en god Sommerskole.

Naar Charlotte Schrøder saa afgjort holdt paa, at den almindelige Højskole om Sommeren ikke maatte indstilles her i Askov, var det, fordi hun havde en varm og stærk Kærlig-

Skolens Hovedfløj (efter Ombygningen 1913).

hed til Hjerteslaget i al Folkehøjskolegerning: Følelsen af det store folkelige Fællesskab, den hun havde oplevet, og som havde gjort hende rig og lykkelig som Højskolemor, den, som vælder varmest og inderligst frem netop paa Sommerpigeskolen. Erfaringen heraf vil sikkert ogsaa vore Medarbejdere paa de mange andre Højskoler have gjort.

For den overvejende Del af Sommerskolens Elever er det første Gang, de er paa Højskole, og de knyttes derved paa en særegen Maade til os. Det giver sig ogsaa Udslag i Tilgangen til »Askov Lærlinge« og til Elevmøderne.

I København har der til Skolens store Glæde dannet sig en »Askovkreds«, som holder Møde en Gang om Maanednen, og hvori baade Vinter- og Sommerelever mødes i Minderne

om deres fælles Skole. I denne Kreds har de fleste af os Lærere været Gæster og indbudte til at tale, og det har hver Gang bragt min Hustru og mig, og jeg tænker ogsaa vore Medarbejdere, stor Opmuntring at mærke, at Kredsen havde gode Minder herfra, der kaldte et levende Fællesskab frem mellem de mange enkelte.

Skolens gamle Hovedfløj, der i 1870 blev bygget med stærke Mure, fik i 1913 en stor Overbygning, saa Klokketaarnet kom højt tilvejs.

Elever fra 1890, der i Efteraaret 1915 holdt 25-Aars Jubilæum ved en Sammenkomst paa Skolen, skænkede os en ny, større Skoleklokke, der bærer følgende Indskrift af *Valdemar Rørdam*, som var en af Jubilarerne:

Ud og ind mange Sind'
 Ordet fly'r i Sol og Vind,
 Skallen brister, Kærnen gror,
 Høsten dømmes Sæd og Jord.

Vi regner 3. November 1865 for at være Skolens Fødselsdag, og vi havde haabet at kunne have samlet gamle Elever og Venner af Skolen til en Mindefest 50-Aars Dagen derefter.

Men dette umuliggjorde Krigen, idet mange af dem, der vilde have været vore kære Gæster, nu var hindrede i at komme. Af samme Grund savner dette Mindeskrift en Del Oplysninger om Skolens Historie, som netop angaar dem, vi ikke under Krigen har fri Forbindelse med.

Mindedagen gik derfor stille hen, men vi modtog 3. November 1915 et stort Elevhold, som vi Vinteren igennem har været taknemlige for og glade ved, og vi modtog mange venlige Hilsener, fra Hans Majestæt Kongen, fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, og fra Skolens Vennekreds.

Jacob Appel.
